

Anna Sowa-Smoleń
Paweł Pawlaczyk

JAK TWÓJ GŁOS MOŻE URATOWAĆ TWÓJ LAS?

Przewodnik po Planie Urządzenia Lasu

2015
Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze i Fundacja WWF Polska

Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze

WWF

Projekt jest współfinansowany
z Funduszy EOG w ramach programu
Obywatele dla Demokracji

FUNDACJA
BATOREGO

MINISTERSTWO
OCHRONY ŚRODOWISKA
I LEŚNICTWA

**Anna Sowa-Smołeń
Paweł Pawlaczyk**

JAK TWÓJ GŁOS MOŻE URATOWAĆ TWÓJ LAS?

Przewodnik po Planie Urządzenia Lasu

**2015
Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze i Fundacja WWF Polska**

WYKAZ UŻYTYCH SKRÓTÓW:

GDLP – Generalna Dyrekcja Lasów Państwowych

IUL – Instrukcja Urządzania Lasu

KPA – Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2013 r. poz. 267, z późn. zm.)

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

OOŚ – ocena oddziaływania na środowisko

POŚ – ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2013 r. poz. 1232, z późn. zm.)

p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2012 r. poz. 270, z późn. zm.)

PUL – Plan Urządzenia Lasu

RDLP – Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych

RDOŚ – Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

SOOS – strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

u.o.g.r.l. – ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 909, z późn. zm.)

u.o.l. – ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2014 r. poz. 1153, z późn. zm.)

ustawa OOŚ – ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2013 r. poz. 1235, z późn. zm.)

u.o.p. – ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.)

UPUL – Uproszczony Plan Urządzenia Lasu

WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wydawnictwo zrealizowane w ramach projektu pn. „Twój głos ratuje Twój las - początek partycypacji społecznej w zarządzaniu lasami” w ramach trzeciej edycji konkursu na projekty tematyczne w ramach programu dla organizacji pozarządowych Obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Realizator projektu:

Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze
Leszczawa Dolna 16
37-740 Bircza
www.przyrodnicze.org
biuro@przyrodnicze.org

Partner projektu:

Fundacja WWF Polska
ul. Wiśniowa 38
02-520 Warszawa
www.wwf.pl
kontakt@wwf.pl

Autorzy: Anna Sowa-Smoleń, Paweł Pawlaczyk

Projekt graficzny: Katarzyna Dippel

Fotografie: Grzegorz Leśniewski, Adam Bohdan, Kateryna Borysenko, Karol Komosiński, Radosław Michalski, Paweł Siwy, Paweł Średziński

Produkcja:

Zakład wydawniczo-poligraficzny MEGRAF
ul. Orzeszkowej 1
05-840 Brwinów
www.megraf.pl
megraf@megraf.pl

Na okładce:

Grab *Carpinus betulus* – ponad 150 letni, porośnięty licznymi plechami ściśle chronionego porostu puchlinki ząbkowanej *Thelotrema lepadinum*, zagrożonego wyginięciem. Zaznaczony pomarańczową kropką do wycinki. (fot. P. Średziński);

Gatunek objęty ochroną częściową salamandra płamista *Salamandra salamandra* – zimuje w wielkomyślarowych kłodach martwego drewna. (fot. G. Leśniewski)

ŚRODOWISKO PRAWNE

1. PRAWO CHRONIĄCE LASY

Las jest jednym z najważniejszych elementów środowiska, który pełni wiele istotnych funkcji dla środowiska przyrodniczego oraz człowieka. Las jest źródłem różnorodności biologicznej i stanowi siedlisko wielu gatunków objętych ochroną. Las pełni także doniosłą rolę w życiu społeczno – gospodarczym, pełniąc funkcje produkcyjną surowca drzewnego oraz stanowiąc miejsce wypoczynku i rekreacji. Ta wielofunkcyjność lasów sprawia, że człowiek zobowiązany jest do zachowania, ochrony i powiększania zasobów leśnych.

Ponieważ w kontekście gospodarczego wykorzystania lasów, odnawialność zasobów przyrody jest ograniczona, ustawodawca wprowadził regulacje prawne mające służyć ochronie lasów przed nadmiernym ich wykorzystaniem.

Aktualnie obowiązująca ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. 2014, poz.1153) w art. 1 stanowi, że ustawa określa:

- zasady zachowania, ochrony i powiększania zasobów leśnych oraz
- zasady gospodarki leśnej w powiązaniu z innymi elementami środowiska i z gospodarką narodową.

Z takiego określenia zakresu regulacji można wyprowadzić wniosek, że ustawodawca w pierwszej kolejności kładzie nacisk na realizację funkcji ochronnej i prewencyjnej lasów, zaś na drugim miejscu, tj. w dalszej kolejności, wskazuje także na gospodarcze znaczenie lasów. W takim zestawieniu wartości chronionych ustawą o lasach można upatrywać dążenia przez prawodawcę do osiągnięcia idei zrównoważonego rozwoju¹.

Wśród przepisów chroniących lasy, ustawa o lasach ma podstawowe znaczenie. Nakłada ona na zarządców i właścicieli lasów obowiązki wykonywania zabiegów

1 B. Rakoczy, Ustawa o lasach. Komentarz, LEX 2011, art. 1

profilaktycznych i ochronnych, zapobiegających powstawaniu i rozprzestrzenianiu się pożarów, zwalczania szkodnictwa leśnego oraz ochrony gleb i wód leśnych. Ponadto w celu ochrony lasów, ustawa reguluje zasady udostępniania lasów oraz pewne zakazy obowiązujące w lasach. Wreszcie ustawa o lasach reguluje zasady prowadzenia gospodarki leśnej. W lasach wycinanie drzew nie odbywa się na podstawie indywidualnych zezwoleń wójta na wycięcie drzewa, lecz odbywa się na podstawie wieloletnich dokumentów planistycznych – planu urzędzenia lasu lub uproszczonego planu urzędzenia lasu. Dokumenty te określają ile maksymalnie drzew będzie można wyciąć w ciągu dziesięciu lat.

Regulacje dotyczące ochrony lasów zamieszczone są również w innych przepisach. Do takich zaliczyć można ustawę z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. 1995 nr 16 poz. 78), która normuje zasady przeznaczania gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne (szczegóły zob. rozdz. 1.1). Pewne fragmentaryczne zapisy mające na celu ochronę lasów można znaleźć także w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która stanowi, że przy opracowaniu studium i miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego powinno brać się pod uwagę dotychczasowe przeznaczenie terenu, a także uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stanu leśnej przestrzeni produkcyjnej. Ważne regulacje dotyczące ograniczeń w prowadzeniu gospodarki leśnej na obszarze form ochrony przyrody zawiera ustawa o ochronie przyrody (szczegóły zob. rozdz. 4).

Ponieważ przepisy chroniące lasy stosuje się do lasów warto wiedzieć czym w ogóle jest las. Według art. 3 u.o.l., lasem w rozumieniu ustawy jest grunt:

- 1) o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną (uprawami leśnymi) – drzewami i krzewami oraz runem leśnym – lub przejściowo jej pozbawiony:
 - a) przeznaczony do produkcji leśnej lub
 - b) stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego albo
 - c) wpisany do rejestru zabytków;
- 2) związany z gospodarką leśną, zajęty pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywany na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

Jak widać, prawna definicja lasu nieco odbiega od tej rozumianej potocznie, bowiem lasem w rozumieniu tej ustawy jest każdy grunt, który spełnia prawne przesłanki przewidziane w art. 3 pkt 1 lub pkt 2 u.o.l., bez względu na to, czy na gruncie tym znajduje się roślinność leśna. Nie ma przy tym znaczenia okoliczność, że na danej działce znajduje się niewiele drzew, stanowiących pozostałości po istniejącej niegdyś plantacji i nie może przesądzać, że sporny grunt nie stanowi lasu². Nie każdy grunt znajdujący się w zarządzie Lasów Państwowych jest automatycznie lasem, choć w sensie prawa lasem są także budynki – od leśniczówek, przez siedziby nadleśnictw, nawet po osiedle mieszkaniowe nadleśnictwa, a także niektóre rowy i drogi.

2 Wyrok WSA w Bydgoszczy z dnia 10 maja 2011 r., syn. akt II SA/Bd 265/2011

Warto odnotować, że ustawa o lasach zobowiązuje do uwzględniania w ewidencji gruntów i budynków ustaleń planów urządzenia lasu oraz uproszczonych planów urządzenia lasu, w zakresie granic i powierzchni lasu (art. 20 ust. 2). Oznacza to, że granice i powierzchnia lasów określone w planach urządzenia lasu są wiążące dla organów prowadzących ewidencję gruntów i budynków. Jednak w praktyce, dość często spotykamy się z rozbieżnościami na gruncie. Rosnący faktycznie las, zgodny z definicją ustawową, niekiedy bywa w ewidencji gruntów ewidencjonowany wciąż np. jako łąka, która była w tym miejscu kilkadziesiąt lat temu. Interpretacje, czy jest to „las” w sensie prawa bywają rozbieżne, a zagadnienie jest ważne – od tego zależy np. stosowanie przepisów regulujących wycinanie drzew, oraz przepisów o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Prawo geodezyjne i kartograficzne stanowi, że ewidencję gruntów i budynków, w części dotyczącej lasów, prowadzi się z uwzględnieniem przepisów o lasach (art. 20 ust 3a). Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 marca 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków, grunty leśne dzielą się na:

- 1) lasy (oznaczone w ewidencji symbolem – Ls), przy czym do lasów zalicza się grunty określone jako „las” w ustawie o lasach,
- 2) grunty zadrzewione i zakrzewione (oznaczone ewidencji symbolem – Lz), rozumiane jako grunty porośnięte roślinnością leśną, których pole powierzchni jest mniejsze niż 0,1000 ha, a także:
 - tereny torfowisk, pokrytych częściowo kępami krzewów i drzew karłowatych;
 - grunty porośnięte wikliną w stanie naturalnym oraz krzewiastymi formami wierzb w dolinach rzek i obniżeniach terenu;
 - przylegające do wód powierzchniowych grunty porośnięte drzewami lub krzewami, stanowiące biologiczną strefę ochronną cieków i zbiorników wodnych;
 - jary i wąwozy pokryte drzewami i krzewami w sposób naturalny lub sztuczny w celu zabezpieczenia przed erozją, niezaliczone do lasów;
 - wysypiska kamieni i gruzowiska porośnięte drzewami i krzewami;
 - skupiska drzew i krzewów mające charakter parku, ale nie wyposażone w urządzenia i budowle służące rekreacji i wypoczynkowi;
 - zadrzewione i zakrzewione tereny nieczynnych cmentarzy.

Wszelkie zmiany w ewidencji gruntów nie mogą być dokonywane wbrew planom urządzenia lasów, które stanowią szczególny rodzaj planów zagospodarowania przestrzennego takich terenów i przesadzają o treści wpisów w ewidencji gruntów. Plan urządzenia lasu zawiera bowiem nie tylko opis, lecz także zestawienie powierzchni lasów i gruntów do zalesienia³. Wynikająca z planu urządzenia lasu jego powierzchnia i granice są wiążące dla organów ewidencji gruntów i budynków. Oznacza to, że dopóki w planie urządzenia lasu nie zostanie dokonana zmiana, dopóty organy prowadzące ewidencję gruntów i budynków nie są uprawnione do dokonywania w prowadzonej przez siebie ewidencji zmian powierzchni i granic lasu, które nie odpowiadałyby ustaleniom planu urządzenia lasu.

3 Wyrok NSA z dnia 23 lipca 2008 r., sygn. akt I OSK 1077/07

Nieco szerszej las traktuje ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych (u.o.g.r.l.), która stanowi, że gruntami leśnymi, w rozumieniu ustawy, są grunty:

- 1) określone jako lasy w przepisach o lasach;
- 2) zrekultywowane dla potrzeb gospodarki leśnej;
- 3) pod drogami dojazdowymi do gruntów leśnych.

Do tej ustawy wrócimy jeszcze w rozdz. 1.1.

Co istotne, przepisy ustawy o lasach stosuje się do wszystkich lasów, bez względu na formę ich własności (art. 2 u.o.l.). Zatem nieważne czy las jest własnością Skarbu Państwa, gminy, czy też osoby prywatnej. Wszelkie obowiązki nałożone przez ustawodawcę w ustawie o lasach będą stosowane do każdego lasu, bez względu na to czyją jest własnością. Według „Raportu o stanie lasów w Polsce 2013” publikowanego corocznie przez Lasy Państwowe⁴, w Polsce dominującą formą własności są lasy publiczne – 81,2%, w tym lasy pozostające w zarządzie Lasów Państwowych – 77,2%. Szczegółowa struktura własności lasów w Polsce przedstawia się następująco:

- 1) lasy w zarządzie LP – 77,2%
- 2) lasy w parkach narodowych – 2,0%
- 3) inne lasy Skarbu Państwa – 1,0%
- 4) lasy gminne – 0,9%
- 5) lasy prywatne osób fizycznych – 17,8%
- 6) inne lasy prywatne – 1,1%.

Nadzór nad gospodarką leśną w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa sprawuje minister właściwy do spraw środowiska, w pozostałych lasach nadzór sprawuje starosta. Możliwym jest także powierzenie przez starostę, w drodze porozumienia, prowadzenia w jego imieniu spraw z zakresu nadzoru nadleśniczemu Lasów Państwowych.

Na zakończenie, celem uporządkowani wiedzy, warto jeszcze wspomnieć o „instytucji” Lasów Państwowych, a właściwie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. To państwowa jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Podstawowym celem działania Lasów Państwowych jest zarządzanie lasami stanowiącymi własność Skarbu Państwa, z wyjątkiem lasów będących w użytkowaniu wieczystym parków narodowych, wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (dziś Agencji Nieruchomości Rolnych), będących w użytkowaniu wieczystym na mocy odrębnych przepisów. W ramach sprawowanego zarządu Lasy Państwowe prowadzą gospodarkę leśną, gospodarują gruntami i innymi nieruchomościami oraz ruchomościami związanymi z gospodarką leśną, a także prowadzą ewidencję majątku Skarbu Państwa oraz ustalają jego wartość.

W skład Lasów Państwowych wchodzi następujące jednostki organizacyjne:

- 1) Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych – na czele z Dyrektorem Generalnym,
- 2) regionalne dyrekcje Lasów Państwowych – na czele z dyrektorami RDLP,

⁴ <http://www.lasy.gov.pl/informacje/publikacje/informacje-statystyczne-i-raporty/raport-o-stanie-lasow/raport-o-stanie-lasow-2013/view>

- 3) nadleśnictwa – to szczebel podstawowy – na czele z nadleśniczymi,
- 4) inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, tworzone w zależności od potrzeb, przez regionalnych dyrektorów, za zgodą Dyrektora Generalnego.

Podstawowym organem jest nadleśniczy, który prowadzi samodzielnie gospodarkę leśną w nadleśnictwie (tj. na gruntach Lasów Państwowych zarządzanych przez nadleśnictwo) na podstawie planu urządzenia lasu i odpowiada za stan lasu. Nadleśnictwa Lasów Państwowych mają także pewne kompetencje na cudzych gruntach w granicach swojego tzw. zasięgu terytorialnego (Polska, nie licząc tylko parków narodowych i wód morskich, podzielona jest bez reszty na zasięgi terytorialne nadleśnictw), np. sporządzanie planów zalesiania, wykonywanie zabiegów ochrony lasu, jeśli nie wykona ich właściciel lasu itp. Może im też, ale nie musi (praktyka w tej sprawie jest różnaita) być powierzony nadzór nad lasami niepaństwowymi, będący w zasadzie kompetencją starosty. W obecnym stanie prawnym nie funkcjonuje pojęcie „Administracja Lasów Państwowych” ani skrót ALP. Strukturę administracji leśnej bardziej szczegółowo przedstawiamy w rozdz. 5.3.

Ponieważ celem opracowania niniejszego skryptu, jest przybliżenie prawnych możliwości partycypacji w zarządzaniu Lasami Państwowymi, w dalszej części skupimy się głównie na problematyce związanej z gospodarką leśną w Lasach Państwowych.

1.1. Ochrona gruntów leśnych

W celu trwałego utrzymywania lasów i zapewnienia ciągłości ich użytkowania, w ustawie o lasach nałożono na właścicieli lasów pewne obowiązki (art. 13 ust. 1). Dotyczą one m.in.:

- 1) zachowania w lasach roślinności leśnej (upraw leśnych) oraz naturalnych bagien i torfowisk;
- 2) ponownego wprowadzania roślinności leśnej (upraw leśnych) w lasach w okresie do 5 lat od usunięcia drzewostanu;
- 3) pielęgnowania i ochrony lasu, w tym również ochrony przeciwpożarowej;
- 4) przebudowy drzewostanu, który nie zapewnia osiągnięcia celów gospodarki leśnej, zawartych w planie urządzenia lasu, uproszczonym planie urządzenia lasu lub decyzji określającej zasady gospodarki leśnej;
- 5) racjonalnego użytkowania lasu w sposób trwale zapewniający optymalną realizację wszystkich jego funkcji przez:
 - a) pozyskiwanie drewna w granicach nieprzekraczających możliwości produkcyjnych lasu,
 - b) pozyskiwanie surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu w sposób zapewniający możliwość ich biologicznego odtwarzania, a także ochronę runa leśnego.

Katalog tych obowiązków ma charakter przykładowy i nie wyczerpuje wszystkich obowiązków, aczkolwiek wskazuje on na najważniejsze obowiązki o charakterze ochronnym, które zgodnie z całokształtem założeń ustawy o lasach traktowane są w sposób priorytetowy.

Z trwałym utrzymywaniem lasów wiąże się też ograniczanie dopuszczalności zmiany gruntów leśnych na użytek rolny lub na cele inne niż rolnicze i leśne. Kwestię zmiany lasu na użytek rolny reguluje ustawa o lasach (art. 13 ust. 2 i 3), natomiast mechanizmy prawne zapobiegające nieuzasadnionemu przekazywaniu gruntów leśnych na cele nierolnicze i nieleśne, reguluje ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (u.o.g.r.l.).

I. Zmiana lasu na użytek rolny

Zmiana lasu na użytek rolny jest dopuszczalna w przypadkach szczególnie uzasadnionych potrzeb właścicieli lasów.

Przez „użytek rolny” należy rozumieć, zgodnie z ustawą o kształtowaniu ustroju rolnego⁵ grunty orne, sady, łąki trwałe, pastwiska trwałe, grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami i grunty pod rowami. Jednak zmiana lasu na użytek rolny może mieć charakter zupełnie wyjątkowy, dlatego wymagane jest aby właściciel lasu wykazał, że za tą zmianą przemawiają jego „szczególnie uzasadnione potrzeby”.

Dla ustalenia istnienia „szczególnie uzasadnionych potrzeb” nie wystarcza wystąpienie po stronie właściciela lasu jakichkolwiek potrzeb, tj. potrzeb zwykłych, choćby nawet uzasadnionych, ale konieczne jest jeszcze, aby te uzasadnione potrzeby miały charakter kwalifikowany, czyli wyjątkowy, nadzwyczajny, a zatem w sposób wyraźny odbiegający od potrzeb typowych. Prawidłowa wykładnia tej przesłanki, nie może być ponadto oderwana od całości uregulowań zawartych w przepisach ustawy o lasach. Obwarowanie możliwości zmiany przeznaczenia lasu wymienioną przesłanką związane jest z tym, że zmiana, pozbawiająca las jego konstytutywnych cech, stanowi wyjątek od wyraźnie określonych przez ustawodawcę obowiązków właścicieli lasów, polegających na trwałym utrzymywaniu i zapewnieniu ciągłości użytkowania lasów⁶.

Przykład: Chęć zagospodarowania działki przez jej właściciela, dla celów hodowlanych, np. pod pastwiska na wypas koni dla turystów ośrodków leśnych, oznacza, że ma on uzasadniony interes w żądaniu zmiany przeznaczenia działki, ale nie oznacza, że wystąpiła szczególnie uzasadniona potrzeba, aby takiej zmiany dokonać⁷.

Ponadto przejściowe nawet pozbawienie lasu drzew nie stanowi przesłanki do zmiany przeznaczenia terenu na użytek rolny na podstawie art. 13 ust. 2 u.l., ale zobowiązuje właściciela do uzupełnienia struktury lasu i jego zalesienia⁸.

Decyzję o zmianie lasu na użytek rolny wydaje:

- 1) w stosunku do lasów stanowiących własność Skarbu Państwa – dyrektor RDLP, na wniosek nadleśniczego;
- 2) w stosunku do lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa – starosta na wniosek właściciela lasu.

5 Art. 2 pkt 5 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz. U. z 2003 r., Nr 64, poz. 592)

6 Wyrok WSA w Opolu z dnia 9 stycznia 2014 r., sygn. akt II SA/Op 509/13

7 Wyrok NSA z dnia 20 października 2011 r., sygn. akt II OSK 1448/10

8 Wyrok WSA w Białymstoku z dnia 24 lipca 2012 r., sygn. akt II SA/Bk 374/12

Uwaga!

Przed wydaniem decyzji o zmianie lasu na użytek rolny, może być konieczne uzyskanie przez właściciela lasu decyzji środowiskowej. Zmiana lasu lub nieużytku na użytek rolny lub wylesienie mające na celu zmianę sposobu użytkowania terenu, zalicza się w myśl § 3 ust. 1 pkt 86 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz. U. 2010 nr 213 poz. 1397), do tzw. przedsięwzięć mogących potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, wymagających uzyskania takiej decyzji, w następujących przypadkach:

- a) jeżeli dotyczy lasów łęgowych, olsów lub lasów na siedliskach bagiennych,
- b) jeżeli dotyczy lasu będącego enklawą pośród użytków rolnych lub nieużytków,
- c) na obszarach parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych (lub w otulinach tych trzech form ochrony przyrody), a także na obszarach chronionego krajobrazu, obszarach Natura 2000, użytków ekologicznych lub zespołów przyrodniczo – krajobrazowych (tj. we wszystkich formach ochrony przyrody wraz z ewentualnymi otulinami, z wyjątkiem tylko pomników przyrody i stanowisk dokumentacyjnych),
- d) w granicach administracyjnych miast,

Przedsięwzięciem mogącym potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko jest także każda zmiana lasu lub nieużytku na użytek rolny lub wylesienia mające na celu zmianę sposobu użytkowania terenu, o powierzchni nie mniejszej niż 1 ha, inne niż wymienione wyżej.

Oczywiście, samo zakwalifikowanie zmiany lasu na użytek rolny jako przedsięwzięcia mogącego potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, choć pociąga za sobą obowiązek uzyskania decyzji środowiskowej, to nie oznacza, że wydanie tej decyzji będzie wymagało przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko. Dopiero jeżeli organ uprawniony do wydania decyzji środowiskowej, wyda postanowienie nakładające obowiązek przeprowadzenia OOS, procedura oceny oddziaływania na środowisko będzie przeprowadzana.

Natomiast jeżeli las mający być zmieniony na użytek rolny, nie został wymieniony w pkt 86 w/w rozporządzenia i jego powierzchnia jest mniejsza niż 1 ha, to taka zmiana nie jest przedsięwzięciem mogącym potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko i nie wymaga uzyskania decyzji środowiskowej. Wciąż jednak organ wydający decyzję musi rozważyć, czy może ona oddziaływać znacząco negatywnie na obszar Natura 2000, a jeśli dostrzeże choćby potencjalne ryzyko takiego oddziaływania, obowiązany jest na podstawie art. 97 ustawy OOS zwrócić się do RDOŚ o uzgodnienie w zakresie oddziaływania na Naturę 2000. RDOŚ może nałożyć obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszar Natura 2000.

II. Zmiana lasu na cele nierolnicze i nieleśne

Zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 1 u.o.g.r.l., ochrona gruntów leśnych polega na między innymi na ograniczaniu przeznaczania ich na cele nieleśne, przy czym przez przeznaczenie na cele nieleśne rozumie się przez to ustalenie innego niż leśny sposobu użytkowania gruntów leśnych.

Na cele nierolnicze i nieleśne można przeznaczać przede wszystkim grunty oznaczone w ewidencji gruntów jako nieużytki, a w razie ich braku – inne grunty o najniższej przydatności produkcyjnej.

Przeznaczenia gruntów leśnych na cele nierolnicze i nieleśne, dokonuje się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, i wymaga uprzedniej zgody (w formie decyzji administracyjnej), w przypadku:

- gruntów leśnych stanowiących własność Skarbu Państwa – ministra środowiska lub upoważnionej przez niego osoby,
- pozostałych gruntów leśnych – marszałka województwa wyrażanej po uzyskaniu opinii izby rolniczej.

Wyrażenie zgody następuje na wniosek wójta (burmistrza, prezydenta miasta), do którego dołącza opinię dyrektora RDLP (jeśli chodzi o grunty leśne stanowiące własność Skarbu Państwa) lub dyrektora parku narodowego (w odniesieniu do gruntów parków narodowych). Wynika z tego, że przeznaczenie gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne poza miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego jest niemożliwe. Jeżeli na danym terenie już obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który nie przewiduje przeznaczenia gruntów rolnych lub leśnych na inne cele, to do takiego przeznaczenia może dojść tylko w trybie zmiany planu miejscowego na podstawie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Zmiana przeznaczenia gruntu leśnego w planie miejscowym to nie wszystko. Koniecznym jest jeszcze uzyskanie decyzji zezwalającej na wyłączenie gruntu z produkcji leśnej. Pozwolenia wydaje:

- dyrektor regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych – bez względu na formę własności lasu,
- dyrektor parku narodowego – jeśli grunt leśny znajduje się na terenie parku narodowego.

Decyzja o przeznaczeniu gruntów na cele nierolnicze i nieleśne stanowi dopiero początek procedury realizowania zamierzenia budowlanego na przedmiotowych gruntach. Wskazać jednak należy, że w art. 72 ustawy OOS, który wymienia decyzje, których wydanie poprzedzone jest uzyskaniem decyzji środowiskowej, nie ma wyszczególnionych żadnych decyzji przewidzianych w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Oznacza to, że decyzja o przeznaczeniu gruntów na cele nierolnicze i nieleśne, nie wymaga uprzedniego uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach ani przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko. Uzyskanie takiej decyzji może być natomiast wymagane przed realizacją konkretnego przedsięwzięcia, wymienionego w rozporządzeniu jako przedsięwzięcie mogące zawsze/potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko.

Uwaga!

Organ właściwy do wydania decyzji wymaganej przed rozpoczęciem realizacji przedsięwzięcia, innego niż przedsięwzięcie mogące znacząco oddziaływać na środowisko, które nie jest bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynika z tej ochrony, jest obowiązany do rozważenia, przed wydaniem tej decy-

zji, czy przedsięwzięcie może potencjalnie znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000. Jeśli dostrzeże choćby potencjalne ryzyko takiego oddziaływania, obowiązany jest na podstawie art. 97 ustawy OOS zwrócić się do RDOŚ o uzgodnienie w zakresie oddziaływania na naturę 2000, RDOŚ może nałożyć obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszar Natura 2000, która wówczas będzie obligatoryjnie poprzedzać wydanie decyzji zezwalającej na zmianę przeznaczenia.

W postępowaniach administracyjnych o zmianę przeznaczenia lasu organizacja społeczna może uczestniczyć na ogólnych zasadach art. 31 KPA, a jeżeli jest przeprowadzana ocena oddziaływania na środowisko lub ocena oddziaływania na obszar Natura 2000, to organizacja ekologiczna może w nim uczestniczyć także na uprzywilejowanych zasadach art. 44 ustawy OOS.

1.2. Dostęp obywateli do lasów

Poza funkcją ochronną i produkcyjną, lasy pełnią też szereg funkcji społecznych – są miejscem wypoczynku i rekreacji. Ustawa o lasach proklamuje zasadę powszechnego dostępu do lasów będących własnością Skarbu Państwa. To powszechne prawo do korzystania z lasu i jego zasobów istnieje z mocy prawa i oznacza, że na wejście do lasu nie potrzebujemy żadnych indywidualnych zezwoleń. Oczywiście udostępnianie lasów powinno się odbywać na warunkach zapewniających ochronę substancji leśnej i środowiska leśnego przed degradacją⁹. Z tego względu ustawodawca wprowadził stałe i okresowe zakazy wstępu do lasu (art. 26 ust. 2 i 3 u.o.l.), które są wyjątkiem od zasady powszechnej dostępności lasów.

Zakazy wstępu do lasu

Stałym zakazem wstępu objęte są lasy stanowiące:

- 1) uprawy leśne do 4 m wysokości;
- 2) powierzchniowo doświadczone i drzewostany nasienne;
- 3) ostoje zwierząt;
- 4) źródła rzek i potoków;
- 5) obszary zagrożone erozją.

Natomiast jeśli chodzi o wprowadzanie okresowych zakazów wstępu do lasu, pewne kompetencje ma nadleśniczy, który wprowadza okresowy zakaz wstępu w przypadku, gdy:

- 1) wystąpiło zniszczenie albo znaczne uszkodzenie drzewostanów lub degradacja runa leśnego;
- 2) występuje duże zagrożenie pożarowe;
- 3) wykonywane są zabiegi gospodarcze związane z hodowlą, ochroną lasu lub pozyskaniem drewna.

⁹ M. Walas, Korzystanie z lasów a korzystanie ze środowiska [w:] Wybrane problemy prawa leśnego, red. B. Rakoczy, Warszawa 2011

Zatem w tych przypadkach dostęp obywateli do lasów będzie ulegał ograniczeniom podyktowanym koniecznością zapewnienia spełniania przez las, poza funkcjami społecznymi, także funkcji ochronnej i produkcyjnej.

O ile stałe zakazy wstępu do lasu obowiązują z mocy prawa, o tyle zakazy okresowe obowiązują dopiero z chwilą ich wprowadzenia przez nadleśniczego. Jednak ustawa o lasach już nie precyzuje w jakiej formie miałyby to czynić nadleśniczy. Ustawa stanowi jedynie, że lasy objęte stałym lub okresowym zakazem wstępu, z wyjątkiem uprawy młodników do 4 m wysokości, oznacza się tablicami z napisem „zakaz wstępu” oraz wskazaniem przyczyny i terminu obowiązywania zakazu. Obowiązek ustawiania i utrzymywania znaków ciąży na nadleśniczym w stosunku do lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych oraz na właścicielach pozostałych lasów. Przyjmuje się, że okresowy zakaz wstępu do lasu, nadleśniczy wprowadza poprzez ustawienie tablic z napisem „zakaz wstępu” oraz z podaniem przyczyny i terminu wprowadzonego ograniczenia. Zatem konstytutywnym zdarzeniem prawnym będzie ustawienie tablicy. O istnieniu zakazu można mówić dopiero w chwili, gdy taka tablica zostanie ustawiona¹⁰.

Wprowadzenie stałych i okresowych zakazów wstępu do lasu, wiąże się z obowiązkiem ich przestrzegania. Za ich naruszenie możemy być pociągnięci do odpowiedzialności za wykroczenia przeciwko tzw. szkodnictwu leśnemu.

Zgodnie z art. 151 Kodeksu wykroczeń:

- § 1. Kto pasie zwierzęta gospodarskie na nienależących do niego gruntach leśnych lub rolnych albo przez takie grunty w miejscach, w których jest to zabronione, przechodzi, przejeżdża lub przegania zwierzęta gospodarskie, podlega karze grzywny do 500 złotych albo karze nagany.
- § 2. Jeżeli grunt jest zaorany, zasiany lub obsadzony, znajduje się w stanie sztucznego zalesienia, naturalnego odnowienia lub stanowi młodnik leśny do lat 20, sprawca podlega karze grzywny.
- § 3. Karze określonej w § 2 podlega również ten, kto przejeżdża lub przegania zwierzęta gospodarskie przez wodę zamkniętą lub zarybioną.
- § 4. Ściganie następuje na żądanie pokrzywdzonego.
- § 5. W razie popełnienia wykroczenia określonego w § 1, 2 lub 3 można orzec nawiązkę do wysokości 1500 złotych.

Zatem do lasu nieobjętego zakazem wstępu może, bez żadnych zezwoleń i uzgodnień, wejść każdy, a także robić w lesie wszystko, co nie jest zakazane odrębnymi przepisami.

Jednak zasada swobodnego wstępu do lasu obejmuje jedynie lasy stanowiące własność Skarbu Państwa. Udostępnienie lasu prywatnego pozostawione jest uznaniu jego właściciela, który umieszczając tablicę z odpowiednim napisem, może zakazać wstępu do lasu stanowiącego jego własność (art. 28 u.o.l.). Ta swoboda uznania w ustanowieniu zakazu wstępu, jak wskazuje W. Radecki: „jest prostą konsekwencją uprawnień właścicielskich wynikających z art. 140 Kodeksu cywilnego, który daje właścicielowi prawo do korzystania z rzeczy „z wyłączeniem innych osób”. Jeżeli właściciel oznaczy swój las tablicą z odpowiednim napisem zakazującym wstępu, naruszenie zakazu może być ocenione jako wykroczenie z art. 151 Kodeksu wykro-

10 B. Rakoczy, Ustawa o lasach. Komentarz, LEX 2011, art.26

czeń¹¹. To samo dotyczyło będzie zbierania grzybów i owoców leśnych w lesie prywatnym, w którym właściciel zakazał wstępu. Na gruncie prawa cywilnego, właściciel lasu, przeciwko osobie która naruszyła jego własność, przysługuje zgodnie z art. 222 § 2 Kodeksu cywilnego roszczenie o przywrócenie stanu zgodnego z prawem i o zaniechanie dalszych naruszeń, czyli w przypadku nieuprawnionego wejścia do lasu, właściciel może zażądać wyjścia z lasu. Ponadto naruszenie tego zakazu, jeśli wejściem na cudzy grunt leśny zostanie wyrządzona szkoda, może wiązać się z odpowiedzialnością odszkodowawczą na gruncie Kodeksu Cywilnego. Dyskusyjnym jest jednak, w jaki sposób miałyby być wyrządzona szkoda. W przypadku np. zdeptania runa leśnego, ciężko będzie udowodnić wystąpienie szkody.

Wstęp do lasów w parkach narodowych i rezerwach

Lasy pozostające z zarządzie Lasów Państwowych to także te, które pokryte są formami ochrony przyrody. Możliwość korzystania z takich lasów może ulegać pewnym ograniczeniom, wynikającym z tego, że lasy w parkach narodowych i rezerwach mają spełniać przede wszystkim funkcje ochronne.

Z tego względu wstęp do parków narodowych i rezerwatów obejmujących obszary leśne oraz zasady przebywania w nim będą regulowały nie tylko przepisy dotyczące przebywania w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa, ale także przepisy dotyczące korzystania z parków narodowych i rezerwatów w myśl ustawy o ochronie przyrody.

Co do zasady, wstęp do parków narodowych i rezerwatów jest zabroniony, za wyjątkiem miejsc, szlaków i tras wyznaczonych. Jeśli chodzi o sam wstęp do parku narodowego i rezerwatu, także w miejscach do tego przeznaczonych, to może on się wiązać z opłatami. W przypadku parków narodowych, minister właściwy do spraw środowiska, uwzględniając zróżnicowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych parków narodowych, nasilenie ruchu turystycznego i jego oddziaływanie na przyrodę parków narodowych, określa, w drodze rozporządzenia, parki narodowe lub niektóre ich obszary, gdzie za wstęp pobiera się opłaty. Natomiast samą wysokość opłaty za wstęp ustala dyrektor parku narodowego. W przypadku rezerwatów to regionalny dyrektor ochrony środowiska, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, może wprowadzić opłaty za wstęp na obszar rezerwatu przyrody oraz ustala stawki opłat za wstęp. Jest to jednak bardzo rzadko stosowane w praktyce, w przeciwieństwie do parków narodowych, które często takie opłaty stosują.

Wybierając się do lasów objętych parkiem narodowym lub rezerwatem, należy pamiętać o szeregu zakazów, które obowiązują na mocy art. 15 u.o.p. W parkach narodowych oraz w rezerwach przyrody zabrania się, między innymi:

- chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu;
- polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody;

¹¹ W. Radecki, Ustawa o lasach. Komentarz, Lexis Nexis 2012

- pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzania roślin oraz grzybów;
- użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzania, zanieczyszczenia i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody;
- pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu;
- niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów;
- palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- połowu ryb i innych organizmów wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych;
- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony, psów pasterskich wprowadzanych na obszary objęte ochroną czynną, na których plan ochrony albo zadania ochronne dopuszczają wypas oraz psów asystujących dla niepełnosprawnych;
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach stanowiących własność parków narodowych lub będących w użytkowaniu wieczystym parków narodowych, wskazanymi przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- zakłócania ciszy;
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody – przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- organizacji imprez rekreacyjno-sportowych – w parku narodowym bez zgody dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Od w/w zakazów możliwe są odstępstwa. W parkach narodowych na odstępstwa, po zasięgnięciu opinii dyrektora parku, zgody udziela Minister Środowiska, jeśli jest to uzasadnione np. celami edukacyjnymi, turystycznymi rekreacyjnymi lub sportowymi i nie spowoduje to negatywnego oddziaływania na przyrodę parku. Natomiast w przypadku rezerwatów, z tych samych powodów zgodę wydaje regionalny dyrektor ochrony środowiska.

Zbieranie płodów runa leśnego

Lasy Państwowe, w których nie ma zakazu stałego lub okresowego wstępu, udostępnione są do zbierania płodów runa leśnego na potrzeby własne, bez konieczności zgłaszania, zezwolenia lub zawarcia umowy. Jest to dozwolone z mocy samego prawa. Nie oznacza to jednak całkowicie swobodnego pozyskiwania płodów. Na podstawie § 4 rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 28 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ochrony i zbioru płodów runa leśnego oraz zasad lokalizowania pasiek na obszarach leśnych, dopuszcza się wyłącznie:

- zbiór owocników grzybów jadalnych bez oznak rozkładu,
- zbiór owoców ręcznie (bez użycia jakichkolwiek narzędzi i urządzeń niszczących lub uszkodzających rośliny),
- przy pozyskiwaniu całych roślin lub ich części – stosowanie małych łopatek, noży ogrodniczych lub sekatorów, siatek i płacht.

Inaczej będzie w przypadku pozyskiwania płodów runa leśnego dla celów przemysłowych. W tym przypadku, by legalnie prowadzić zbiór, należy zawrzeć umowę z nadleśniczym. W pierwszej kolejności sprawdza on, czy zbiór zagraża środowisku leśnemu. Jeśli tak, to nadleśniczy zobligowany jest do odmowy zawarcia umowy. Natomiast w przypadku, gdy nadleśniczy oceni, że zbiór nie zagraża środowisku leśnemu, do zawarcia umowy może dojść, ale niekoniecznie musi. Ustawa nie przewiduje żadnego postępowania przymuszającego nadleśniczego do zawarcia umowy. Jest to całkowicie pozostawione w gestii uznania nadleśniczego.

Reasumując zbiór płodów runa leśnego dla celów przemysłowych wymaga zawarcia umowy z nadleśnictwem, natomiast przy zbiorze na potrzeby własne nie ma takiego wymogu. Zbiór na sprzedaż nie jest teoretycznie zbiorem na potrzeby własne, niemniej jednak trudno wykazać grzybiarzowi, że zbiera grzyby nie dla siebie. Zwrócić także trzeba uwagę, że zgodnie z w/w rozporządzeniem, skup płodów runa leśnego może być prowadzony jedynie od osób fizycznych i prawnych, na podstawie umowy z nadleśnictwami na dokonywanie zbioru dla celów przemysłowych. Skup tych płodów powinien odbywać się zgodnie z zawartymi umowami. Zatem, jeśli ktoś zbiera na przykład grzyby w celu dalszej odsprzedaży, powinien mieć zawartą umowę z punktem skupu. Nieuregulowanym jest prowadzenie zbioru na cele sprzedaży z tzw. „wolnej ręki”, czyli na targowiskach, przy ulicach.

Niezależnie od celu prowadzonych zbiorów, należy pamiętać o odpowiedzialności za tzw. drobne szkodnictwo leśne. Zgodnie z art. 153 § 1 pkt 4 Kodeksu wykroczeń, kto w nienależącym do niego lesie zbiera grzyby lub owoce leśne w miejscach, w których jest to zabronione, albo sposobem niedozwolonym, podlega karze grzywny do 250 zł albo karze nagany.

Poruszanie się po drogach leśnych

Ze wstępem do lasu wiąże się też zagadnienie poruszania się po drogach leśnych. Zasada jest taka, że w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa, ruch pojazdem silnikowym, zaprzęgowym i motorowerem w lesie dozwolony jest jedynie drogami publicznymi, natomiast drogami leśnymi jest dozwolony tylko wtedy, gdy są one oznakowane drogowskazami dopuszczającymi ruch po tych drogach. Podobnie jazda konna w lesie dopuszczalna jest tylko drogami leśnymi wyznaczonymi przez nadleśniczego. Również postój takich pojazdów na drogach leśnych jest dozwolony wyłącznie w miejscach oznakowanych.

Co to oznacza?

Za wjazd na drogi leśne, które nie zostały dopuszczone do powszechnego ruchu (nie zostały odpowiednio oznakowane), Straż Leśna uprawniona jest do nałożenia mandatu karnego. Zgodnie z art. 161 Kodeksu wykroczeń, kto nie będąc do tego uprawnionym, wjeżdża pojazdem silnikowym, zaprzęgowym lub motorowerem do nienależącego do niego lasu w miejscu, w którym jest to niedozwolone, albo pozostawia taki pojazd w lesie w miejscu do tego nieprzeznaczonym, podlega karze grzywny.

Droga leśna jest kategorią drogi wewnętrznej, tj. nie jest drogą publiczną: gminną, powiatową, wojewódzką lub krajową. Oczywiście niewykluczone, że przez las będzie przebiegać droga np. powiatowa. Wtedy ruch pojazdem, jako że jest to droga publiczna, będzie dozwolony. Natomiast o tym, czy na drodze leśnej dopuszcza się ruch pojazdów, będzie decydował nadleśniczy poprzez odpowiednie oznakowanie.

Dopuszczenie drogi leśnej do ruchu ma charakter generalny, co oznacza, że nadleśniczy może dopuścić daną drogę do ruchu lub nie. Nie ma natomiast kompetencji do wydawania indywidualnych zezwoleń na wjazd na drogę leśną. Niedopuszczalnym jest różnicowanie osób i pojazdów pod względem uprawnienia do poruszania się po drodze leśnej.

Ustawa o lasach przewiduje jednak wąski katalog osób, które będą zwolnione z tych zakazów, tj. będą mogły poruszać się po drogach leśnych nawet wtedy, jeśli nie zostały one dopuszczone do ruchu. Dotyczy to wykonujących czynności służbowe lub gospodarcze:

- 1) pracowników nadleśnictw;
- 2) osób nadzorujących gospodarkę leśną oraz kontrolujących jednostki organizacyjne Lasów Państwowych;
- 3) osób zwalczających pożary oraz ratujących życie lub zdrowie ludzkie;
- 4) funkcjonariuszy Straży Granicznej chroniących granicę państwową oraz funkcjonariuszy innych organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny;
- 5) osób wykonujących czynności z zakresu gospodarki łowieckiej oraz właścicieli pasiek zlokalizowanych na obszarach leśnych;
- 6) właścicieli lasów we własnych lasach;
- 7) osób użytkujących grunty rolne położone wśród lasów;

- 8) pracowników leśnych jednostek naukowych, instytutów badawczych i doświadczalnych, w związku z wykonywaniem badań naukowych i doświadczeń z zakresu leśnictwa i ochrony przyrody;
- 9) wojewódzkich konserwatorów przyrody oraz pracowników Służb Parków Krajo-
brazowych;
- 10) osób sporządzających plany urządzenia lasu, uproszczone plany urządzenia lasu
lub inwentaryzację stanu lasu.

Szerszego omówienia wymaga zwolnienie dotyczące pracowników leśnych jednostek naukowych, instytutów badawczych i doświadczalnych, w związku z wykonywaniem przez te osoby badań naukowych i doświadczeń z zakresu leśnictwa i ochrony przyrody.

Na tle tego przepisu pojawiają się często nieścisłości jak interpretować to wyłączenie od zakazów. Obserwuje się praktykę, zgodnie z którą, niektóre nadleśnictwa bez wyraźnej podstawy prawnej wydają „Regulaminy prowadzenia badań”, na podstawie których wydają zezwolenia na wjazd pojazdami silnikowymi na teren lasu, albo jako „leśne jednostki naukowe” traktują tylko wydziały leśne Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu albo Instytut Badawczy Leśnictwa. Jednak naszym zdaniem, przez jednostkę naukową, na gruncie ustawy o zasadach finansowania nauki, należy rozumieć, prowadzące w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe:

- 1) podstawowe jednostki organizacyjne uczelni,
- 2) jednostki naukowe Polskiej Akademii Nauk,
- 3) instytuty badawcze,
- 4) międzynarodowe instytuty naukowe,
- 5) Polską Akademię Umiejętności,
- 6) inne jednostki organizacyjne, posiadające osobowość prawną i siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w tym przedsiębiorców posiadających status centrum badawczo-rozwojowego), które prowadzą w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe.

Zatem pracownicy wszystkich jednostek spełniający w/w definicję jednostki naukowej, które wykonują badania naukowe i doświadczenia z zakresu leśnictwa i ochrony przyrody, są z mocy ustawy zwolnieni z zakazów dotyczących wstępu do lasu i ruchu po lesie pojazdem silnikowym.

Organizacja imprez sportowych w lasach

Ustawa o lasach stanowi, że imprezy sportowe oraz inne imprezy o charakterze masowym organizowane w lesie wymagają zgody właściciela lasu (art. 29 ust. 4 u.o.l.). W lasach stanowiących własność Skarbu Państwa zgodę wyraża nadleśniczy. Ze zgody nadleśniczego organizator imprezy nie może wywodzić zezwolenia na poruszanie się pojazdem silnikowym po drogach leśnych. Przypominamy, że tylko katalog osób, które zwolnione są z zakazu poruszania się po drogach leśnych niedopuszczonych do ruchu jest wyraźnie określony. Nadleśniczy nie ma kompetencji do tego, by wydać uczestnikom imprezy zezwoleń na wjazd do lasu po drogach leśnych.

Nawiązując do organizacji imprez sportowych, nie można pominąć kwestii jazdy quadami, samochodami terenowymi w lesie oraz organizowania zyskujących ostatnio na popularności rajdów off-road. Do największych zagrożeń dla przyrody związanych z takimi jazdami jest niszczenie dróg leśnych, młodników, runa leśnego, płoszenie zwierząt i ptaków, a także zagrożenie dla turystów¹².

Organizację uporządkowanych, zorganizowanych i kontrolowanych rajdów off-road na wyznaczonych trasach i miejscach na terenach leśnych wskazuje się niekiedy jako alternatywę dla jazd nielegalnych i sposób kanalizacji oraz uporządkowania zjawiska. Nie oceniając tu zagadnienia pod kątem merytorycznym, wydaje się, że organizacja takich imprez nie jest zgodna z obecnym porządkiem prawnym. Problem organizacji tego typu rajdów powstał właśnie na tle przepisu art. 29 ust. 4 u.o.l., który stanowi, że aby móc zorganizować imprezę sportową trzeba mieć zgodę nadleśniczego. Spotyka się niekiedy interpretację, że przepis ten daje nadleśniczemu podstawę prawną do wyrażania zgody na organizację rajdów motorowych. Nie jest ona jednak trafna. Podkreślić trzeba, że przepis ten należy odczytywać w związku z art. 29 ust 1 u.o.l., który wyraźnie zakazuje ruchu pojazdów silnikowych, zaprzęgowych i motorowerów po drogach leśnych nieoznakowanych i nie daje nadleśniczemu, ani nikomu innemu, prawa do zezwalania na indywidualne odstąpienia od tego zakazu. Minister Środowiska w odpowiedzi z dnia 5 stycznia 2012 r. na interpelację poselską nr 606 w sprawie organizowania i przeprowadzania rajdów sportów motorowych na drogach leśnych¹³, przedstawił następujące stanowisko: „Zasady udostępniania lasów są wyraźnie uregulowane w ustawie o lasach z dnia 28 września 1991 r. Zgodnie z art. 29 ww. ustawy ruch pojazdem silnikowym w lesie dozwolony jest jedynie drogami publicznymi, natomiast drogami leśnymi dozwolony jest tylko wtedy, gdy są one oznakowane drogowskazami dopuszczającymi ruch po tych drogach. Oznacza to, iż poza drogami dopuszczającymi ruch pojazdów silnikowych ruch takich pojazdów po drogach leśnych jest zabroniony. Wyłączenia od tego zakazu dotyczą jedynie osób wykonujących czynności służbowe lub gospodarcze, co ze zrozumiałych względów niezwiązane jest z formą wykorzystywania pojazdów silnikowych do celów sportowych. Właściciele (zarządcy) lasu, nie wydając zgody na urządzenie rajdów samochodowych, powołując się na brak oznakowania dopuszczającego ruch pojazdów silnikowych po drogach leśnych, działają w zgodzie z przepisami prawa, ponieważ nie mogą zezwolić na przeprowadzenie rajdu samochodowego po drogach leśnych, które nie dopuszczają ruchu pojazdów silnikowych. Następstwem zakazu z art. 29 u.o.l. są zapisy art. 30 u.o.l. zabraniające wprost hałasowania, niszczenia dróg, drzew i krzewów oraz płoszenia dziko żyjących zwierząt, co jest trudne do uniknięcia podczas uprawiania każdej formy sportów motorowych. Powyższe zakazy zawarte w ustawie o lasach zgodne są ponadto z przepisami prawa zawartymi w regulacjach z zakresu ochrony przyrody”.

Należy w pełni podzielić w/w stanowisko, które w jednoznaczny sposób przesądza o tym, że nie ma możliwości, by nadleśniczy wydawał zgodę na przeprowadzenie rajdu czy podobnej imprezy na drogach leśnych na podstawie art. 29 ust. 4 u.o.l., z uwagi

12 W. Radecki, Quadry na obszarach przyrodniczo cennych – uwagi z zakresu prawa karnego na tle porównawczym (Polska, Czechy, Słowacja), Prokuratura i Prawo 2010, nr 1-2

13 <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/interpelacja.xsp?documentId=C9E1A593B306CC12C1257A4C003253C1>

na to, że narusza to przepis art. 29 ust 1 u.o.l., który zabrania poruszania się pojazdów silnikowych po drogach leśnych, jeśli drogi te nie są dopuszczone do ruchu.

Zasady zachowania w lesie

Z prawem powszechnego dostępu do lasów wiążą się obowiązki respektowania ograniczeń tego prawa oraz przestrzegania zasad zachowania się w lesie. Zgodnie z art. 30 u.o.l., w lasach zabrania się:

- 1) zanieczyszczania gleby i wód;
- 2) zaśmiecania;
- 3) rozkopywania gruntu (nie dotyczy to czynności związanych z gospodarką leśną);
- 4) niszczenia grzybów oraz grzybni;
- 5) niszczenia lub uszkodzania drzew, krzewów lub innych roślin (nie dotyczy to czynności związanych z gospodarką leśną);
- 6) niszczenia urządzeń i obiektów gospodarczych, turystycznych i technicznych oraz znaków i tablic;
- 7) zbierania owoców runa leśnego w oznakowanych miejscach zabronionych;
- 8) rozgarniania i zbierania ściółki;
- 9) wypasu zwierząt gospodarskich;
- 10) biwakowania poza miejscami wyznaczonymi przez właściciela lasu lub nadleśniczego;
- 11) wybierania jaj i piskląt, niszczenia lęgówisk i gniazd ptasich, a także niszczenia legowisk, nor i mrowisk;
- 12) płoszenia, ścigania, chwytania i zabijania dziko żyjących zwierząt (nie dotyczy polowań);
- 13) puszczania psów luzem (nie dotyczy polowań);
- 14) hałasowania oraz używania sygnałów dźwiękowych, z wyjątkiem przypadków wymagających wszczęcia alarmu (nie dotyczy polowań).

Ponadto, w lasach oraz na terenach śródleśnych, jak również w odległości do 100 m od granicy lasu, zabrania się działań i czynności mogących wywołać niebezpieczeństwo, a w szczególności:

- 1) rozniecania ognia poza miejscami wyznaczonymi do tego celu przez właściciela lasu lub nadleśniczego;
- 3) korzystania z otwartego płomienia;
- 4) wypalania wierzchniej warstwy gleby i pozostałości roślinnych.

Zakazy te nie dotyczą działań i czynności związanych z gospodarką leśną pod warunkiem, że czynności te nie stanowią zagrożenia pożarowego.

A jakie są konsekwencje naruszenia zakazów?

Ustawa o lasach nie zawiera przepisów karnych dotyczących wykroczeń lub przestępstw. Nie oznacza to jednak, że naruszenie zakazów obowiązujących w la-

sach pozostaje bez sankcji. Naruszenie zakazów może wiązać się z popełnieniem wykroczeń określonych w rozdziale XIX Kodeksu wykroczeń „Szkodnictwo leśne, polne i ogrodowe”. Stypizowane tam wykroczenia dotyczą między innymi:

- zanieczyszczania lasu poprzez wyrzucanie śmieci złomu lub innych nieczystości (art. 162 Kodeksu wykroczeń),
- rozkopywania gruntu w celu np. wydobycia piasku, żwiru (art. 154 Kodeksu wykroczeń), – niszczenia grzybów w lesie (art. 163 Kodeksu wykroczeń),
- wyrębu lub niszczenia gałęzi, korzeni, krzewów (art. 148 Kodeksu wykroczeń) lub niszczenia zasiewów, sadzonek lub traw (art. 156 Kodeksu wykroczeń),
- niszczenia i usuwania znaków turystycznych (art. 85 § 2 Kodeksu wykroczeń),
- zbierania grzybów i owoców leśnych w miejscach, w których jest to zabronione (art. 153 Kodeksu wykroczeń),
- wypasu zwierząt na gruntach leśnych, w miejscach w których jest to zabronione (art. 151 Kodeksu wykroczeń),
- wybierania jaj lub piskląt, niszczenia lęgówisk i gniazd ptasich (art. 164 Kodeksu wykroczeń) lub złośliwego płoszenia, chwytania lub ranienia dziko żyjących zwierząt – z wyjątkiem polowania (art. 165 Kodeksu wykroczeń),
- puszczenia psa luzem – z wyjątkiem polowania (art. 166 Kodeksu wykroczeń).

Z rozniecaniem ognia poza miejscami wyznaczonymi do tego celu, wiąże się odpowiedzialność za wykroczenie z art. 82 § 3 Kodeksu wykroczeń. Jednakże nie można wykluczyć także odpowiedzialności za przestępstwo z art. 163 Kodeksu karnego, za spowodowanie zagrożenia pożarowego. Powstaje zatem pytanie czy w lesie można grillować? Otóż rozpalony grill należy traktować jako ogień otwarty, co oznacza, że mają zastosowanie zakazy rozniecania ognia poza miejscami do tego wyznaczonymi. Grillowanie lub rozpalanie ogniska w lesie będzie możliwe, ale tylko w tych miejscach, które zostały do tego przeznaczone.

W aktualnym stanie prawnym, nadleśniczy nie ma prawa do wydawania przepisów porządkowych, które regulowałyby zachowanie się w lesie na terenie nadleśnictwa. Nie ma natomiast przeciwwskazań, by w celach informacyjnych opracowywał i upowszechniał „regulamin”, zawierający jednak to i tylko to, co jest w przepisach powszechnie obowiązujących. Zarządzenia nadleśniczego nie mają żadnego skutku prawnego wobec osób innych, niż pracownicy nadleśnictwa.

Obowiązujące w lesie zakazy należy, przy korzystaniu z jego zasobów, znać i ich przestrzegać. Pamiętajmy także o konsekwencjach niezastosowania się do obowiązujących przepisów. Gdy zauważymy, że ktoś korzysta z lasu w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami, alarmujmy o tym właściwą terenowo Straż Leśną.

1.3. Dostęp do informacji o lesie

W myśl Konstytucji: „Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem

komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa” (art. 61 ust. 1 Konstytucji). Prawo do informacji o sprawach publicznych stanowi zatem prawo konstytucyjne. Co więcej art. 74 ust. 3 wskazuje, że „Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.”

Źródłem prawa międzynarodowego dotyczącego dostępu do informacji o środowisku jest konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (tzw. Konwencja z Aarhus), która została podpisana podczas IV Europejskiej Konferencji Ministrów Ochrony Środowiska 25 czerwca 1998 w Aarhus, w Danii. Konwencja z Aarhus reguluje dostęp do informacji o środowisku na poziomie międzynarodowym. Na poziomie europejskim w zakresie publicznego dostępu do informacji wprowadzona została dyrektywą 2003/4/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie publicznego dostępu do informacji dotyczących środowiska (Dz. Urz. WE L z 2003 r. Nr 41, s. 26). Natomiast jej założenia do polskiego porządku prawnego implementuje ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235, z późn. zm.) – dalej ustawa OOS¹⁴.

Zgodnie z tą ustawą, organy administracji są obowiązane do udostępniania każdemu informacji o środowisku i jego ochronie znajdujących się w ich posiadaniu lub które są dla nich przeznaczone.

Podobne uregulowania zawiera ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (u.d.i.p.). Według tej ustawy, informacją publiczną jest każda informacja o sprawach publicznych. Zakres zastosowania tej ustawy jest nieco szerszy, bowiem każda informacja o środowisku będzie informacją publiczną, ale nie każda informacja publiczna będzie jednocześnie informacją o środowisku. Jeśli będzie nas interesowało, z jakiego funduszu pochodzą środki na budowę dróg leśnych, zastosowanie znajdzie ustawa o dostępie do informacji publicznej, a nie o dostępie do informacji o środowisku, ponieważ źródła finansowania nie stanowią informacji o środowisku. Warto jednak podkreślić, że na etapie sporządzania wniosku o udostępnienie informacji, nie mamy obowiązku powoływania się na konkretne przepisy. Organ rozpatrujący nasz wniosek powinien znać prawo i zastosować właściwą ustawę. W zasadzie cel obu ustaw jest taki sam, a w praktyce ustawy te różnią się jedynie terminem rozpatrzenia wniosku, przesłankami do odmowy udzielenia informacji i naliczaniem opłat za udostępnienie informacji.

Co to jest informacja o środowisku?

Wg ustawy OOS, są to informacje dotyczące:

- 1) stanu elementów środowiska, takich jak: powietrze, woda, powierzchnia ziemi, kopaliny, klimat, krajobraz i obszary naturalne, w tym bagna, obszary nadmorskie i morskie, a także rośliny, zwierzęta i grzyby oraz inne elementy różnorodności biologicznej, w tym organizmy genetycznie zmodyfikowane, oraz wzajemnych oddziaływań między elementami;

¹⁴ Przedstawiony stan prawny jest aktualny na dzień 10 października 2015 r. 9 października sejm uchwalił pewne zmiany w ustawie OOS, które jednak nie weszły w życie do chwili wydrukowania tej książki.

- 2) emisji, w tym odpadów promieniotwórczych, a także zanieczyszczeń, które wpływają lub mogą wpłynąć na elementy środowiska, o których mowa w pkt 1;
- 3) środków, takich jak: środki administracyjne, polityki, przepisy prawne dotyczące środowiska i gospodarki wodnej, plany, programy oraz porozumienia w sprawie ochrony środowiska, a także działań wpływających lub mogących wpłynąć na elementy środowiska, o których mowa w pkt 1, oraz na emisje i zanieczyszczenia, o których mowa w pkt 2, jak również środków i działań, które mają na celu ochronę tych elementów;
- 4) raportów na temat realizacji przepisów dotyczących ochrony środowiska;
- 5) analiz kosztów i korzyści oraz innych analiz gospodarczych i założeń wykorzystanych w ramach środków i działań, o których mowa w pkt 3;
- 6) stanu zdrowia, bezpieczeństwa i warunków życia ludzi, oraz stanu obiektów kultury i obiektów budowlanych – w zakresie, w jakim oddziałują na nie lub mogą oddziaływać:
 - a) stany elementów środowiska, lub
 - b) przez elementy środowiska, o których mowa w pkt 1 – emisje i zanieczyszczenia oraz środki.

Jakich informacji o lesie mogą żądać?

Las niewątpliwie jest elementem środowiska, w związku z czym wszelkie informacje które będą dotyczyć stanu lasu, jego zasobów, ochrony, będą udostępniane w ramach dostępu do informacji o środowisku. Od organów administracji możemy żądać udostępnienia, na przykład: – informacji na temat planowanych w danym roku cięć,

- informacji na temat planowanych powierzchni do zalesienia,
- informacji na temat planowanej rozbudowy infrastruktury leśnej,
- informacji dotyczących form ochrony przyrody występujących na terenie danego nadleśnictwa,
- informacji na temat aktualnie obowiązującego planu urządzenia lasu,
- informacji na temat harmonogramu prac nad planem urządzenia lasu,
- informacji na temat opracowywanej prognozy oddziaływania planu na środowisko.

Od kogo mogą żądać udostępnienia informacji o lesie?

Ustawa stanowi, że obowiązującym do udzielenia informacji jest organ administracji, który daną informację posiada, bądź dla którego dana informacja jest przeznaczona. Zarówno Nadleśniczy, jak i Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (poza przypadkami wprost w prawie przewidzianymi, takimi jak wydawanie decyzji środowiskowej ws. zmiany lasu na użytek rolny, decyzji zezwalającej na wyłączenie gruntów leśnych z produkcji), nie są organami administracji. Czy to oznacza, że jednostki organizacyjne Lasów Państwowych nie są zobowiązane do udostępnienia informacji o środowisku? Otóż są!

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 9 ustawy OoŚ, przez organ administracji na gruncie tej ustawy rozumie się:

- a) ministrów, centralne organy administracji rządowej, wojewodów, działające w ich lub we własnym imieniu inne terenowe organy administracji rządowej, organy jednostek samorządu terytorialnego,
- b) **inne podmioty**, gdy są one powołane z mocy prawa lub na podstawie porozumień do wykonywania **zadań publicznych dotyczących środowiska i jego ochrony**.

Zatem zarówno Nadleśniczy, jak i Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych, jako podmioty reprezentujące Skarb Państwa w stosunkach cywilnoprawnych, w zakresie swojego działania, a Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych jako dysponent majątku publicznego¹⁵ są zobowiązani do udostępnienia informacji o środowisku.

Wartym odnotowania jest, że w Lasach Państwowych zasady udostępniania informacji publicznej i informacji o środowisku są zebrane w zarządzeniu 8 Dyrektora Generalnego LP z 27 stycznia 2010 r. w sprawie ustalenia zasad i trybu udostępniania informacji przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe¹⁶. Wprowadzie zarządzenie to ma charakter wewnętrzny i nie jest aktem prawa, w szczególności nie może stanowić prawidłowej podstawy prawnej jakichkolwiek rozstrzygnięć wobec podmiotów spoza Lasów Państwowych. Jednak warto je znać, gdyż na użytek leśników, zarządzenie zawiera obowiązujące ich przepisy dotyczące właśnie tej materii.

W praktyce, w zakresie dostępu do informacji o lesie, najczęściej będziemy używać informację od:

- wójta, burmistrza lub prezydenta miasta (decyzje środowiskowe, decyzje o warunkach zabudowy na terenie lasów),
- starosty (pozwolenia na budowę np. dróg leśnych, ale też dotyczące uproszczonych planów urządzenia lasu),
- marszałka województwa,
- wojewody,
- regionalnego lub generalnego dyrektora ochrony środowiska (procedury OoŚ, odstępstw od zakazów dla gospodarki leśnej w stosunku do gatunków objętych ochroną),
- nadleśniczego (planowanych inwestycji w lasach, planów urządzenia lasu)
- regionalnego i generalnego dyrektora lasów państwowych (prac nad planami urządzenia lasu),
- powiatowego, wojewódzkiego lub głównego inspektora nadzoru budowlanego (informacje dotyczące zgodności inwestycji w lasach z prawem budowlanym),
- dyrektora parku narodowego lub krajobrazowego,
- ministra

¹⁵ Wyrok WSA w Krakowie z dnia 7 września 2011r., sygn. akt II SAB/Kr 77/11

¹⁶ http://www.lasy.gov.pl/informacje/zamowienia-publiczne-zarzadzania-decyzje/copy_of_zarzadzania-i-decyzje-do-19-stycznia-2010-1/2010/03/z08-2010

Poza organami administracji, obowiązany do udzielenia informacji o środowisku będą także inne podmioty, które z mocy prawa bądź na podstawie porozumień, zostały powołane do wykonywania zadań publicznych dotyczących środowiska i jego ochrony. Dla przykładu można tu wskazać Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Państwową Radę Ochrony Środowiska, komisje do spraw ocen oddziaływania na środowisko.

W jaki sposób mogę żądać informacji o lesie?

Co do zasady informacji o środowisku udziela się na pisemny wniosek. Wyjątkiem są sytuacje, które dotyczą informacji niewymagających wyszukiwania bądź w przypadku zagrożeń i katastrof naturalnych. W takich przypadkach informacje mogą być udzielone ustnie, telefonicznie.

W większości jednak przypadków, także ze względów praktycznych, koniecznym będzie złożenie pisemnego wniosku. Jednak składanie wniosku jest całkowicie odformalizowane. Wystarczy, że wynikać z niego będzie kto i o co wnosi. Żeby jednak usprawnić proces udzielania informacji, najlepiej od razu podać:

- imię i nazwisko wnioskodawcy wraz z adresem,
- precyzyjnie określić jakiego rodzaju informację publiczną chcemy uzyskać,
- preferowaną formę udostępnienia (ustnie, pisemne, elektronicznie),
- preferowany sposób udostępnienia (odbiór osobisty, przesłanie pocztą, przesłanie za pośrednictwem email).

Ważne!

We wniosku o udostępnienie informacji nie ma konieczności wykazywania interesu prawnego tj. powodów, dla których chcemy daną informację uzyskać.

Co do pisemności wniosku powstaje pytanie, czy należy przez to rozumieć wniosek sporządzony na papierze i własnoręcznie podpisany, czy wystarczającym jest utrwalenie treści pismem w postaci wiadomości e-mail wysłanej do urzędu bez tzw. bezpiecznego podpisu elektronicznego? Jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie nie daje ani orzecznictwo administracyjne ani doktryna¹⁷, a poglądy w tej kwestii są podzielone. Z naszej praktyki wynika, że poza kilkoma wyjątkami, większość organów „honoruje” zwykłe wiadomości e-mail i udziela odpowiedzi na wniosek, poprzez udostępnienie wnioskowanych informacji. Takie rozwiązanie zdaje się być najbardziej racjonalne z punktu rzeczywistnia celów ustawy o dostępie do informacji i zapewnienia szybkiego i łatwego dostępu do informacji o środowisku.

W jakim terminie zostanie mi udostępniona informacja o lesie?

Co do zasady, informacja powinna być udzielona bez zbędnej zwłoki, nie później niż w ciągu miesiąca od dnia otrzymania wniosku. Wyjątek stanowi skomplikowany stopień sprawy – wtedy termin może zostać przedłużony do 2 miesięcy, ale organ powinien nas o tym poinformować jeszcze przed upływem pierwotnego terminu miesięcznego.

¹⁷ Doktryna jest zespołem poglądów twierdzeń w danej dziedzinie

Jeszcze inaczej jest w przypadku tzw. informacji kwalifikowanych, tj. takich, o których dane powinny znaleźć się w tzw. wykazie danych o środowisku w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP). Ustawa zobowiązuje organy administracji do tego, by w zakresie swojego działania, samodzielnie „z urzędu” publikowały w takim wykazie w BIP niektóre typy informacji. Dokumenty, o których dane są zamieszczane w BIP, udostępnia się w dniu złożenia wniosku¹⁸. A jakie to informacje? Wymienia je szczegółowo art. 21 ust. 2 ustawy OOŚ, ale jako przyrodnicy najbardziej będziemy zainteresowani takimi dokumentami jak:

- projekty dokumentów, dla których istnieje obowiązek przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko: koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, plany zagospodarowania przestrzennego oraz strategie rozwoju regionalnego, **plany urządzenia lasu**,
- **opinie projektów dokumentów** związanych ze strategiczną oceną oddziaływania na środowisko np. opinie RDOŚ do PUL,
- **prognozy oddziaływania na środowisko**,
- postanowienia dotyczące obowiązku lub braku obowiązku przeprowadzenia oceny oddziaływania dla planowanego przedsięwzięcia mogącego potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko,
- **wnioski o wydanie decyzji i o decyzje środowiskowe**,
- **raporty o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko**,
- analizy porealizacyjne,
- projekty dokumentów przed ich skierowaniem do postępowania z udziałem społeczeństwa, tj. polityka ekologiczna państwa, programy ochrony środowiska na szczeblu jednostek samorządu terytorialnego,
- projekty planów ochrony i projektów planów zadań ochronnych tworzonych dla form ochrony przyrody¹⁹,
- wnioski o wydanie zezwolenia na czynności podlegające zakazom lub ograniczeniom w stosunku do gatunków objętych ochroną w myśl ustawy o ochronie przyrody,
- wnioski o wydanie zezwolenia i zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów.

Dane o tych dokumentach szukajmy na BIPach urzędów gmin, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych. Następnie sporządzmy wniosek o ich udostępnienie i wskażmy od razu organowi, że ma obowiązek udzielić tej informacji już w dniu złożenia wniosku, ze wskazaniem podstawy prawnej, tj. art. 14 ust. 3 ustawy OOŚ. W praktyce termin ten, jako że jest instrukcyjny, rzadko jest dotrzymywany, ale wskazanie 1-dniowego terminu na pewno przyczynia się do szybszego uzyskania informacji.

¹⁸ 9 października 2015 r. Sejm uchwalił ustawę przedłużającą ten termin do 3 dni, jednak nie weszła ona w życie do chwili wydrukowania tej książki.

¹⁹ 9 października 2015 r. Sejm uchwalił ustawę wprowadzającą taki wymóg także dla projektów zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody i parków narodowych, jednak nie weszła ona w życie do chwili wydrukowania tej książki.

Uwaga!

Monitorując regularnie BIP, możemy zauważyć, że czasami dany organ nie wypełnia na nim ciężącego obowiązku publikacji²⁰, publikuje dokumenty w sposób wybiórczy, nie kompletny, bądź też nie prowadzi w tym zakresie stosownych aktualizacji. W takiej sytuacji istotnym jest wzywianie do usunięcia naruszenia prawa oraz zgłaszanie tych braków odpowiednim organom nadrzędnym. W ten sposób będziemy mogli egzekwować od urzędników respektowanie obowiązującego prawa.

W jaki sposób zostanie mi udzielona informacja?

Co do zasady, udostępnianie informacji o środowisku następuje w sposobie i w formie określonym we wniosku, czyli sami wskazujemy jaka jest preferowana forma udzielenia informacji. Oznacza to, że informacja może być udzielona ustnie, pisemnie, w formie wizualnej lub dźwiękowej, elektronicznej lub innej.

Przykład: W ramach dostępu do informacji o środowisku, chcąc uzyskać informację o inwestycjach szczególnie szkodliwych dla stanu środowiska, możemy wnioskować o kserokopie decyzji w sprawach związanych z realizacją przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko. Pamiętajmy jednak, że część dokumentów organ ma obowiązek posiadać w formie elektronicznej (np. karty informacyjne przedsięwzięcia, raporty oddziaływania na środowisko), w związku z czym wnioskowanie o udostępnienie dokumentów w takiej właśnie formie znacznie przyspieszy i usprawni uzyskanie informacji o środowisku.

Jeżeli jednak środki techniczne, którymi dysponuje organ administracji, nie umożliwiają udostępnienia informacji w taki sposób, o jaki wnioskowaliśmy, organ powinien powiadomić pisemnie w terminie 14 dni od dnia otrzymania wniosku o przyczynach braku możliwości udostępnienia informacji zgodnie z wnioskiem i wskazać, w jaki sposób lub w jakiej formie informacja może być udostępniona. Na takie pismo powinniśmy w terminie 14 dni zareagować, czy zgadzamy się na podaną formę udostępnienia. Jeśli tego nie zrobimy, organ administracji wyda decyzję o odmowie udostępnienia informacji w sposób lub w formie określonych we wniosku.

A co z opłatami?

Generalnie udostępnienie informacji o środowisku wiąże się z pewnymi opłatami. Jednak wprowadzenie bardzo wysokich opłat mogłoby spowodować, że zasada powszechnego dostępu do informacji będzie iluzoryczna. Dlatego ustawodawca zdecydował się wprowadzić następującą zasadę. Bezpłatnym jest wyszukiwanie i przeglądanie dokumentów wyszczególnionych w BIP (art. 21 ust. 2 ustawy OOS) w siedzibie organu administracji. Natomiast za wyszukiwanie informacji, a także za przekształcanie informacji w formę wskazaną we wniosku, sporządzanie kopii dokumentów lub danych oraz ich przesłanie, organ administracji pobiera opłaty w wysokości odzwierciedlającej związane z tym uzasadnione koszty. Jakie to są koszty? Szczegółowe stawki opłat, a także sposób i terminy uiszczania opłat, zostały określone w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2010 r.

²⁰ 9 października 2015 r. Sejm uchwalił ustawę wprowadzającą wyraźny, 14 dniowy termin na umieszczenie informacji w wykazie, jednak nie weszła ona w życie do chwili wydrukowania tej książki

w sprawie opłat za udostępnianie informacji o środowisku (Dz. U. 2010 nr 215 poz. 1415). Przykładowo, opłata za wyszukiwanie informacji wynosi 5,00 zł, jeżeli wymaga wyszukania do dziesięciu dokumentów. Jeśli chcemy, żeby organ przesłał nam skan decyzji na e-maila, to opłata za przekształcanie informacji polegające na skanowaniu dokumentów wynosi 0,10 zł za każdą stronę. Natomiast opłaty za sporządzanie kopii dokumentów w formacie A4, w formie wydruku lub kserokopii, wynoszą 0,15 zł za stronę kopii czarno-białej i 1,50 zł za stronę kopii kolorowej.

Zgodnie z rozporządzeniem, opłatę uiszczamy w terminie 14 dni poprzez wpłatę do kasy na rachunek bankowy lub przy odbiorze przesyłki. Przepis nie jest do końca jasny, ale należy przyjąć, że chodzi o 14 dni od daty udostępnienia danej informacji. Za zupełnie błędną należy uznać praktykę niektórych jeszcze organów, wymagania opłaty jeszcze przed udostępnieniem informacji.²¹ Wynika to z tego, że wcześniejsze rozporządzenie w sprawie szczegółowych stawek opłat z 2007 r.²², stanowiło, że przesłanie kopii wnioskowanych dokumentów lub danych, następuje po przedstawieniu przez wnioskodawcę dowodu uiszczenia opłaty. W aktualnym stanie prawnym nie ma już do tego podstaw.

Kiedy następuje odmowa udostępnienia informacji?

Obowiązkiem organu jest udzielić informacji o środowisku. Odmowa udostępnienia informacji może nastąpić tylko z przyczyn określonych w ustawie²³ (art. 16 ust. 1 ustawy OOS). Dotyczy to:

- 1) danych jednostkowych uzyskiwanych w badaniach statystycznych statystyki publicznej chronionych tajemnicą statystyczną;
- 2) spraw objętych toczącym się postępowaniem sądowym, dyscyplinarnym lub karnym, jeżeli udostępnienie informacji mogłoby zakłócić przebieg postępowania;
- 3) spraw będących przedmiotem praw autorskich lub patentowych, jeżeli udostępnienie informacji mogłoby naruszyć te prawa;
- 4) danych osobowych dotyczących osób trzecich, jeżeli udostępnienie informacji mogłoby naruszać przepisy o ochronie danych osobowych;
- 5) dokumentów lub danych dostarczonych przez osoby trzecie, jeżeli osoby te, nie mając obowiązku ich dostarczenia i nie mogąc być takim obowiązkiem obciążone, dostarczyły je dobrowolnie i złożyły zastrzeżenie o ich nieudostępnieniu;
- 6) dokumentów lub danych, których udostępnienie mogłoby spowodować zagrożenie dla środowiska lub bezpieczeństwa ekologicznego kraju;

21 W tej sprawie także Pismo Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska DIŚ-ZPI.403.98.2013.MR.2 z 4 grudnia 2012 r. do Klubu Przyrodników, uznające za zasadną skargę na jedną z RDOŚ, dotycząca zwłoki w udostępnianiu informacji w związku z żądaniem wyprzedzającego wniesienia opłaty.

22 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 5 czerwca 2007 r. w sprawie szczegółowych stawek opłat za udostępnianie informacji o środowisku i jego ochronie oraz sposobu uiszczania opłat (Dz. U. Nr 114, poz. 788)

23 Obecnie odmowa udostępnienia z tych przyczyn jest obligatoryjna. 9 października 2015 r. Sejm uchwalił ustawę, zgodnie z którą będzie ona tylko fakultatywna, jednak nie weszła ona w życie do chwili wydrukowania tej książki

- 7) informacji o wartości handlowej, w tym danych technologicznych, dostarczonych przez osoby trzecie i objętych tajemnicą przedsiębiorstwa, jeżeli udostępnienie tych informacji mogłoby pogorszyć konkurencyjną pozycję tych osób i złożyły one uzasadniony wniosek o wyłączenie tych informacji z udostępniania;
- 8) przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, realizowanych na terenach zamkniętych, co do których nie prowadzi się postępowania z udziałem społeczeństwa;
- 9) obronności i bezpieczeństwa państwa;
- 10) bezpieczeństwa publicznego.

Ustawa przewiduje jeszcze jeden, tym razem fakultatywny, katalog wyłączeń będących podstawą do wydania decyzji o odmowie udzielenia informacji. Są to sytuacje, o których mowa w art. 17 ustawy OoŚ:

- 1) wymagałoby to dostarczenia dokumentów lub danych będących w trakcie opracowania – jednakże w takim przypadku organ informuje o organie odpowiedzialnym za opracowanie danego dokumentu,
- 2) wymagałoby to dostarczenia dokumentów przeznaczonych do wewnętrznego komunikowania się – chodzi tu o informacje nieprzeznaczone do szerszego rozpowszechniania,
- 3) wniosek jest w sposób oczywisty niemożliwy do zrealizowania – w przypadku, gdy organ w ogóle danym rodzajem informacji nie dysponuje,
- 4) wniosek jest sformułowany zbyt ogólnie – prawo nie precyzuje co należy rozumieć przez sformułowanie „zbyt ogólnie” co sprzyja nadużyciom urzędników i odmawianiu udzielenia informacji o środowisku. Z tego względu należy pamiętać o precyzyjnym wskazaniu przedmiotu informacji o środowisku.

Forma odmowy i środki odwoławcze

Odmowa udzielenia informacji o środowisku następuje w drodze decyzji administracyjnej. Jeśli niesłusznie odmówiono nam udzielenia informacji, nic straconego – od decyzji odmownej przysługuje odwołanie w trybie KPA. Takie odwołanie należy wnieść za pośrednictwem organu, który odmówił nam udzielenia informacji, do organu wyższego stopnia. Zgodnie z art. 17 pkt 3 KPA, organami takimi w przypadku organów administracji publicznej innych niż organy samorządowe i wojewodowie są „odpowiednie organy nadrzędne lub właściwi ministrowie, a w razie ich braku – organy państwowe sprawujące nadzór nad ich działalnością”. Należy zatem przyjąć, że jeśli udzielenia informacji odmawia nam Nadleśniczy, odwołanie będzie wnoszone za jego pośrednictwem, ale do Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych.

Ponadto od decyzji o odmowie udostępnienia informacji publicznej wydanej wskutek rozpoznania odwołania, przysługuje jeszcze skarga do sądu administracyjnego. Ustawa przewiduje tu pewne przyspieszenie, polegające na tym, że przekazanie akt i odpowiedź na skargę, organ przekazuje do sądu w terminie 15 dni od otrzymania skargi. Kolejną odrębnością jest powinność sądu do rozpoznania skargi w terminie 30 dni od dnia otrzymania akt wraz z odpowiedzią na skargę. Jednakże w praktyce, termin ten, z uwagi na to że jest to termin instrukcyjny, może nie być przez sąd restrykcyjnie respektowany.

Uwaga!

Przedstawienie informacji zupełnie innej, niż ta, na którą oczekuje wnioskodawca, informacji niepełnej lub też informacji wymijającej czy wręcz nieadekwatnej do treści wniosku, świadczy o beczynności podmiotu zobowiązanego do udostępnienia informacji publicznej (Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 7 października 2011 r., sygn. akt IV SAB/Wr 58/11). Wprawdzie orzeczenie to zapadło na tle ustawy o dostępie do informacji publicznej, jednak należy uznać, że zachowuje aktualność także co do ustawy o dostępie do informacji o środowisku.

Na gruncie ustawy o dostępie do informacji publicznej, orzecznictwo administracyjne wypracowało kilka ważnych poglądów, które mogą okazać się pomocne przy składaniu skargi na beczynność w udzielaniu informacji o lesie:

- 1) Skarga na beczynność do sądu administracyjnego nie musi być poprzedzona zażaleniem na niezakończony proces w terminie, o jakim mowa w art. 37 KPA²⁴. Skarga na beczynność organu w przedmiocie informacji publicznej nie musi być poprzedzona żadnym środkiem zaskarżenia na drodze administracyjnej.
- 2) Skarga na beczynność do sądu administracyjnego nie musi być poprzedzona wezwaniem organu do usunięcia naruszenia prawa²⁵.

Zatem skargę możemy złożyć już po miesiącu, jeśli organ nie udostępnił nam żądanej informacji o środowisku lub w drodze decyzji nie odmówił jej udzielenia.

Poza możliwością udostępnienia informacji publicznej lub odmową jej udzielenia, może zdarzyć się że urzędnik stwierdzi, że wnioskowana przez nas informacja nie jest informacją o środowisku. Co wtedy zrobić? Jeśli wnioskowana przez nas informacja jest informacją o środowisku, taka odpowiedź oznacza beczynność organu w przedmiocie rozpoznania wniosku o udostępnienie informacji. W takiej sytuacji przysługuje nam skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego na beczynność organu. Zatem jeśli wnioskowana informacja jest informacją o środowisku, organy administracji winny załatwić wniosek zgodnie z ustawą, tj. albo udzielić tej informacji w drodze czynności materialno – technicznej, albo jej odmawiając w formie decyzji administracyjnej. Odmowa w innej formie jest niezgodna z prawem i stanowi beczynność, na którą przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

2. PODSTAWY PRAWNE GOSPODARKI LEŚNEJ

2.1. Ustawa o lasach – zasady gospodarki leśnej

Zasady gospodarki leśnej i w ogóle wiele zagadnień dotyczących zarządzania lasami, reguluje ustawa o lasach. W ramach tej regulacji, ustawodawca stara się realizować ideę zrównoważonego rozwoju, polegającą na wyważeniu potrzeb ochrony lasów i ich gospodarczego, trwałego, niezubażającego zasobów leśnych – wykorzystania.

²⁴ Por. orzeczenie: postanowienie NSA z dnia 23 kwietnia 2010, syn. akt I OKS 646/10, wyrok NSA z dnia 30 sierpnia 2011 r., sygn. akt I OSK 1048/11

²⁵ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 23 września 2009 r., sygn. akt II SAB/Wa 57/09

Uwaga!

Wycinanie drzew w lesie nie wymaga, indywidualnego zezwolenia na wycięcie drzewa wg przepisów o ochronie przyrody. Oznacza to, że nadleśniczy nie musi za każdym razem występować do wójta, by ten zezwolił mu na wycięcie drzew w lesie (ale musi, jeśli są to drzewa poza lasem, choćby na gruncie nadleśnictwa). Wycinka drzew w lasach następuje planowo, zgodnie z opracowanymi, wieloletnimi dokumentami planującymi gospodarkę leśną.

Prawna definicja określa gospodarkę leśną jako działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania – z wyjątkiem skupu – drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu. Prawna definicja straciła nieco na aktualności, ponieważ w praktyce, nie prowadzi się w Polsce pozyskania żywicy, karpiny, kory ani igliwia; pozyskanie zwierzyny reguluje raczej Prawo Łowieckie, a prowadzący gospodarkę leśną nie zajmują się pozyskaniem płodów runa leśnego. Z tego względu dzisiaj, gospodarka leśna kojarzy się z użytkowaniem lasu, głównie z pozyskaniem drewna.

Ustawa o lasach przewiduje także zasady, według których powinno prowadzić się gospodarkę leśną:

- 1) Powszechnej ochrony lasów – wiąże się to z obowiązkami wykonywania zabiegów profilaktycznych, przeciwdziałania pożarom, zwalczania szkodników;
- 2) Trwałości i utrzymania lasów – dotyczy to obowiązków pielęgnacji lasu, zachowania roślinności leśnej, przebudowy drzewostanu;
- 3) Ciągłości i zrównoważonego wykorzystania wszystkich funkcji lasów – oznacza to konieczność prowadzenia gospodarki leśnej w sposób trwale zrównoważony,
- 4) Powiększania zasobów leśnych, co następuje poprzez zalesienie gruntów.

Powyższe dyrektywy, stanowią wytyczne dla wszystkich podmiotów, które prowadzą gospodarkę leśną lub są odpowiedzialne za to, w jaki sposób gospodarka ta powinna być prowadzona. Znajdują one rozwinięcia w dalszych przepisach ustawy o lasach. Poza tym zasady gospodarki leśnej zawierają katalog czterech wartości, które w gospodarce leśnej powinny być osiągnięte i chronione. Gospodarka leśna powinna być zatem tak prowadzona, aby uwzględniała powszechną ochronę lasów i trwałość ich utrzymania. Powinna też uwzględniać ciągłość i zrównoważone wykorzystanie wszystkich funkcji, jakie pełni las, oraz zapewniać powiększanie zasobów leśnych²⁶.

Trwale zrównoważona gospodarka leśna

Ustawa o lasach wymaga by gospodarka leśna była prowadzona w sposób trwale zrównoważony, co oznacza ukształtowanie struktury lasów i ich wykorzystanie w sposób i w tempie zapewniającym trwale zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności

²⁶ B. Rakoczy, Ustawa o lasach. Komentarz, LEX 2011

do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i socjalnych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów (art. 6 ust. 1 pkt 1a u.o.l.). Zatem trwale zrównoważona gospodarka leśna ma na celu ukształtowanie struktury lasów i ich wykorzystanie w określonym tempie i w określony sposób. Wyważyć należy tutaj dwie kwestie – ochronę lasów i możliwość ich wykorzystywania.

Zgodnie z art. 7 u.o.l., trwale zrównoważoną gospodarkę leśną prowadzi się według planu urzędzenia lasu lub uproszczonego planu urzędzenia lasu, z uwzględnieniem w szczególności następujących celów:

- 1) zachowania lasów i korzystnego ich wpływu na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowia człowieka oraz na równowagę przyrodniczą;
- 2) ochrony lasów, zwłaszcza lasów i ekosystemów leśnych stanowiących naturalne fragmenty rodzimej przyrody lub lasów szczególnie cennych ze względu na:
 - a) zachowanie różnorodności przyrodniczej,
 - b) zachowanie leśnych zasobów genetycznych,
 - c) walory krajobrazowe,
 - d) potrzeby nauki;
- 3) ochrony gleb i terenów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie lub uszkodzenie oraz o specjalnym znaczeniu społecznym;
- 4) ochrony wód powierzchniowych i głębinowych, retencji zlewni, w szczególności na obszarach wododziałów i na obszarach zasilania zbiorników wód podziemnych;
- 5) produkcji, na zasadzie racjonalnej gospodarki, drewna oraz surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu.

Koncepcja „trwale zrównoważonej gospodarki leśnej” koresponduje z zasadą zrównoważonego rozwoju określoną w art. 5 Konstytucji RP jako podstawa przedsięwzięć w dziedzinie ochrony środowiska. Samo określenie „zrównoważonego rozwoju” zostało zdefiniowane w art. 3 pkt 50 POŚ, zgodnie z którym, jest to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. Zatem „trwale zrównoważoną gospodarkę leśną” należy traktować jako element szerszej koncepcji zrównoważonego rozwoju²⁷.

Zwrócić także należy uwagę, że wymieniając cele trwale zrównoważonej gospodarki leśnej, ustawodawca wyraźnie je hierarchizuje. Nie przypadkowo cele ochronne uzyskały priorytet przed celami produkcyjnymi. Istotnym jest także zachowanie różnorodności przyrodniczej.

Gospodarka leśna w lasach stanowiących rezerваты przyrody oraz wchodzących w skład parków narodowych uwzględniać musi zasady określone w przepisach

27 W. Radecki, *Ustawa o lasach. Komentarz*, Lexis Nexis 2012

o ochronie przyrody. Odrębne potraktowanie tych lasów jest zrozumiałe, zwłaszcza jeśli uwzględnimy specyfikę rezerwatu przyrody i ochrony przyrody, zabytków. Zarówno rezerwat przyrody, jak i park narodowy zaliczane są do form ochrony przyrody. Jeżeli las w parku narodowym lub rezerwacie został objęty ochroną ścisłą lub częściową, bezwzględny priorytet mają regulacje zamieszczone w aktach kreujących oraz w planach ochrony, odpowiednio, parku narodowego lub rezerwatu przyrody²⁸. W praktyce na takim terenie realizuje się co najwyżej działania ochronne, a nie działania gospodarcze. Wyjątkowo, las (np. prywatny) w parku narodowym lub rezerwacie przyrody może być objęty tzw. ochroną krajobrazową i wówczas jest w nim prowadzona gospodarka leśna.

Leśne kompleksy promocyjne

W celu promocji trwale zrównoważonej gospodarki leśnej oraz ochrony zasobów przyrody w lasach Dyrektor Generalny może, w drodze zarządzenia, ustanawiać leśne kompleksy promocyjne. Są to obszary o znaczeniu ekologicznym, edukacyjnym i społecznym. Leśne Kompleksy Promocyjne mają zatem, przynajmniej w założeniach, przyczynić się do lepszej ochrony przyrody w ramach gospodarki leśnej na ich terenie. Jednakże należy zauważyć, że nie jest to ustawowa forma ochrony przyrody, o których mowa w ustawie o ochronie przyrody. Działalność dla takiego leśnego kompleksu promocyjnego powinna być określona w jednolitym programie gospodarczo-ochronnym, ustanawianym w drodze zarządzenia przez Dyrektora GDLP.

Wg stanu na dzień 01.08.2015 r. istnieje 25 Leśnych Kompleksów Promocyjnych²⁹ o łącznej powierzchni 1,2 mln ha (Bory Lubuskie, Bory Tucholskie, Lasy Beskidu Śląskiego, Lasy Beskidu Śląskiego, Lasy Bieszczadzkie, Lasy Birczańskie, Lasy Doliny Baryczy, Lasy Elbląsko-Żuławskie, Lasy Gostynińsko-Włocławskie, Lasy Janowskie, Lasy Mazurskie, Lasy Olsztyńskie, Lasy Oliwsko-Darżlubskie, Lasy Rychtałskie, Lasy Spalsko-Rogowskie, Lasy Środkowopomorskie, Lasy Warszawskie, Puszcza Białowieska, Puszcza Knyszyńska, Puszcza Kozienicka, Puszcza Niepołomska, Puszcza Notecka, Puszcze Szczecińskie, Puszcza Świętokrzyska, Sudety Zachodnie). Na terenie działalności Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie dotychczas powołano LKP „Lasy Birczańskie” (utworzony w 2001 roku i funkcjonuje na obszarze Nadleśnictwa Bircza) LKP „Lasy Bieszczadzkie” (utworzony w 2011 roku, powiększony w 2015 roku, obejmujący w całości Nadleśnictwo Stuposiany, Lutowiska, Cisna i Baligród).

Leśne kompleksy promocyjne są rodzajem obszarów specjalnych, ale nie mają własnej administracji – pozostają w zarządzie nadleśnictw. Uspołecznienie zarządzania następuje poprzez funkcjonowanie rad naukowo-społecznych, do których należy inicjowanie oraz ocena realizacji działań podejmowanych w leśnym kompleksie promocyjnym.

Co do zasady w skład leśnych kompleksów promocyjnych wchodzi lasy będące w zarządzie Lasów Państwowych. Jednak na wniosek właścicieli lasów prywatnych

28 W. Radecki, *Ustawa o lasach. Komentarz*, Lexis Nexis 2012

29 <http://www.lasy.gov.pl/nasze-lasy/lesne-kompleksy-promocyjne>

1. Dary runa leśnego – borowik ceglastopory *Boletus luridiformis* (fot. G. Leśniewski)

2. Łany częściowo chronionej snieżycy wiosennej *Leucojum vernum* (fot. G. Lesniewski)

3. Objęta ścisłą ochroną gatunkową lilia złotogłów *Lilium martagon*. (fot. G. Leśniewski)

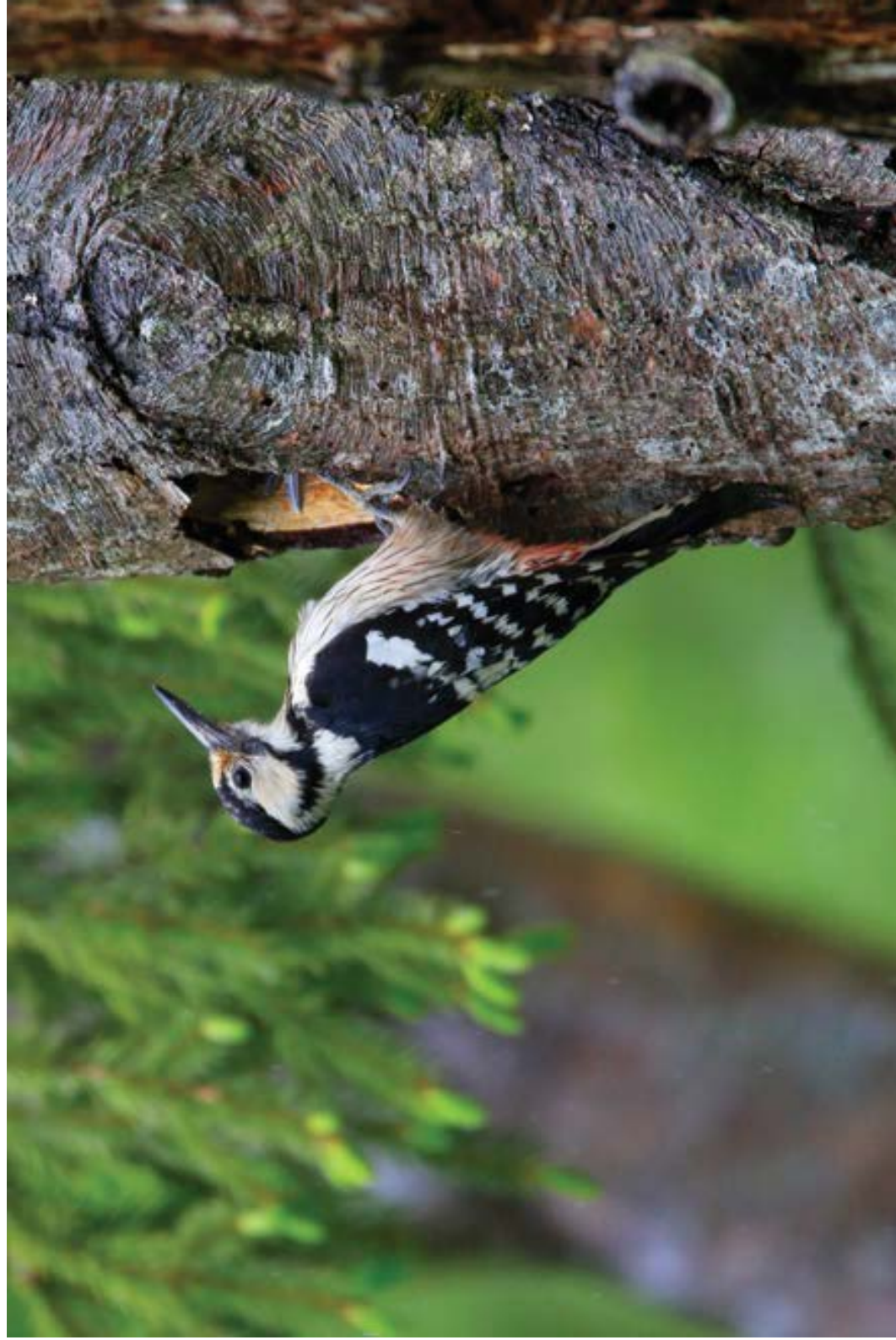
4. Objęty ścisłą ochroną gatunkową ryś *Lynx lynx* – mieszkaniec dużych, zwartych, wielogatunkowych kompleksów leśnych. (fot. G. Leśniewski)

5. Dzięcioł zielonosiwy *Picus canus* – gatunek objęty ścisłą ochroną, zagrożony nadmierną eksploatacją starych drzewostanów. (fot. G. Leśniewski)

6. Objęty ścisłą ochroną gatunkową niedzwiedź brunatny *Ursus arctos* – dawniej obecny we wszystkich puszczech Polski, dziś zamieszkuje już tylko Puszcze Karpacką. (fot. G. Lesniewski)

7. Dzięcioł białogrzbisty *Dendrocopos leucotos* – objęty ścisłą ochroną gatunek wymieniiony w Polskiej czerwonej księdze zwierząt jako bliski zagrożenia, zagrożony usuwaniem martwych drzew i wycinaniem starodrzewi. (fot. G. Ieśniewski)

8. Orzeł przedni *Aquila chrysaetos* – ściśle chroniony gatunek preferujący rozległe, stare, mało uczęszczane lasy. (fot. G. Leśniewski)

innej własności lub zarządu [np. lasy komunalne miasta Szczecin, lasy UP w Krakowie, lasy SGGW], do leśnych kompleksów mogą być włączone także i te obszary. Jednak możliwość włączenia lasu prywatnego do leśnego kompleksu promocyjnego jest prawem, a nie obowiązkiem właściciela.

Certyfikacja lasów

Prowadzeniu trwale zrównoważonej gospodarki leśnej ma też służyć mechanizm certyfikacji lasów, który można określić jako dobrowolny kontrakt, polegający na przyznaniu przez organizację certyfikującą, prawa do posługiwania się „certyfikatem”, czyli umownym znakiem wyróżniającym, w zamian za przestrzeganie określonych standardów w pozyskaniu drewna. Podkreślić trzeba, że standardy i wymogi określa swobodnie organizacja certyfikująca i wykraczają one ponad wymogi prawa (tj. ponad minimum jakie określa prawo). Certyfikacja lasów i produktów drzewnych, bazuje na założeniu, że konsument woli wybierać, a także jest w stanie zapłacić więcej, za produkty wytworzone w sposób zrównoważony, z poszanowaniem środowiska.

Najbardziej rozpowszechniony jest system certyfikacyjny FSC. Forest Stewardship Council jest międzynarodową organizacją, której celem jest promowanie odpowiedzialnego gospodarowania zasobami leśnymi. System FSC to system, którego zadaniem jest popularyzacja takiego sposobu gospodarowania lasem, aby uwzględnione były nie tylko aspekty ekonomiczne, ale również przyrodnicze. Warunkiem otrzymania certyfikatu jest prowadzenie gospodarki leśnej w sposób zgodny z prawem oraz z uwzględnieniem opisanych w dokumentach FSC zasad i kryteriów przyznawania certyfikatu, w zasadzie jednakowych dla całego świata. Kryteria te mogą wykraczać ponad wymogi prawa obowiązującego w poszczególnych krajach. Przygotowaniem krajowych standardów uzyskania certyfikatu – „tłumaczenia” zasad i kryteriów międzynarodowych na uwarunkowania poszczególnych krajów, zajmują się organizacje partnerskie FSC.

Certyfikacja w systemie FSC polega na ocenie zgodności postępowania ze standardami FSC. Organizacja FSC nie uczestniczy w procesie certyfikacji. Jest on prowadzony przez audytorów niezależnie działających jednostek certyfikujących, posiadających akredytację FSC. Rezultat przeprowadzonego audytu wstępnego jest podstawą do ewentualnych zmian dostosowujących do standardów certyfikacji FSC. Po spełnieniu odpowiednich kryteriów, przyznawany jest certyfikat z indywidualnym numerem identyfikacyjnym, który upoważnia dany podmiot do posługiwania się etykietami logo systemu FSC. Certyfikat nadawany jest na 5 lat, w czasie których przynajmniej raz w roku przeprowadzany jest audyt dotyczący zgodności postępowania podmiotu, który jest certyfikowany, ze standardami systemu FSC oraz realizacji poleceń korygujących.

Uzyskanie certyfikatu FSC oznacza, że drewno wykorzystane do produkcji certyfikowanego wyrobu pochodzi z lasu, w którym prowadzona gospodarka uwzględnia zasady ochrony środowiska, aspekty społeczne i ekonomiczne.

Dzięki prowadzonym audytom mamy pośredni wpływ na przyznanie lub cofnięcie wcześniej przyznanego certyfikatu. Konsultacje społeczne podczas audytów okresowych, to ważne dla organizacji ekologicznych narzędzie partycypacji w decyzjach certyfikacyjnych. Śledzić należy informacje o planowanym rozpoczęciu procesu konsultacji społecznych i aktywnie w nich uczestniczyć poprzez przedstawianie opinii i komentarzy na temat gospodarki leśnej prowadzonej na terenie danego podmiotu, najlepiej ze wskazaniem niezgodności z kryteriami i zasadami FSC. Kryteria FSC wymagają m. in. planowej i zrównoważonej gospodarki leśnej, umożliwienia publicznych konsultacji planu urządzenia lasu, pozostawiania co najmniej 5% drzew w cięciach rębnych, wyznaczania w lasach obszarów chronionych i tzw. powierzchni referencyjnych na których nie są prowadzone zabiegi gospodarcze, troski o gatunki chronione, wyznaczania i odpowiedniego zagospodarowania tzw. Lasów o Szczególnych Wartościach Przyrodniczych (tzw. lasów HCVF), pozostawiania drzew dziuplastych i martwego drewna.

Jak widać, logo FSC jest znakiem prawnie chronionym, które może być użyte jedynie po pozytywnie odbytym procesie certyfikacyjnym, którego elementem jest audyt. Certyfikat daje gwarancję ciągłego utrzymywania wysokich standardów prowadzenia gospodarki leśnej. Jeśli stan środowiska nie jest Ci obojętny, warto zwracać na to uwagę przy wyborze produktu.

Wg. stanu na sierpień 2015, wszystkie nadleśnictwa w Polsce posiadały certyfikat FSC, za wyjątkiem nadleśnictw puszczy Białowieskiej oraz całej RDLP w Krośnie.

Innym systemem certyfikacji lasów, nieco mniej wymagającym, jest tzw. system PEFC – Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes (Program Zatwierdzenia Systemów Certyfikacji Leśnej). PEFC jest organizacją pozarządową non-profit, której głównym celem jest promocja trwale zrównoważonej gospodarki leśnej przez certyfikację, wykonywana przez jednostki niezależne. W Polsce biuro organizacji PEFC Polska prowadzi obecnie Instytut Badawczy Leśnictwa. Certyfikat PEFC ma oznaczać, że nabywcy drewna i wyrobów z papieru promują zrównoważoną gospodarkę leśną. Jednakże certyfikacja ta w przeciwieństwie do FSC nie posiada możliwości uczestnictwa w audycie przedstawicieli społeczeństwa w tym organizacji pozarządowych.

Obowiązki właścicieli lasów

Gospodarka leśna to nie tylko pozyskanie drewna, ale działania mające na celu także ochronę lasu. Z tego względu, prowadzący gospodarkę leśną we wszystkich lasach, bez względu na formę własności mają pewne obowiązki. Polegają one na:

- 1) wykonywaniu zabiegów profilaktycznych i ochronnych zapobiegających powstawaniu i rozprzestrzenianiu się pożarów;
- 2) zapobieganiu, wykrywaniu i zwalczaniu nadmiernie pojawiających się rozprzestrzeniających się organizmów szkodliwych;
- 3) ochrony gleby i wód leśnych.

Obowiązki te ciążyą na właścicielach lasów z mocy samego prawa. Jeśli chodzi o lasy pozostające w zarządzie Lasów Państwowych, to zapewnienie wykonania tych obowiązków może nastąpić z wykorzystaniem instrumentów odpowiedzialności służbowej. Natomiast jeśli w/w obowiązków nie wykonuje właściciel lasu prywatnego, to starosta jest zobowiązany wydać decyzję administracyjną określającą zadania właścicieli lasów. Podporządkowanie się tej decyzji może być wyegzekwowane w trybie egzekucji administracyjnej obowiązków niepieniężnych, niezależnie od odpowiedzialności za wykroczenia (art. 159 Kodeksu wykroczeń)³⁰.

Właściciele lasów zobowiązani są także dążyć do:

- 1) zachowania w lasach roślinności leśnej (upraw leśnych) oraz naturalnych bagien i torfowisk;
- 2) ponownego wprowadzania roślinności leśnej (upraw leśnych) w lasach w okresie do 5 lat od usunięcia drzewostanu;
- 3) pielęgnowania i ochrony lasu, w tym również ochrony przeciwpożarowej;
- 4) przebudowy drzewostanu, który nie zapewnia osiągnięcia celów gospodarki leśnej, zawartych w planie urządzenia lasu, uproszczonym planie urządzenia lasu lub decyzji, o której mowa w art. 19 ust. 3;
- 5) racjonalnego użytkowania lasu w sposób trwale zapewniający optymalną realizację wszystkich jego funkcji przez:
 - a) pozyskiwanie drewna w granicach nieprzekraczających możliwości produkcyjnych lasu,
 - b) pozyskiwanie surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu w sposób zapewniający możliwość ich biologicznego odtwarzania, a także ochronę runa leśnego.

Oczywiście katalog tych obowiązków ma charakter przykładowy i nie wyczerpuje wszystkich obowiązków, aczkolwiek wskazuje on na najważniejsze obowiązki o charakterze ochronnym, które zgodnie z całokształtem założeń ustawy o lasach traktowane są w sposób priorytetowy.

Oczywiście inny charakter i sposób prowadzenia gospodarki leśnej będzie odbywał się w Lasach Państwowych, a nieco inaczej w lasach prywatnych. Często powierzchnia lasów prywatnych podzielona jest jeszcze na niewielkie kompleksy leśne, ulokowane często w znacznej odległości od siebie. Wobec tak kształtującej się sytuacji właściciele lasów nie są często zainteresowani aktywnym gospodarowaniem swoimi zasobami. Dzieje się tak, ponieważ rzadko uważają oni las za główne źródło swojego utrzymania, a otrzymany surowiec leśny użytkują na cele własne³¹.

Z tego względu ustawodawca postanowił, że dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa sporządza się plany urządzenia lasu, zaś dla lasów prywatnych uproszczone planu urządzenia lasu, które wprawdzie pod względem treści regulują te same kwestie, jednak są mniej skomplikowanym dokumentem. Wyjątkiem są lasy

30 W. Radecki, *Ustawa o lasach. Komentarz*, Lexis Nexis 2012

31 B. Świder, *Polska gospodarka leśna – efektywna czy zrównoważona? Analiza polskiego modelu gospodarki leśnej na podstawie modeli teoretycznych [w:] Wokół gospodarki i administracji publicznej*, pod red. M. Frączka, Kraków 2012

rozdrobione o powierzchni do 10 ha; w takim przypadku zadania z zakresu gospodarki leśnej określa decyzja starosty wydana na podstawie inwentaryzacji stanu lasów. Tematykę planu urzędzenia lasu będziemy rozwijać w kolejnych rozdziałach.

2.2. Plan urzędzenia lasu

Jak już zostało wcześniej wspomniane plany urzędzenia lasu sporządza się dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa na okres 10 lat. Zmiana obowiązującego już planu jest możliwa, ale tylko w drodze aneksu i to z zachowaniem procedury przewidzianej dla opracowania nowego PUL.

Generalnie można powiedzieć, że wycinanie drzew, żeby było legalne musi odbywać się albo na podstawie planu urzędzenia lasu (ewentualnie uproszczonego planu urzędzenia lasu, decyzji wydanej na podstawie inwentaryzacji stanu lasów) – dotyczy to lasów, albo na podstawie decyzji wójta zezwalającej na wycięcie drzewa – dotyczy to drzew poza lasem. Wycinkę drzew w lasach na podstawie dokumentów planistycznych reguluje ustawa o lasach, natomiast kwestię zezwoleń na wycięcie drzewa poza lasem normuje ustawa o ochronie przyrody (art. 83 i następne u.o.p.)

Zatem usuwanie drzewostanu znajdującego się na terenach lasów nie zostało poddane obowiązkowi uzyskiwania decyzji stanowiącej zgodę na jego wycięcie, wydawanej przez wójta. Innymi słowy, na wycinkę drzew jednostki organizacyjne Lasów Państwowych nie muszą legitymować się zezwoleniem na wycięcie wskazanego, konkretnego drzewa. Wszelkie ograniczenia w tym względzie wynikają z przepisów ustawy o lasach, a usuwanie drzew z zasobów leśnych odbywa się na zasadach pozyskiwania drewna.

Pytanie gdzie jest las, a gdzie las się kończy nie jest takie oczywiste. Wprawdzie wyłącznie na podstawie PUL mogą być aktualizowane dane w ewidencji gruntów dotyczące granic i powierzchni lasów leżących na terenie objętym tym planem, jednak wciąż mamy do czynienia z rozbieżnościami na gruncie, o czym już sygnalizowaliśmy przy definicji lasu w rozdziale 1. Tytułem przykładu można wskazać, że roślinność znajdującą się przy drodze, należy traktować jako zielen przydrożną w rozumieniu art. 4 pkt 22 ustawy o drogach publicznych, czyli roślinność umieszczoną w pasie drogi mającą na celu w szczególności ochronę użytkowników drogi przed osłepianiem przez pojazdy nadjeżdżające z kierunku przeciwnego, ochronę drogi przed zawiewaniem i zaśnieżaniem, ochronę przyległego terenu przed nadmiernym hałasem, zanieczyszczaniem powietrza, wody i gleby. Roślinność ta nie może być zatem uznana za las, pomimo tego, że z nim bezpośrednio sąsiaduje. Ma ona bowiem inne przeznaczenie³². Konsekwencją powyższego jest, w takich przypadkach, uzyskanie przez zarządcę drogi, zezwolenia na wycięcie drzew na podstawie przepisów o ochronie przyrody.

Czego dowiemy się z PUL?

Zgodnie z ustawą o lasach, PUL powinien zawierać w szczególności:

- 1) opis lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, w tym:
 - a) zestawienie powierzchni lasów, gruntów przeznaczonych do zalesienia oraz lasów ochronnych,

32 Wyrok WSA w Warszawie z dnia 21 listopada 2008 r., sygn. akt IV SA/Wa 1410/08

- b) zestawienie powierzchni lasów z roślinnością leśną (uprawami leśnymi) według gatunków drzew w drzewostanie, klas wieku, klas bonitacji drzewostanów oraz funkcji lasów;
- 2) analizę gospodarki leśnej w minionym okresie;
- 2a) program ochrony przyrody;
- 3) określenie zadań, w tym w szczególności dotyczących:
- a) ilości przewidzianego do pozyskania drewna, określonego oddzielnie jako etat miąższościowy użytków rębnych oraz etat powierzchniowy użytków przedrębnych,
 - b) zalesień i odnowień,
 - c) pielęgnowania i ochrony lasu, w tym również ochrony przeciwpożarowej,
 - d) gospodarki łowieckiej,
 - e) potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej.

Z planu urządzenia lasu powinno wynikać ile w danym dziesięcioleciu będzie można maksymalnie pozyskać drewna, a sposób jego pozyskania ma zapewnić, by była to ilość drewna odpowiadająca „zrównoważonemu użytkowaniu” lasu, tj. użytkowaniu niepogarszającemu stanu zasobów leśnych. Jednakże zgodnie z nowelizacją art. 18 ust. 4 pkt 3a ustawy o lasach, ograniczenia etatowe stosuje się tylko do użytkowania rębnego, natomiast pozyskanie przedrębne nie jest z góry ograniczone w planie, lecz ma być wynikiem prawidłowego wykonania zabiegów pielęgnacyjnych na określonej powierzchni. Pozyskanie przedrębne nadal będzie szacowane w planie, ale nadleśniczy nie będzie związany zakazem jego przekroczenia.

Plany urządzenia lasu zarządzanego przez Lasy Państwowe, sporządza, na zlecenie i koszt Lasów Państwowych, wykonawca wyłoniony w drodze przetargu, ale możliwość ubiegania się o to jest ograniczona do wykonawców mających wyposażenie techniczne i potencjał kadrowy określone rozporządzeniem Ministra Środowiska z 9 sierpnia 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie wyposażenia technicznego i wielkości potencjału kadrowego niezbędnego do należytego i terminowego wykonywania prac urządzeniowych³³. W praktyce, w Polsce jest to kilka wyspecjalizowanych firm. Jedną z nich jest Biuro Urządzania Lasu i Gospodarki Leśnej, które dawniej miało monopol na sporządzanie planów.

W ramach prac nad planem ustala się podstawowe parametry gospodarki leśnej na 10 lat: docelowe składy gatunkowe drzewostanów na poszczególnych siedliskach, składy gatunkowe upraw, typy rębni na poszczególnych siedliskach, wieki rębności poszczególnych gatunków drzew. W praktyce, korzysta się z wytycznych i zasad wprowadzonych zarządzeniami GDLP, można jednak je w pewnym stopniu zmodyfikować biorąc pod uwagę specyfikę konkretnego nadleśnictwa. Przedziały, w jakich modyfikuje się wieki rębności sosny, buka, jodły i dębu są ogólnie określone dla każdego nadleśnictwa w instrukcji urządzania lasu.

33 Dz. U. z 2012 r., poz. 949

Szerzej na temat tego, z jakich elementów składa się PUL dowiedzie się w rozdziale 7, natomiast o procedurze opracowywania PUL w rozdziale 8.

2.3. Uproszczony plan urządzenia lasu

Jak już wspominaliśmy, uproszczone planu urządzenia lasu (dalej UPUL) sporządza się dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa oraz dla lasów wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (dziś Agencji Nie ruchomości Rolnych).

UPUL jest planem opracowywanym dla lasu o obszarze co najmniej 10 ha, stanowiącego zwarty kompleks leśny. Ponieważ UPULe sporządza się dla gruntów prywatnych, mogą powstać wątpliwości czy jeśli na działce rośnie kilkanaście drzew to należy traktować grunt już jako las? A może wycinka będzie odbywać się na podstawie indywidualnego zezwolenia wójta zezwalającego na usunięcie drzewa? Kluczowym jest tutaj definicja lasu. Przypominamy, że zgodnie z art. 3 u.o.l.:

Lasem w rozumieniu ustawy jest grunt:

- 1) o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną (uprawami leśnymi) – drzewami i krzewami oraz runem leśnym – lub przejściowo jej pozbawiony:
 - a) przeznaczony do produkcji leśnej lub
 - b) stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego albo
 - c) wpisany do rejestru zabytków;
- 2) związany z gospodarką leśną, zajęty pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywany na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

Jeśli dany grunt będzie spełniał któryś z w/w elementów, będzie miał powierzchnię powyżej 10 ha i stanowił będzie grunt prywatny, obligatoryjnym będzie sporządzenie UPULu.

W tym kontekście warto przytoczyć wyrok WSA w Warszawie, z którego wynika, że przeznaczenia do produkcji leśnej nie wyklucza zaliczenie do lasów również takich gruntów, o których mowa w art. 3 pkt 1 ustawy z 1991 r. o lasach, dla których inwentaryzacja stanu lasów nie została jeszcze wykonana i decyzja określająca zadania z zakresu gospodarki leśnej nie została jeszcze wydana. Również brak uproszczonego planu urządzenia lasu dla danego terenu nie powoduje, że grunty tracą charakter gruntów leśnych. Nie ma również znaczenia przeznaczenie gruntów w planie miejscowym na cele inne niż leśne: nie stanowi to o pozbawieniu tych gruntów ich faktycznego, dotychczasowego charakteru.

Nawet jeśli z jakichkolwiek przyczyn las utracił niektóre swoje cechy, takie jak np. drzewostan czy runo leśne, las nie traci przez to swego charakteru: zmiany o charakterze faktycznym nie mogą stanowić podstawy do dokonania zmiany gleboznawczej klasyfikacji gruntów. Z art. 24 ustawy z 1991 r. o lasach wynika ciążą-

cy na właścicielu lasu obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego lasu poprzez ponowne wprowadzenie roślinności leśnej (upraw leśnych) i doprowadzenia np. do odtworzenia leśnego charakteru gruntu (np. runa leśnego).

Czasowy brak roślinności leśnej nie jest podstawą do przeklasyfikowania gruntu leśnego na nieleśny. Gdyby dopuścić taką możliwość, każdy właściciel lasu poprzez wykarczowanie go (pozbawienie lasu roślinności) mógłby doprowadzić swój teren do utraty charakteru leśnego. Taka sytuacja z punktu widzenia racjonalności ustawy o lasach jest niedopuszczalna³⁴.

Co zawiera UPUL?

UPUL jest podstawowym dokumentem dotyczącym użytkowania lasu w lasach prywatnych. W porównaniu do PUL, UPUL jest nieco mniej skomplikowany, ale powinien zawierać takie elementy jak: skrócony opis lasu i gruntów przeznaczonych do zalesienia oraz podstawowe zadania dotyczące gospodarki leśnej.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu sporządzania planu urządzenia lasu, uproszczonego planu urządzenia lasu oraz inwentaryzacji stanu lasu, wymaga by przy sporządzaniu UPUL uwzględniać takie zagadnienia jak:

- 1) wymogi hodowli, ochrony, urządzenia, ochrony przeciwpożarowej i użytkowania lasu;
- 2) wymogi ochrony przyrody i krajobrazu oraz ochrony różnorodności biologicznej;
- 3) potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa;
- 4) zasady prowadzenia gospodarki leśnej w lasach ochronnych;
- 5) planowany w aktach prawa miejscowego sposób zagospodarowania lasu i jego otoczenia;
- 6) potrzeby racjonalnego kształtowania i ochrony zasobów wodnych.

Tryb sporządzania UPUL obejmuje sporządzenie w szczególności:

- 1) skróconego opisu lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, zawierającego informację o:
 - a) powierzchni poszczególnych drzewostanów, gruntów przejściowo pozbawionych roślinności leśnej, a także gruntów przeznaczonych do zalesienia,
 - b) gatunku drzewa dominującego w drzewostanie, zwanego dalej „gatunkiem głównym”, jego wieku i bonitacji,
 - c) miąższości i zadrzewieniu drzewostanu,
 - d) siedliskowym typie lasu,
 - e) typie drzewostanu;
- 2) zestawienia powierzchni lasów ochronnych;

³⁴ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 18 maja 2011 r., sygn. akt IV SA/Wa 540/11

- 3) ogólnego opisu drzewostanów wraz z zestawieniem powierzchni gruntów i miąższości drzewostanu według gatunków głównych i ich wieku;
- 4) rejestru zawierającego:
 - a) zestawienie powierzchni lasów według gatunków głównych oraz ich wieku,
 - b) zadania w zakresie gospodarki leśnej,
 - c) wykaz rozbieżności między danymi ewidencyjnymi odnoszącymi się do gruntów objętych sporządzanym uproszczonym planem urządzenia lasu a stanem faktycznym tych gruntów;
 - 5) kopii lub wyrysu mapy ewidencyjnej gruntów z oznaczeniem działek ujętych w sporządzanym uproszczonym planie urządzenia lasu.

Zadania w zakresie gospodarki leśnej powinny obejmować:

- 1) etat cięć w drzewostanach przeznaczonych do użytkowania rębного, oraz:
 - a) w drzewostanach zapewniających osiągnięcie celów gospodarki leśnej – przy przyjęciu dla gatunku głównego minimalnego wieku rębności:
 - 120 lat – dla dębu, jesionu, wiązu,
 - 100 lat – dla buka, jodły,
 - 80 lat – dla sosny, świerka, modrzewia, dąglezji, klonu,
 - 60 lat – dla brzozy, grabu, olchy czarnej,
 - 40 lat – dla osiki,
 - 30 lat – dla topoli, olchy szarej,
 - b) w drzewostanach niezapewniających osiągnięcia celów gospodarki leśnej (do przebudowy) – bez uwzględniania minimalnego wieku rębności;
- 2) etat cięć w drzewostanach przeznaczonych do użytkowania przedrębного, wynikający z potrzeb pielęgnacyjnych oraz stanu sanitarnego lasu, nieprzekraczający 20% miąższości drzewostanu wskazanej w sporządzanym uproszczonym planie urządzenia lasu;
- 3) wskazania dotyczące:
 - a) ponownego wprowadzenia roślinności leśnej (upraw leśnych) w lasach w okresie do pięciu lat od usunięcia drzewostanu,
 - b) zalesienia gruntów,
 - c) przebudowy drzewostanu,
 - d) pielęgnowania lasu,
 - e) ochrony lasu, w tym ochrony przeciwpożarowej,
 - f) ochrony gleb i wód.

W UPUL przy określaniu wieku rębności dyskusyjnym jest jak należy rozumieć ten „minimalny wiek rębności”. Czy w UPUL należy obligatoryjnie przyjąć wieki rębności (= minimalne wieki wyrębu) takie jak podano w rozporządzeniu, czy też należy przyjąć (ustalić) wieki rębności (= minimalne wieki rębności) równe lub wyższe?

W odpowiedzi na zapytanie o interpretację, skierowane przez Klub Przyrodników, Minister Środowiska odpowiedział, że w UPUL należy przyjąć wieki rębności

równe lub wyższe jak podane w rozporządzeniu (pamiętając o możliwym odstępstwie – możliwości wyrębu także młodszych drzewostanów nie zapewniających osiągnięcia celów gospodarki leśnej).

Kto może opracowywać UPUL?

Uproszczone plany urządzenia lasu sporządzają specjalistyczne jednostki wykonawstwa urządzeniowego. Oznacza to, że o zamówienie mogą ubiegać się wyłącznie wykonawcy, którzy spełniają określone wymagania techniczne i kadrowe. Wymagania te określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 sierpnia 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie wyposażenia technicznego i wielkości potencjału kadrowego niezbędnego do należytego i terminowego wykonywania prac urządzeniowych (Dz.U. 2012 poz. 949).

Kto ponosi koszty sporządzenia UPUL?

Ustawa o lasach przewiduje, że to starosta zleca i finansuje sporządzanie UPUL dla lasów niepaństwowych należących do osób fizycznych lub wspólnot gruntowych. Oznacza to, że przeciętny Kowalski nie musi martwić się tym, że skoro jest właścicielem gruntu, który jest lasem, musi ponosić wysokie koszty wykonawstwa urządzeniowego. Przetarg na wykonanie prac urządzeniowych ogłasza starosta i on też ponosi koszty wykonania planu. Inaczej jest w przypadku pozostałych lasów, czyli takich które nie należą ani do osób fizycznych ani do wspólnot gruntowych, ale należą do osób prawnych, np. spółek czy stowarzyszeń, a także należących do gmin. W tych przypadkach wykonanie UPUL odbywa się na zlecenie i koszt tych podmiotów.

Jaka jest procedura opracowywania UPUL?

Procedura opracowania UPUL jest nieco mniej skomplikowana niż w przypadku opracowania PUL. Nie ma takich etapów jak spotkania komisji urządzeniowych, pewnych obowiązków związanych z zapewnieniem udziału społeczeństwa w postępowaniu (chyba że przeprowadzana jest SOOŚ). W całej procedurze można wyróżnić następujące etapy:

1) PRZETARG

Postępowanie rozpoczyna się od ogłoszenia przez starostę przetargu na wykonanie UPUL. Wyłonionemu w przetargu wykonawcy zleca się sporządzenie planu.

2) WYŁOŻENIE

Projekt uproszczonego planu urządzenia lasu (wraz z prognozą jeśli była przeprowadzana SOOŚ), wyklada się do publicznego wglądu na okres 60 dni w siedzibie urzędu gminy. O wyłożeniu planu, wójt (burmistrz, prezydent miasta) informuje pisemnie właściciela lasu, z zaznaczeniem że plan będzie podstawą naliczenia podatku leśnego. Podkreślić należy, że nie wystarczy podanie do publicznej wiadomości

informacji o wyłożeniu UPUL, lecz jak trafnie zauważył WSA w Warszawie: Istnieje ustawowy obowiązek pisemnego powiadomienia właścicieli lasów o fakcie wyłożenia projektu UPUL. Wadliwe powiadomienie właścicieli o wyłożeniu projektu UPUL, będzie w konsekwencji prowadziło do pozbawienia skarżących przysługujących im praw. Brak indywidualnych informacji o terminie i miejscu wyłożenia do publicznego wglądu projektu UPUL stanowi istotne naruszenie prawa³⁵.

3) UWAGI I WNIOSKI WŁAŚCICIELI

W terminie 30 dni od daty wyłożenia projektu UPUL zainteresowani właściciele mogą składać zastrzeżenia i wnioski w sprawie planu. Starosta jest zobowiązany te zastrzeżenia i wnioski rozpatrzyć i wydać decyzje administracyjne w sprawie uznania lub nieuznania zastrzeżeń lub wniosków. Ponieważ w razie złożenia zastrzeżenia lub wniosku sprawa kończy się decyzją administracyjną, przyjęc trzeba, że w razie złożenia choćby przez jednego właściciela zastrzeżenia lub wniosku następuje wszczęcie postępowania administracyjnego, którego stronami są zainteresowani właściciele lasów dysponujący wszystkimi uprawnieniami procesowymi w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego (uczestnictwo, odwołanie, skarga do sądu administracyjnego). Dopiero po zakończeniu postępowania administracyjnego w sprawie zastrzeżeń i wniosków może nastąpić zatwierdzenie planu³⁶.

Uwaga!

Jeżeli przeprowadzana była SOOŚ, obowiązkowym jest zapewnienie udziału społeczeństwa, poprzez umożliwienie składania w terminie co najmniej 21 dniowym, uwag i wniosków.

4) ZASTRZEŻENIA NADLEŚNICTWA

Nadleśniczy Lasów Państwowych, w terminie 30 dni od dnia otrzymania projektu UPUL dotyczącego lasu położonego w tzw. zasięgu terytorialnym nadleśnictwa, może zgłosić zastrzeżenia. W razie upływu tego terminu, uważa się, że nadleśniczy nie zgłasza zastrzeżeń.

5) ZATWIERDZENIE UPUL

Zatwierdzenia uproszczonego planu urządzenia lasu dokonuje:

- a) Minister właściwy do spraw środowiska – w przypadku lasów wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa,
- b) Starosta – w przypadku pozostałych lasów, po uzyskaniu opinii właściwego terytorialnie nadleśniczego. Ustawa nie stanowi wprost, w jakiej formie ma nastąpić zatwierdzenie, czy będzie to decyzja administracyjna czy też nie. Jedni stoją na stanowisku, że zatwierdzenie UPUL następuje w formie decyzji administracyjnej. Jednakże nie jest to do końca słuszne, gdyż starosta w tym wypadku nie rozstrzyga indywidualnej sprawy z zakresu administracji publicznej

35 Wyrok WSA w Warszawie z dnia 24 czerwca 2009 r., IV SA/Wa 1890/08

36 W. Radecki, *Ustawa o lasach. Komentarz*, Lexis Nexis 2012

– a w takich przypadkach rozstrzygałoby się decyzją administracyjną. Należy zatem przyjąć, że jest to swoista czynność prawna (akt administracyjny), która nie jest decyzją administracyjną³⁷. Mimo, iż zatwierdzenie UPUL nie odbywa się w drodze decyzji administracyjnej, zainteresowani właściciele nie są pozbawieni ochrony prawnej, jeśli nie zgadzają się z zatwierdzonym planem. Zatwierdzenie UPUL może być przez właścicieli zaskarżone do sądu administracyjnego na podstawie art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (p.p.s.a.), tj. w ramach skargi administracyjnej dotyczącej innych niż decyzje i postanowienia aktów lub czynności z zakresu administracji publicznej dotyczących uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa. To kolejny niuans, który odróżnia UPUL od PUL.

Nad wykonaniem uproszczonych planów urządzenia lasu dla lasów wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa nadzór pełni minister właściwy do spraw środowiska, natomiast w przypadku innych lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa, nadzór pełni starosta. Nadzór ten może być (choć nie musi, bo praktyka w tym zakresie jest różnaita) powierzony nadleśniczemu na podstawie porozumienia. Celem nadzoru jest nie tylko zapewnienie przestrzegania prawa przez właścicieli lasów prywatnych, lecz także szeroko rozumiane doradztwo w zakresie realizacji zadań przewidzianych w UPUL, np. pomoc właścicielom lasów w wyznaczaniu drzew przeznaczonych do wycinki w ramach zabiegów pielęgnacyjnych.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć o warunkach odstępstw od zasad gospodarki leśnej zawartych w uproszczonym planie urządzenia lasu. Zasada jest taka, że pozyskanie drewna w lasach prywatnych może odbywać się tylko i wyłącznie na podstawie UPUL. Pewien wyjątek przewiduje art. 23 ust. 4 u.o.l., który stanowi, że pozyskanie drewna w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa, niezgodnie z UPUL, jest możliwe wyłącznie w przypadkach losowych i decyzje w tej sprawie, na wniosek właściciela lasu, wydaje starosta. Jednak wyjątek ten nie może być podstawą wydania decyzji zezwalającej na pozyskanie drewna z lasu prywatnego, jeżeli nie ma on sporządzonego w ogóle UPUL. Powołany przepis wskazuje wyraźnie na możliwość wprowadzenia na zasadzie wyjątku, w drodze decyzji starosty, odstępstwa od zasad gospodarki leśnej zawartych w UPUL, czyli wtedy gdy taki dokument istnieje. Nie stanowi natomiast podstawy prawnej dla wydawania zezwoleń na pozyskanie drewna z lasu w sytuacji, gdy takich aktów w ogóle brak³⁸.

2.4. Podstawy prawne gospodarki w drobnych lasach prywatnych

W lasach prywatnych gospodarka leśna odbywa się albo na podstawie UPUL albo na podstawie decyzji wydawanej na podstawie inwentaryzacji stanu lasów. Granicą jest powierzchnia 10 ha. Dla lasów rozdrobnionych o powierzchni do 10 ha, niestanowiących własności Skarbu Państwa, zadania z zakresu gospodarki leśnej określa decyzja starosty wydana na podstawie inwentaryzacji stanu lasów.

37 W. Radecki, *Ustawa o lasach. Komentarz*, Lexis Nexis 2012

38 Decyzja SKO w Krakowie z dnia 18 lipca 2013 r., sygn. akt SKO.LEŚN/4173/7/13

Co należy rozumieć przez lasy rozdrobione?

Niestety ustawodawca nam tego nie wyjaśnia. Nigdzie nie ma definicji legalnej „lasu rozdrobionego” co sprawia, że w każdym regionie kraju praktyka jak należy rozumieć to pojęcie może być różna. Jeśli mamy do czynienia z kompleksami leśnymi, które nie są poprzedzielane pasami innych gruntów, a powierzchnia przekroczy granice 10 ha, to należałoby sporządzić UPUL. Natomiast jeśli mamy zwarte kompleksy leśne położone względem siebie w pewnej odległości, poprzedzielane innymi gruntami i powierzchnia każdego kompleksu jest mniejsza niż 10 ha należałoby wykonać inwentaryzację stanu lasu. Jednak pytanie czy byłoby to celowe z punktu widzenia prowadzenia gospodarki leśnej? Być może korzystniejszym byłoby objęcie takich obszarów UPULem, pod warunkiem że łączna powierzchnia gruntów przekraczałaby 10 ha. Niestety w obecnym stanie prawnym nie można tego jednoznacznie rozstrzygnąć.

Kto zleca i wykonuje inwentaryzację stanu lasów?

Inwentaryzację stanu lasów, podobnie jak UPUL zleca starosta. Ponieważ jest to zadanie własne powiatu, to także starosta ponosi koszty sporządzenia tej inwentaryzacji. Jeśli chodzi o wykonanie inwentaryzacji stanu lasów to warto zwrócić uwagę, że w ustawie o lasach brak odesłania w art. 19 ust. 5 u.o.l., który przewidywałby, że taką inwentaryzację mogą wykonać jedynie specjalistyczne jednostki (tak jak ma to miejsce w przypadku PUL i UPUL). Oznacza to, że w chwili obecnej w stosunku do podmiotów wykonujących inwentaryzację, nie przewiduje się żadnych wymogów technicznych i kadrowych.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu sporządzania planu urządzenia lasu, uproszczonego planu urządzenia lasu oraz inwentaryzacji stanu lasu, tryb sporządzania inwentaryzacji stanu lasu obejmuje sporządzenie w szczególności:

1) skróconego opisu lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, zawierającego informację o:

- a) powierzchni poszczególnych drzewostanów, gruntów przejściowo pozbawionych roślinności leśnej, a także gruntów przeznaczonych do zalesienia,
- b) gatunku głównym, jego wieku i bonitacji,
- c) miąższości i zadrzewieniu drzewostanu,
- d) siedliskowym typie lasu,
- e) typie drzewostanu,
- f) wskazaniach z zakresu gospodarki leśnej dotyczących użytkowania rębnego, zwłaszcza z zakresu przebudowy drzewostanów, użytkowania przedrębnego oraz odnowienia, pielęgnowania i ochrony lasu, określanych szacunkowo z uwzględnieniem warunków obowiązujących przy sporządzaniu uproszczonego planu urządzenia lasu,
- g) kategorii ochronności w przypadku lasu ochronnego;

2) rejestru zawierającego:

- a) zestawienie powierzchni działek według gatunków głównych oraz ich wieku,
- b) wskazania w zakresie gospodarki leśnej,

c) wykaz rozbieżności między danymi ewidencyjnymi odnoszącymi się do gruntów objętych sporządzaną inwentaryzacją stanu lasu a stanem faktycznym tych gruntów;

3) kopii lub wrysu mapy ewidencyjnej z oznaczeniem działek gruntów ujętych w inwentaryzacji stanu lasu.

Jak można zauważyć, pod względem treści inwentaryzacja jest dokumentem zbliżonym do uproszczonego planu urządzenia lasu. Różni się od niego tym, że określenie zadań z zakresu gospodarki leśnej następuje na podstawie inwentaryzacji stanu lasu w drodze aktu administracyjnego (decyzji administracyjna starosty, określenia tych zadań przez nadleśniczego). Czynności sporządzenia inwentaryzacji stanu lasu i określenia zadań z zakresu gospodarki leśnej należy potraktować jako dwa następujące po sobie etapy tworzenia jednego planu, który będzie się tym charakteryzował, że jego treść jest ujęta w dwóch odrębnych dokumentach, bezpośrednio powiązanych³⁹.

3. PODSTAWY PRAWNE SPORZĄDZANIA I ZATWIERDZANIA PLANÓW URZĄDZENIA LASU

Skoro plan urządzenia lasu ma być dokumentem, z którego będzie wynikać, w jaki sposób w kolejnym dziesięcioleciu będzie prowadzona gospodarka leśna, jego treść musi być sporządzana w sposób prawnie uregulowany.

Ustawa o lasach stanowi, że PUL sporządza się z uwzględnieniem:

- 1) przyrodniczych i ekonomicznych warunków gospodarki leśnej;
- 2) celów i zasad gospodarki leśnej oraz sposobów ich realizacji, określonych dla każdego drzewostanu i urządzanego obiektu, z uwzględnieniem lasów ochronnych.

To w jaki sposób ma być PUL sporządzony, szczegółowo reguluje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2012 r. Jednak nie jest to jedyne źródło wiedzy o tym jaki jest porządek prac nad PULEm. Kwestie tą reguluje jeszcze bardziej drobiazgowo Instrukcja Urządzenia Lasu. IUL reguluje jak wyglądają prace siedliskowe, jak przebiegają prace tzw. przygotowawcze, w jaki sposób dokonuje się opisu taksacyjnego lasu. Z IUL dowiemy się także jak wyglądają prace analityczne i prace prognostyczno – przygotowawcze. To ważne źródło wiedzy zarówno dla wykonawcy planu, ale także dla regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych, które odpowiedzialne są za opracowanie nowego PUL. Jednak, co warto zaznaczyć, IUL nie jest prawem w sensie wydawanych przez ustawodawcę powszechnie obowiązujących ustaw i rozporządzeń, lecz tylko wewnętrznym uregulowaniem Lasów Państwowych.

3.1. Rozporządzenie o sporządzaniu PUL

Według powołanego wyżej rozporządzenia o sporządzaniu planu urządzenia lasu, tryb sporządzania planu urządzenia lasu obejmuje przeprowadzenie czynności:

- 1) inwentaryzacyjnych;

³⁹ K. Karpus, *Prawo leśne – plan urządzenia lasu*, [w:] *Wybrane problemy prawa leśnego*, red. B. Rakoczy, Warszawa 2011

- 2) analitycznych;
- 3) planistyczno-prognostycznych.

Prace inwentaryzacyjne polegają na ustaleniu i weryfikacji stanu lasu. W ramach tych czynności, sporządzający PUL przygotowuje:

- 1) opis siedlisk leśnych wynikający z analizy glebowej i fitosocjologicznej, mający stanowić podstawę planowania hodowlanego;
- 2) opis taksacyjny lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, w formie opisowej oraz bazy danych, według stanu na dzień 1 stycznia pierwszego roku obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu, zawierający:
 - a) dokładną lokalizację drzewostanu, z podaniem:
 - nazwy nadleśnictwa, obrębu leśnego, leśnictwa, numeru oddziału, litery pododdziału, województwa, powiatu i gminy – w przypadku wszystkich lasów nadleśnictwa,
 - nazwy urządzanego lasu, numeru oddziału, litery pododdziału, województwa, powiatu i gminy – w przypadku pozostałych lasów stanowiących własność Skarbu Państwa,
 - b) informację o rodzaju użytku gruntowego i jego powierzchni,
 - c) opis siedlisk leśnych uwzględniający informacje o terenie, glebie, pokrywie gleby i runie leśnym,
 - d) cele gospodarowania:
 - hodowlany – określony przez wskazanie typu drzewostanu,
 - techniczny – określony przez wskazanie wieku dojrzałości rębnej drzewostanu,
 - e) opis funkcji lasu,
 - f) opis drzewostanu, zawierający w szczególności informacje na temat udziału gatunkowego, wieku, stanu i budowy drzewostanu, stopnia pokrycia powierzchni, występujących osobliwości przyrodniczych oraz innych cech charakterystycznych dla środowiska przyrodniczego lub ważnych dla gospodarki leśnej,
 - g) elementy charakterystyki lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia wyrażone w postaci liczbowej, uwzględniające:
 - średnie wymiary drzew,
 - bonitację drzewostanów,
 - miąższość grubizny,
 - przyrost miąższości grubizny,
 - i) planowane czynności gospodarcze;
- 3) dane dotyczące powierzchni i miąższości w odniesieniu do poszczególnych klas wieku drzewostanów, ujęte tabelarycznie według:
 - a) gatunków drzew w drzewostanie,
 - b) typów siedliskowych lasu,
 - c) klas bonitacji drzewostanów,
 - d) funkcji lasów, w szczególności funkcji lasów ochronnych;

- 4) wykaz powierzchni lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, objętych sporządzanym planem urządzenia lasu, z podaniem rodzajów użytków gruntowych oraz województwa, powiatu i gminy;
- 5) mapę gospodarczą lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia, w skali nie mniejszej niż 1:5000, wykonaną na podstawie ewidencyjnej mapy numerycznej lub na podstawie kopii ewidencyjnej mapy analogowej gruntów i budynków nadleśnictwa lub innego urządzanego lasu, wraz z wypisem z rejestru gruntów;
- 6) ogólny opis lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia według stanu na dzień 1 stycznia pierwszego roku obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu, zawierający dane dotyczące:
 - a) ich lokalizacji,
 - b) dotychczasowej gospodarki leśnej,
 - c) warunków przyrodniczych produkcji leśnej, z uwzględnieniem rozpoznania siedlisk leśnych,
 - d) warunków ekonomicznych produkcji leśnej,
 - e) stanu zasobów leśnych, z uwzględnieniem analizy ekonomicznej;
- 7) zestawienia powierzchni wynikające z opisu taksacyjnego lasów i gruntów przeznaczonych do zalesienia.

W ramach czynności analitycznych, dokonuje się analizy dotychczasowej gospodarki leśnej oraz analizy stanu zasobów drzewnych. Analiza gospodarki leśnej za okres obowiązywania dotychczasowego planu urządzenia lasu (nazywany niekiedy okresem minionym lub ubiegłym) dokonywana jest podczas Narady Techniczno – Gospodarczej (NTG) na podstawie:

- 1) referatu nadleśniczego,
- 2) koreferatu wykonawcy projektu planu urządzenia lasu wraz z oceną oddziaływania na środowisko czynności gospodarczych wykonywanych zgodnie z dotychczasowym planem urządzenia lasu,
- 3) koreferatu Inspekcji Lasów Państwowych,
- 4) referatu kierownika ZOL (Zespołu Ochrony Lasu) dotyczącego kierunkowych zadań z zakresu ochrony lasu.

Czynności tzw. planistyczno-prognostyczne polegają na określeniu zadań gospodarczych w danym nadleśnictwie oraz aktualizuje się program ochrony przyrody (POP). W ramach tych czynności, sporządzający plan urządzenia lasu przygotowuje program ochrony przyrody oraz wskazuje:

- 1) cele i zasady trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej oraz przewidywane sposoby ich realizacji;
- 2) etat cięć wyrażony maksymalną ilością drewna do pozyskania w okresie obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu;
- 3) zadania obejmujące pielęgnowanie upraw, młodników i drzewostanów średnich klas wieku;
- 4) zadania dotyczące zalesień i odnowień;
- 5) zadania kierunkowe w zakresie ochrony lasu, w tym ochrony przeciwpożarowej;

- 6) zadania kierunkowe w zakresie gospodarki łowieckiej;
- 7) zadania kierunkowe w zakresie ubocznego użytkowania lasu;
- 8) potrzeby w zakresie infrastruktury technicznej, w szczególności dotyczące turystyki i rekreacji, w nawiązaniu do wielkości zadań gospodarczych oraz stanu infrastruktury technicznej istniejącej w urządzanym lesie.

Ogólne zasady określania zadań gospodarczych dla nadleśnictw wynikają przede wszystkim z wymagań ustawy o lasach, z uwzględnieniem postanowień ustawy o ochronie przyrody. Takie ogólne cele, zasady i sposoby prowadzenia trwale zrównoważonej gospodarki leśnej, formułowane wstępnie dla całego nadleśnictwa podczas Komisji Założeń Planu i akceptowane ostatecznie podczas Narady Techniczno-Gospodarczej.

Na etat cięć składa się:

- 1) ilość drewna przewidzianego do pozyskania w drzewostanach przeznaczonych do użytkowania rębego, wyrażona w metrach sześciennych;
- 2) ilość drewna przewidzianego do pozyskania w drzewostanach przeznaczonych do użytkowania przedrębego, wyrażona szacunkowo w metrach sześciennych, z określeniem powierzchni, na której będzie prowadzone to użytkowanie.

Przy określaniu etatu cięć uwzględnia się cele i warunki gospodarki leśnej, sposoby ich realizacji ustalane osobno dla każdego drzewostanu i urządzanego lasu oraz:

- 1) w przypadku użytkowania rębego:
 - a) wiek rębności poszczególnych gatunków drzew – jako przeciętny wiek osiągnięcia założonych celów,
 - b) potrzeby w zakresie przebudowy drzewostanów,
 - c) istnienie lasów ochronnych oraz ustanowionych form ochrony przyrody,
 - d) następstwa cięć drzewostanów,
 - e) wiek dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów – jako faktyczny wiek osiągnięcia założonych celów;
- 2) w przypadku użytkowania przedrębego:
 - a) potrzeby hodowlane,
 - b) stan sanitarny lasu.

Przeciętne wieki rębności w lasach państwowych: sosny, świerka, jodły, dębu i buka, wyznaczające umownie przeciętny wiek osiągnięcia celu gospodarowania według panujących gatunków drzew w drzewostanach nadleśnictwa, przyjmuje się zgodnie z wykazem opracowanym przez Instytut Badawczy Leśnictwa, stanowiącym załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 36 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 19 maja 2004 r. w sprawie zmian w „Instrukcji urządzania lasu”. Proponowane wieki rębności w lasach państwowych nie są wymogiem prawnym, a tylko regulacją wewnętrzną w Lasach Państwowych. W przypadku nadleśnictw będących w zasięgu terytorialnym RDLP w Krośnie, wieki rębności przedstawiają się następująco:

Nadleśnictwo RDLP Krosno	Zakresy wieków rębności dla				
	Sosny	Świerka	Jodły	Buka	Dębu
Baligród	70-100	80-110	110-130	110-130	120-140
Bircza	80-110	80-110	110-130	110-130	120-140
Brzegi Dolne	80-110	80-100	110-130	110-130	
Brzozów	60-100	80-90	110-130	110-130	120-140
Cisna	80-110	80-110	110-130	110-130	120-140
Dukla	80-110	80-100	110-130	110-130	120-150
Dynów	80-110	80-100	110-130	110-130	120-140
Głogów	100-110	80-100	100-120	100-120	120-140
Kańczuga	80-110	80-100	110-130	110-130	120-140
Kolbuszowa	100-110	80-100	100-120	100-120	120-140
Kołaczyce	80-110	80-100	110-130	110-130	120-140
Komańcza	80-110	80-90	110-130	110-130	
Krasiczyn	80-110	80-100	110-130	110-130	120-140
Lesko	80-110	80-90	110-130	110-130	120-140
Leżajsk	100-110	80-90	100-120	100-120	120-140
Lutowiska	80-110	80-110	110-130	110-130	
Mielec	100-110	80-90	100-120	100-120	120-140
Narol	100-110	80-90	100-120	110-130	120-140
Oleszyce	100-110	90-110	100-120	100-120	120-140
Rymanów	80-110	80-100	110-130	110-130	
Sieniawa	100-110	80-90	100-120	100-120	120-140
Strzyżów	80-110	80-100	110-130	110-130	120-140
Stuposiany	80-110	80-110	110-130	110-130	
Tuszyna	100-110	80-100	100-120	100-120	120-160
Wetlina	80-110	80-110	110-130	110-130	120-140
Lubaczów	100-110	80-100	100-120	100-120	120-140
Radymno	100-110	80-90	100-120	100-120	120-140

Natomiast przeciętne wieki rębności pozostałych gatunków należy, zgodnie z IUL, przyjmować według poprzedniego PUL, z uwzględnieniem żyzności siedliska i stanu zdrowotnego, w następujących orientacyjnych wysokościach:

- 1) modrzew, klon, jawor, jesion – około 100 lat;
- 2) grab, lipa, brzoza, olsza – około 80 lat;
- 3) osika, olsza odroślowa – około 60 lat;
- 4) topola i olsza szara – około 40 lat.

Uwaga!

Różnicą UPUL w stosunku do PUL jest podejście do wieku rębności. Jak wspomnieliśmy już w rozdziale 2.3, w PUL ustala się go w sposób wyżej opisany. Natomiast dla UPUL rozporządzenie określa, że plan sporządza się przy przyjęciu dla gatunku głównego (z wyjątkiem kwalifikowanych do przebudowy drzewostanów niezapewniających osiągnięcia celów gospodarki leśnej) minimalnego wieku rębności: 120 lat – dla dębu, jesionu, wiązu, 100 lat – dla buka, jodły, 80 lat – dla sosny, świerka, modrzewia, daglezi, klonu, 60 lat – dla brzozy, grabu, olchy czarnej, 40 lat – dla osiki, 30 lat – dla topoli, olchy szarej, co wg interpretacji Ministerstwa Środowiska⁴⁰ oznacza, że w UPUL można przyjąć dla poszczególnych drzewostanów wiek rębności równy lub wyższy określoneemu powyżej.

Kolejną różnicą UPUL w stosunku do PUL jest to, że nowelizacja ustawy o lasach w zakresie zwiększenia rozmiaru pozyskania drewna nie dotyczy UPUL. Oznacza to, że w UPUL w dalszym ciągu będzie określać się etat miąższościowy użytkowania przedrębego.

Poza tym, że wykonawca PUL będzie zobowiązany do przeprowadzenia tych wszystkich prac, które wynikają z rozporządzenia, zazwyczaj będzie ciążył na nim także obowiązek sporządzenia prognozy oddziaływania PUL na środowisko (prawo nie wyklucza zlecenia opracowania prognozy innemu wykonawcy, ale powszechnie praktykowane jest zamawianie opracowania planu wraz z prognozą).

Projekty PUL wymagają przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (SOOŚ), jeżeli:

- wyznaczają one normy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (art. 46 pkt 2 ustawy OOŚ – ze względu na strukturę planu, to raczej rzadko ma miejsce, chyba że plan przewiduje zalesienia, inwestycje melioracyjne lub drogowe),
- ich realizacja może spowodować znaczące oddziaływania na obszar Natura 2000 (art. 46 pkt 3 ustawy OOŚ).

W rzeczywistości, procedurę tę przeprowadza się standardowo dla wszystkich PUL. Na podstawie art. 53 ustawy OOŚ, RDLP jest wówczas zobowiązana do sporządzenia prognozy oddziaływania na środowisko, uzyskania opinii RDOŚ i PWIS o planie z prognozą, przeprowadzenia tzw. postępowania z udziałem społeczeństwa, sporządzenia podsumowania wniesionych uwag.

⁴⁰ Odpowiedź Ministerstwa Środowiska na zapytanie Klubu Przyrodników o interpretację przepisu, udzielona pismem DLP-I-610-6/9693/14/Ł z dnia 7 marca 2014 r.

W praktyce, wykonawcy prognoz oddziaływania PUL kierują się nieformalnymi, ale „zaakceptowanymi i wprowadzonymi do stosowania” przez Głównego Konserwatora Przyrody „Wytycznymi w sprawie zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oddziaływania na środowisko planu urządzenia lasu” z 18 sierpnia 2012 r., ze zmianą z 28 sierpnia 2013 r. Wytyczne zakładają, że prognozę sporządza się na podstawie zebrania istniejącej wiedzy, bez specjalnych przyrodniczych inwentaryzacji terenowych. Do prognozowania zalecono tzw. metodę przecięć rozmieszczenia znanych stanowisk gatunków i siedlisk przyrodniczych z rozmieszczeniem planowanych działań gospodarczych. Przyrodnicy zwracają uwagę, że metoda ta jest prawidłowa, gdy dobrze znamy kompletne rozmieszczenie chronionych gatunków i siedlisk, ale jest zupełnie nietrafna, gdy takich danych nie mamy; a ponieważ takie sytuacje dominują, to jakość prognoz jest niska.

Przepisy wymagające przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (SOOŚ) dla PUL są w praktyce stosowane dopiero od końca 2009 r., kiedy to na skutek wyroku WSA w Warszawie⁴¹ i presji Komisji Europejskiej na zapewnienie zgodności z wymogami dyrektywy siedliskowej, zapewniono w tej sferze przestrzeganie prawa.

3.2. Zatwierdzanie planów

Po sporządzeniu planu przez wykonawcę, po odbyciu całej procedury związanej z koniecznością odbycia spotkań/narad dotyczących planu i po zapewnieniu społeczeństwu udziału w postępowaniu, aby opracowany PUL mógł prawnie obowiązywać, wymaga zatwierdzenia.

Ustawa o lasach stanowi, że to Minister właściwy do spraw środowiska zatwierdza plan urządzenia lasu dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa. Nie przesądza jednak w jakiej formie miałyby dojść do zatwierdzenia, czy jest to decyzja administracyjna, czy jest to inna czynność z zakresu administracji, czy może w ogóle nie jest to żadna czynność administracyjna, a jedynie akt wewnętrzny? Ta luka w prawie stworzyła pole do wielu sporów, jak należy traktować czynność zatwierdzenia PUL, ponieważ przyjęcie danego modelu rodzi określone konsekwencje.

Jeśli przyjąć, że PUL zostaje zatwierdzany przez ministra w drodze decyzji administracyjnej to zastosowanie znalazłyby przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, a zatem regulacje dotyczące wniosków o ponowne rozpatrzenie sprawy, wniosków o stwierdzenie nieważności decyzji, wniosków o wznowienie postępowania, przepisy dotyczące udziału organizacji społecznych w postępowaniu.

Jednak Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie stoi na stanowisku, że skoro prawodawca nie określił formy, w jakiej dokonywane jest zatwierdzenie planu, to nie pozwala to domniemywać, iż chodzi o decyzję administracyjną. Należy wskazać, iż gdy czynności dotyczące nadzoru (reglamentacji) gospodarki leśnej przez organ władzy publicznej mają formę decyzji administracyjnej zostały tak określone w ustawie o lasach *expressis verbis* (czyli wprost wymienione w ustawie). Sąd wskazał, że PUL ma charakter planistyczny wymagający przeprowadzenia SOOŚ, a tego rodzaju procedura nie znajduje zastosowania do rozstrzygnięć indywidual-

41 Wyrok WSA w Warszawie z 30 kwietnia 2009 r. sygn. akt IV SA/Wa 2036/08

nych w sprawach związanych z korzystaniem z zasobów środowiska. Jednakże są sam zauważył, że ocena i zatwierdzenie planu urządzenia lasu nie ma formy decyzji administracyjnej jest podzielona w orzecznictwie sądów administracyjnych, a także w doktrynie bywają prezentowane inne poglądy w tym zakresie⁴².

Pogląd ten podzielił Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie⁴³. NSA podkreślił, że decyzja administracyjna to jednostronna czynność organu administracji publicznej, posiadająca odpowiednią formę prawną i określająca konsekwencje stosowanej normy prawnej w sprawie indywidualnej w odniesieniu do konkretnie oznaczonego adresata, który nie jest w tej sprawie podporządkowany organizacyjnie ani służbowo temu organowi (...). Jednym słowem cechą charakterystyczną decyzji administracyjnej jest jej zewnętrzny charakter, władczość oraz podwójna konkretność: konkretny adresat i konkretna sytuacja, którą ten akt rozstrzyga, określając o prawach albo obowiązkach jego adresata.

Natomiast jak wynika z art. 4 u.o.l., lasami stanowiącymi własność Skarbu Państwa zarządza PGL Lasy Państwowe. Lasy Państwowe jako państwowa jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej reprezentuje Skarb Państwa w zakresie zarządzanego mienia. Lasami Państwowymi kieruje Dyrektor Generalny, który jest powoływany i odwoływany przez ministra właściwego do spraw środowiska. Nadzór nad gospodarką leśną w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa sprawuje minister właściwy do spraw środowiska. Ze wskazanych wyżej rozwiązań ustawowych wynika jakie relacje prawne zachodzą pomiędzy ministrem właściwym do spraw środowiska, a Lasami Państwowymi i Dyrektorem Generalnym w zakresie zarządzania lasami stanowiącymi własność Skarbu Państwa. Podejmowane przez ministra do spraw środowiska czynności dotyczą mienia Skarbu Państwa, który reprezentowany jest przez Lasy Państwowe. Tym samym podejmowane czynności nie mają charakteru zewnętrznego, nie mają bowiem adresata do którego są kierowane tym samym nie rozstrzygają o prawach albo obowiązkach nieistniejącego adresata. Podejmowane przez ministra do spraw ochrony środowiska czynności mają charakter wewnętrzny i związane są z zarządzaniem mieniem Skarbu Państwa. W tych okolicznościach organ administracji publicznej jakim jest minister do spraw ochrony środowiska nie podejmuje czynności o charakterze zewnętrznym, władczym nie rozstrzyga o prawach lub obowiązkach prawnych konkretnego podmiotu w indywidualnej sprawie. Z tego względu NSA za zasadne przyjął stanowisko WSA w Warszawie, iż zatwierdzenie przez ministra do spraw ochrony środowiska planu urządzenia lasu nie następuje w formie decyzji administracyjnej.

W praktyce sam dokument zatwierdzenia PUL może przybrać nazwę „decyzji”. Zresztą sama IUL reguluje, że Minister Środowiska zatwierdza PUL w drodze decyzji, ale należy pamiętać, że nie jest to decyzja administracyjna. Wypada także zwrócić uwagę, że dokument taki jak Instrukcja Urządzenia Lasu jest aktem wewnętrznym obowiązującym jedynie w strukturze Lasów Państwowych. Zresztą Generalny Dyrektor LP, regionalni dyrektorzy LP mogą wydawać rozmaite decyzje i zarządzenia, ale są to akty obowiązujące jednostki im podległe. W żadnym wypadku nie są to decyzje administracyjne, do których stosowałoby się Kodeks postępowania administracyjnego.

42 Wyrok WSA w Warszawie z dnia 14 czerwca 2012 r., sygn. akt IV SA/Wa 495/12

43 Wyrok NSA z dnia 12 marca 2014 r., sygn. akt II OSK 2477/12

Konkludując należy stwierdzić, że możliwym jest, że Minister Środowiska zatwierdzając PUL nada temu dokumentowi nazwę „decyzji”, ale nie może mu nadać nazwy „decyzji administracyjnej”. Z tego względu niemożliwym jest zaskarżenie aktu zatwierdzenia PUL do sądu administracyjnego, bo nie jest to sytuacja prawna wymieniona w art. 3 ust. 2 p.p.s.a., która podlegałaby kontroli sądu administracyjnego.

Inaczej jest w przypadku uproszczonych planów urządzenia lasu. W prawdzie ustawa o lasach także nie reguluje w jakiej formie następuje zatwierdzenie przez starostę UPUL, ale już sama czynność zatwierdzenia podlega zaskarżeniu do sądu administracyjnego na podstawie art. 3 ust. 2 pkt 4 (dot. to innych niż decyzje i postanowienia, aktów lub czynności z zakresu administracji publicznej dotyczących uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa).

Starosta zatwierdzając UPUL podejmuje działania w stosunku do osób trzecich, osób fizycznych i prawnych będących właścicielami lasu, a działania te skierowane są na zewnątrz. Zatwierdzenie przez starostę UPUL, rodzi dla właściciela lasu określone prawa i obowiązki w zakresie prowadzonej przez niego gospodarki leśnej. Jeżeli zaś właściciel lasu prywatnego nie wykonuje zadań zawartych w UPUL, starosta nakazuje wykonanie tych obowiązków i zadań w drodze decyzji (art. 24 u.o.l.). Wskazane rozwiązania prawne prowadzą do następującego wniosku, mianowicie zatwierdzenie przez starostę UPUL nie następuje w formie decyzji administracyjnej, albowiem ustawodawca wyraźnie wskazał te sytuacje w których starosta uprawniony jest do wydania decyzji (art.19 ust.3, art.21 ust.5, art.24 u.o.l.). Równocześnie dostrzegamy, że zatwierdzenie dokonywane przez starostę jest aktem skierowanym na zewnątrz adresatem są bowiem osoby trzecie właściciele lasów, a ponadto z zatwierdzonego UPUL wynikają dla właścicieli lasów określone uprawnienia i obowiązki, a w przypadku ich niewykonywania starosta w drodze decyzji może nałożyć obowiązek ich wykonania⁴⁴. Z tego względu czynność zatwierdzenia dokonywaną przez starostę należy kwalifikować zgodnie z art.3 § 2 pkt 4 p.p.s.a. i inaczej niż w przypadku PUL, podlega zaskarżeniu do sądu administracyjnego.

Jednak fakt, że zatwierdzenie PUL nie następuje w drodze decyzji administracyjnej ma pewne konsekwencje. Przede wszystkim nadleśniczy nie może z tego zatwierdzenia wywodzić praw i obowiązków, co powinno przełożyć się na większą elastyczność nadleśniczych w podejmowaniu decyzji co do modyfikacji rębni w danych wydzieleniach, jeśli będzie to dostatecznie uzasadnione np. szczególnymi warunkami przyrodniczymi w danym drzewostanie.

4. PRAWO OCHRONY PRZYRODY I ŚRODOWISKA – ZASTOSOWANIE W LASACH

W Polsce kwestię ochrony środowiska reguluje ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, która ma bardzo szeroki zakres przedmiotowy, bowiem zgodnie z art. 3 pkt 39 POŚ, przez środowisko rozumie ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, krajobraz, klimat oraz pozostałe elementy różnorodności biologicznej, a także wzajemne oddziaływania

⁴⁴ Także wyrok NSA z dnia 12 marca 2014 r., sygn. akt II OSK 2477/12

między tymi elementami. Jak widać przyroda jest jednym z elementów środowiska i do tego na tyle ważnym, że ustawodawca poświęcił jej osobą uwagę w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Oczywiście wzajemne relacje pomiędzy tymi ustawami nie opierają się na stosunku wykluczania, a raczej uzupełniania. Prawo ochrony środowiska jest regulacją ogólną, natomiast szczegółowe rozwiązania zawiera ustawa o ochronie przyrody.

W ustawie o lasach brak rozwiązań, które by w sposób odmienny traktowały przyrodę występującą na terenie lasów. Oznacza to, że postanowienia zawarte w ustawie o ochronie przyrody stosuje się do wszystkich obszarów prawnie chronionych oraz gatunków, bez względu na to, na jakim gruncie występują.

Przepisy krajowe to nie wszystko. Ważne regulacje zawiera także prawo międzynarodowe, a w szczególności Konwencja o różnorodności biologicznej, która została sporządzona w Rio de Janeiro w dniu 5 czerwca 1992 r. Polska ratyfikowała Konwencję w 1996 roku. Celem konwencji jest zachowanie i ochrona pełnej różnorodności form życia w biosferze, jak również jej zrównoważone użytkowanie. W preambule zwrócona została uwaga na niektóre działania człowieka zmniejszające różnorodność biologiczną oraz na konieczność podejmowania odpowiednich kroków zaradczych. Podkreślono konieczność ochrony różnorodności biologicznej – która jest wspólną sprawą całej ludzkości.

Z uwagi na członkostwo Polski w Unii Europejskiej bardzo istotny wpływ na kształt rozwiązań prawnych w zakresie ochrony przyrody mają przepisy prawa unijnego, głównie Dyrektywa Ptasia⁴⁵ i Dyrektywa Siedliskowa⁴⁶, które dały asumpt do powołania Europejskiej Ekologicznej Sieci Natura 2000, na którą składają się obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO), obszary specjalnej ochrony siedlisk (SOO) oraz obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (obszar zatwierdzony przez Komisję Europejską, będący w trakcie procedowania w Ministerstwie Środowiska).

Wszystkie wymienione wyżej akty prawne w równorzędnym stopniu obowiązują na terenie lasów, jak i poza nimi. Oznacza to, że leśnicy, podobnie jak każdy inny obywatel, zobowiązani są do przestrzegania prawa ochrony przyrody, a ich bagatelizowanie może doprowadzić do powstania szkody w środowisku⁴⁷ i wiązać się z odpowiedzialnością wykroczeniową.

4.1. Obszary chronione

Najpowszechniejszą metodą ochrony przyrody jest obejmowanie cennych składników środowiska przyrodniczego różnymi formami ochrony prawnej. Oczywiście dobór danej formy będzie zależał od funkcji jaką ma spełniać. Ustawa o ochronie przyrody reguluje w jakich formach chroniona może być przyroda w Polsce. Jest to katalog zamknięty. Zalicza się do nich:

45 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/UE z 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

46 Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory

47 Zagadnienie szkód w środowisku reguluje ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. z 2014 poz. 1789)

- 1) parki narodowe;
- 2) rezerwy przyrody;
- 3) parki krajobrazowe;
- 4) obszary chronionego krajobrazu;
- 5) obszary Natura 2000;
- 6) pomniki przyrody;
- 7) stanowiska dokumentacyjne;
- 8) użytki ekologiczne;
- 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Ponieważ lasy w Polsce są najbardziej naturalną formacją przyrodniczą, znakomita większość form ochrony przyrody znajduje się właśnie w lasach. Z tego względu gospodarka leśna powinna być dostosowana do reguł prawnych obowiązujących na terenie danej formy ochrony przyrody, które wyznaczają pewne granice możliwych działań gospodarczych.

Warto wspomnieć, że przepisy ustawy o lasach przewidują ponadto powołanie takich tworów jak leśne kompleksy promocyjne, czy też możliwość uznawania lasów za ochronne, które mogą przyczyniać się do ochrony leśnej przyrody i różnorodności biologicznej, jednak nie stanowią prawnych form ochrony przyrody. Ponadto zasady gospodarki leśnej w leśnych kompleksach promocyjnych, w praktyce nie różnią się od zasad postępowania gospodarczego w lasach niestanowiących takich kompleksów, mimo iż w teoretycznych założeniach miały się różnić. Gospodarka leśna w LKP „Lasy Birczańskie” i „Lasy Bieszczadzkie”, nie jest prowadzona w sposób bardziej proekologiczny.

PARKI NARODOWE

W Polsce najwyższą formą ochrony przyrody jest park narodowy. Zgodnie z art. 8 ust. 1 u.o.p. park narodowy tworzy się na obszarach, które wyróżniają się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi. Powierzchnia parku narodowego nie może być mniejsza niż 1.000 ha. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.

Ochrona przyrody parku odbywa się na podstawie planu ochrony, który sporządzany jest na okres 20 lat przez dyrektora parku narodowego, a ustanawiany przez ministra do spraw środowiska w drodze rozporządzenia. Do czasu ustanowienia planu ochrony, dyrektor parku sporządza projekt zadań ochronnych (na okres od jednego roku do maksymalnie pięciu lat), a ustanawia je w drodze zarządzenia minister właściwy do spraw środowiska.

Jednak przed zatwierdzeniem planu, jego projekt musi być podany konsultacjom społecznym. Oznacza to, że informacja o sporządzeniu planu ochrony powinna

zostać ogłoszona na BIP i każdy w wyznaczonym, co najmniej 21 dniowym terminie, może złożyć uwagi i wnioski.

W lasach parku narodowego gospodarka leśna sprowadzona jest do ochrony przyrody, tj. użytkowanie gospodarcze jest wykluczone, a wykonuje się co najwyżej działania ochronne. W praktyce nie sporządza się planu urządzenia lasu, ale odpowiednie elementy ujmuje się w planie ochrony parku. Dyrektor parku ma obowiązek ochrony przeciwpożarowej lasów oraz ochrony gleby i wód leśnych, ale nie ma obowiązku zwalczania „organizmów szkodliwych”. Ma takie, jak nadleśniczy, uprawnienia wprowadzania zakazu wstępu do lasu. Sprawuje, w miejsce starosty, nadzór nad lasami niepaństwowymi w granicach parku, może nakazywać ich właścicielom wykonanie działań ochrony lasu, gleby i wód leśnych.

Projekty PUL, UPUL i zadania z zakresu gospodarki leśnej, w części dotyczącej otuliny parku narodowego jak również w granicach parku narodowego (dotyczy to lasów, które nie przeszły w użytkowanie wieczyste parku, także lasów prywatnych w parku narodowym) wymagają uzgodnienia z dyrektorem parku narodowego w zakresie ustaleń tych planów lub zadań, mogących mieć negatywny wpływ na ochronę przyrody parku narodowego.

Pamiętać należy, że w parku narodowym obowiązują wszystkie zakazy, które szczegółowo wymienia art. 15 u.o.p.. Zakazy jednak nie dotyczą: wykonywania zadań wynikających z planu ochrony lub zadań ochronnych; prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań zw. z bezpieczeństwem powszechnym; wykonywania zadań z zakresu obronności kraju. Zakazy nie dotyczą także obszarów objętych ochroną krajobrazową (w tym, w praktyce, gruntów niepaństwowych w granicach parku narodowego) w trakcie ich gospodarczego wykorzystywania oraz wykonywania prawa własności. Ponadto minister właściwy do spraw środowiska, po zasięgnięciu opinii dyrektora parku narodowego, może zezwolić na obszarze parku narodowego na odstąpienie od zakazów określonych w ustawie w wypadkach w niej określonych.

Wg rocznika statystycznego GUS Ochrona Środowiska 2014⁴⁸, parki narodowe – obecnie w liczbie 23 – zajmują powierzchnię 314,6 tys. ha. Lasy w parkach występują na powierzchni 195,0 tys. ha, w tym na powierzchni 57,6 tys. ha są chronione ściśle (tj. nie wykonuje się na nich żadnych działań), a na pozostałej powierzchni dopuszcza się w nich wykonywanie, w razie potrzeby, pewnych działań ochronnych, niekiedy przypominających działania wykonywane w leśnictwie. W praktyce jednak ochronie biernej podlega znacznie większa część lasów w parkach narodowych, niż formalnie zadeklarowana powierzchnia ochrony ściślej.

REZERWATY PRZYRODY

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

⁴⁸ <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2014,1,15.html>

Ochrona przyrody w rezerwach odbywa się na podstawie planów ochrony sporządzanych na okres 20 lat przez RDOŚ lub po uzgodnieniu z tym organem – przez zarządzającego rezerwatem lub sprawującego nad nim nadzór. Do czasu ustanowienia planu ochrony, sprawujący nadzór sporządza projekt zadań ochronnych (na okres od jednego roku do maksymalnie pięciu lat, a ustanawia je w drodze zarządzenia RDOŚ).

Przed ustanowieniem planu, powinien on być poddany konsultacjom społecznym. RDOŚ w BIP powinien poinformować społeczeństwo o sporządzeniu projektu planu. Społeczeństwo ma zagwarantowaną możliwość złożenia, w terminie co najmniej 21 dniowym, uwag i wniosków do projektu planu lub zadań ochronnych.

W lasach rezerwatu przyrody gospodarka leśna sprowadzona jest do ochrony przyrody, tj. użytkowanie gospodarcze jest wykluczone, a wykonuje się co najwyżej działania ochronne. W praktyce lasy rezerwatu będące własnością Skarbu Państwa ujmuje się w PUL odpowiedniego nadleśnictwa, ale bez wskazówek gospodarczych, a ew. działania ujmuje się w planie ochrony rezerwatu lub w zadaniach ochronnych. Ponadto projekty PUL, UPUL i zadania z zakresu gospodarki leśnej, w części dotyczącej otuliny rezerwatu przyrody wymagają uzgodnienia z RDOŚ w zakresie ustaleń tych planów lub zadań, mogących mieć negatywny wpływ na ochronę przyrody rezerwatu przyrody.

Podobnie jak w przypadku parków narodowych, w rezerwach obowiązują wszystkie zakazy z art. 15 u.o.p. Zakazy nie dotyczą: wykonywania zadań wynikających z planu ochrony lub zadań ochronnych; prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań zw. z bezpieczeństwem powszechnym; wykonywania zadań z zakresu obronności kraju; obszarów objętych ochroną krajobrazową w trakcie ich gospodarczego wykorzystywania oraz wykonywania prawa własności. Ponadto GDOŚ, a w niektórych przypadkach RDOŚ, może zezwolić na obszarze rezerwatu przyrody na odstępstwa od zakazów określanych w ustawie, ale tylko w wypadkach w niej przewidzianych.

Wg rocznika statystycznego GUS Ochrona Środowiska 2014, rezerwaty przyrody w liczbie 1480 obejmują powierzchnię 165,7 tys. ha, z czego znakomita większość, bo 101,4 tys. ha zlokalizowana jest na terenie Lasów Państwowych.

PARKI KRAJOBRAZOWE

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zadania ochrony przyrody wykonywane są na podstawie planu ochrony. Projekt planu ochrony sporządza dyrektor parku krajobrazowego lub dyrektor zespołu parków krajobrazowych, zaś ustanawia go w drodze uchwały sejmik województwa.

Grunty rolne i leśne oraz inne nieruchomości znajdujące się w granicach parku krajobrazowego pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu. Na terenie zarządzanym przez LP, znajdującym się w granicach parku krajobrazowego, zadania w zakresie ochrony przyrody wykonuje samodzielnie miejscowy nadleśniczy, zgodnie z ustaleniami planu ochrony parku krajobrazowego, uwzględnionymi w planie urządzania lasu. W praktyce zazwyczaj status parku krajobrazowego niemal nie wpływa na gospodarkę leśną prowadzoną na jego terenie.

W uchwale sejmiku województwa mogą być wprowadzone wybrane zakazy z listy zakazów z art. 17 u.o.p., przy czym możliwe jest wprowadzenie niektórych zakazów tylko na części parku. Wyjątek – zakazy nie dotyczą wykonywania zadań wynikających z planu ochrony; wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa; prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem państwowym; realizacji inwestycji celu publicznego. Ponadto zakaz realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, nie dotyczy przedsięwzięć, dla których sporządzenie raportu nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura OOS wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę parku krajobrazowego.

Wg rocznika statystycznego GUS Ochrona Środowiska 2014, parków krajobrazowych mamy obecnie 122 o łącznej powierzchni 2610,8 tys. ha, z czego połowę zajmuje powierzchnia leśna (1315,5 tys. ha).

OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Gospodarka leśna nie doznaje żadnych ograniczeń z tytułu ustanowienia obszaru chronionego krajobrazu. Możliwe do wprowadzenia zakazy z art. 24 ust. 1 u.o.p., nie wpływają na gospodarkę leśną. Wprowadzone zakazy nie dotyczą wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa; prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań zw. z bezpieczeństwem państwowym; realizacji inwestycji celu publicznego.

Wg rocznika statystycznego GUS Ochrona Środowiska 2014, do obszarów chronionego krajobrazu zaliczono 358 obiektów przyrodniczych o łącznej powierzchni 7092,8 tys. ha, w tym 2241,7 tys. ha to powierzchnia leśna.

OBSZARY NATURA 2000

Natura 2000 to inaczej obszary specjalnej ochrony ptaków (tzw. obszary ptasie), specjalne obszary ochrony siedlisk (tzw. obszary siedliskowe) lub obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (obszar siedliskowy w okresie między zatwierdzeniem go przez Komisję Europejską a wydaniem odpowiedniego rozporządzenia ministra środowiska), utworzone w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Przedmiotem ochrony obszaru Natura 2000 są tylko wybrane, ściśle określone gatunki i typy siedlisk przyrodniczych, wymienione w tzw. Standardowym Formularzu Danych.

Ochrona czynna jest przewidziana w planie ochrony lub w planie zadań ochronnych, albo realizowana na zasadach ogólnych. Z prawa UE wynika obowiązek zapobieżenia pogorszeniu stanu gatunków i siedlisk przyrodniczych dla których wyznaczono obszar, w tym także wykonywania ich ochrony czynnej jeżeli jest potrzebna. Na terenie zarządzanym przez LP, na którym znajduje się obszar Natura 2000, zada-

nia w zakresie ochrony przyrody wykonuje samodzielnie miejscowy nadleśniczy, zgodnie z ustaleniami PUL.

Ochrona przyrody jest realizowana na podstawie planu zadań ochronnych, który na okres 10 lat sporządza sprawujący nadzór i ustanawia w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia RDOŚ. Plan powinien być sporządzony w ciągu 6 lat od utworzenia obszaru ptasiego lub 6 lat od zatwierdzenia obszaru siedliskowego przez Komisję Europejską. W planach zadań ochronnych niekiedy określone są działania ochronne polegające na pewnych modyfikacjach gospodarki leśnej, jeżeli jest to potrzebne dla przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000.

Bardziej szczegółowy jest plan ochrony. Jest on sporządzany na 20 lat dla całości lub części obszaru przez sprawującego nadzór i ustanawiany w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw środowiska. Plan ochrony w odróżnieniu od planu zadań ochronnych, jest sporządzany tylko w razie potrzeby (tzn. nie jest obowiązkowy). W planie ochrony mogą być określone działania ochronne polegające na pewnych modyfikacjach gospodarki leśnej, jeżeli jest to potrzebne dla przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000, a także warunki utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 odnoszące się w szczególności do gospodarki leśnej.

Uwaga!

Każdy ma możliwość wnoszenia uwag do już sporządzonego projektu planu ochrony obszaru Natura 2000, albo do planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000, który zgodnie z wymogami wynikającymi z ustawy OOS, musi być podany do publicznej wiadomości (w praktyce na BIP właściwego RDOŚ). Na wnoszenie uwag i wniosków, wyznaczony zostanie co najmniej 21 dniowy termin.

Uwaga!

Wnioski i uwagi zgłoszone po tym terminie nie będą mogły zostać uwzględnione. Organ opracowujący projekt planu obowiązany jest ustosunkować się do każdej wniesionej w tym trybie uwagi i wniosku, sporządzając tzw. podsumowanie udziału społeczeństwa, zawierające m. in. informację o sposobie uwzględnienia (lub przyczynach nie uwzględnienia) uwag. Od tych rozstrzygnięć nie przysługuje jednak żadna procedura odwoławcza. Co najwyżej, w przypadku planów ustanawianych przez RDOŚ jako akty prawa miejscowego, w przypadku gdyby zostały sporządzone niezgodnie z prawem, to może je uchylić w trybie zarządzenia nadzorczego⁴⁹ Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Środowiska; można więc wnioskować do Ministra o wszczęcie takiej procedury.

Projekty planów urządzenia lasu podlegają strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, pod kątem oddziaływania na obszar Natura 2000. Nie mogą być zatwierdzone, jeżeli powodowałyby znacząco negatywne oddziaływanie. Plany urządzenia lasu powinny zawierać zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 i wymagają uzgodnień z RDOŚ w zakresie zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 lub jego części pokrywającego się z obszarem będącym w zarządzie nadleśnictwa.

⁴⁹ Podstawa prawna: Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie trybu kontroli aktów prawa miejscowego stanowionych przez wojewodę i organy niezespolonej administracji rządowej (Dz. U z 2009, Nr 222, poz. 1754)

W obszarach Natura 2000 nie ma listy zakazów do wprowadzenia. Obowiązują jeden jedyny zakaz podejmowania działań mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszar. Ponadto RDOŚ może zezwolić na odstępstwo od zakazu z powodu koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, przy braku rozwiązań alternatywnych.

POMNIKI PRZYRODY, STANOWISKA DOKUMENTACYJNE, UŻYTKI EKOLOGICZNE, ZESPOŁY PRZYRODNICZO – KRAJOBRAZOWE.

Lasy kryją w sobie jeszcze mnóstwo tzw. małych form ochrony przyrody.

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie. Najczęściej występującymi w lasach pomnikami przyrody są najstarsze i największe drzewa.

Stanowiskami dokumentacyjnymi są niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne. Często, choć nie zawsze, stosuje się tę formę do ochrony miejsc o podwójnych, zarówno kulturowych jak i przyrodniczych walorach.

W stosunku do tych form ochrony przyrody mogą być wprowadzone zakazy, z listy zakazów, o której mowa w art. 45 u.o.p. Zakazy nie dotyczą prac wykonywanych na potrzeby ochrony przyrody; realizacji inwestycji celu publicznego; zadań z zakresu obronności kraju; likwidowania nagłych zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego i prowadzenia akcji ratowniczej.

Wprowadzone zakazy i ew. wytyczne co do czynnej ochrony zawarte w uchwale rady gminy będą dotyczyć także gospodarki leśnej. Ponadto należy uznać, że np. ustanowienie danego drzewa pomnikiem przyrody w drodze uchwały rady gminy oznaczać będzie, że takiego drzewa nie będzie można wyciąć. Ewentualna wycinka

była by możliwa dopiero po wydaniu przez radę gminy uchwały o likwidacji pomnika przyrody w razie utraty wartości przyrodniczych lub w razie konieczności realizacji inwestycji celu publicznego.

Jak doprowadzić do utworzenia formy ochrony przyrody?

Przy wyborze konkretnej formy ochrony przyrody w lesie, należy się zastanowić co chcemy chronić? Inna bowiem, trudniejsza droga będzie do uznania rezerwatu, inna zaś, mniej skomplikowana – do utworzenia pomnika przyrody. Ważnym, że prawo do wnioskowania o ustanowienie form ochrony przyrody ma każdy z nas. We wniosku należy uzasadnić, że dany obszar jest przyrodniczo cenny. Wskazać konkretnie, że dany obszar charakteryzuje się cechami, o których mowa w definicji ustawowej danej formy ochrony przyrody. Ponadto aby uzasadnienie było przekonujące, wcześniej należy zgromadzić jak najwięcej informacji o obiekcie. Najlepiej jakby walory przyrodnicze znalazły potwierdzenie w załączonej do wniosku dokumentacji fotograficznej.

Formy ochrony przyrody można tworzyć jak najbardziej na gruntach pozostających w zarządzie Lasów Państwowych. W praktyce może się zdarzyć, że utworzenie danej formy ochrony przyrody będzie problematyczne ze względu na negatywne opinie leśników. Z tego względu, w naszym interesie jest uzyskać ich akceptację, jeszcze przed złożeniem wniosku.

Uwaga!

Postępowanie w sprawie ustanowienia formy ochrony przyrody nie jest postępowaniem administracyjnym do którego stosuje się Kodeks postępowania administracyjnego, tylko odrębną procedurą przewidzianą w ustawie o ochronie przyrody. Ma to bardzo doniosłe konsekwencje, chociażby z tego względu że bezczynności Rady Gminy, która może powołać pomnik przyrody, nie można zaskarżyć do sądu administracyjnego.

4.2. Ochrona gatunkowa

Oprócz tworzenia obszarów chroniących przestrzeń leśną, ważną formą ochrony bioróżnorodności leśnej są przepisy dotyczące ochrony gatunkowej.

Pod pojęciem ochrony gatunkowej rozumie się jednak najczęściej szczególne przepisy dotyczące wybranych gatunków roślin, grzybów i zwierząt (tzw. gatunków chronionych). Jej celem, zgodnie z art. 46 ust. 2 u.o.p.: jest zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. Inaczej mówiąc ochrona gatunkowa związana jest z zachowaniem gatunków roślin, zwierząt i grzybów w stanie dzikim. Obejmuje ona gatunki rzadkie, zagrożone wyginięciem, szczególnie cenne dla nauki.

W kontekście ochrony gatunkowej, należy wskazać, że obowiązek ochrony pewnych grup gatunków wynika z prawa Unii Europejskiej. Dyrektywa ptasia zobowiązuje państwa członkowskie UE do ścisłej ochrony gatunkowej wszystkich dziko występujących gatunków ptaków, a dyrektywa siedliskowa – do ścisłej ochrony gatunków wyliczonych w tzw. załączniku IV dyrektywy i do kontrolowania eksploatacji populacji gatunków z załącznika V. Wymóg ten musi być realizowany na całym terytorium kraju i jest niezależny od wyznaczania obszarów Natura 2000. Przepisy te zostały transponowane do polskiego prawa ochrony przyrody, jednak europejski obowiązek ochrony pewnych gatunków oznacza, że w postępowaniach administracyjnych można – w przypadku tych gatunków – odwoływać się do interpretacji prawnych dokonanych przez Trybunał Sprawiedliwości UE, żądając stosowania tych interpretacji także do przepisów polskiego prawa.

Ochrona gatunkowa wg prawa polskiego może mieć charakter ścisły lub **częściowy**. Różnice między tymi formami polegają głównie na szerszych możliwościach uzyskania zezwolenia na odstępstwo od ochrony gatunków częściowo chronionych. Zasadniczą różnicą pomiędzy ochroną ścisłą a ochroną częściową jest możliwość zezwalania na odstępstwa dla gatunków objętych ochroną częściową także z powodu przesłanki „słusznego interesu strony”, a nie tylko z „koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego”. Natomiast w stosunku do gatunków objętych ochroną ścisłą, nawet słuszny interes strony nie będzie brany pod uwagę. Wśród gatunków częściowo chronionych odrębna lista wskazuje także gatunki, które mogą być – za zezwoleniem RDOŚ – pozyskiwane w limitowanych ilościach do celów gospodarczych

Szczegółowo kwestię gatunków objętych ochroną, właściwe dla poszczególnych gatunków zakazy oraz sposoby ochrony określają rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz.U. z 2014 r. poz. 1409),
- rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 6 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U. z 2014 r. poz. 1348)
- rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej grzybów (Dz.U. z 2014 r. poz. 1408)

Ponadto na terenie województwa, RDOŚ może wprowadzić na czas określony, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, ochronę gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, nieobjętych ochroną określoną w w/w rozporządzeniach. W zarządzeniu tym, RDOŚ określa także zakazy oraz odstępstwa od tych zakazów. Oczywiście zakazy te oraz przypadki odstępstw muszą mieścić się w katalogu przewidzianym przez ustawę o ochronie przyrody.

Uwaga!

W razie stwierdzenia występowania na terenie lasu rzadkiego chronionego gatunku, koniecznym jest niezwłoczne poinformowanie o tym fakcie właściwego nadleśniczego lub leśniczego. Niezależnie od tego należy poinformować RDOŚ, który zobligowany jest podjąć kroki mające na celu zabezpieczenie tego gatunku. Bardzo ważne

jest zachowanie pisemnej formy. Uniemożliwi to w przyszłości argumentację o braku wiedzy na temat występowania gatunku chronionego.

Zgodnie z art. 60 ust. 1 u.o.p., organy ochrony przyrody podejmują działania w celu ratowania zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową, polegające na przenoszeniu tych gatunków do innych miejsc, eliminowaniu przyczyn ich zagrożenia, podejmowaniu ochrony ex situ oraz tworzeniu warunków do ich rozmnażania.

Natomiast zgodnie z ust. 2 tegoż przepisu, jeżeli stwierdzone lub przewidywane zmiany w środowisku zagrażają lub mogą zagrażać roślinom, zwierzętom lub grzybom objętym ochroną gatunkową, regionalny dyrektor ochrony środowiska, a na obszarach morskich Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, jest obowiązany, po zasięgnięciu opinii właściwej regionalnej rady ochrony przyrody oraz zarządcy lub właściciela terenu, podjąć działania w celu zapewnienia trwałego zachowania gatunku, jego siedliska lub ostoi, eliminowania przyczyn powstawania zagrożeń oraz poprawy stanu ochrony jego siedliska lub ostoi.

Przy sporządzaniu pisemnych interwencji warto przypominać organom o tych obowiązkach i powoływać się na w/w przepis.

Ochrona strefowa

Ochrona strefowa jest bardzo ważnym instrumentem ochrony przyrody w lasach. Jest jednym ze skuteczniejszych sposobów ochrony rzadkich gatunków przed negatywnymi działaniami gospodarczymi. Ustanowienie strefy wiąże się z pewnymi zakazami obowiązującymi z mocy prawa. Zakazy te dotyczą:

- 1) przebywania w granicach strefy jakichkolwiek osób, z wyjątkiem właściciela nieruchomości objętej strefą ochrony oraz osób sprawujących zarząd i nadzór nad obszarami objętymi strefą ochrony, oraz osób wykonujących prace na podstawie umowy zawartej z właścicielem lub zarządcą,
- 2) wycinania drzew lub krzewów;
- 3) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków;
- 4) wznoszenia obiektów, urządzeń i instalacji.

W granicach strefy leśnicy nie będą mogli ciąć drzew, planować budowy dróg leśnych. Strefa jest zatem swego rodzaju buforem bezpieczeństwa zapewniającym właściwe warunki na terenie występowania gatunków chronionych. Leśnicy jako zarządcy terenu, mają prawo przebywania w strefie, jednak bez wyraźnego zezwolenia RDOŚ, nie będą mogli podejmować żadnych działań gospodarczych.

Dla jakich gatunków ustanawia się strefy?

Szczegółową listę tzw. gatunków strefowych zawierają załączniki nr 4 do rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej roślin, grzybów i zwierząt. Rozporządzenia wskazują także jaki może być maksymalny promień strefy, a także czy dla danego gatunku powołuje się strefę ochrony całorocznej i okresowej.

Jak powołać strefę ochrony?

Należy jednak pamiętać, że strefy ochronne nie powstają automatycznie, z mocy prawa w miejscach występowania poszczególnych gatunków. Następuje to dopiero w formie decyzji administracyjnej, wydawanej przez RDOŚ na podstawie art. 60 ust. 3 ustawy. Nierzadko inicjatywa ustanowienia strefy ochronnej będzie należała do nas. Jako miłośnicy przyrody, prowadząc prace badawcze w terenie, ale także obcując z przyrodą na co dzień, możemy „natknąć się” na gatunek chroniony. Co wtedy zrobić? Należy o tym powiadomić właściwą RDOŚ. Najwłaściwszym sposobem prowadzącym do utworzenia strefy ochronnej danego gatunku, będzie złożenie pisemnego wniosku o ustalenie strefy ochronnej.

W pierwszej kolejności RDOŚ we wszczętym postępowaniu o wyznaczeniu strefy, będzie ustalał czy gatunek wymagający ustalenia strefy ochronnej na konkretnym terenie występuje. Następnie RDOŚ powinien stwierdzić, czy występują tam jego ostoje, stanowiska, miejsca rozrodu i regularnego przebywania w zależności od tego, czy przedmiotem postępowania mają być chronione gatunki roślin, grzybów lub zwierząt. W przypadku potwierdzenia obecności gatunku chronionego, RDOŚ wyda decyzję administracyjną, w której zostanie ustalona strefa ochronna.

Organizacja społeczna może złożyć do RDOŚ formalny wniosek o powołanie strefy, w oparciu o art. 31 KPA. Wówczas będzie mogła uczestniczyć w postępowaniu i np. odwołać się od odmowy utworzenia strefy.

Gospodarka leśna a zwolnienie z zakazów

W kontekście Planu Urządzenia Lasu, warto zwrócić uwagę na art. 52a ust. 1 u.o.p., zgodnie z którym: „Gospodarka leśna nie narusza zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1 pkt 1-3, 7, 8, 12 i 13⁵⁰, jeżeli jest prowadzona na podstawie **planów**, które zostały poddane **strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko**, obejmującej oddziaływanie na dziko występujące populacje gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty i chronionych gatunków ptaków oraz ich siedliska **lub jest prowadzona na podstawie wymagań dobrej praktyki** w zakresie gospodarki leśnej, których ustalenia zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z nimi nie są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony”. Przepis ten budzi jednak wątpliwości co do zgodności z prawem Unii Europejskiej i z tego powodu może wkrótce zostać zmieniony⁵¹.

Uwaga!

Przepis ten może dotyczyć tylko tych PUL, które zostały uchwalone po 2009 roku, ponieważ dopiero po 2009 r. przeprowadza się w stosunku do PUL ocenę oddziaływania

50 Chodzi tu o zakazy dotyczące dziko występujących zwierząt gatunków objętych ochroną gatunkową: tj. umyślne zabijanie, umyślne okaleczanie lub chwytanie, umyślne niszczenie jaj, niszczenie siedlisk lub ostoi, będących ich obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania, niszczenia, usuwania lub uszkodzania gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk lub innych schronień, umyślnego płoszenia lub niepokojenia, umyślnego płoszenia lub niepokojenia w miejscach noclegu, w okresie lęgowym w miejscach rozrodu lub wychowu młodych lub w miejscach żerowania zgrupowań ptaków migrujących lub zimujących.

51 9 października 2015 r. Sejm uchwalił ustawę znoszącą art. 52a w stosunku do gospodarki leśnej (bo co do rybackiej pozostał), nie weszła ona jednak w życie do chwili oddania do druku tej książki.

9. Młody orzeł przedni *Aquila chrysaetos* – jako ptak legowcy występuje niemal wyłącznie w Karpatach. Około 1/4 polskiej populacji gnieździ się w okolicach projektowanego Turnickiego Parku Narodowego (fot. G. Lesniewski)

10. Klon jawor *Acer pseudoplatanus* – na starszych okazach mogą występować rzadkie gatunki porostów np. granicznik płucnik. (fot. G. Lesniewski)

11. Żeremie bobrowe. Rozlewiska bobrowe pełnią bardzo ważną rolę w ekosystemie puszczy karpackiej – są istotnym miejscem występowania rzadkich gatunków płazów jak również przyciągają zagrożone bociany czarne. (fot. G. Leśniewski)

12. Martwy buk. Buki mogą dożywać w puszczy karpackiej wieku nawet powyżej 400 lat. Sędziwe buki zamierając powiększają zasoby wielkowymiarowego martwego drewna, niezbędnego dla wielu organizmów wskaźnikowych dla lasów naturalnych, np. dla objętego ścisłą ochroną chrząszcza saproksylicznego – zagłębka bruzdkowanego *Rhyssodes sulcatus*. (fot. G. Lesniewski)

13. Strefa przypotokowa. W takich miejscach gromadzi się większość stanowisk rzadkich gatunków mchów i porostów. Martwe drewno gromadzące się w okolicach potoków jest dziennym schronieniem np. dla biegacza urozmaiconego *Carabus variolosus*, objętego ścisłą ochroną chrząszcza występującego jedynie w południowej Polsce. (fot. G. Leśniewski)

14. Martwe drewno. Gromadzące się na dnie lasu zapasy martwego drewna pełnią bardzo ważną rolę przeciwpowodziową, drewno w zaawansowanym stopniu rozkładu może wchłaniać wodę jak gąbka, z kolei kłody leżące w korytach potoków, spowalniają spływ wezbranych po deszczach strumieni. (fot. G. Lesniowski)

15. Objęty ścisłą ochroną gatunkową graniczką płucnik *Lobaria pulmonaria*. Karpaty są jednym z najważniejszych miejsc występowania tego zagrożonego wyginieciem gatunku porostu w Polsce. W Karpatach występuje najczęściej na buku i jaworze. Prawo przewiduje możliwość tworzenia stref ochronnych do 50 m wokół drzewa z plechą granicznika płucnika. (fot. R. Michalski)

16. Objęta ścisłą ochroną puchlinka ząbkowana *Thelotrema lepadinum*. Gatunek wskaźnikowy dla lasów pierwotnych, zagrożony wyginięciem. W Karpatach występuje najczęściej na grabie i buku. Prawo przewiduje możliwość tworzenia stref ochronnych do 50 m wokół drzewa z plecią puchlinki ząbkowanej. (fot. A. Bohdan)

na środowisko. Warunkiem zastosowania tego wyjątku, jest dokonanie w procedurze SOOŚ odpowiednich ustaleń, co powinno być wyraźnie wyartykułowane w podsumowaniu SOOŚ i uzasadnieniu decyzji zatwierdzającej PUL.

Co do Kodeksu dobrych praktyk, na podstawie art. 52a ust. 3 u.o.p., minister właściwy do spraw środowiska, może, w drodze rozporządzenia, określić wymagania dobrej praktyki w zakresie gospodarki leśnej. Jednakże do dnia dzisiejszego nie został on uchwalony. Zatem ta część przepisu art. 52a ust. 1, nie może być stosowana.

Wobec powyższego zwolnienie wynikające z art. 52a ust. 1 u.o.p. może dotyczyć **wyłącznie** gospodarki leśnej prowadzonej na podstawie PUL (lub UPUL) poddanych SOOŚ. Fakt sporządzenia „prognoz oddziaływania na środowisko” dla wszystkich planów urządzenia lasu w Polsce zatwierdzonych przed 2009 r. nie oznacza, że te plany spełniają ten warunek, ponieważ istnienie prognozy nie oznacza przeprowadzenia procedury SOOŚ (co jest realizowane dopiero od końca 2009 r.).

Reasumując, aby aby stosował się art. 52a u.o.p., wymagane jest spełnienie łącznie dwóch warunków:

- 1) PUL musi być poddany SOOŚ, obejmującej oddziaływanie na dziko występującą populację gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty i chronionych gatunków ptaków, oraz ich siedliska, oraz
- 2) ustalenia PUL muszą zapewniać, że czynności wykonywane zgodnie z nim nie są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony, a fakt ten musi być wyraźnie stwierdzony w procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (czyli nie tylko w prognozie oddziaływania na środowisko).

Aby stosowało się zwolnienie określone w art. 52a ustawy, prognoza oddziaływania PUL na środowisko musi zostać wykonana na podstawie takich danych, które umożliwiają wyciągnięcie jednoznacznej konkluzji, czy czynności wykonywane na podstawie PUL nie będą szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony. Jeżeli wykorzystanie wszystkich istniejących danych nie będzie do tego wystarczające, to konieczne jest wykonanie aktualnej inwentaryzacji przyrodniczej w niezbędnym zakresie. Możliwe jest też użycie do prognozowania metod mniej czułych na niekompletność informacji o rozmieszczeniu gatunku – np. prognozowanie oddziaływania na gatunek na podstawie analizy oddziaływania na cechy jego potencjalnych siedlisk, inwentaryzowane w ramach opisu taksacyjnego lasu. Dla niektórych gatunków chronionych, zastosowanie takich metod jest wręcz niezbędne, ponieważ ze względu na ich wymagania ekologiczne, jako ich siedlisko powinny być traktowane nie pojedyncze drzewostany, a raczej cały „krajobraz leśny”, w tym takie jego cechy jak: udział starodrzewi, udział starodrzewi w pobliżu wód, udział starodrzewi w pobliżu koszonych łąk, łączność przestrzenna starodrzewi, udział otwartych powierzchni zrębowych, ogólne zasoby rozkładającego się drewna, i to oddziaływanie PUL na takie cechy krajobrazu leśnego musi być analizowane⁵².

Inne odstępstwa dotyczące gospodarki leśnej

Poza wyjątkiem z art. 52a u.o.p., pewne odstępstwa przewidują rozporządzenia gatunkowe.

52 P. Pawlaczyk, *Natura 2000 i inne wymagania europejskiej ochrony przyrody*. Niezbędnik leśnika, Klub Przyrodników, Świebodzin 2012

Wg § 7 pkt 1 rozporządzenia dotyczącego ochrony gatunkowej grzybów, w stosunku do dziko występujących grzybów należących do gatunków objętych ochroną ścisłą oraz częściową wprowadza się odstępstwo od zakazów umyślnego niszczenia, uszkodzania i niszczenia siedlisk. Zakazy te nie dotyczą wykonywania czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki leśnej, jeżeli technologia prac uniemożliwia przestrzeganie tych zakazów, z wyjątkiem gatunków oznaczonych symbolem (1) w załącznikach nr 1 i 2 do rozporządzenia.

Podobne rozwiązanie zawiera § 8 pkt 1 rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej roślin. W stosunku do dziko występujących roślin należących do gatunków objętych ochroną ścisłą oraz częściową, z wyjątkiem gatunków oznaczonych w załącznikach nr 1 i 2 do rozporządzenia symbolem (3), zakazy umyślnego niszczenia i uszkodzania oraz niszczenia ich siedlisk, nie dotyczą wykonywania czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki leśnej, jeżeli technologia prac uniemożliwia przestrzeganie tych zakazów.

Wyjątek dotyczący „technologii prac” może dotyczyć zarówno sprzętu stosowanego do wycinki, jak i formy rębni. Jako przykład można podać, że nie jest możliwe rozpoznanie przed ścięciem drzewa czy w jego koronie nie rośnie chroniony porost, wówczas zniszczenie takiego porostu przy ścięciu drzewa podlega pod wyjątek. Jednak, jeśli takie rozpoznanie jest możliwe (np. otwory wylotowe nadobnicy), a technicznie możliwe jest pozostawienie zasiedlonego drzewa – wyjątek nie stosuje się. Jeśli całe dno lasu przewidzianego do rębni jest zarośnięte przez chronioną roślinę, to uszkodzenia tych roślin przy wykonaniu rębni podlegają pod wyjątek. Jeśli w wydzieleniu rębnym jest kilka stanowisk chronionego gatunku, które przy zachowaniu uwagi mogą zostać oszczędzone, np. wraz z kępami drzew – wyjątek nie stosuje się. Ważne jest, czy leśnicy mieli możliwość zapewnienia zgodności z przepisami bez zasadniczych zmian polegających na zaniechaniu działań gospodarczych, tj. czy mogli tak zmodyfikować swoje działania gospodarcze by ochrona była przestrzegana.

Uwaga!

Zapis w PUL dotyczący typu rębni nie oznacza, że leśnicy nie mogą zastosować innej technologii. Zawsze mogą zastosować rębnię przyrodniczo lepszą od tej zapisanej w PUL, jak również zawsze mogą pozostawić fragment drzewostanu np. w miejscu występowania gatunku chronionego.

Gdy już wycinają, co jeszcze można zrobić?

Stare drzewa, drzewa z dziuplą, drzewa z gniazdem ptaków, drzewa martwe są miejscem życia różnych gatunków. Wiele z nich to gatunki rzadkie lub chronione.

Jeżeli potrafimy udowodnić, że drzewo jest siedliskiem gatunku chronionego, to należy przypomnieć, że obowiązują przepisy o ochronie gatunkowej. Tu trzeba sprawdzić, czy ich stosowanie do danego gatunku w danym nadleśnictwie nie jest wyłączone przez art. 52a u.o.p. W przypadku naruszenia przepisów o ochronie gatunkowej, także w lasach, zawiadamiamy policję oraz RDOŚ. Oczywiście, zawsze warto poprzedzić to zawiadomieniem leśników o gatunku chronionym i o stwarzanym przez prace leśne zagrożeniu dla niego, domagając się takiej modyfikacji

prac, by zapewnić przestrzeganie ochrony gatunkowej. W przypadku cięć w miejscach cennych przyrodniczo, możliwym jest nakłonienie nadleśniczego, który jest do tego władny, o wstrzymanie lub zmodyfikowanie sposobu realizacji cięć rębnych, wskazując na mocne argumenty przyrodnicze. Nasza pozycja jest silniejsza, gdy potrafimy udowodnić (ale nie tylko na podstawie „domniemania”), że cięcia rębne zniszczyłyby stanowiska lub siedliska gatunków chronionych, zwłaszcza zwierząt, gdyż wówczas możemy się domagać przestrzegania przepisów o ochronie gatunkowej.

Uwaga!

Do przestrzegania przepisów dotyczących ochrony gatunkowej zobligowani są zarówno obywatele korzystający z lasów, jak i sami leśnicy. Egzekwowanie przepisów następuje w drodze zarówno odpowiedzialności administracyjnej, w zakresie spowodowania szkody w środowisku, jak również może podlegać ocenie z punktu widzenia odpowiedzialności wykroczeniowej.

4.3. Szkada w gatunkach lub siedliskach w lasach

Jedną z zasad polityki ekologicznej państwa oraz Unii Europejskiej (ujęta w m.in. w Traktacie o funkcjonowaniu UE) jest zasada „zanieczyszczający płaci”, rozciągana także na inne niż zanieczyszczenia przypadki degradacji środowiska. Oznacza ona, że ten kto odpowiedzialny jest za spowodowanie zanieczyszczenia lub innej degradacji środowiska, jest też odpowiedzialny za jego naprawę. Zasada ta znajduje potwierdzenie w przepisach dotyczących ochrony środowiska (Tytuł VI odpowiedzialność w ochronie środowiska – ustawa POŚ). Jednak zasada „zanieczyszczający płaci” znalazła szczególny wyraz w ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku⁵³ (dalej ustawa o szkodach). Ustawa ta określa zasady odpowiedzialności podmiotów korzystających ze środowiska za zapobieganie szkodom środowisku i ich naprawy. Ustawa o szkodach stanowi transpozycję dyrektywy nr 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu.

Co to jest szkoda w środowisku?

Zgodnie z art. 6 pkt 11 ustawy o szkodach, przez szkodę w środowisku rozumie się negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych, w wodach lub w glebie.

Szkoda w gatunkach chronionych lub chronionych siedliskach przyrodniczych musi mieć znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony tych gatunków lub siedlisk przyrodniczych.

Gatunki chronione to gatunki objęte ochroną zgodnie z art 48 i 49 u.o.p. (rośliny i zwierzęta, ale nie grzyby, objęte ochroną gatunkową),

⁵³ Dz. U. 2007, Nr 75, poz. 493

Przez **chronione siedliska przyrodnicze**, ustawa przyjmuje:

- siedliska przyrodnicze należące do typów siedlisk będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty,
- siedliska oraz miejsca rozrodu gatunków chronionych,
- miejsca tokowania, lęgu, pierzenia i zimowania ptaków wędrownych oraz miejsca ich zatrzymywania się i żerowania wzdłuż tras wędrówek;

Jak widać, pojęcie to jest zdefiniowane szeroko, bowiem obejmuje wszystkie siedliska przyrodnicze z załącznika I dyrektywy siedliskowej na terenie całego kraju (a nie tylko na obszarach Natura 2000) oraz dodatkowo wszystkie siedliska gatunków chronionych, wszystkie miejsca lęgu, pierzenia, zimowania ptaków wędrownych oraz miejsca ich zatrzymywania się wzdłuż tras wędrówek.

Uwaga!

Szkoda nie będzie obejmowała negatywnego oddziaływania, które zostało uprzednio zidentyfikowane zgodnie z:

- decyzją zezwalającą na działania negatywnie oddziałujące na obszar Natura 2000 (art. 34 u.o.p.), lub
- decyzją zezwalającą na odstępstwa od zakazów obowiązujących w stosunku do gatunków objętych ochroną (art. 56 u.o.p.), lub
- zatwierdzonym planem urządzenia lasu, dla którego przeprowadzono SOOŚ (art. 46 OOS), lub
- decyzją o środowiskowych uwarunkowaniach przedsięwzięcia (art. 71 ust. 1 OOS), lub
- postanowieniami o uzgodnieniu realizacji przedsięwzięcia (art. 90 ust. 1 i art. 98 ust. 1 ustawy OOS).

Można powiedzieć, że w tych przypadkach organ wydający daną decyzję legalizuje negatywne działanie podmiotu korzystającego ze środowiska. Jednak będzie tu chodzić tylko o takie negatywnie oddziałujące na środowisko działania, które zostały uprzednio wyraźne w danej decyzji zidentyfikowane. Jeśli planowana jest budowa drogi leśnej i w decyzji środowiskowej wójt zidentyfikował mogące nastąpić zmiany w środowisku, to nie będziemy mieć do czynienia ze szkodą w środowisku. Jednak w przypadku, gdy ta sama decyzja nie uwzględnia dodatkowego elementu związanego z realizacją inwestycji, np. wycięcia znacznego pasma drzew, przejazdu i pracy ciężkiego sprzętu, który emituje hałas – to takie działanie, jeśli będzie negatywne i mierzalne, będzie można zakwalifikować jako szkodę w środowisku.

Szkoda w wodach wystąpi w razie znacząco negatywnego wpływu działalności podmiotu korzystającego ze środowiska, na potencjał ekologiczny, stan ekologiczny, chemiczny lub ilościowy wód.

Szkoda w powierzchni ziemi wystąpi w przypadku zanieczyszczenia gleby lub ziemi, w tym w szczególności zanieczyszczenia mogącego stanowić zagrożenie dla zdrowia ludzi;

Kto może wyrządzić szkodę w środowisku?

Szkoda w środowisku może być wyrządzona jedynie przez podmiot korzystający ze środowiska (art. 3 pkt 20 POŚ), tj.:

- 1) podmiot wykonujący działalność gospodarczą, co jest jednak rozumiane szeroko i obejmuje wszelką działalność zawodową, także rolniczą, rybacką, gospodarke leśną, łowiecką, inną działalność zarobkową nawet niezarejestrowaną, jako działalność gospodarcza itp.
- 2) jednostka niebędąca przedsiębiorcą (na przykład gmina),
- 3) osoba fizyczna, ale tylko w takim zakresie, w jakim korzystanie ze środowiska wymaga uzyskania przez nią stosownych pozwoleń. Pojęcie to nie obejmuje natomiast osoby fizycznej korzystającej ze środowiska na potrzeby własne, w jej przypadku przepisy o szkodach w środowisku nie stosują się.

Jednak ustawa o szkodach nie zawsze będzie miała zastosowanie do każdego rodzaju działalności podmiotu korzystającego ze środowiska. Warunkiem jest aby:

- 1) podmiot korzystający ze środowiska prowadził działalność stwarzającą ryzyko szkody w środowisku; wówczas odpowiada za szkody we wszystkich elementach środowiska, i to niezależnie od swojej winy (na zasadzie ryzyka),
- 2) prowadził inną działalność, która spowodowała szkody z winy tego podmiotu i to tylko w przypadku szkody w gatunkach i siedliskach chronionych

Działalność stwarzającą ryzyko szkody w środowisku szczegółowo wymienia art. 3 ustawy o szkodach. Przykładowo można tu wymienić, że działalnością stwarzającą ryzyko będzie działalność w zakresie odbierania odpadów komunalnych, wprowadzanie ścieków do wód, transport substancji niebezpiecznych, środków biobójczych, ale także retencjonowanie wód – leśnicy z tego tytułu mogą więc odpowiadać za spowodowaną szkodę w wodach, nawet bez przesłanki winy.

Działalność z zakresu leśnictwa będziemy jednak kwalifikować jako tą „inną działalność”. Różnica pomiędzy „działalnością stwarzającą ryzyko” a „inną działalnością” sprowadza się do zasad ponoszenia odpowiedzialności za szkodę. Przy podmiocie prowadzącym „działalność stwarzającą ryzyko” będzie on odpowiadał niezależnie od tego czy jego działanie było zawinione. Już sam fakt prowadzenia tego rodzaju działalności powoduje ryzyko wystąpienia szkody i jeśli zaistnieje związek przyczynowy pomiędzy prowadzoną działalnością a zaistniałą szkodą w wodach, glebie, gatunkach i siedliskach objętych ochroną, podmiot taki będzie ponosił odpowiedzialność.

Natomiast w przypadku podmiotu prowadzącego każdą inną działalność (np. działalność z zakresu leśnictwa) koniecznym jest, aby szkoda nastąpiła z winy tego podmiotu (powinien wiedzieć, że może spowodować szkodę). Kolejnym niuansem jest, że podmiot prowadzący „inną działalność” może wyrządzić szkodę tylko w gatunkach i siedliskach objętych ochroną. Oczywiście możliwym jest że „inna działalność” może wyrządzić także szkodę w wodach i glebach, jednak taki podmiot nie będzie już odpowiadał z tytułu ustawy o szkodach. W przypadku „innej działalności” do odpowiedzialności z tytułu szkody w środowisku można być pociągniętym jedynie w razie wyrządzenia szkody w gatunkach i siedliskach chronionych.

W przypadku gospodarki leśnej należy wspomnieć o wyjątku, który jeszcze do niedawna był zapisany w ustawie o szkodach. Wśród wyłączeń ustawa wymieniła, że nie stosuje się jej do gospodarki leśnej.

Przepis ten był kwestionowany przez organizacje pozarządowe, ponieważ unijna dyrektywa szkodowa w sposób enumeratywny, zamknięty, wymienia przesłanki powodujące wyłączenie odpowiedzialności spod ustawy o szkodach. Polska ustawa o szkodach w ramach implementacji zasadniczo powieliła rozwiązania przyjęte w dyrektywie szkodowej, ale wprowadziła rozszerzające wyłączenia zastosowania ustawy do „gospodarki leśnej prowadzonej zgodnie z zasadami trwale zrównoważonej gospodarki leśnej”. Organizacje pozarządowe podnosiły, że nie można wykluczyć, że pewne działania mieszczące się w zakresie gospodarki leśnej, w szczególności pozyskiwanie drewna, będą powodować szkody w środowisku. Natomiast treść tego wyłączenia mogła powodować, że droga do naprawienia tego rodzaju szkód w trybie ustawy o szkodach, byłaby zamknięta. Na skutek postępowania naruszeniowego prowadzonego przez Komisję Europejską, przepis wyłączający z ustawy gospodarkę leśną został uchylony.

Działania zapobiegawcze i naprawcze

Ustawa o szkodach, nakłada na podmioty korzystające ze środowiska dwa obowiązki, tj. obowiązek o charakterze zapobiegawczym i obowiązek o charakterze naprawczym.

Obowiązek zapobiegawczy, wiąże się z niezwłocznym podjęciem działań zapobiegawczych, jeśli wystąpiło bezpośrednie zagrożenie szkodą w środowisku. Ustawodawca przez działania zapobiegawcze rozumie działania podejmowane w związku ze zdarzeniem, działaniem lub zaniechaniem powodującym bezpośrednio zagrożenie szkodą w środowisku, w celu zapobieżenia szkodzie lub zmniejszenia szkody, w szczególności wyeliminowanie lub ograniczenie emisji. Działania te związane są niewątpliwie z zasadą prewencji i przezorności.

Natomiast, gdy szkoda w środowisku już wystąpi, podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązany do:

- 1) podjęcia działań w celu ograniczenia szkody w środowisku, zapobieżenia kolejnym szkodom i negatywnym skutkom dla zdrowia ludzi lub dalszemu osłabieniu funkcji elementów przyrodniczych, w tym natychmiastowego opanowania, powstrzymania, usunięcia lub ograniczenia w inny sposób zanieczyszczenia lub innych szkodliwych czynników;
- 2) podjęcia działań naprawczych.

Przez działania naprawcze rozumie się wszelkie działania, w tym działania ograniczające lub tymczasowe, podejmowane w celu naprawy lub zastąpienia w równoważny sposób elementów przyrodniczych lub ich funkcji, które uległy szkodzie, a także działania kompensacyjne; do działań naprawczych zalicza się w szczególności przeprowadzenie remediacji, przywracanie naturalnego ukształtowania terenu, zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności, reintrodukcję zniszczonych gatunków, prowadzące do usunięcia zagrożenia dla zdrowia ludzi oraz przywracania równowagi przyrodniczej na danym terenie;

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 4 czerwca 2008 r. w sprawie rodzajów działań naprawczych oraz warunków i sposób ich prowadzenia, w przypadku szkody w środowisku, w pierwszej kolejności prowadzi się **podstawowe działania naprawcze**, które powinny spowodować przywrócenie stanu początkowego lub przybliżonego do stanu początkowego w możliwie najkrótszym czasie.

Jeżeli podstawowe działania naprawcze nie doprowadziły lub mogą nie doprowadzić do przywrócenia stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, podejmuje się **uzupełniające działania naprawcze**. Te zaś prowadzi się w sposób zapewniający osiągnięcie podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji, jaki byłby zapewniony, gdyby elementy przyrodnicze lub ich funkcje, które uległy szkodzie w środowisku, zostały przywrócone do stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego.

Natomiast jeżeli do chwili osiągnięcia pełnego efektu podstawowych lub uzupełniających działań naprawczych elementy przyrodnicze nie spełniają swoich funkcji lub nie są użyteczne dla innych elementów przyrodniczych lub dla ludzi, oprócz podstawowych lub uzupełniających działań naprawczych, prowadzi się **kompensacyjne działania naprawcze**. Prowadzi się je w sposób zapewniający zrekompensowanie powstałych strat w okresie od chwili wystąpienia szkody w środowisku do przywrócenia stanu początkowego albo przybliżonego do stanu początkowego, albo do osiągnięcia podobnego stanu elementów przyrodniczych lub ich funkcji.

Obowiązek niezwłocznego podjęcia działań zapobiegających wystąpieniu szkody ciąży bezpośrednio na podmiocie korzystającym ze środowiska, ma charakter bezwarunkowy i nie wymaga wezwania ze strony organu.

O tym czy nastąpiła szkoda, decydują pewne kryteria za pomocą których kwalifikuje się zdarzenie jako szkodę w środowisku. Kryteria te reguluje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 30 kwietnia 2008 r. w sprawie kryteriów oceny wystąpienia szkody w środowisku⁵⁴

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w gatunku chronionym jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) zniszczenie lub uszkodzenie siedliska gatunku chronionego;
- 2) pogorszenie stanu lub funkcji populacji gatunku chronionego na terenie gminy⁵⁵ lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej, polegające w szczególności na:
 - a) zmniejszeniu liczebności populacji gatunku chronionego, zmniejszeniu jej zagęszczenia lub zmniejszeniu zajmowanej przez nią powierzchni lub
 - b) pogorszeniu możliwości rozmnażania się populacji gatunku chronionego, jej rozprzestrzeniania się lub pogorszeniu innych funkcji życiowych, lub

⁵⁴ Dz. U. 2008, Nr 802, poz. 501

⁵⁵ Uwaga! Aktualnie w Ministerstwie Środowiska trwają prace nad nowym rozporządzeniem w sprawie kryteriów szkody w środowisku. Nowe rozporządzenie ma ustalać, że kryterium szkody w gatunkach i siedliskach jest „pogorszenie ich stanu lub funkcji na terenie kraju, państw członkowskich UE lub naturalnego zasięgu gatunku siedliska”. Oznaczałoby to, że tylko zniszczenia o znaczeniu „ogólnokrajowym” byłyby kwalifikowane jako szkody.

- c) zwiększeniu śmiertelności, lub
 - d) ograniczeniu możliwości kontaktu populacji gatunku chronionego z populacjami sąsiednimi;
- 3) zmniejszenie powierzchni lub pogorszenie użyteczności dla gatunku chronionego zasobów jego siedliska na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej;
 - 4) pogorszenie możliwości ochrony gatunku chronionego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w chronionym siedlisku przyrodniczym jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) zniszczenie lub uszkodzenie części chronionego siedliska przyrodniczego;
- 2) pogorszenie stanu lub funkcji chronionego siedliska przyrodniczego na terenie gminy lub województwa, kraju, regionu biogeograficznego lub Wspólnoty Europejskiej, polegające w szczególności na:
 - a) utracie części związanej z nim różnorodności biologicznej lub
 - b) utracie lub pogorszeniu specyficznych cech jego struktury, lub
 - c) pogorszeniu realizacji jego funkcji ekosystemowych, lub
 - d) pogorszeniu tworzonej przez nie różnorodności krajobrazowej;
- 3) pogorszenie stanu ochrony gatunków chronionych typowych dla chronionego siedliska przyrodniczego;
- 4) pogorszenie możliwości ochrony chronionego siedliska przyrodniczego, w tym możliwości uzyskania właściwego stanu jego ochrony.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w wodach jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) pogorszenie możliwości rekreacyjnego wykorzystania kąpielisk w związku ze zmianami jakości wody w kąpieliskach, o której mowa w art. 50 ust. 3 pr. wod.;
- 2) pogorszenie warunków poboru lub uzdatniania wody przeznaczonej do spożycia w związku ze zmianami standardów jakości tej wody, o których mowa w art. 50 ust. 1 pr. wod.;
- 3) pogorszenie jakości wód śródlądowych stanowiących środowisko życia ryb w warunkach naturalnych oraz wód przybrzeżnych będących środowiskiem życia skorupiaków i mięczaków, o której mowa w art. 50 ust. 2 pr. wod.;
- 4) pogorszenie składu gatunkowego, liczebności lub struktury flory lub fauny występującej w wodach powierzchniowych wraz z otoczeniem tych wód;
- 5) pogorszenie stanu elementów hydromorfologicznych lub warunków fizykochemicznych, w tym w szczególności będące następstwem naruszenia zasad zrównoważonego rozwoju w gospodarowaniu wodami i ich ochrony, wynikających z ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne;
- 6) obniżenie poziomu wód podziemnych powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych;

7) podwyższenie poziomu wód podziemnych powodujące niekorzystne zmiany ilościowe i jakościowe wód podziemnych i środowisk od nich zależnych.

Kryterium oceny wystąpienia szkody w środowisku w powierzchni ziemi jest zmiana lub zmiany powodujące jeden lub więcej z następujących mierzalnych skutków:

- 1) przekroczenie standardów jakości gleby lub ziemi, o których mowa w art. 105 ust. 1 POŚ;
- 2) konieczność zmiany dotychczasowego sposobu wykorzystania powierzchni ziemi.

Kolejnym obowiązkiem nałożonym na podmiot korzystający ze środowiska jest obowiązek niezwłocznego zgłoszenia RDOŚ i wojewódzkiemu inspektorowi ochrony środowiska, okoliczności że bezpośrednio zagrożenie szkodą w środowisku nie zostało zażegnane, mimo przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub wystąpiła szkoda w środowisku.

Ponadto w przypadku, gdy szkoda w środowisku już wystąpiła, podmiot korzystający ze środowiska ma obowiązek uzgodnić warunki przeprowadzenia działań naprawczych z RDOŚ. Celem uzgodnienia jest zoptymalizowanie działań naprawczych w ramach współdziałania podmiotu korzystającego ze środowiska i organów ochrony środowiska. Podyktowane jest to tym, że organ ochrony środowiska ma do dyspozycji odpowiednie instrumenty prawne. Umie on też obiektywnie ocenić skuteczność działań naprawczych. Ponadto współdziałanie z RDOŚ powoduje, że podmiot korzystający ze środowiska będzie podlegał kontroli na etapie oceny warunków działań naprawczych. Jest to podyktowane tym, że podmiot korzystający ze środowiska poprzez działania naprawcze podejmowane niewłaściwie lub przy zastosowaniu niewłaściwych środków, może pogorszyć stan środowiska. Nie tylko nie nastąpi usunięcie szkody, ale jej powiększenie. Z tego względu, w przypadku wystąpienia szkody, koniecznym jest uzgodnienie działań naprawczych⁵⁶.

Jeżeli podmiot korzystający ze środowiska nie podejmie działań zapobiegawczych i naprawczych, organ ochrony środowiska, w drodze decyzji, nakłada na niego obowiązek przeprowadzenia tych działań. Wydanie takiej decyzji przez RDOŚ zmierza do tego, aby w razie niewykonania obowiązków wynikających z decyzji możliwe było podjęcie działań egzekucyjnych. Oczywiście nie oznacza to, że podmiot korzystający ze środowiska w razie zagrożenia lub wystąpienia szkody musi czekać na wydanie decyzji określającej jakie działania należy podjąć. Obowiązek podjęcia samodzielnych działań zapobiegawczych lub naprawczych wynika wprost z mocy ustawy szkodowej. Niezależnie od obowiązku wykonania działań na swój koszt, nie podjęcie działań, niezgodnienie ich z RDOŚ albo nawet brak zawiadomienia RDOŚ o spowodowaniu szkody lub zagrożenia szkodą, podlega odpowiedzialności karnej za wykroczenie (art. 28-29 ustawy szkodowej).

Zgodnie ze wspomnianą wcześniej zasadą „zanieczyszczający płaci”, koszty związane z przeprowadzeniem działań zapobiegawczych i naprawczych ponosi podmiot korzystający ze środowiska.

Uwaga!

Wyjątkiem od zasady „zanieczyszczający płaci”, jest sytuacja, w której podmiot korzystający ze środowiska wykaze, że bezpośrednio zagrożenie szkodą w środowisku lub szkoda w środowisku:

56 B. Rakoczy, *Komentarz do ustawy o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie*, Lexis Nexis 2008

- 1) zostały spowodowane przez inny wskazany podmiot oraz wystąpiły mimo zastosowania przez podmiot korzystający ze środowiska właściwych środków bezpieczeństwa;
- 2) powstały na skutek podporządkowania się nakazowi wydanemu przez organ administracji publicznej, chyba że nakaz ten wynikał z emisji lub zdarzenia spowodowanego własną działalnością podmiotu korzystającego ze środowiska.

Zgłoszenie szkody w środowisku

W razie wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub wystąpieniem szkody w środowisku, RDOŚ obowiązany jest przyjąć od każdego zgłoszenie o wystąpieniu takiego zdarzenia. Zgłoszenie może złożyć także organ administracji publicznej albo organizacja ekologiczna.

Co powinno zawierać zgłoszenie?

- 1) imię i nazwisko albo nazwę zgłaszającego wraz z adresem;
- 2) wskazanie miejsca bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, w miarę możliwości poprzez podanie adresu lub numeru działki ewidencyjnej, na której stwierdzono ich wystąpienie;
- 3) informacje na temat czasu wystąpienia bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, w miarę możliwości poprzez wskazanie daty ich wystąpienia;
- 4) opis stwierdzonej sytuacji wskazującej na występowanie bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku lub szkody w środowisku, w tym w miarę możliwości, określenie ich rodzaju.

Do zgłoszenia warto dołączyć, w miarę możliwości, dokumentację potwierdzającą wystąpienie bezpośredniego zagrożenia szkodą lub szkody w środowisku (np. dokumentacja fotograficzna). Jeśli mamy podejrzenie kto może być sprawcą szkody w środowisku, dobrze również o tym poinformować RDOŚ. Wskazanie odpowiedzialnego podmiotu korzystającego ze środowiska na pewno przyspieszy i ułatwi podjęcie działań zaradczych lub naprawczych. Jednakże podanie takich danych, jest fakultatywne, tzn. zgłaszający powinien je podać, jeśli je w ogóle posiada. Natomiast niedostarczenie tych informacji nie może być przyczyną pozostawienia wniosku bez rozpoznania. Organ ma obowiązek samodzielnie ustalić takie dane z urzędu. Należy jednak wziąć pod uwagę, że organ może odmówić wszczęcia postępowania, jeśli nie zostanie uprawdopodobnione wystąpienie szkody lub zagrożenie szkodą w środowisku, w szczególności gdy będzie mu do tego brakować danych.

Jeśli RDOŚ uzna zgłoszenie za uzasadnione, wyda postanowienie o wszczęciu postępowania w sprawie wydania decyzji dotyczącej przeprowadzenia działań zapobiegawczych lub naprawczych. Jeśli dla RDOŚ przedstawione w zgłoszeniu fakty nie będą przekonujące, odmówi wszczęcia postępowania. Jednak na to postanowienie będzie przysługiwało jeszcze zażalenie do GDOŚ.

PODSTAWY LEŚNICTWA

5. PODZIAŁ PRZESTRZENNY

5.1. Drzewostan i jego cechy taksacyjne

Dla leśnika podstawowym elementem organizacji przestrzeni leśnej jest tzw. drzewostan, czyli część lasu względnie jednolita pod względem struktury (składu gatunkowego, wieku drzew), uwarunkowań siedliskowych i w konsekwencji także pod względem działań, których wykonanie sugeruje sztuka leśna. Tak rozumiane drzewostany są w podziale przestrzennym lasu opisywane jako pododdziały (zob. dalej). Ponieważ z kolei struktura lasu zależy od wykonanych działań, gospodarka leśna zazwyczaj utrwała podział lasu na poszczególne drzewostany: o ile w lesie o cechach naturalnych wyróżnienie drzewostanów jest trudne i subiektywne, to w lesie gospodarczym często poszczególne drzewostany są od siebie ostro odgraniczone, a ich granice są zauważalne w terenie. Tylko niektóre formy gospodarki leśnej, np. gospodarka rębniami przerębowymi (w Polsce spotykana, ale bardzo rzadko, zob. dalej) lub niekiedy rębnią stopniową udoskonaloną (częsta w Karpatach) kształtują las w taki sposób, że rozgraniczenie między poszczególnymi drzewostanami staje się nieostre.

Drzewostany wyodrębnia się przede wszystkim ze względu na jednolity gatunek panujący, jednolitą konieczność zaprojektowania odpowiednich wskazań gospodarczych i ochronnych, a także potrzebę zapewnienia odpowiedniej dokładności inwentaryzacji zasobów drzewnych. Podstawę do wyodrębnienia osobnych drzewostanów w ramach takiego samego gatunku panującego w drzewostanie stanowią różnice:

- a) wiekowe (od 5 lat w uprawach i młodnikach do 20 lat, ponad 10 lat w drzewostanach 21-60 lat, ponad 15 lat w drzewostanach 61-100 lat, ponad 20 lat w drzewostanach powyżej 100 lat),
- b) w budowie pionowej drzewostanów, c) w sposobie powstawania drzewostanów (z samosiewu, z sadzenia bądź z odrośli), w pochodzeniu drzewostanów: (obcego pochodzenia bądź z nasion drzew lub drzewostanów nasiennych), w udziale gatunków współpanujących i domieszkowych (o 20% i więcej dla poszczególnych gatunków drzew), w ocenie przeważającego rodzaju zwarcia (w zasadzie o jeden stopień), w ocenie stopnia uszkodzenia drzewostanu (w zasadzie o jeden stopień, w bonitacji drzewostanu (w zasadzie o jedną klasę),

w typie siedliskowym lasu (w zasadzie o jeden typ siedliskowy). warunkiem jest, by tak wyodrębniany drzewostan miał powierzchnię nie mniejszą niż 1 ha, a w szczególnych sytuacjach – nie mniej niż 0,5 lub 0,25 ha (mniejsze fragmenty lasu opisywane są jako grupy lub kępy w drzewostanie).

Podczas opracowywania planu urządzenia lasu sporządza się obowiązkowo opis wszystkich drzewostanów w zestandaryzowanej formie. Jest to tzw. opis taksacyjny. Opis taki zawiera (lub może zawierać) następujące informacje:

1) **Typ siedliskowy lasu (TSL)**, czyli podane wg zasad przyjętych w leśnictwie (tzw. typologia siedliskowa) ogólne określenie lasu, który najlepiej realizowałby możliwości danego miejsca.

Nazwa typu siedliskowego składa się z elementu określającego żyzność – w kolejności od najuboższych do najżyźniejszych są to: bory, bory mieszane, lasy mieszane i lasy, oraz z elementu określającego wilgotność – suchy, świeży, wilgotny lub bagienny. W konsekwencji nazwy typów siedliskowych to np. „bór mieszany bagienny” albo „las świeży”. Odstępstwem od reguły jest określanie lasów bagiennych jako „olsów”, osobne wyróżnienie „lasów łęgowych” (żyzne lasy o zmiennych warunkach wodnych związanych z zalewem) i „olsów jesionowych” (żyzne lasy o stałym silnym uwilgotnieniu ale związanym z ruchem wody, np. przy ciekach). Na wyżynach w nazwie typu siedliskowego pojawia się określenie „wyzynny”. W górach w nazwie typu siedliskowego pojawia się określenie „górski”, a w wysokich położeniach wyróżnia się odrębny „bór wysokogórski” odpowiadający świerczynom regla górnego.

Można przyjąć, że typy siedliskowe lasu opisują, w mniemaniu leśnika, „las idealny”, czyli taki który w danym miejscu, przy jego uwarunkowaniach siedliskowych, najpełniej realizowałby cele gospodarki leśnej. Do danego typu siedliskowego leśnicy przypisują w konsekwencji określone składki gatunkowe drzewostanów, jakie na danym typie siedliskowym powinny występować. Jeżeli rzeczywiście występujący drzewostan ma inny skład, jest to identyfikowane jako tzw. „niezgodność drzewostanu z siedliskiem”.

Zwykle, choć nie zawsze, typ siedliskowy lasu opisuje zarazem hipotetyczny las, jaki wykształciłby się w danym miejscu naturalnie, czyli – opisana innym, specyficznym dla leśnictwa językiem – tzw. potencjalna roślinność naturalna. Wyjątkiem są „lasy mieszane” i niektóre „bory mieszane”, gdzie często zdaniem geobotaników potencjalną roślinnością naturalną są wielogatunkowe lasy liściaste, a zdaniem leśników optymalny drzewostan oprócz drzew liściastych powinien zawierać w znacznej ilości sosnę lub świerk. Opracowano wiele tabel zestawiających lokalne relacje między typami siedliskowymi lasu i roślinnością potencjalną (w różnych regionach kraju te relacje mogą być bowiem nieco inne). J. M. Matuszkiewicz opracował zestawienie składów gatunkowych drzewostanów naturalnych zbiorowisk roślinnych, jakie w różnych regionach Polski wykształcają się na poszczególnych typach siedliskowych lasu. Opracowanie to⁵⁷ także przez leśników jest szeroko akceptowane jako pewien wzorzec naturalnych składów gatunkowych, mogący stanowić kierunek kształtowania składów gatunkowych drzewostanów np. w formach ochrony przyrody.

57 J. M. Matuszkiewicz: Zespoły leśne Polski, PWN, Warszawa 2007. W: Geobotaniczne rozpoznanie tendencji rozwojowych zbiorowisk leśnych w wybranych regionach Polski, Monografie PAN, Warszawa 2007.

Typy siedliskowe lasu opisywane są skrótem, którego poszczególne elementy odczytuje się jako: B – bór, BM – bór mieszany, LM – las mieszany, L – las, Ol – ols, OlJ – ols jesionowy, s – suchy, św – świeży, w – wilgotny, b – bagienny, ł – łągowy, wyż – wyżynny, G – górski, WG – wysokogórski; np. LMwyżw oznacza „las mieszany wyżynny wilgotny”.

Dla siedlisk pozostających pod wpływem wody niekiedy wyróżniane są tzw. stopnie uwilgotnienia w skali o maksymalnej rozpiętości 0-3; im wyższy stopień tym wyższe uwilgotnienie. Leśnicy mogą stosować tu żargonowe określenia, np. „olsy trzecie” oznacza najbardziej mokre postaci olsów.

2) Tzw. **stan siedliska**: naturalny (N1), zbliżony do naturalnego (N2), zniekształcony (Z1), silnie zniekształcony (Z2), przekształcony (Z3), zdegradowany (D1), silnie zdegradowany (D2), zdewastowany (D3).

Siedliska naturalne to takie, na których „drzewostan jest zgodny z siedliskiem” (patrz wyżej), a w konsekwencji nie zaznaczają się negatywne zmiany w glebie. Siedliska zniekształcone to siedliska, na których pod wpływem uprawy niewłaściwych drzewostanów (np. sadzenia sosny na siedliskach lasowych) doszło już do widocznych zmian w glebie, albo siedliska znacząco antropogenicznie odwodnione lub uwodnione. Siedliska przekształcone i zdegradowane to siedliska, na których takie zmiany są bardzo silne.

3) **Występujący zespół roślinny, ewentualnie siedlisko przyrodnicze Natura 2000** – jeżeli zostały rozpoznane.

Rozpoznanie fitosocjologiczne (zespołów roślinnych) istnieje jeszcze dla niewielu nadleśnictw, najczęściej w tzw. Leśnych Kompleksach Promocyjnych. Siedliska przyrodnicze Natura 2000 powinny być rozpoznane wszędzie, ponieważ w 2007 r. były inwentaryzowane w całych Lasach Państwowych. Zasadę ich podawania w opisie taksacyjnym wprowadziła dopiero instrukcja urzędzenia lasu z 2011 r.; jest to obecnie obowiązkowe w przypadku siedlisk stanowiących przedmioty ochrony obszaru Natura 2000, a fakultatywne poza takimi obszarami.

4) **Terem**, określony jako: nizinny równy, nizinny falisty, nizinny pagórkowaty, nizinny wzgórzowy, wyżynny równy, wyżynny falisty, wyżynny pagórkowaty, wyżynny wzgórzowy, górski-góry niskie, górski-góry średnie, górski-góry wysokie. Położenie: płaskie, dolina rzeki, zagłębienie, zagłębienie bez odpływu, kotlina, stok, stok dolny, stok środkowy, stok górny, podnóże stoku, spłaszczenie, wierzchowina, grzbiet. Nachylenie terenu: stok łagodny (do 7°), stok pochyły (8-12°), stok spadzisty (13-17°), stok stromy (18-30°), stok bardzo stromy (31-45°), stok urwisty (ponad 45°). Wystawa: północna N, północno-wschodnia N-E, wschodnia E, południowo-wschodnia S-E, południowa S, południowo-zachodnia S-W, zachodnia W, północno-zachodnia N-W. Niekiedy, zwłaszcza w górach, podaje się także wysokość nad poziom morza.

5) **Gleba** – jej typ, podtyp i gatunek (z możliwością zapisu do trzech warstw wraz z głębokością ich zalegania, np.: pl/pg/ip), zgodnie z zasadami opisu gleboznawczego. Dodatkowymi symbolami oznacza się gleby na gruntach porolnych oraz na gruntach zrekultywowanych.

6) Tzw. **pokrywa**, czyli roślinność runa. Stosuje się określenia: naga – brak ścioly i runa; ściola – tylko ściola a brak runa; zielna – płyty roślin zielnych, mszysta – ko-

bierce mchów zajmują całą bądź przeważającą część powierzchni; mszysto-czernicowa – kobierce mchów na przemian z płatami borówek; zadarniona – przeważają kobierce traw płytko zakorzenionych lub łany borówek; silnie zadarniona – przeważa roślinność trawiasta występująca zwarcie i tworząca silnie przeplatający się system korzeni, odnowienie lub zalesienie wymaga stosowania zabiegów agrotechnicznych; silnie zachwaszczona – roślinność runa występuje zwarcie, składa się z roślin silnie i głęboko ukorzeniających się albo dających kłącza lub rozłogi, co uniemożliwia odnowienie lasu lub zalesienie bez zabiegów agrotechnicznych. Podaje się tu do trzech dominujących gatunków runa.

7) Tzw. **typ drzewostanu**, czyli docelowy zestaw pożądanych głównych gatunków drzew, spodziewany do uzyskania w dojrzałym (rębny) drzewostanie, jaki przyjęto w toku prac planistycznych. W toku prac nad planem urządzenia lasu dla poszczególnych typów siedliskowych określa się, jakie typy drzewostanów mogą być zastosowane, a w opisie taksacyjnym wybiera się, który z możliwych typów drzewostanu powinien być celem w danym, konkretnym drzewostanie. Odpowiednio do funkcji lasu typ drzewostanu może przyjmować kierunek gospodarczy (odpowiadać kombinacji gatunków gwarantującej optymalną produkcję drewna przy zachowaniu stabilności ekologicznej lasu) lub ochronny (odpowiadać składowi naturalnego zbiorowiska roślinnego – tzw. „przyrodnicze typy drzewostanów”).

Typ drzewostanu określa się w formie tradycyjnie przyjętego zapisu kolejności pożądanych gatunków w składzie drzewostanu, używając „leśnych” skrótów nazw gatunków (zob. dalej). Np. zapis SO-DB, oznacza, że w wieku dojrzałości drzewostanu do odnowienia gatunkiem panującym powinien być dąb, a współpanującym sosna, zaś zapis TD: LP-GB-SO-DB, oznacza, że w wieku dojrzałości drzewostanu do odnowienia gatunkiem panującym powinien być dąb, a współpanującymi kolejno od liczniejszych: sosna, grab oraz lipa.

8) **Indywidualny wiek dojrzałości rębnej drzewostanu**, jeżeli został określony

Od 2011 r. Instrukcja Urządzania Lasu umożliwia przypisanie poszczególnym drzewostanom tzw. „indywidualnych wieków dojrzałości rębnej” (wieków dojrzałości drzewostanu do odnowienia), odmiennych od przyjętego dla całego nadleśnictwa wieku rębności. Umożliwi to elastyczne projektowanie terminu rozpoczęcia procesu odnowienia w drzewostanie (czyli zarazem terminu rozpoczęcia wycinania drzewostanu): przyjęcie wcześniejszego wieku np. w wypadku konieczności tzw. przebudowy drzewostanu, ale też znacznie późniejszego, np. w wypadku drzewostanu o dobrym stanie zdrowotnym, pełniącego niezastąpioną rolę w ekosystemie. Możliwość ta nie jest jednak jeszcze wypełni wykorzystywana w praktyce urządzania lasu.

9) Ewentualne zaliczenie drzewostanu do tzw. **lasów ochronnych**; ewentualne położenie w granicach **form ochrony przyrody**. Przy zaliczeniu do lasów ochronnych podaje się odpowiednią grupę, np. glebochronne – OCH GLEB, wodochronne – OCH WOD, trwale uszkodzone na skutek działalności przemysłu – OCH USZK, cenne fragmenty rodzimej przyrody – OCH CENNE, stałe powierzchnie badawcze i doświadczalne – OCH BADAW, nasienne – OCH NAS, ostoje zwierząt – OCH OSTOJ, w miastach i wokół miast – OCH MIAST, uzdrowiskowe – OCH UZDR, obronne – OCH OBR.

10) Tzw. „**cecha drzewostanu**”, w której zaznacza się np: drzewostany z odnowienia (zalesienia) sztucznego, drzewostany z odnowienia (zalesienia) naturalnego z nasion, drzewostany obcego pochodzenia, uprawy po rębni złożonej, młodniki po rębni złożonej, drzewostany przedplonowe, drzewostany wyżywicowane, drzewostany odrosłowe, drzewostany z zalesień porolnych, drzewostany z zalesień na gruntach zrehabilitowanych, drzewostany doświadczalne, projektowane rezerwaty, otuliny rezerwatów, otuliny parków narodowych, otuliny wyłączonych drzewostanów nasiennych, otuliny plantacji nasiennych, otuliny ośrodków wypoczynkowych, otuliny szkółek wielkoobszarowych i szkółek zespolonych.

11) **Budowa pionowa drzewostanu**: drzewostany: jednopiętrowe, dwupiętrowe, wielopiętrowe (z reguły wielogeneracyjne), w klasie odnowienia (KO), w klasie do odnowienia (KDO) i o budowie przerębowej (BP).

Drzewostany jednopiętrowe to takie, w których warstwa drzew składa się zasadniczo z jednego piętra o niewielkim zróżnicowaniu wysokości.

Drzewostany dwupiętrowe i wielopiętrowe to takie, w których warstwa drzew składa się odpowiednio z dwóch lub więcej wyraźnych pięter różnej wysokości. Konsekwencją będzie podawanie elementów taksacyjnych (struktury gatunkowej i wiekowej, przeciętnych rozmiarów drzew) osobno dla każdego piętra.

Drzewostany w klasie odnowienia (KO) są to drzewostany które osiągnęły wiek dojrzałości do odnowienia i w których rozpoczęto proces odnowienia rębniami złożonymi, wskutek czego występuje w nich młode pokolenie o pokryciu nie mniejszym niż 50% (w drzewostanach użytkowanych rębnią częściową gniazdową lub rębniami gniazdowymi oraz stopniowymi – o pokryciu nie mniejszym niż 30%). Do drzewostanów w klasie do odnowienia (KDO) zalicza się te, w których rozpoczęto już proces odnowienia z zastosowaniem rębni złożonych (w zasadzie w ubiegłym okresie gospodarczym), lecz które nie spełniają wymogu odpowiedniej obecności młodego pokolenia. W praktyce, drzewostany KO i KDO nie mają określonego „wieku drzewostanu” (także w analizie struktury wiekowej drzewostanów nadleśnictwa ujmuje się je zupełnie odrębnie) i nie mogą być zaliczone ani do „starodrzewi” ani do „drzewostanów młodych”: występują w nich zarówno stare, jak i młode drzewa w różnych proporcjach.

Do drzewostanów o budowie przerębowej zalicza się te, w których budowie biorą udział grupy i kępy drzew o różnym wieku i wysokości, przenikające się nawzajem na całej powierzchni, co daje łącznie zwarcie pionowe, a nie układ piętrowy o zwarcu poziomym. W Polsce takie drzewostany są unikatem, lecz są spotykane niekiedy w Karpatach, głównie jako drzewostany jodłowe. Taka struktura daje podstawy, by zagospodarowywać je tzw. rębnią ciągłą – przerębową, która też taką strukturę drzewostanu będzie utrzymywać.

12) Występujące w obrębie drzewostanu **drobne elementy**: luki, tzw. gniazda (w leśnictwie ten termin oznacza odnowione lub odnowione powierzchnie o areale do 50 arów), kępy, szkółki, poletka łowieckie, oczka wodne oraz różne inne wyjątkowe obiekty i stanowiska o ustalonych granicach (np. obiekty archeologiczne zgodnie z ewidencją właściwego konserwatora zabytków).

13) Występujące w obrębie drzewostanu tzw. **osobliwości przyrodnicze**. Co tu zostanie zapisane, zależy od ustaleń w ramach konkretnego planu urządzenia lasu. Mogą

tu być ujmowane zarówno obiekty punktowe (np. pomniki przyrody, kurhany, głązy lub jednostkowe stanowiska roślin chronionych), jak i obiekty powierzchniowe (np. priorytetowe siedliska przyrodnicze lub kępy roślin chronionych). Istnieje również możliwość zapisu tu orientacyjnej lokalizacji takich osobliwości w pododdziale.

14) Opis samego drzewostanu w podziale na warstwy.

Użyte w opisie warstwy skróty oznaczają: Drzew. – warstwa drzew w drzewostanie jednopiętrowym lub warstwy drzew w drzewostanie wielopiętrowym; Ip – warstwa pierwszego piętra w drzewostanie dwupiętrowym; Iip – warstwa drugiego piętra w drzewostanie dwupiętrowym; Podr. – podrost (młode drzewa które docelowo wejdą do drzewostanu); Podr.-dp – podrost o charakterze dolnego piętra; Nal. – nalot; Pods. – podsadzenia pod osłoną; Podsz. – podszyt (krzewy i te młode drzewa które docelowo nie wejdą do drzewostanu); Przes. – przestoje, nasienniki i przedrosty.

Gatunki drzew podaje się tradycyjnie przyjętymi w leśnictwie skrótami, możliwymi do intuicyjnego rozszyfrowania (So – sosna, Bk – buk, Jd – jodła, Św – świerk, Gb – grab, Lp – lipa itp.).

Skład gatunkowy całego drzewostanu lub odpowiedniej jego warstwy, szacuje się wg udziału powierzchniowego (powierzchnia zajmowana przez dany gatunek w stosunku do całej powierzchni pododdziału) lub ilościowego (liczby drzew). W składzie drzewostanu (warstwy) wykazuje się te gatunki drzew, których udział przekracza 5% liczby drzew lub 5% zajmowanej powierzchni, z zaokrągleniem do pełnych dziesiątek % i podaniem liczby dziesiątek – udział „6” oznacza udział 55%-65%. Np. 7So, 3Św to drzewostan o ok. 70% udziale świerka i 30% udziale sosny. Gatunki domieszkowe o udziale 1-5%, opisuje się terminami „pojedynczo” – jeżeli domieszka występuje dość licznie i równomiernie w całym drzewostanie; lub „miejscami” – jeżeli domieszka występuje nierównomiernie, tylko w pewnych częściach.

Wiek drzewostanu utożsamiany jest w planowaniu urządzeniowym z wiekiem średnim gatunku panującego w drzewostanie. Określa się go z reguły przez dodanie liczby lat, jakie upłynęły od czasu inwentaryzacji dla celów poprzedniego planu urządzenia lasu. W przypadku znacznej rozpiętości wieku drzew danego gatunku, należy drzewa podzielić na dwie lub więcej tzw. grup generacyjnych i dla każdej z tych grup odrębnie podać skład gatunkowy i przeciętny wiek, np.: drzewostan jodłowy o rozpiętości wieku od 80-150 lat można podzielić na trzy grupy generacyjne: 80-100 lat, 100-130 lat, 130-150 lat, zaś w opisie taksacyjnym podać: np. 5 Jd 90 l, 3 Jd 120 l, 2 Jd 140 l. Warto wiedzieć, że w zestawieniach tabelarycznych wieki zestawia się w tzw. klasy wieku, obejmujące okresy dwudziestoletnie i zapisywane cyframi rzymskimi (I, II, III, itd.), a klasy od I do V, dzieli się na 10. letnie podklasy wieku, oznaczając je, w ramach klasy, literami: a, b. Na przykład V klasa wieku to 80-100 lat, a Vb podklasa wieku to 90-100 lat.

Przeciętna pierśnica to przeciętna średnica drzew danego gatunku (ew. grupy wiekowej). Podawana jest także przeciętna wysokość.

Tzw. zwarcie opisuje stopień konkurowania koron drzew i jest określane jako: pełne (korony drzew stykają się brzegami lub częściowo zachodzą na siebie), umiarkowane (między koronami występują wąskie przerwy, w tym przerwy w które mieści się

jedno drzewo), przerywane (między koronami występują szerokie przerwy, w które łatwo mieści się jedno, a nawet 2 drzewa), luźne (w drzewostanie brak konkurencji między drzewami).

Tzw. zadrzewienie to proporcja miąższości (objętości drzew) danej warstwy do miąższości, jaką drzewostan w danym wieku „powinien mieć” wg specjalnych tablic (stosuje się tzw. tablice Szymkiewicza); np. zadrzewienie 0,8 oznacza, że drzewostan ma 80% miąższości „tablicowej”. Zadrzewienia rzędu 0,6-0,9 nie budzą niepokoju leśnika; ale drzewostany o zadrzewieniu mniejszym niż 0,5 określa się jako „halizny”, a o zadrzewieniu mniejszym od 0,2 – jako „płazowiny”; zwykle leśnicy postrzegają takie sytuacje bardzo negatywnie i dążą do ich uniknięcia lub jak najszybszego usunięcia.

Tzw. bonitacja określa, jak szybko drzewa w drzewostanie rosły na wysokość i jest traktowana jako wyraz żyzności siedliska i jego odpowiedniości dla danego gatunku. Określa się ją porównując wysokość drzew w danym wieku ze specjalnymi tablicami i wyraża w V klasach – klasa I to bonitacja najwyższa, a V – najniższa. Dawniej stosowano niekiedy tzw. klasy połówkowe – np. I.5 to bonitacja pośrednia między klasą I i II.

Tzw. jakość drzewostanu opisuje się inaczej dla upraw, inaczej dla młodych, a inaczej dla rębnych drzewostanów. Dla upraw na otwartej przestrzeni pierwsza cyfra dwucyfrowego kodu określa pokrycie (1 = 81% i wyżej, 2 = 50-80%, 3 = poniżej 50%), a druga cyfra tzw. przydatność hodowlaną obejmującą cechy zdrowotne, dostosowanie do siedliska, forma zmieszania, ewentualnie inne wady (1 – uprawy założone prawidłowo, zdrowe, o składzie gatunkowym dostosowanym do siedliska, dopuszczalne pojedyncze wady do 20%, 2 – wady 21-40%, 3 – wady 41% i wyżej). Dla odnowień podokapowych i drzewostanów przedrębnych pierwsza cyfra dwucyfrowego kodu opisuje natężenie uszkodzeń drzew (w tym zjawisko obumierania, występowanie grzybów: 1 = do 10%, 2 = 11-30%, 3 = 31-50%, 4 = ponad 50%), a druga cyfra – składu gatunkowego do siedliska, stopień oczyszczenia strzał, rozwój i pokrój koron (ocena przymiotnikowa od bdb = 1 do zły = 4). W drzewostanach rębnych i bliskorębnych określa się jednocyfrową jakość techniczną w skali 1-3, wg kryteriów obejmujących: minimalną przeciętną pierśnicę w korze, najmniejszy odcinek odziomkowej części drzewa bez wad, procent liczby drzew w drzewostanie odpowiadających powyższym kryteriom wymiaru i jakości odziomka, zahubienie drzew w drzewostanie. Kryteria są odrębne dla drzewostanów iglastych i liściastych.

15) **Uszkodzenia drzewostanu** (bierze się pod uwagę i ocenia stan ulistnienia drzew – do trwałych uszkodzeń zalicza się objawy defoliacji, deformacji oraz chorobowe przebarwienia, stan pędów wierzchołkowych i pędów bocznych – do trwałych uszkodzeń zalicza się odpowiednio ich zanik lub deformację, a także stan pni i korzeni, biorąc pod uwagę widoczne objawy działalności grzybów lub owadów oraz istotne uszkodzenia mechaniczne) ocenia się jako stopień 1 nieistotny (10-20% drzew uszkodzonych), 2 średni (20-50%) i 3 silny (>50% uszkodzeń), podaje się także ich powód.

16) Tzw. **zgodność drzewostanu z siedliskiem**, a poprawnie: zgodność składu gatunkowego z typem drzewostanu (TD).

Uprawy i młodniki porównuje się z orientacyjnym składem gatunkowym upraw, przyjętym w poprzednim planie urządzenia lasu. Uznaje się je za zgodne, gdy gatunek główny typu drzewostanu jest gatunkiem panującym i w składzie gatunkowym ocenianej uprawy lub młodnika występują również pozostałe gatunki typu drzewostanu, zaś suma udziałów tych gatunków różni się od sumy udziałów wzorca – określonego w przyjętym składzie gatunkowym upraw – nie więcej niż 30% w uprawach i młodnikach pochodzących z odnowienia naturalnego, a 20% w uprawach i młodnikach pochodzących z odnowienia sztucznego. Uznaje się je za częściowo zgodne, gdy gatunek główny TD jest gatunkiem panującym w uprawie lub młodniku, ale nie są spełnione pozostałe warunki, jak również gdy gatunek główny występuje (ale nie panuje) w uprawie lub młodniku, zaś suma udziałów gatunków TD w ocenianej uprawie lub młodniku różni się od sumy udziałów wzorca – określonego w przyjętym składzie gatunkowym upraw – nie więcej niż 50% w uprawach i młodnikach pochodzących z odnowienia naturalnego, a 40% w uprawach i młodnikach pochodzących z odnowienia sztucznego. Uznaje się je za niezgodne, gdy żadne z tych warunków nie są spełnione.

Starsze drzewostany porównuje się z wzorcem przyjętego „typu drzewostanu”. Uznaje się je za zgodne, gdy gatunek główny typu drzewostanu jest gatunkiem panującym w drzewostanie i w składzie gatunkowym ocenianego drzewostanu występują również pozostałe gatunki typu drzewostanu, zaś suma udziałów występujących gatunków typu drzewostanu stanowi co najmniej 50% składu gatunkowego tego drzewostanu (przy ocenie uwzględnia się również II piętro oraz podrost w KO – proporcjonalnie do ich udziału w składzie drzewostanu). Uznaje się je za częściowo zgodne, gdy gatunek główny typu drzewostanu jest gatunkiem panującym w drzewostanie a nie jest spełniony któryś z pozostałych warunków, jak również gdy gatunek główny występuje (ale nie panuje) w ocenianym drzewostanie i wraz z pozostałymi gatunkami typu drzewostanu stanowią co najmniej 50% składu gatunkowego tego drzewostanu. W przeciwnym razie uznaje się je za niezgodne. Jeżeli jednak w składzie gatunkowym drzewostanu miejsce pożądanego gatunku głównego zajmują inne cenne gatunki główne lub domieszkowe (zwłaszcza liściaste), to drzewostanu takiego nie kwalifikuje się jako niezgodny z TD lecz jako zgodny lub częściowo zgodny w zależności od jakości hodowlanej drzewostanu.

Konsekwencją identyfikacji „niezgodności z siedliskiem” jest zazwyczaj kwalifikacja drzewostanu do tzw. przebudowy, choć nie zawsze jest ona uznawana za pilną, tj. konieczną do rozpoczęcia w bieżącym 10-leciu planowania urządzeniowego. Przebudowa pełna zwykle jest związana z wykonaniem cięć rębnych i zastąpieniem drzewostanu przez młode pokolenie, jednak czas dojścia do tego może być długi. Uznaje się, że drzewostanem kwalifikującym się do przebudowy pełnej jest drzewostan w wieku ponad 20 lat, o składzie gatunkowym niezgodnym z siedliskiem lub drzewostan częściowo zgodny z siedliskiem lecz o niskiej jakości lub trwale uszkodzony. Drzewostany trwale uszkodzone (w zasadzie ponad 50% uszkodzeń) powinny być kwalifikowane do pilnej pełnej przebudowy, z wyjątkiem tych, które stanowią pożądane zbiorowiska zastępcze w skrajnych warunkach rozwoju lasu, w szczególności na glebach skażonych lub zdewastowanych. Tzw. przebudowa częściowa może być realizowana za pomocą tzw. cięć pielęgnacyjnych – czyszczeń i trzebieży.

17) Tzw. **zasobność** grubizny drzewostanów (m³/ha) oraz miąższość na całej powierzchni drzewostanu (m³).

Zasobność i miąższość, a potocznie także „masa”, to w języku leśnym objętość drzew, a w zasadzie potencjalna objętość drewna, na jakie można te drzewa przerobić. Podaje się tu wartość tzw. „brutto” czyli w korze. Grubizna to drewno które w cieńszym końcu ma średnice > 7 cm. Zasobność drzewostanu szacuje się podczas prac urządzeniowych i wyrównuje tak, by zgadzała się z oceną zasobów drzewnych dla całego nadleśnictwa obliczoną metodami statystycznymi na podstawie pomiarów na powierzchniach próbnych.

18) **Wskazówka gospodarcza** – czyli opis czynności, które w danym 10-leciu przewiduje się w danym drzewostanie do wykonania.

Wskazówka gospodarcza określa w szczególności, czy dany drzewostan jest przewidziany do wykonania w nim cięć rębnych lub trzebieży.

5.2. Orientacja przestrzenna (adres leśny, oddział, obręb)

Las podzielony jest na tzw. oddziały leśne, oznaczone w ramach nadleśnictwa albo obrębu kolejnymi liczbami (wyjątkowo liczbami z dodatkiem dużej litery). Przeciętna wielkość oddziału to 20-30 ha, choć zdarzają się odstępstwa od tej reguły. W lasach na płaskim, nizinym terenie oddziały są zwykle prostokątami wydłużonymi w kierunku pn.-pd. (zwykle ok. 300 x 700 m). Granice oddziałów to tzw. linie oddziałowe – przecinki oddzielające poszczególne oddziały, często wykorzystywane przez drogi leśne. W terenie o urozmaiconej rzeźbie, a zwłaszcza w górach, kształt oddziałów jest nieregularny i dostosowany do rzeźby terenu. Granice mogą biec po grzbietach, potokach, drogach; mogą być także przecięte jako linie oddziałowe, albo wyznaczone malowanymi znakami (nie ma standardowego znaku, często jednak stosuje się podwójne poziome niebieskie lub czarne paski). Oddziały są często, choć nie zawsze, tożsame z działkami ewidencyjnymi ewidencji gruntów, a numery oddziałów i odpowiadających im działek są często (nie zawsze) podobne.

Na narożnikach oddziałów ustawione są zwykle kamienne lub betonowe słupki z numerami oddziałów wypisanymi tak, że skierowane są licem do oddziału który opisują. Litery „LP” wypisuje się na licu słupków skierowanych ku gruntom własności innej, niż Lasów Państwowych. Wyjątkowo stosuje się inne sposoby opisu oddziałów, np. numery na drzewach, tabliczkach lub drewnianych słupach.

Numeracja oddziałów jest osobna w każdym tzw. obrębie leśnym (część nadleśnictwa wydzielana do celów planowania urządzeniowego, nie więcej niż 3 obręby w nadleśnictwie), ponieważ jednak obecnie odchodzi się od obrębów – numeracja jest coraz częściej jedna i ciągła w całym nadleśnictwie. Numerów z literą (np. 110A) używa się zazwyczaj, gdy przyjęto nowe grunty, które chce się ująć jako nowy oddział (w tym przypadku w pobliżu oddz. 110) a nie chce się zmieniać całej numeracji. w niektórych kompleksach leśnych jest to jednak kwestia tradycji – np. w Puszczy Białowieskiej dawne carskie kwadratowe oddziały o boku 1 wiorsty do dziś zachowały swoją zasadniczą numerację, ale zostały podzielone każdy na cztery nowe oddziały oznaczone literami A, B, C, D.

Oddziały numeruje się zwykle od północnego wschodu pasami ku zachodowi. Choć przy kolejnych rewizjach urządzania lasu często zachowuje się tę samą numerację oddziałów, to jednak może ona być zmieniona – np. gdy łączone są dotychczasowe obręby i trzeba sporządzić jednolitą numerację dla całego nadleśnictwa, a także gdy do zasobu nadleśnictwa przybyło wiele nowych gruntów wymagających ujęcia w numeracji. Podając lokalizację za pomocą numeru oddziału, trzeba wskazać z jakiego roku jest to numer, tj. do jakiego planu urzędzenia się odnosi.

W ramach oddziału wydzielane są tzw. pododdziały. Za pododdziały uznaje się drzewostany (zob. wyżej) oraz analogiczne, względnie jednolite powierzchnie gruntów nieleśnych (np. bagno, łąka). Za odrębne pododdziały uznaje się w szczególności:

- rezerwaty, wylesienia gruntów wyłączanych z produkcji, powierzchnie doświadczone, elementy liniowe o szerokości ponad 10 m, grunty sporne, położone w granicach stanowiących przedmiot sporu sądowego (tzw. gruntów spornych), wyłączenia uwarunkowane podziałem administracyjnym, zadrzewienia i zakrzewienia (sklasyfikowane jako użytek gruntowy Lz), grunty pod budynkami i budowlami wg rejestru gruntów;
- nie mniejsze niż 0,10 ha: grunty leśne wśród gruntów nieleśnych (mniejsze powierzchnie zalicza się do zadrzewień), niektóre grunty związane z gospodarką leśną (szkółki leśne, miejsca składowania drewna, parkingi leśne i urządzenia turystyczne), grunty leśne niezalesione objęte szczególną ochroną lub przeznaczone do małej retencji wodnej,
- nie mniejsze niż 0,25 ha: wyłączenia uwarunkowane wyznaczeniem na gruncie granic obszarów Natura 2000 (dotyczy też siedlisk przyrodniczych dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000, przy czym mniejsze zalicza się do osobliwości przyrodniczych), poletka łowieckie, plantacje choinek lub krzewów oraz istniejące pasy biologicznego zabezpieczenia przeciwpożarowego,
- nie mniejsze niż 0,50 ha: płaty siedlisk różniących się zdecydowanie od siedlisk otaczających je, w tym łągi lub olsy wśród siedlisk borowych oraz siedliska przyrodnicze w granicach ustalonych podczas prac siedliskowych, plantacje drzew, grunty niezalesione przeznaczone do naturalnej sukcesji (lasy referencyjne), zręby, halizny, płazowiny oraz wyłączenia taksacyjne o szczególnie zróżnicowanych cechach taksacyjnych np. kępa drzewostanu rębego wśród upraw i młodników,
- nie mniejsze niż 1,00 ha inne powierzchnie, w tym drzewostany.

Pododdziały są numerowane kolejnymi literami alfabetu bez polskich znaków i bez liter e oraz u, a gdy nie wystarczy alfabetu – kodami ax, bx, cx... ay, by... itd., w zasadzie od pn-wsch kolejno ku zach. i pd.

Oprócz pododdziałów w skład oddziału wchodzi drogi, rowy, czy same linie oddziałowe (do oddziału zalicza się linię ograniczającą go od pn. i wsch.) oznaczane literami poprzedzonymi tyldą (np. ~a, ~b itd.). Suma powierzchni pododdziałów i elementów z tyldą składa się na powierzchnię oddziału.

Każdy pododdział w Polsce może być jednoznacznie opisany tzw. adresem leśnym, czyli ciągiem znaków o postaci (przykładowo):

04-02-2-11-133 -b

w którym kolejne grupy znaków oznaczają: numer RDLP (04 – Krosno), numer nadleśnictwa (02 – Bircza), numer obrębu (2), numer leśnictwa (11), oddział (133) i pododdział (b).

Lokalizację w lesie podaje się często w sposób „Ndl. Głusko, Obr. Głusko 223g”, a pisząc lub mówiąc o znanym obrębie i nadleśnictwie czasem tylko w sposób „223g” co oznacza pododdział g w oddziale 223.

W systemie informacyjnym Lasów Państwowych adresy leśne występują w rozszerzonej formie, z dodatkiem dodatkowych dwóch cyfr na końcu, tj. w postaci „04-02-2-11-133 -b -99”. Pierwotny kod „-00”, w chwili np. wykonania zrębu dzielącego dane wydzielenie na dwie różne części, jest dla tych części zmieniany odpowiednio na „-01” i „-99”, co pozwala tworzyć wydzielenia w ramach pododdziału w związku ze zdarzeniami gospodarczymi między rewizjami urządzania lasu.

Każda kolejna rewizja urządzania lasu może prowadzić do zmiany pododdziałów wyróżnianych w oddziale i tym samym do zmiany ich literowania. Adres leśny oparty na oddziale i pododdziale ważny jest więc tylko w konkretnej rewizji planu urządzania lasu. Podając lub zapisując w ten sposób lokalizację, trzeba dodać do jakiego planu (wg stanu na jaki dzień) się ona odnosi. Trzeba mieć też na uwadze (zwłaszcza przy korzystaniu z danych w formie elektronicznej, w tym leśnych map numerycznych i opisanych adresami leśnymi danych o drzewostanach), że administracyjna zmiana podziału na leśnictwa spowoduje zmianę adresów leśnych (rozumianych jako unikatowy ciąg znaków), nawet gdy numeracja oddziałów i pododdziałów się nie zmieni.

W lasach niepaństwowych stosuje się w zasadzie podobny podział przestrzenny.

Podstawowa mapa leśna przedstawia przede wszystkim oddziały i pododdziały, przy czym przy pododdziałach podany jest zwykle skrócony skład i wiek drzewostanu (np. „6Jd140”, co oznacza drzewostan o 60% udziale 140-letniej jodły, aby dowiedzieć się co stanowi pozostałe 40% trzeba już sięgnąć do opisu taksacyjnego). Naniezione są także drogi leśne i podstawowe elementy ogólnogeograficzne, współcześnie często wprowadza się także podkład topograficzny. Na takiej podstawie wykonuje się różne mapy tematyczne – najbardziej popularna jest tzw. mapa drzewostanów, na której poszczególne pododdziały są zakolorowane kolorem odpowiadającym gatunkowi panującemu w drzewostanie, o odcieniu tym ciemniejszym im wyższy jest jego wiek. Kolory odpowiadające poszczególnym gatunkom są ustalone jednolicie w Instrukcji Urządzania Lasu i od dawna są tradycyjnie stosowane; mając odpowiednią praktykę jednym rzutem oka widzi się więc na takiej mapie podstawową strukturę gatunkową i wiekowa lasów nadleśnictwa czy leśnictwa.

Współcześnie mapy oddziałów i pododdziałów, a także kolorowe mapy drzewostanów, można przeglądać w Internecie za pomocą geoportalu Bank Danych o Lasach <http://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/mapy>

5.3. Struktura administracji leśnej

Lasami państwowymi w Polsce zarządza w większości Państwowe Gospodarstwo Leśne „Lasy Państwowe” = państwowa jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

Podstawową jednostką organizacyjną Lasów Państwowych jest nadleśnictwo, którym kieruje nadleśniczy. To właśnie nadleśniczy jest ustawowo wskazany jako osoba samodzielnie prowadząca gospodarkę leśną i jednoosobowo odpowiedzialna za stan lasu.

Nazwy działów i stanowisk w biurze nadleśnictwa mogą być mylące. Podstawowy dział zajmujący się sprawami lasu, gospodarki leśnej i ochrony przyrody, zwykle nazywa się „dział techniczny”. Technika i administracja, sprawami budowlanymi, organizacyjnymi itp., zajmuje się zwykle Sekretarz, nie mający nic wspólnego z sekretariatem. Ważnym stanowiskiem jest Inżynier Nadzoru – odpowiedzialny za nadzór nad pracami w lesie, w tym także np. za przestrzeganie podczas nich przepisów o ochronie przyrody. Zagadnienia przyrodnicze (tzw. „ochrona przyrody”) są zazwyczaj przypisane do obowiązków jednej z osób w Dziale Technicznym, zwykle tylko jako część jej zadań.

Dawniej nadleśnictwa mogły być podzielone na obręby, którymi kierował „nadleśniczy terenowy”. Taka struktura nie jest już obecnie stosowana, a i sam podział na obręby jest stopniowo likwidowany.

Nadleśnictwo podzielone jest na kilka do kilkunastu leśnictw, którymi kieruje leśniczy, zajmujący się organizacją prac na terenie swojego leśnictwa i nadzorem nad lasem na tym terenie. Może mieć do pomocy podleśniczego.

Straż Leśna to istniejąca w nadleśnictwie wyspecjalizowana, leśna formacja parapolicyjna, zajmująca się zwalczaniem przestępstw i wykroczeń w lasach, dysponująca uprawnieniami m. in do nakładania mandatów karnych, przygotowująca też wnioski do sądu o ukaranie. Uprawnienia takie mogą jednak mieć także: nadleśniczy, jego zastępca, inżynier nadzoru, leśniczy i podleśniczy.

„Teren nadleśnictwa” to grunty, które znajdują się w zarządzie nadleśnictwa (głównie lasy, ale niekiedy także inne grunty). „Zasięg terytorialny” nadleśnictwa to obszar, w którym nadleśniczy wykonuje pewne ustawowe kompetencje względem wszystkich, a nie tylko swoich lasów – cała Polska z wyjątkiem parków narodowych jest podzielona bez reszty na zasięgi terytorialne poszczególnych nadleśnictw. W zasięgu terytorialnym nadleśnictwa, oprócz zarządzanych przez to nadleśnictwo lasów państwowych, znajdują się inne grunty – lasy niepaństwowe, grunty rolne, drogi a nawet miasta.

Lasami Państwowymi kieruje Dyrektor Generalny przy pomocy dyrektorów regionalnych dyrekcji lasów państwowych. Aparatem pomocniczym Dyrektora Generalnego jest Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych (DGLP), a dyrektora regionalnego – Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych (RDLP). Dyrekcje i dyrektorzy nie prowadzą gospodarki leśnej i nie są bezpośrednio odpowiedzialne za stan lasu, ale kierują, organizują, koordynują i nadzorują działania nadleśniczych. Dyrektor RDLP odpowiada za sporządzenie planów urządzenia lasu dla nadleśnictw wchodzących w skład odpowiedniej RDLP.

6. DZIAŁANIA GOSPODARKI LEŚNEJ

6.1. Rębnie

Sednem tradycyjnej gospodarki leśnej jest moment wymiany pokoleń drzewostanu – moment, w którym stary drzewostan ma być wycięty, ale tak, by stworzyć warunki do jego odnowienia, czyli do zastąpienia go przez młody drzewostan, powstający bądź z odnowienia naturalnego (obsiewu starych drzew, zanim zostaną wycięte) bądź z odnowienia sztucznego (posadzone). Sposób, w jaki wycina się stary drzewostan, stwarzając zarazem warunki do powstania nowego, nosi nazwę rębni. Pozyskiwanie przy tej okazji drewna to tzw. użytkowanie rębne.

Rębnia jest zazwyczaj określoną sekwencją różnych cięć. Wyróżnia się cięcia:

- zupełne, w których wszystkie drzewa na określonej powierzchni są usuwane jednorazowo, a odnowienie wzrasta bez osłony lub tylko z osłoną boczną drzewostanu;
- częściowe, w których drzewostan jest przerzedzany w zasadzie równomiernie w celu uzyskania samosiewu na całej powierzchni manipulacyjnej, a odnowienie wzrasta pod osłoną górną drzewostanu;
- brzegowe, w których postępując od ściany drzewostanu w kierunku jego wnętrza, stosuje się zróżnicowane przerzedzenie drzew, najsilniejsze na brzegu i malejące w głąb drzewostanu;
- przerębnowe, jednostkowe lub grupowe, wykonywane w drzewostanach o strukturze przerębnowej, w których jednocześnie wycina się drzewa dojrzałe, inicjuje i wspiera proces odnowienia, dokonuje się selekcji, reguluje strukturę oraz wykonuje się zabiegi sanitarne.

Elementy przestrzenne drzewostanu, na jakich mogą być wykonywane cięcia, to:

- gniazda – powierzchnie o kształcie kolistym, eliptycznym lub zbliżonym do prostokąta, o powierzchni do 50 arów;
- brzegi – wydłużone powierzchnie o szerokości kilku metrów, ciągnące się wzdłuż ściany drzewostanu;
- smugi – wydłużone powierzchnie o szerokości do jednej wysokości drzewostanu, ciągnące się wzdłuż ściany drzewostanu;
- pasy – wydłużone powierzchnie o szerokości równej od jednej do dwóch wysokości drzewostanu, ciągnące się wzdłuż ściany drzewostanu;
- strefy – wydłużone powierzchnie wydłużone powierzchnie o szerokości o szerokości > dwóch wysokości drzewostanu (60–200 m), tworzące oddzielne powierzchnie manipulacyjne, dzielące duże drzewostany na części;
- całe drzewostany.

W zależności od sposobu cięcia, stwarzającego różne możliwości osłony odnowienia przez starodrzew, wyróżnia się dwie grupy rębni: rębnię zupełną oznaczoną symbolem I i rębnie złożone oznaczone symbolami II–V, w tym:

- a) rębnię częściową – symbol II,

- b) rębnię gniazdową – symbol III,
- c) rębnię stopniową – symbol IV,
- d) rębnię przerębową (ciągłą) – symbol V,

W poszczególnych grupach wyróżnia się rozmaite typy rębni, oznaczane małymi literami alfabetu.

Rębnia zupełna polega na wykonaniu cięcia zupełnego na strefie, pasie lub smudze, ewentualnie na całym drzewostanie. W jej ramach wyróżnia się następujące typy rębni:

- **Rębnia zupełna wielkopowierzchniowa (Ia)** – wykonywana w całym drzewostanie lub w strefie >60 m szerokości, na maksymalnej powierzchni do 6 ha, stosowana raczej wyjątkowo w litych drzewostanach sosnowych i brzożowo-sosnowych, przy konieczności ich szybkiego i całkowitego usunięcia;
- **Rębnia zupełna pasowa (Ib)** – wykonywana na pasie (31–60 m szerokości) lub na maksymalnej powierzchni do 4 ha, stosowana głównie w litych drzewostanach gatunków światłolubnych; jest to rębnia powszechnie stosowana w drzewostanach sosnowych na nizinach i najpospolitsza rębnia w leśnictwie polskim
- **Rębnia zupełna smugowa (Ic)** – wykonywana na smudze (szerokości 15–30 m) lub maksymalnej powierzchni do 2 ha, stosowana głównie w litych drzewostanach świerkowych, które w takich warunkach odnawiają się naturalnie odnowieniem bocznym; dość rzadko jednak stosowana.

Rębnie złożone są zazwyczaj sekwencjami różnych cięć: częściowych, brzegowych i zupełnych. Należą do nich:

- **Rębnia częściowa wielkopowierzchniowa IIa** – polega na wykonaniu kolejnych cięć częściowych na szerokości powierzchni manipulacyjnej (strefy) do 150 m lub ogólnej powierzchni nieprzekraczającej 6 ha (w uzasadnionych wypadkach, np. zaawansowanego procesu odnowienia naturalnego, dopuszcza się użytkowanie całego drzewostanu), stosowana jest głównie w drzewostanach bukowych i dębowych, a niekiedy także sosnowych i świerkowych, zwykle celem uzyskania odnowienia naturalnego. Kolejne cięcia noszą nazwę: obsiewnych, odsłaniających i uprzętających, ponieważ służą kolejno zainicjowaniu i odsłonięciu odnowienia oraz usunięciu pozostałości starego drzewostanu. Jest to pospolita w polskim leśnictwie rębnia, masowo stosowana w drzewostanach bukowych.
- **Rębnia częściowa pasowa (IIb)** – o szerokości powierzchni manipulacyjnej (pasa) 31–60 m lub ogólnej powierzchni nieprzekraczającej 4 ha, stosowana głównie w drzewostanach świerkowych i sosnowych, a także bukowych i dębowych; dość rzadko stosowana;
- **Rębnia częściowa smugowa (IIc)** – o szerokości powierzchni manipulacyjnej (smugi) do 30 m lub szerokości odnawianej strefy zależnej od postępu odnowienia, stosowana do odnowienia drzewostanów świerkowych; świerk dobrze odnawia się naturalnie na tak rozrzedzonej smudze; niekiedy spotykana jest w Polsce w świerczynach górskich;

- **Rębnia częściowa gniazdowa (IIId)** o szerokości powierzchni manipulacyjnej (strefy) do 150 m lub ogólnej powierzchni nieprzekraczającej 6 ha. Służy do odnawiania drzewostanów mieszanych z udziałem dębu i buka (np. bukowo-sosnowych), a polega na wykonaniu cięcia częściowego na gniazdach w skupieniach tych gatunków, a po utrwaleniu się powstałego na takich gniazdach odnowienia naturalnego – na wykonaniu cięcia zupełnego (rzadziej cięć częściowych) na powierzchni międzygniazdowej i zwykle sztucznym odnowieniu tej powierzchni (np. sosną);
- **Rębnia gniazdowa zupełna (IIIa)**, stosowana w strefach lub w całych drzewostanach, polega na wykonaniu cięcia zupełnego na gniazdach (po 5-50 arów, łącznie do 40% powierzchni drzewostanu) i odnowieniu gniazd (zwykle sztucznym, najczęściej posadzeniu dęba), a gdy to odnowienie się utwali – na wykonaniu cięcia zupełnego na pozostałej powierzchni międzygniazdowej, która następnie jest sztucznie odnawiana np. sosną. Masowo stosowana jest na nizinach Polski do przebudowy sztucznych jednolitych drzewostanów sosnowych na dębowo-sosnowe. Rębnia ta jest obecnie zaliczana do rębni złożonych, mimo że jej elementami są wyłącznie cięcia zupełne!
- **Rębnia gniazdowa częściowa IIIb**, stosowana w strefach lub w całych drzewostanach, w której zakłada się jednorazowo lub dwukrotnie cięciem zupełnym (dla jodły z pozostawieniem osłony górnej) gniazda o powierzchni od 5 do 50 arów, na 30–40% powierzchni. Cięcia częściowe na powierzchni między gniazdami wykonuje się w celu uzyskania naturalnego odnowienia podokapowego gatunków ciężkonasiennych (dąb, buk). Na powierzchnię nieodnowioną wprowadza się sztucznie, po cięciu uprzątającym, gatunki zgodne z typem drzewostanu. Ta rębnia bywa stosowana w litych jednogatunkowych drzewostanach bukowych lub dębowych w celu ich przebudowy na mieszane o kępowej i grupowej formie zmieszania.
- **Rębnia stopniowa gniazdowa (IVa)** – stosowana w strefach 100–200 m szerokości lub w całych pododdziałach, służąca do naturalnego odnowienia litych drzewostanów jodłowych oraz bukowo-jodłowych lub innych z przewagą jodły, dzięki dużej łatwości odnawiania się gatunków ciężkonasiennych i znoszących ocienienie; wykorzystuje z reguły obsiew górny. Na początku wykonuje się cięcie częściowe na małych gniazdach (2-5 arów) w miejscach istniejącego odnowienia bukowego lub jodłowego, a w miarę powstawania odnowień naturalnych gniazda stopniowo poszerza się cięciami brzegowymi, aż do ich połączenia i usunięcia pozostałości drzewostanu tworzącego w ostatnim etapie tylko kurtyny między odnowionymi powierzchniami. Po cięciu uprzątającym często konieczne są sztuczne uzupełnienia, co jest okazją do wprowadzenia gatunków domieszkowych. Rębnia dość pospolita w górach, w drzewostanach jodłowo-bukowych, choć często wykonywana pod nazwą rębni IVd.
- **Rębnia stopniowa gniazdowo-smugowa (IVb)** stosowana w strefach szerokości 150–200 m lub w całych pododdziałach, służąca do odnowienia naturalnego drzewostanów mieszanych bukowo-jodłowo-świerkowych lub jodłowo-bukowo-świerkowych i zmierzająca do zapewnienia planowanego udziału świerka w składzie docelowym drzewostanu poprzez zastosowanie cięć gniazdowych

(charakterystycznych dla rębni stopniowej gniazdowej) z cięciami częściowymi na smugach (charakterystycznymi dla rębni częściowej smugowej). W tej rębni stosuje się odnowienie jodły i buka (rzadziej dębu) na małych gniazdach wycinanych cięciem częściowym kolejno w ciągle przesuwającej się strefie. Gniazda mają zwykle powierzchnię ok. 5-8 (12)arów i nie są poszerzane. Świerk (sosna) jest odnawiany cięciami brzegowymi lub częściowymi na postępującej z opóźnieniem smudze obejmującej powierzchnię międzygniazdową.

- **Rębnia stopniowa brzegowo-smugowa (IVc)** – tzw. rębnia Wagnera, stosowana w strefach 100–200 m szerokości, służąca do naturalnego odnowienia drzewostanów świerkowych lub mieszanych z dużym udziałem świerka, który szczególnie łatwo odnawia się na północnym brzegu drzewostanu. Polega na wykonywaniu cięć brzegowych, w kolejnych nawrotach przesuwających się w głąb drzewostanu, na smudze wewnętrznej o szerokości ok. 30 m (15 – 60 m), powtarzanych co 3-5 lat, w miarę możliwości w latach nasiennych. Cięcia powinny „podażać za samosiewem”. Im lepszy urodzaj w danym roku nasiennym, tym szersza może być strefa objęta cięciami. Stosując falisty przebieg odsłanianych brzegów można dodatkowo różnicować warunki środowiska dla odnawianych gatunków. Efektem tej rębni w krajobrazie będzie charakterystyczna, schodkowa struktura drzewostanów. Rębnia ma raczej znaczenie tylko historyczne.
- **Rębnia stopniowa gniazdowa udoskonalona (IVd)**, wykonywana w całych pododdziałach i wykorzystująca różne sposoby cięć, w tym także zupełnych, oraz odnowienie naturalne i sztuczne, dla utworzenia drzewostanów wielogatunkowych. Określania niekiedy jako „rębnia bez zasad”, dopuszcza w zasadzie wykonywanie dowolnych cięć w dowolnej sekwencji (choć raczej małopowierzchniowo) byleby tylko uzyskać odnowienie drzewostanu o urozmaiconej strukturze. W praktycznym wykonaniu może zbliżać się do innych typów rębni. Jest to obecnie dominująca rębnia w lasach Karpat. wykonywana jest w tych lasach zwykle w sposób zbliżony do rębni IVa, ale zapisanie w planie rębni IVd daje leśnikom więcej swobody w jej wykonaniu.
- **Rębnia przerębowa (V)**, zwana również rębnią ciągłą, polega na wykonywaniu w sposób ciągły (z obiegami co 5-10 lat) cięcia przerębowego w całym drzewostanie. Proces odnowienia naturalnego odbywa się nieprzerwanie, a naloty i podrosty korzystają trwale z osłony drzewostanu. nie powiększa się powstałych grup i kęp odnowienia, prowadząc w nich jedynie zabiegi pielęgnacyjne. Polscy leśnicy uważają tą rębnię za przydatną do stosowania tylko w drzewostanach jodłowych; w krajach alpejskich stosuje się ją w drzewostanach górskich różnych typów. Niekiedy użytkowanie lasów chłopskich, z których małe ilości drewna są pozyskiwane w sposób ciągły przez wycinanie pojedynczych drzew, zbliża się w charakterze do tej rębni.

Dokładniejsze opisy, a przede wszystkim schematy i animacje poszczególnych typów rębni, można znaleźć w Internecie na stronie <http://rebnie.wl.sggw.pl/>

Rębnię charakteryzują także tzw. elementy czasowe, do których należą:

- a) okres odnowienia – czas upływający od rozpoczęcia procesu odnowienia do ostatniego cięcia uprzątającego resztę starodrzewu przewidzianego do usu-

nięcia z powierzchni manipulacyjnej, który określa się jako: krótki (do 10 lat), średni (od 11 do 20 lat), długi (od 21 do 40 lat) lub bardzo długi (powyżej 40 lat);

- b) nawrót cięć – liczba lat między kolejnymi cięciami: w rębni zupełnej na powierzchniach bezpośrednio do siebie przylegających, w rębni częściowej, gniazdowej lub stopniowej – między dwoma kolejnymi cięciami odnowieniowymi na tej samej powierzchni, a w rębni przerębowej (ciągłej) między cięciami przerębowymi, który wynosi przy rębni: zupełnej – od 4 do 5 lat, – częściowej i stopniowej – od 3 do 10 lat, – przerębowej – od 5 do 10 lat, – gniazdowej – od 5 do 15 lat.

Zasady Hodowli Lasu zakładają obecnie, że *„W procesie odnowienia cenne fragmenty drzewostanów (np. młodsze i stabilne kępy drzew gatunków głównych, domieszkowych i biocenotycznych, przestoje pełniące funkcję nasienników, drzewa dziuplaste i pomnikowe) powinny pozostać jako pożądane elementy strukturalne i funkcjonalne nowego drzewostanu”*.

Zgodnie z Zasadami Hodowli Lasu, *„na zrębach zupełnych w drzewostanach o krótkim okresie odnowienia pozostawia się fragmenty starodrzewu wraz z nie-naruszonymi warstwami dolnymi aż do ich naturalnego rozpadu. Powierzchnia pozostawionych fragmentów starodrzewu nie powinna być jednostkowo mniejsza niż 6 arów i łącznie nie większa niż 5% powierzchni manipulacyjnej pasa zrębowego, strefy lub smugi. Nie jest konieczne pozostawienie fragmentów starodrzewu w przypadku zagrożenia trwałości lasu i bezpieczeństwa ludzi, na powierzchniach zrębów mniejszych niż 1 ha oraz w przypadku bloku upraw pochodnych, jeśli stanowią je gatunki drzew, dla których założono dany blok”*. W niektórych nadleśnictwach lub w niektórych całych RDLP przyjęto zasadę, że takie fragmenty starodrzewu o powierzchni ok. 5% drzewostanu są pozostawiane we wszystkich typach rębni. Jest to rozwiązanie cenne dla różnorodności biologicznej lasów, daje bowiem szansę na zaistnienie w przyszłych pokoleniach drzewostanów drzew rzeczywiście starych, a docelowo także powstającego z nich wielkowymiarowego martwego drewna. Niestety, rozwiązanie to nie wszędzie jest stosowane. Niektóre nadleśnictwa i RDLP ograniczają się do pozostawiania do 5% tzw. biogrup tylko w rębni zupełnej, a tym samym nie pozostawiają ich w drzewostanach liściastych (niemal zawsze zagospodarowanych rębniami złożonymi), choć właśnie w drzewostanach liściastych znaczenie biogrup dla różnorodności biologicznej byłoby największe.

Reguły wykonywania poszczególnych typów rębni, opisane w Zasadach Hodowli Lasu i przyjęte w sztuce leśnej, są tylko ideą i określają tylko kierunkowo zasady postępowania. Mogą być one modyfikowane zależnie od indywidualnej sytuacji każdego drzewostanu. Odstępstwo od tych reguł, jeśli nie znamy jego celu, nie świadczy więc o naruszeniu jakichkolwiek zasad.

Plan urządzenia lasu określa, jakie rębnie powinny być stosowane na poszczególnych typach siedliskowych lasu, a we wskazówce gospodarczej dla konkretnych drzewostanów sugeruje, czy i jaka rębnia powinna być zastosowana w konkretnym drzewostanie i jakie cięcia w ramach tej rębni przewidywane są do wykonania w aktualnym 10-leciu. Nadleśniczy ma jednak prawo do stosowania modyfikacji rębni przez przenoszenie poszczególnych elementów technicznych i przestrzennych

w grupie rębni złożonych, a także przez zastosowanie niektórych rozwiązań z grupy rębni złożonych w rębni zupełnej. Nadleśniczy jest uprawniony do zmiany rębni zupełnej, przewidzianej w planie urządzenia lasu, na rębnię złożoną oraz zamiany rębni złożonych, jeżeli pozwolą one na osiągnięcie przyjętego celu hodowlanego. Natomiast zmiana rębni złożonej przyjętej w planie urządzenia lasu na rębnię zupełną możliwa jest jedynie za zgodą dyrektora RDLP.

Plan urządzenia lasu określa wiążąco, jaka ilość drewna może w nadleśnictwie być w ciągu 10 lat pozyskana w ramach rębni – tzw. etat użytkowania rębego. Ilość ta nie może być przekroczona.

Oddziaływanie cięć rębnych na ekosystem leśny i przyrodę jest zawsze znaczne, zależy jednak od szczegółowego sposobu ich wykonania, w tym od zastosowanego typu rębni i różnych szczegółów, np. od pozostawienia – lub nie – biogrup.

Rębnia zupełna powoduje przerwanie ciągłości czasowej istnienia lasu na powierzchni zrębu. Prowadzi do wykształcenia się lasu jako mozaiki małych drzewostanów o wyrównanym wieku. Rębnie złożone prowadzą do wykształcania się bardziej zróżnicowanych przestrzennie i wiekowo drzewostanów, choć jeśli w ich ramach wykonywane jest cięcie zupełne, to zawsze jest ono lokalną przerwą w istnieniu ekosystemu leśnego. Im dłuższy okres odnowienia, tym większe zróżnicowanie wiekowe przyszłego drzewostanu, ale zarazem tym większa część lasu objęta jest jednocześnie cieciami rębnymi (wrażenie powszechnych i masowych cięć, powszechne oddziaływanie na gatunki antropofobne).

Przyrodnicze skutki rębni zależą także od charakteru następującego po niej odnowienia – czy jest ono naturalne (z naturalnego obsiewu z chwilowo pozostawionych drzew), czy sztuczne (z zasadzenia sadzonek wyhodowanych na tzw. szkółce leśnej). Odnowienie naturalne na pewno lepiej przekazuje na przyszłe pokolenie różnorodność genową populacji drzew i zwykle jest lepsze dla kondycji młodych drzewek. Także leśnicy są silnie przekonani o wyższości odnowienia naturalnego nad sztucznym – w górach przekłada się to rzeczywiście na bezwzględną dominację odnowień naturalnych, jednak na nizinach udział odnowień naturalnych nie przekracza dotąd kilku procent.

Gdy w uprawie będącej wynikiem odnowienia są luki, mogą w nich być dosadzane drzewa w ramach tzw. **poprawek i uzupełnień**.

Leśnicy starają się zwykle uzyskać określony skład gatunkowy uprawy. Zalecane orientacyjne składy dla poszczególnych typów siedliskowych lasu są określone w planie urządzenia lasu. Ich ideą jest, by z uwzględnieniem krótszego okresu życia niektórych gatunków i ewentualnej skłonności innych gatunków do spontanicznego obsiewu, w dojrzałym drzewostanie uzyskać skład zgodny z założonym tzw. typem drzewostanu. Zalecenia co do składów upraw mają jednak charakter orientacyjny i mogą być traktowane stosunkowo elastycznie.

6.2. Cięcia pielęgnacyjne

Leśnicy wierzą, że dla życia i rozwoju drzewostanów potrzebne jest okresowe wykonywanie w nich tzw. cięć pielęgnacyjnych. Polegają one generalnie na w miarę równomiernym usuwaniu części drzew z drzewostanu, by poprawić warunki życia

pozostałym drzewom. Pozyskanie drewna w cięciach przedrębnych to tzw. pozyskanie przedrębne.

W uprawie i w młodniku wykonuje się tzw. czyszczenia, których celem jest korekta składu gatunkowego i formy zmieszania drzew, przy zachowaniu odpowiedniego zwarcia. Zwykle zabieg ten nie jest związany z pozyskaniem drewna, wyjątkowo w tzw. czyszczeniach późnych w starszych młodnikach pewna ilość drewna może nadawać się do pozyskania i sprzedaży. Czyszczenia polegają na stopniowym usuwaniu z górnej warstwy uprawy lub młodnika składników niepożądanych (w tym drzew wadliwych), tak aby pozostające drzewa były możliwie najlepszej jakości i o największym przyroście. Dąży się dodatkowo do popierania pożądanych domieszek, poprawy warunków wzrostu drzew dobrej jakości i rozwoju ich koron.

W młodym drzewostanie wykonuje się tzw. trzebieże wczesne. W polskim leśnictwie przyjęto założenie, że powinny one mieć postać tzw. trzebieży pozytywnej, tj. że najpierw w drzewostanie wybiera się odpowiednią liczbę drzew najlepszej jakości i o dużym przyroście, rozmieszczonych w miarę możliwości równomiernie w całym drzewostanie = tzw. drzewa dorodne, a następnie w ramach trzebieży usuwa się te drzewa, które przeszkadzają drzewom dorodnym w rozwoju (w jednym nawrocie trzebieży zazwyczaj tylko jedno drzewo przeszkadzające jednemu drzewu dorodnemu). W trzebieży wczesnej pozyskiwane jest drewno, choć są to cienkie sortymenty.

W starszych drzewostanach (orientacyjnie od wieku 40 lat) wykonywane są tzw. trzebieże późne. Sposoby ich wykonywania i cele szczegółowe są uzależnione od gatunku panującego w drzewostanie oraz od wieku. Panuje przekonanie, że do wieku 80-100 lat drzewostan powinien być co ok. 10 lat stopniowo przerzedzany, a i w późniejszym wieku należy z niego usuwać „drzewa małowartościowe”. Niektóre gatunki drzew w starszym wieku wykazują tzw. „przyrost z prześwietlenia” tj. jest możliwość dodatkowego pobudzenia ich do przyrostu na grubość przez przerzedzenie drzewostanu (dotyczy to np. sosny, buka). Jest jednak wiele odmian i rodzajów trzebieży późnych. Za ich pomocą leśnicy niekiedy dążą także do zmian struktury drzewostanu (tzw. trzebieże przekształceniowe), w tym do jego częściowej tzw. przebudowy, a niektóre trzebieże nakierowane są na stwarzanie warunków do odnowienia, zbliżają się charakterem do inicjalnych cięć rębni.

Miąższościowy rozmiar cięć pielęgnacyjnych określony w planach urządzenia lasu (ilość drewna, która będzie pozyskana w wyniku cięć pielęgnacyjnych, pozyskanie przedrębne) stanowi wielkość orientacyjną, która może ulec zmianie w zależności od potrzeb pielęgnacyjnych konkretnych drzewostanów. Możliwe jest pozyskanie zarówno większej, jak i mniejszej ilości drewna z cięć pielęgnacyjnych, niż przewiduje to plan urządzenia lasu.

Powierzchniowy rozmiar cięć pielęgnacyjnych określony w planie urządzenia lasu stanowi w zasadzie wielkość minimalną. Przekroczenie tej wielkości, jeśli zostanie uzasadnione potrzebami drzewostanów, jest dopuszczalne. W szczególnych sytuacjach, jeśli będzie mieć to uzasadnienie merytoryczne, nadleśniczy może także nie wykonać zaplanowanego rozmiaru, choć będzie musiał to wyjaśnić. W planie urządzenia lasu potrzeby wykonania cięć pielęgnacyjnych w poszczególnych drzewostanach wskazuje się jako „wskazówkę gospodarczą”, nie ujmuje się natomiast liczby powtórzeń zabiegów pielęgnacyjnych w ciągu 10 lat.

Termin „zabiegi pielęgnacyjne” oznacza cięcia pielęgnacyjne oraz inne zabiegi nie mające charakteru cięć, np. pielęgnowanie upraw, a także tzw. pielęgnowanie siedliska przez wprowadzanie podszytów, kształtowanie ekotonów itp.

Przyrodnicze oddziaływanie cięć i innych zabiegów pielęgnacyjnych może być różne i zależy od wieku drzewostanu w którym są wykonywane i od sposobów ich wykonywania. Najsilniejsze oddziaływanie mają zwykle trzebieże późne w starych drzewostanach, zwłaszcza gdy ich charakter zbliża się do początków rębni, a także gdy ich charakter zbliża się do cięcia sanitarnego obejmując usuwanie wykrotów, złomów, drzew osłabionych, uszkodzonych itp.

6.3. Ochrona lasu, cięcia pielęgnacyjne i przygodne

Niezależnie od planowych cięć rębnych i przedrębnych, w lesie realizowane są także działania wchodzące w zakres tzw. ochrony lasu, czyli wykonywane w celu zachowania trwałości drzewostanów, mogących być zdaniem leśnika zagrożonymi przez nadmiernie rozmnażające się i rozprzestrzeniające owady i grzyby, powodujące zamieranie lub uszkodzanie drzew. Działania ochrony lasu są związane niekiedy z wycinaniem drzew (zwłaszcza drzew zasiedlonych przez w/w owady i grzyby), choć się do nich nie ograniczają.

Jest wiele „chorób lasu” oraz wiele organizmów, które są uważane za sprawców takich chorób. W przypadku różnych zjawisk, stosowane są różne procedury postępowania, opisane w tzw. Instrukcji Ochrony Lasu, niekiedy aż po chemiczne zwalczanie określonych owadów opryskami z powietrza. Z przyrodniczego punktu widzenia, najbardziej kontrowersyjne są te procedury ochrony lasu, które wiążą się z wycinaniem i usuwaniem tzw. drzew uszkodzonych i zasiedlonych, ponieważ wpływ takich działań na różnorodność biologiczną ekosystemu leśnego jest zwykle znaczny. W leśnictwie silnie zakorzenione jest przekonanie, że działania takie są niezbędne i konieczne, a ich brak spowoduje „rozwój choroby” i w konsekwencji może spowodować zniszczenie lasu. Niekiedy zapewne rzeczywiście tak jest. W innych przypadkach dostępne wyniki badań naukowych nie zawsze potwierdzają takie obawy. Ustawowa zasada odpowiedzialności nadleśniczego za stan lasu i zapisany w ustawie o lasach obowiązek „zwalczania nadmiernie rozmnażających się organizmów szkodliwych” są jednak dla leśników silną motywacją, by choćby tylko z przeczności podejmować usuwanie drzew zasiedlonych i zainfekowanych.

Przykładowo, **kornik drukarz** jest chrząszczem, którego larwy oraz postaci dorosłe żerują pod korą świerka. Gatunek ten wykazuje skłonność do okresowych, masowych pojawów (tzw. gradacji), które mogą powodować masową śmierć świerków, nawet na znacznych powierzchniach. Jeżeli zagęszczenie jego populacji jest małe, wówczas atakuje on drzewa silnie osłabione. Natomiast wraz ze wzrostem liczebności zwiększa się jego agresywność i wówczas opanowuje on i zabija drzewa zdrowe. Standardową metodą zapobiegawczą jest usuwanie z lasu zasiedlonych drzew stojących i leżących przed wylotem nowego pokolenia chrząszczy, tj. wyszukiwanie, wycinanie, usuwanie z lasu i korowanie tzw. drzew trocinkowych (charakterystyczne trocinki są widocznym na zewnątrz objawem żerowania), aby jednak było to skuteczne, musi być wykonane 2-3 tygodnie po wgryzieniu się chrząszczy. Po wylocie chrząszczy zabieg taki nie ma już żadnego sensu. Dlatego leśnikom zwykle bardzo

zależy, by mogli swobodnie wycinać drzewa zasiedlone przez kornika. Zwalczanie kornika może jednak doprowadzić do równie poważnych zmian przyrodniczych, jak sama gradacja, tj. może prowadzić de facto do wycięcia drzew w liczbie porównywalnej do liczby drzew, które w przypadku braku zwalczania zostałyby zabite przez korniki. Choć usuwanie drzew zasiedlonych przez korniki jest standardem przyjętym w całym leśnictwie europejskim, w kilku miejscach (np. parki narodowe w Niemczech, np. Harz i Las Bawarski) przyjęto strategię nie ingerowania w gradację: choć doprowadziło to do śmierci lasu na rozległych powierzchniach, to stosunkowo szybko powstało naturalnie nowe pokolenie drzew, a skutki dla różnorodności biologicznej były mniejsze, niż skutki zwalczania korników.

Podobne podejście spotyka się w przypadku innych gatunków korników, tak świerkowych jak i jodłowych, a także innych gatunków kambiofagicznych (np. chrząszcz z rodziny bogatkowatych – przyplaszczek granatek w drzewostanach sosnowych).

W drzewostanach dębowych od kilkunastu lat problemem dla leśnictwa jest masowe zamieranie dębów, wiązane z występowaniem **ogłódków dębowych**. Także w tym przypadku większość leśników uważa, że konieczne jest konsekwentne i szybkie wycinanie i wywożenie zasiedlonych przez ogłódki (a w praktyce wszystkich zamierających) dębów. W tym przypadku nie jest jednak jasne, czy występowanie ogłódków jest przyczyną zamierania, czy też tylko skutkiem osłabienia drzew mającego inne przyczyny (np. pogorszenie warunków wodnych), a w związku z tym czy usuwanie zasiedlonych drzew ma w ogóle sens.

Od kilkunastu lat ma miejsce masowe **zamieranie jesionu**, którego przyczyny są związane z infekcją grzybową. Choroba ma znaczne natężenie i dotknęła większość jesionów w Polsce, eliminując ten gatunek z wielu drzewostanów i uniemożliwiając jego odnowienie. Także w jej przypadku, większość leśników uważa, że konieczne są próby ograniczenia jej rozwoju przez konsekwentne usuwanie wszystkich zamierających jesionów, choć przyrodnicy zwracają uwagę, że nie ma to sensu, gdyż maksimum propagacji grzyba wyprzedza widoczne objawy zamierania, a usuwanie wszystkich drzew z objawami uszkodzenia usuwa również te, które miałyby genetyczne predyspozycje by przeżyć chorobę, i tym samym może być wręcz szkodliwe dla przetrwania jesionu jako gatunku.

Pojawiają się także inne, podobne choroby o charakterze powszechnego **zamierania innych gatunków drzew**. Ich szczegółowe przyczyny i mechanizmy są często rozpoznawane dopiero po kilku lub kilkunastu latach od pojawienia się choroby. Dopóki jednak brak szczegółowej wiedzy, wielu leśników będzie przekonanych, że „na wszelki wypadek” zamierające drzewa należy usuwać, bo być może ograniczy to rozprzestrzenianie się choroby.

W Karpatach dość częstą chorobą jest tzw. **rdza (rak) jodły**, infekcja grzybowa powodująca powstawanie rakowatych zmian na pniach i „czarcich mioteł” w koronach jodeł. Nie zagraża ona trwałości drzewostanów, niektórzy karpaccy leśnicy są jednak przekonani, że należy ją zwalczać przez skrupulatne usuwanie zainfekowanych drzew, gdyż pogarsza jakość techniczną drewna.

W niektórych drzewostanach zdarzają się masowe gradacje owadów, których larwy żerują na aparacie asymilacyjnym drzew – tzw. **foliofagów**. Do typowych ga-

tunków o takiej biologii należą np.: brudnica mniszka, osnuja gwiazdzista, strzygonia chojnowka, boreczniki, zwójki, chrabąszcze. W przypadku masowego występowania, ich żery mogą prowadzić do śmierci drzew. Nie ma w leśnictwie skutecznych metod przeciwdziałania, choć zwraca się uwagę że różnorodność biologiczna ekosystemu leśnego podwyższa tzw. opór środowiska i może zapobiegać masowym pojawom takich gatunków: na tej podstawie leśnicy dążą niekiedy do tzw. wzbogacenia biocenotycznego ubogich ekosystemów, co przyrodniczo nie zawsze jest sensowne (np. nasadzanie gatunków ekologicznie, a dawniej także geograficznie obcych). Gdy do gradacji już dojdzie, praktycznie nie ma środków zaradczych, z wyjątkiem oprysków środkami chemicznymi lub biologicznymi (nie jest jednak jasne, kiedy i na ile są one skuteczne, tj. czy do załamania się gradacji w przypadku wykonywania oprysków rzeczywiście dochodzi szybciej, niż w sytuacji, gdyby ich nie wykonywać). Praktykowane usuwanie martwych i zamierających drzew nie służy w tym przypadku ograniczeniu gradacji, a jest tylko sposobem profilaktycznego zapobieżenia możliwości masowego rozwoju tzw. szkodników wtórnych, np. korników czy przypląszczka granatka.

Z drugiej strony, współczesna ochrona lasu zakłada także profilaktykę polegającą na zwiększaniu odporności lasów na choroby, zakładając że odporność ta jest związana z różnorodnością biologiczną. Leśnicy są dziś w konsekwencji świadomi, że taka profilaktyka oznacza m. in.:

- pozostawianie w lesie zagospodarowanym określonej masy martwych drzew i ich fragmentów do naturalnego rozkładu (pytanie tylko, jaka to będzie ilość),
- minimalizację szkód ekologicznych, które mogą wystąpić na skutek wykonywanych zabiegów ochronnych,
- ograniczenie wykonywania zabiegów ochrony lasu tylko do sytuacji zagrożeń powodujących znaczne uszkodzenie lasu i zaburzenie jego różnorodnych funkcji oraz istotnego zagrożenia produkcji drewna, przy stawianiu sobie za cel tylko ograniczenia występowania „szkodników i patogenów chorobotwórczych” do poziomu niepowodującego szkód gospodarczo istotnych, a nie zupełnego ich wyeliminowania z ekosystemu.

We współczesnych zasadach ochrony lasu mówi się nawet o „oddziaływaniu na obieg materii i przepływ energii w ekosystemie leśnym, m.in. przez wykorzystanie w kontrolowany sposób gradacji owadów fitofagicznych”, nie mówiąc już o podkreślaniu konieczności „zachowania drzew martwych we wszystkich stadiach rozkładu”.

Dawne koncepcje zakładały jednak profilaktykę polegającą na zachowaniu maksymalnej higieny lasu, tj. usuwaniu wszystkich drzew martwych, zamierających, złomów, wykrotów itp., jako mogących się stać „potencjalnymi miejscami rozmnażania szkodników”. Mimo zmiany oficjalnych zaleceń i instrukcji, takie podejście może jednak tkwić w świadomości wielu leśników. Tym bardziej, że wciąż zaleca się jednak, by „w drzewostanach silnie zagrożonych przez szkodniki wtórne, szczególnie w świerczynach, wszystkie działania z zakresu hodowli i użytkowania lasu oraz transportu surowca drzewnego podporządkować zasadom ochrony lasu. Drewno pochodzące z wywrotów, złomów, (...) zamierających drzew zasiedlonych powinno się usuwać z lasu (...). Podstawową metodą ograniczania nadmiernej liczebności szkodników wtórnych jest wyszukiwanie w lesie

17. Nadleśnictwo Bircza zrealizowało inwestycję pod nazwą „renaturyzacja”, polegającą na zabudowie ponad 550 m koryta potoku Kamionka, wprowadzając w błąd RDOŚ w Rzeszowie oraz Wojta Gimi-ny Fredropol co do zakresu inwestycji. Przy okazji zniszczone jedynne znane w Polsce stanowisko chrząszcza wodnego *Limnius intermedius*.
Fot.: Zabudowa koryta potoku Kamionka na etapie wykonawczym. Stan robot w dniu 12.10.2012
(fot. R. Michalski)

18. Zgniotek cynobrowy znajduwany był na kłodach jodeł nasykowanych do wywózki, o czym był informowany RDOŚ w Rzeszowie i Nadleśnictwo Bircza. W tym przypadku pozyskane drzewa były już martwe.

Fot.: 27 czerwca 2011 r.: w stosie pni jodlowych, przygotowanych do wywiezienia, znaleziono larwy zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberrinus* zaf. II Dyrektorzy Siedliskowej UE. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego (fot. K. Komosiński)

19. Mimo posiadanych informacji o zasiedleniu konkretnej kłody jodłowej larwą zgniotka cynobrowego nadleśnictwo Bircza podjęło decyzję o wywiezieniu zasiedlonego drewna.

Fot.: 13 maja 2013 r.: załadunek pni jodlowych, wśród których znajdowała się martwa jodla zasiedlona przez larwę zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus* zał. II Dyr. Siedl. UE. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego (fot. R. Michalski)

20. Mimo zapewnień nadleśniczego nadleśnictwa Birza przed Państwową Radą Ochrony Przyrody, że w wydziale nie będzie prowadzonej wycinki, kilka miesięcy później wycięto ponad 800 m³ drewna i zniszczono kłodę będącą siedliskiem zagłębka bruzdkowanego zaś II Dyr. Siedl. UE. Fot.: 25 listopada 2012 r.: zniszczona ciężkim pojazdem, przeznaczonym do zrywki drewna, kłoda martwego drewna zasiedlona przez zagłębka bruzdkowanego *Rhyssodes sulcatus*. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego
(fot. R. Michalski)

21. Pomimo zgłaszanych przez Fundację wniosków o utworzenie stref przy potokowych chroniących od wycinki pas 30m od potoku nadleśnictwa Karpacze nie wprowadziły zasady ochrony stref przypotokowych.
- Fot.: 26 listopada 2013 r.: wycinka drzew w strefie przypotkowej oraz w jarze w potoku. Niszczenie istniejących i potencjalnych siedlisk zagrożonego wyginieciem mchu bezlista okrywowego *Buxbaumia viridis*, który na tym terenie występuje niemal wyłącznie na martwych kłodach jodłowych leżących w dnach potoków. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego (fot. P. Siwy)

22. Planowane rezerwaty czekają na utworzenie latami, w międzyczasie najstarsze drzewa są wycinane. Procedura konsultacji PUL jest okazją by przenieść te miejsca do tzw. gospodarstwa specjalnego – bez wskazówek gospodarczych, czyli po prostu nie wycinać w nich drzew do czasu utworzenia rezerwatu.
Fot.: 16 kwietnia 2011 r.: „odmłodzony” puszczański starodrzew na terenie projektuwanego rezerwatu „Suchy Obycz”. Obszar projektuwanego Turnickiego Parku Narodowego
(fot. R. Michalski)

23. W ostatnich latach obserwujemy przyspieszenie budowy nowych dróg w Karpatach oraz przebudowy i asfaltowania dawnych dróg gruntowych i zwirowych. Zdecydowana większość inwestycji drogowych na terenach LP odbywa się bez procedury OOS. Warto się upominac o przeprowadzenie Ocen, zanim ostatnie niedostępne miejsca zostaną udostępnione.

Fot.: 25 czerwca 2013 r.: wycinka lasu pod nowo powstającą drogę, udostępniającą miejsce koncentracji stwierdzeń gatunku wskaźnikowego dla lasów pierwotnych – zagłębka bruzdkowanego *Rhysodes sulcatus*. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego (fot. K. Borysenko)

24. Problemem jest prowadzenie wycinki drzew bez uprzedniej inwentaryzacji przyrodniczej. Wiele gatunków wskaźnikowych dla lasów naturalnych być może zginie zanim ich stanowiska zostaną odkryte. Można wnioskować o inwentaryzacje przyrodnicze podczas opracowywania nowego PUL. Fot.: Wycinka starodrzewu puszczą karpackiej. Projektowany Turnicki Park Narodowy. (fot. R. Michalski)

drzew zasiedlonych, a następnie ich ścinanie, wywożenie z lasu lub korowanie przed wylotem następnej generacji szkodników". Takie drzewa zasiedlone przez organizmy, które mogą się przenieść na kolejne żywe drzewa, nazywane są „posuszem czynnym” i leśnicy często opierają się przyrodniczym postulatowi, by pozostawić je w lesie.

Odmienne, martwe drzewa stojące lub leżące oraz pozostałości poeksploatacyjne i wierzchołki opuszczone przez szkodniki żerujące pod korą, opanowane przez owady żerujące w drewnie (czyli tzw. posusz jałowy), powinny być – wg Instrukcji Ochrony Lasu – pozostawione w lesie do ich biologicznego rozkładu. Problemem z przyrodniczego punktu widzenia jest jednak, że większość zamierających drzew, zanim staną się posuszem jałowym, musi przejść przez fazę posuszu czynnego; także więc usuwanie tylko posuszu czynnego prowadzi do znacznego zubożenia lasu w rozkładające się drewno.

Aktualna instrukcja ochrony lasu zaleca pozostawianie w lesie tzw. drzew biocenotycznych do ich biologicznej śmierci i naturalnego rozkładu, przy czym za drzewa biocenotyczne uważa się w szczególności (przytaczamy tu dosłownie wykaz z instrukcji):

- a) żywe i martwe drzewa, miejscowo spróchniałe (ze zgnilizną) oraz drzewa z owocnikami grzybów (hubami):
 - z łatwo widoczną zgnilizną pnia (np. z widocznymi, otwartymi ranami pnia, dziupłami wypełnionymi próchnem, z uszkodzeniami od pioruna, złamane,
 - z owocnikami grzybów (hubami),
 - z koroną częściowo (powyżej 1/3) obumarłą (martwe konary i gałęzie w koronie),
- b) drzewa dziuplaste:
 - z dziupłami zasiedlonymi przez ptaki lub inne gatunki zwierząt,
 - z dziupłami i próchnowiskami powstałymi w miejscach zranień po obumarłych gałęziach,
 - z dziupłami wypełnionymi próchnem,
- c) drzewa o nietypowym pokroju:
 - tzw. niezwykle formy,
 - drzewa pozbawione korony na skutek złamania,
- d) drzewa z nietypowymi formami morfologicznymi np. szyszek, kory, gałęzi,
- e) drzewa rodzimych gatunków biocenotycznych: naturalnie występujące lub wprowadzone, poprawiające bazę żerową zwierzyny, nektarodajne, urozmaicające krajobraz, takie jak jabłoń, grusza, czereśnia, śliwa ałycza i inne,
- f) drzewa z gniazdami ptaków, o średnicy gniazd powyżej 25 cm,
- g) przestoje: drzewa i grupy drzew pozostawione na następną kolej rębni lub do ich naturalnej śmierci i rozkładu,
- h) drzewa będące siedliskiem chronionych gatunków grzybów, roślin i zwierząt,
- i) drzewa wyraźnie wyróżniające się wiekiem lub rozmiarami w stosunku do innych drzew na tym terenie,

- j) drzewa stanowiące pamiątkę kultury leśnej, np. osobniki gatunków egzotycznych (wyróżniające się wiekiem lub wymiarami) wszystkie powierzchnie doświadczone założone przed 1945 r. (bez względu na gatunek),
- k) drzewa tworzące założenia przestrzenne, np. aleje, szpalery.

Praktyczne wdrażanie koncepcji „pozostawiania drzew biocenotycznych” ograniczone jest przez fakt, że niektóre drzewa z tej grupy – np. drzewa zahubione, wykroty i złomy – są w innych punktach tej samej Instrukcji Ochrony Lasu sugerowane do usuwania.

Ostateczne decyzje o ilości posuszu czynnego, który może być pozostawiony w lesie, należą do nadleśniczego. Dawniej Instrukcja Ochrony Lasu określała (bardzo niskie) normy ilości takiego posuszu, który mógł być tolerowany w drzewostanach liściastych i iglastych. Obecnie od tego odstąpiono i nadleśniczy może zdecydować o pozostawianiu znacznie większych ilości, jeżeli tylko jest przekonany, że nie będzie to szkodliwe dla lasu.

Usuwanie drzew w ramach ochrony lasu jest kwalifikowane jako tzw. cięcia sanitarne. Cięcia te z definicji są reakcją na aktualny stan lasu, zagrożenia i potrzeby. Nie są więc ujęte w planie urządzenia lasu, a co najwyżej występujące na terenie nadleśnictwa i zalecane procedury mogą być opisane w elaboracie w Programie Ochrony Przyrody. Nawet gdy plan urządzenia lasu w interesującym nas fragmencie lasu nie przewiduje żadnych cięć planowych i nie przypisuje drzewostanom żadnych wskázówek gospodarczych, nie znaczy to, że nie będą wykonywane cięcia sanitarne.

Usuwanie pojedynczych wykrotów, złomów, drzew niebezpiecznych, przewróconych na drogi leśne, realizowane w rozproszeniu w całym lesie (tj. poza planową realizacją cięć rębnych i przedrębnych) jest określane jako tzw. cięcia przygodne.

6.4. Inne działania leśników

Dawniej w ramach gospodarki leśnej prowadzone było także tzw. **uboczne użytkowanie lasu**, obejmujące np. pozyskiwanie żywicy i karpiny. Obecnie działalność taka zupełnie zanikła.

W ramach tzw. hodowli lasu prowadzone są tzw. **melioracje**, co w leśnictwie niekoniecznie oznacza melioracje wodne. Tu zalicza się także tzw. fitomelioracje, np. wprowadzanie podszytów w ubogich drzewostanach, ale także usuwanie krzewów przeszkadzających, zdaniem leśników, odnowieniu docelowych gatunków drzew.

Jeżeli nadleśnictwo dysponuje odpowiednimi gruntami, to może realizować **zalesienia**, czyli nasadzenie nowego lasu na gruncie nieleśnym. Nie należy mylić zalesień (pierwsze nasadzenie nowego lasu) z odnowieniami (zmiana pokoleń drzewostanu, której formą mogą być np. nasadzenia na zrębie).

Istotną sferą leśnictwa jest tzw. **nasiennictwo i selekcja**, czyli działalność polegająca na pozyskiwaniu nasion służących do wyhodowania z nich sadzonek (na tzw. szkółkach leśnych) wprowadzanych później w ramach sztucznego odnowienia lasu, oraz na kształtowaniu tzw. bazy nasiennej, z której taki materiał może być pozyskiwany. Ideą jest selekcja tego materiału w taki sposób, by pozyskiwany był z drzew i drzewostanów o najlepszych cechach jakościowych, z nadzieją że te cechy

są uwarunkowane genetycznie i przejdą na przyszłe pokolenia. Zasady korzystania i obrotu materiałem nasiennym określają dość restrykcyjne przepisy, ograniczające możliwość wykorzystania nasion w większej odległości od źródła ich pochodzenia.

W praktyce, z przyrodniczego punktu widzenia, ma wyznaczenie niektórych drzewostanów jako drzewostanów zachowawczych i tzw. wyłączonych drzewostanów nasiennych. **Drzewostany zachowawcze** pozostawia się w celu zachowania puli genowej. Są to często bardzo stare drzewostany. **Wyłączone drzewostany nasienne** (WDN) służą do zbioru z nich nasion bez wycinania drzew. W terenie są one oznaczone żółtymi ciągłymi paskami na drzewach (zawsze na drzewach tego gatunku, dla którego wyznaczono drzewostan) i wymalowaną na tych drzewach literą N. Takie drzewostany nie są wycinane w normalnym cyklu gospodarki leśnej, mają więc szansę przetrwać do stosunkowo starego wieku, nawet do ok. 200 lat, a tym samym mogą stać się także ostoją gatunków związanych ze starymi drzewami. Jednak, zasady ich zagospodarowania przewidują skrupulatne usuwanie drzew „o niewłaściwych cechach”, a także wszystkiego co może utrudniać zbiór nasion, w tym drzew martwych i zamierających, co ogranicza ostojową rolę takich drzewostanów. Natomiast tzw. **gospodarcze drzewostany nasienne** (GDN), oznaczane przerywaną żółtą linią, to drzewostany przeznaczone do pozyskania nasion z drzew ściętych, taki status nie przedłuża więc znacznie wieku drzewostanu, choć w praktyce mogą one być przetrzymywane na pniu o kilkanaście do kilkudziesięciu lat dłużej, niż zwykle. Źródłem materiału nasiennego są też pojedyncze drzewa, uznane i zarejestrowane jako tzw. drzewa doborowe. Takie drzewa będą oczywiście oszczędzane przy wszelkich zabiegach. Zwykle jednak w przeciętnym nadleśnictwie jest ich nie więcej niż kilka.

W ramach gospodarki nasiennej zakładane są tzw. **plantacje nasienne** („sady” drzew leśnych przeznaczone do produkcji nasion, powstałe z zaszczepienia materiału z drzew doborowych), **plantacyjne uprawy nasienne** („sad” drzew z nasion drzew doborowych) i **uprawy pochodne** (potomstwo drzewostanów nasiennych i drzew doborowych). Ich założenie wymaga wcześniejszego zrębu zupełnego, który w takich przypadkach bywa wykonywany nawet w różnogatunkowych lasach liściastych (normalnie zwykle zagospodarowanych rębniami złożonymi). Na zakładanych w tym celu zrębach nie będą stosowane „przyrodnicze” modyfikacje, jak pozostawianie biogrup. Z punktu widzenia przyrodnika, projekt założenia bloku upraw pochodnych, uprawy plantacyjnej lub plantacji nasiennej jest więc projektem znacznego przekształcenia fragmentu lasu.

Planowane działania z zakresu nasiennictwa i selekcji z reguły będą przynajmniej ogólnie opisane w planie urządzenia lasu. Plan będzie zawierać szczegółowy opis i zestawienia wszystkich aktualnych obiektów nasiennych, w tym drzewostanów nasiennych, drzew doborowych, plantacji nasiennych, plantacyjnych upraw nasiennych i bloków upraw pochodnych.

Budowa i utrzymanie infrastruktury leśnej dotyczy przede wszystkim dróg leśnych. W ostatnich latach masowa w polskich lasach jest budowa i rozbudowa dróg, tak by mogły być wykorzystywane przez współczesne, wysokotonażowe samochody do wywozu drewna. Są to zwykle szerokie drogi z towarzyszącymi im rowami. W niektórych regionach Polski często stosuje się wręcz nawierzchnie bitumiczne

utwardzane. Jak wszystkie inne drogi, drogi leśne mogą znacząco oddziaływać na środowisko. Plany budowy dróg najczęściej (poza ewentualną ogólną wzmianką) nie będą ujęte w planie urządzenia lasu. Do przedsięwzięć takich stosować się natomiast mogą przepisy o lokalizacji inwestycji oraz ewentualnie o ocenie oddziaływania inwestycji na środowisko lub na obszar Natura 2000.

Stosunkowo często są obecnie podejmowane w lasach także działania dotyczące **wód i stosunków wodnych**. W górach mogą być to odcinkowe budowle regulacyjne na potokach, zwykle przy ich styku z drogami leśnymi. Współcześnie dość często leśnicy realizują działania określane jako mała retencja – wierząc, że służą one także dobru lasu. Często polegają one na ochronie i odtwarzaniu mokradeł lub renaturyzacji potoków i są bardzo korzystne przyrodniczo. Niekiedy przybierają jednak bardziej kontrowersyjne formy. Realizacja takich działań nie jest zwykle ujęta (poza ewentualnym ogólnym opisem) w planie urządzenia lasu.

Gospodarka łowiecka, mimo że formalnie zaliczana przez ustawę o lasach do gospodarki leśnej, rządzi się własnymi prawami i jest planowana w osobnych planach. Tylko niekiedy (w tzw. obwodach łowieckich wyłączonych) realizują ją leśnicy, w typowych obwodach łowieckich nadleśniczy tylko zatwierdza plany łowieckie kół łowieckich. Zagadnienia te pozostają poza zakresem niniejszego skryptu.

7. ZAWARTOŚĆ PLANU URZĄDZENIA LASU

7.1. Okładka zatwierdzeniowa

Dwustronicowe streszczenie planu urządzenia lasu, podające główne wartości liczbowe charakteryzujące plan. Jest zwykle dołączone do aktu zatwierdzenia planu przez Ministra oraz wklejone na początku elaboratu. Zawiera:

- nazwę nadleśnictwa;
- datę, na którą opisano stan lasu (jest to zawsze 1 stycznia pierwszego roku okresu objętego planem, nawet gdy plan jest zatwierdzony później);
- powierzchnię nadleśnictwa łącznie, z wyodrębnieniem rezerwatów, lasów ochronnych oraz lasów gospodarczych, oraz z wyodrębnieniem głównych rodzajów użytków (grunty leśne z podziałem na drzewostany, grunty leśne do odnowienia, grunty związane z gospodarką leśną; grunty nieleśne z wyodrębnieniem gruntów do zalesienia);
- etat w użytkowaniu rębny, czyli maksymalną ilość drewna (grubizny netto, tj. drewna grubszego niż 7cm w cieńszym końcu, liczonego bez kory), jaka może być pozyskana w cięciach rębnych w ciągu 10 lat obowiązywania planu (ta wartość nie może być przekroczona, ale już jej rozłożenie na poszczególne lata pozostaje do decyzji nadleśniczego);
- orientacyjny etat cięć w użytkowaniu przedrębnym (ta ilość może być przekroczona, bo pozyskanie przedrębne powinno zależeć od potrzeb pielęgnowania drzewostanów, co może skutkować pozyskaniem wyższym niż planowano) oraz powierzchniowy etat cięć użytkowania przedrębnego (powierzchnia w ha, na jakiej to użytkowanie ma być zrealizowane);

- rozmiar zadań z zakresu pielęgnowania lasu, z podziałem na pielęgnowanie upraw, pielęgnowanie młodników i trzebieże;
- powierzchnię przewidywanych zalesień;
- powierzchnię przewidywanych odnowień halizn, płazowin i zrębów;
- orientacyjna powierzchnia odnowień drzewostanów przewidzianych do użytkowania rębnego, z wydzieleniem odnowień zrębów zupełnych;
- orientacyjna powierzchnia podsadzeń i dolesień;
- orientacyjna powierzchnia poprawek i uzupełnień;
- orientacyjna powierzchnia wprowadzenia podszytów;
- orientacyjna powierzchnia melioracji, w tym melioracji wodnych.

Wszystkie liczby dotyczą dziesięcioletniego okresu obowiązywania planu.

7.2. Elaborat

Kilkusetstronicowy tom opisujący lasy nadleśnictwa, zatytułowany „opisanie ogólne” albo „ogólny opis lasów...”, a żargonowo w leśnictwie nazywany elaboratem. Typowy elaborat opisuje zwykle:

- Usytuowanie nadleśnictwa, zasięg terytorialny i położenie zarządzanych przez nadleśnictwo lasów, podział na leśnictwa;
- Rys historyczny lasów i nadleśnictwa, w tym historii gospodarki i własności leśnej oraz historii istnienia nadleśnictwa jako jednostki administracji leśnej, omówienie poprzednich rewizji planów urządzenia lasu;

Tu zwykle pojawia się tabela, zestawiająca dane po powierzchni leśnej, średnim wieku i zasobności drzewostanów, planowanym i wykonanym pozyskaniu drewna oraz planowanym i wykonanym rozmiarze innych zadań gospodarczych, w kolejnych poprzednich rewizjach planów urządzenia, a także np. o przyjmowanych w kolejnych planach wiekach rębności podstawowych gatunków drzew. Umożliwia ona przeanalizowanie długookresowych trendów gospodarki leśnej. Pierwsze urządzenie lasu po II wojnie światowej nazywa się „prowizoryczne urządzenie”, a kolejne cykle – „definitywne urządzenie” oraz „I rewizja”, „II rewizja”, „III rewizja” itd.

- Podstawowe założenia polityki zagospodarowania przestrzennego regionu dotyczące gospodarki leśnej i ochrony przyrody z uwzględnieniem regionalnych strategii rozwoju oraz regionalnych programów ochrony środowiska;
- Opis stanu posiadania tj. ewidencję gruntów nadleśnictwa;

Tu można m. in. znaleźć informację o powierzchni zajętej rzeczywiście przez las, a także o zarządzanych przez nadleśnictwo wodach, łąkach lub gruntach rolnych.

- Wykaz gruntów, które w miejscowych planach lub studiach zagospodarowania przestrzennego zostały wskazane do zalesienia;
- Ogólna charakterystyka geograficzno-przyrodnicza terenu nadleśnictwa: położenie geograficzne, przynależność do krainy przyrodniczo leśnej i mezoregionów, rzeźba terenu, warunki wodne, warunki glebowe; zanieczyszczenia powietrza;
- Charakterystyka typów siedliskowych lasu, w tym strukturę typów siedliskowych lasu oraz opis występowania poszczególnych siedlisk;

- Przyjęte w planie, dla poszczególnych typów siedliskowych lasu, typy drzewostanów i orientacyjne składy upraw;

Jest to bardzo ważna decyzja planistyczna – od niej zależy w jakim kierunku leśnicy będą kształtować składy gatunkowe drzewostanów i jak dalece będą one docelowo odbiegać od naturalnych składów gatunkowych zbiorowisk leśnych, które występowałyby na danym terenie.

Mogą być wskazane nieco odmienne, tzw. „przyrodnicze” typy drzewostanów do zastosowania w obrębie chronionych siedlisk przyrodniczych.

- Opis bazy nasiennej (drzew doborowych, drzewostanów nasiennych, plantacji nasiennych, plantacyjnych upraw nasiennych, bloków upraw pochodnych);
- Opis lasów ochronnych;

Uznanie lasów za ochronne następuje decyzją Ministra, niezależnie od planu urządzenia lasu. W elaboracie zamieszczony jest ich wykaz.

- Streszczenie walorów przyrodniczych i zagrożeń środowiska;
- Tematy te są szerzej rozwinięte w Programie Ochrony Przyrody (zobacz dalej).
- Charakterystyka warunków ekonomicznych gospodarki leśnej oraz prognoza spodziewanego wyniku ekonomicznego;
- Charakterystyka zasobów drzewnych, czyli liczne zestawienia i wykresy opisujące strukturę drzewostanów, w szczególności:

- Struktura gatunkowa wg gatunków panujących i rzeczywistych, także w rozbiu na funkcje lasu (ochronne – gospodarcze) i na siedliskowe typy lasu;
- Tabela klas wieku, czyli zestawienie powierzchni i miąższości drzewostanów w różnych klasach wieku w poszczególnych gatunków panujących.

Tabela posługuje się 20-letnimi klasami wieku, np. II klasa to drzewostany 21-40 letnie, a VII klasa 120-140-letnie. Młodsze klasy są podzielone na 10-letnie podklasy a, b. Osobno wyodrębnione są tzw. „klasa odnowienia” (KO) i „klasa do odnowienia” (KDO), w których trudno mówić o wieku drzewostanu, ponieważ występują w nich zarówno stare jak i młode drzewa. W nadleśnictwach z dużym udziałem KO i KDO, np. w lasach górskich, tabela klas wieku nie charakteryzuje więc dobrze udziału starodrzewia w powierzchni leśnej. Leśnictw zwykle będą określać KO i KDO jako „starodrzewia”, mimo że dla przyrodnika są to silnie przecięte lasy w toku rębni, zawierające pewną liczbę starszych drzew, ale nie mające „starodrzewiowego” charakteru.

- Przeciętne bonitacje, spodziewany przyrost roczny, zwarcie, zadrzewienie, jakość hodowlana i techniczna, stopień uszkodzenia drzewostanów;
- Ocena zgodności składu gatunkowego drzewostanów z siedliskiem (z przyjętymi docelowymi „typami drzewostanów”)

Należy pamiętać o szczegółach metody kwalifikowania drzewostanów jako „zgodne”, „częściowo zgodne” lub „niezgodne” (por. wyżej). Nie w pełni są one zgodne z ekologicznym stopniowaniem różnic pomiędzy roślinnością rzeczywistą, a potencjalną roślinnością naturalną.

- Oszacowanie zasobów drewna martwego, jeśli wykonano jego pomiar.
Podczas urządzania lasu od 2011 r. mierzy się zwykle zasoby martwego drewna stojącego i leżącego grubszego od 7 cm w cieńszym koń-

cu, metoda rejestracji jego kawałków na co 10 powierzchni próbnej do pomiaru cech drzewostanów. Liczba powierzchni próbnych zależy od arealu nadleśnictwa i zróżnicowania drzewostanów, zakłada się je tylko w drzewostanach starszych niż 20 lat. Przykładowo, dla 20 tys. ha nadleśnictwa zakłada się 1400-2400 powierzchni próbnych, a więc martwe drewno będzie rejestrowane na 140-240 z nich, systematycznie rozmieszczonych po całym nadleśnictwie. Taka metoda umożliwi zgrubne oszacowanie, ile (w m^3/ha) jest w lasach nadleśnictwa średnio martwego drewna, z ewentualnym podziałem na stojące i leżące, ale nie umożliwi wnioskowania o zasobach w poszczególnych rodzajach drzewostanów ani w poszczególnych częściach nadleśnictwa. Należy pamiętać, że wynik jest nieco zawyżony w stosunku do średniej wartości dla lasów nadleśnictwa, bo jest średnią tylko dla lasów > 20 letnich. Dla porównania: dane wielkoobszarowej inwentaryzacji lasu z lat 2009–2013 wskazują, że średnio Lasach Państwowych znajduje się $5,2 m^3/ha$ martwego drewna ($2,5 m^3/ha$ w postaci drzew leżących i $2,7 m^3/ha$ w postaci drzew stojących). Wartość ta jest jednak różna w poszczególnych RDLP, wysoka jest szczególnie terenach górskich. Najuboższe w rozkładające się drewno są lasy w RDLP w Toruniu ($0,5 m^3/ha$ leżących + $1,2 m^3/ha$ stojących = $1,7 m^3/ha$), najbogatszą – RDLP w Krośnie ($11,8 m^3/ha$ leżących + $6,8 m^3/ha$ stojących = $18,6 m^3/ha$).

- Analizę gospodarki leśnej za okres poprzedniego planu, ujętą w formie tzw. "referatów" wygłaszanych na Naradzie Techniczno-Gospodarczej: referatu nadleśniczego, koreferatu firmy sporządzającej plan, referatu tzw. Zespołu Ochrony Lasu (dotyczącego zagadnień ochrony lasu), oceny ze strony RDLP.

Referaty stanowią samodzielne całości, powtarzają więc niektóre informacje zamieszczone już wcześniej; mają jednak za zadanie naświetlić z różnych stron gospodarkę prowadzoną na podstawie poprzedniego planu.

- Podział na gospodarstwa

Gospodarstwo to grupa drzewostanów o podobnej funkcji. Wyróżnia się: gospodarstwo specjalne (S), obejmujące drzewostany pełniące funkcje specyficzne w urządzonym obiekcie, których realizacja wymaga ograniczenia lub zaniechania funkcji produkcyjnych, gospodarstwo wielofunkcyjnych lasów ochronnych (O), obejmujące obszary uznanych lasów ochronnych z wiodącą funkcją ochronną, oraz gospodarstwo wielofunkcyjnych lasów gospodarczych (G), obejmujące pozostałe obszary z wiodącą funkcją produkcyjną. W lasach ochronnych i gospodarczych może być wydzielane gospodarstwo zrębowe (drzewostany zagospodarowane rębnią zupełną), zrębowo-przerębowe (drzewostany zagospodarowane rębniami częściowymi i stopniowymi), przerębowe i gospodarstwo przebudowy.

Szczególnie ważne jest zaliczenie drzewostanów do gospodarstwa specjalnego – daje to podstawy do znacznego zmodyfikowania lub niekiedy zaniechania planowanych w nich działań gospodarczych.

Do gospodarstwa specjalnego zalicza się wg instrukcji urządzenia lasu:

- rezerwy przyrody wraz z otulinami;
- projektowane rezerwy przyrody;

- lasy uzdrowiskowe w strefach A i B ochrony uzdrowiskowej, określonych statutem uzdrowiska;
- lasy glebochronne na wydmach nadmorskich i klifach w pasie nadbrzeżnym, na wydmach śródlądowych oraz na stokach i zboczach o nachyleniu powyżej 45°;
- lasy wodochronne w strefach ochronnych ujęć wody i źródeł wody, wyodrębnionych stosownymi decyzjami administracyjnymi;
- wyłączone powierzchnie badawcze i doświadczalne;
- drzewostany objęte prawnym zakazem pozyskiwania drewna ze względu na
 - szczególne znaczenie dla ochrony przyrody;
 - wyłączone drzewostany nasienne oraz drzewostany zachowawcze;
- lasy o szczególnym znaczeniu dla obronności i bezpieczeństwa państwa;
- lasy znajdujące się na gruntach spornych (dotyczy sporadycznych przypadków obszaru znajdującego się w konturach granic stanowiących przedmiot sporu sądowego pomiędzy właścicielami gruntów);
- pojedyncze pododdziały uznane w protokole KZP za obszary o wyjątkowym
 - znaczeniu ze względów kulturowych, religijnych lub ekologicznych (np. parki podworskie lub fragmenty cmentarzyisk na gruntach zalesionych, unikatowe bory bagienne oraz lasy łęgowe).

Zaliczenie konkretnych drzewostanów do gospodarstw specjalnego jest ważną decyzją podejmowaną w toku prac nad planem.

- Przyjęte wieki rębności głównych gatunków drzew w Nadleśnictwie oraz wieki dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów;

Wiek rębności odpowiada przeciętnemu wiekowi, w których zdaniem sporządzającego plan optymalnie byłoby wycinać poszczególne drzewostany odpowiednich gatunków, ale nie przesądza bezpośrednio o planowaniu takiego wycięcia. Służy tylko do obliczenia dopuszczalnego do pozyskania etatu cięć rębnych, który następnie rozkłada się planując rębnie w poszczególnych drzewostanach. Im wyższy wiek rębności, tym docelowo starsze będą drzewostany w nadleśnictwie.

Dla podstawowych gatunków drzew – sosny, dębu, buka, świerka, jodły – instrukcja ochrony lasu zawiera dla każdego nadleśnictwa „widełki” w jakich można określić wiek rębności. Wyjątek od tych przedziałów można uczynić tylko za zgodą Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych. Dla pozostałych gatunków drzew instrukcja zaleca przyjęcie: modrzew, klon, jawor, jesion – około 100 lat; grab, lipa, brzoza, olsza – około 80 lat; osika, olsza odroślowa – około 60 lat; topola i olsza szara – około 40 lat, pozostawiając jednak swobodę decyzji w planie.

Warto sprawdzić, czy w aktualnym projekcie planu podwyższono czy obniżono wieki rębności w stosunku do planu poprzedniego..

Od 2011 r. Instrukcja Urządzenia Lasu umożliwia przypisanie poszczególnym drzewostanom tzw. „indywidualnych wieków dojrzałości rębnej”, np. dłuższe przetrzymanie drzewostanu pełniącego niezastąpioną rolę w eko-

systemie (por. wyżej), ale także wcześniejsze wkraczanie z rębnią do drzewostanów wymagających przebudowy lub uszkodzonych. Jeśli zastosowano takie podejście, to powinno być opisane w tym miejscu elaboratu.

– Etat użytkowania rębego

Etat określa się różnymi metodami dającymi różne wyniki, a następnie wybiera jeden z tych wyników. Ten wybór to ważna decyzja planistyczna. Obecnie najczęściej wybierany jest tzw. etat z potrzeb hodowlanych, tj. suma masy drewna, jaką zdaniem sporządzającego plan należy usunąć w cięciach rębnych z poszczególnych drzewostanów dla dobra lasu i jego odnowienia.

Obecnie urządzenie lasu ma tendencje do przyjmowania wyższych etatów cięć, niż w poprzedniej rewizji.

– Etat użytkowania przedrębego

Podstawowy jest tzw. wymiar powierzchniowy, tj. areał na jakim mają być wykonane cięcia przedrębne. Ilość drewna, jaka zostanie przy tym pozyskana, szacuje się za pomocą tablicowych współczynników.

– Ogólny opis wynikających z planu zadań gospodarczych: cięć, odnowień, innych zadań z zakresu hodowli lasu, ogólne wytyczne do ochrony lasu, ochrony przeciwpożarowej i innych.

– Prognozę stanu zasobów drzewnych na koniec okresu gospodarczego.

W tym rozdziale powinniśmy dowiedzieć się, jak zmieni się średni wiek drzewostanów, ich zasobność i struktura wieku. Sam przyrost średniego wieku niekoniecznie oznacza, że wzrośnie udział cennych przyrodniczo starodrzewi – może on być wynikiem wzrostu młodszych i średniowiekowych, dominujących powierzchniowo drzewostanów. Wzrost udziału KO i KDO (zob. wyżej) oznacza, że przyszłe lasy będą bardziej zróżnicowane strukturalnie. Jednak, z punktu widzenia gatunków związanych ze starodrzewami, przydatność KO i KDO nie da się jednoznacznie określić bez głębszych analiz (drzewostany w KO i KDO składają się ze starych i młodych drzew w różnych proporcjach i mają fizjonomię lasów silnie przeciętych, będących w toku rębni). Ubytek najstarszych klas wieku (VIII i wyższe, także VII a na nizinach także VI) powinien budzić obawy przyrodnika.

7.3. Opisy taksacyjne

Ten gruby tom planu urządzenia lasu zawiera, wykonane w zestandaryzowanym układzie, ułożone w kolejności oddziałów i pododdziałów, opisy wszystkich pododdziałów, w tym drzewostanów. Podstawowe elementy takiego opisu przedstawiliśmy w rozdziale 5.1.

7.4. Mapy

Do planu urządzenia lasu są załączone rozmaite mapy tematyczne. Decyzja, jakie mapy zostaną sporządzone, jest podejmowana w toku procesu planowania. Mapy sporządza się zwykle w skalach 1:5000 (tzw. mapa gospodarcza), 1:10000 (tzw. mapa

gospodarczo-przeładowa, to podstawowa mapa leśniczego) i 1:25000 lub 1:20000 (tzw. mapa przeładowa, używana w nadleśnictwie).

Zawsze sporządzana jest **mapa drzewostanów**, polegająca na zakolorowaniu odpowiednich wydziałów kolorem odpowiednim do gatunku panującego, o natężeniu tym ciemniejszym, im drzewostan jest starszy (por. także rozdz. 5.2). Mapa **typów siedliskowych lasu** powstaje przez zakolorowanie pododdziałów odpowiednio do typu siedliskowego. Podstawą są tu **mapy glebowo-siedliskowe** w dużej skali (1:10000 i większe), nie sporządzane przy każdej rewizji urzędzenia lasu, ale raz na ok. 50 lat. **Mapa cięć** obrazuje lokalizację planowanych cięć rębnych (ze wskazaniem typu rębni) w okresie planu oraz prognozowaną ich lokalizację w kolejnym dziesięcioleciu. **Mapa ochrony przyrody** pokazuje cenne elementy przyrody – np. siedliska przyrodnicze, skartowane stanowiska cennych gatunków itp., a także formy ochrony przyrody. Niekiedy rozdziela się ją na odrębne: **mapę walorów przyrodniczych (lub przyrodniczo-kulturowych)** oraz **mapę obszarów chronionych i funkcji lasu** (z zaznaczeniem także lasów ochronnych).

7.5. Program Ochrony Przyrody

Odrębny tom planu urzędzenia, gromadzący w założeniu informacje o przyrodzie nadleśnictwa, żargonowo określany jako „POP”. Sporządzany jest pod nazwą „aktualizacja programu ochrony przyrody”, gdyż zakłada się, że programy ochrony przyrody sporządzone w poprzedniej rewizji są nadal aktualne i wymagają tylko aktualizacji.

Program ochrony przyrody jest formalnie częścią planu urzędzenia lasu, zapisane w nim działania powinny więc być wdrażane. Niektórzy leśnicy postrzegają go jednak raczej jako opracowanie o charakterze przyrodniczo-edukacyjnym, gdyż rzeczywiście stanowi zwykle dobre podsumowanie wiedzy o przyrodzie nadleśnictwa. Program zawiera zwykle:

- Ogólną charakterystykę nadleśnictwa, w tym położenie administracyjne, położenie w regionalizacjach geograficznych i przyrodniczych, strukturę użytkowania gruntów, ogólną charakterystykę kompleksów leśnych, lasy ochronne, strukturę siedlisk, klimat, budowę geologiczną i rzeźbę terenu, opis gleb, opis wód, ogólny opis ekosystemów wodno-błotnych. Niekiedy sporo miejsca poświęca się także historii terenu, a w szczególności lasów. Są to te same informacje, które były już przedstawiane w elaboracie, tu jednak mogą mieć rozszerzoną formę.
- Wykaz i opis istniejących w nadleśnictwie form ochrony przyrody (obszary Natura 2000, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszar chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne). Tu osobno wymienia się i opisuje także formy projektowane, a mogą być przedstawione także formy proponowane (tj. wyniki z prac nad planem urzędzenia lasu);
- Inne osobliwości przyrody, np. drzewa „o charakterze pomnikowym” nie uznane za pomniki przyrody, nie objęte formalną ochroną osobliwości przyrody nieożywionej.
- Siedliska przyrodnicze podlegające ochronie (czyli siedliska z zał. I dyrektywy siedliskowej), ich występowanie a terenie całego nadleśnictwa.

Zwykle leśnicy w tym zakresie opierają się na wynikach inwentaryzacji siedlisk, jaką przeprowadzili w 2007 r. Inwentaryzacja ta nie zawsze była trafna i kompletna, zwłaszcza co do siedlisk nieleśnych. Sporządzane planu urządzenia lasu może być okazją do jej uzupełnienia lub weryfikacji. Zdarzają się jednak także przypadki wykorzystywania tej możliwości do wycofywania się z identyfikacji niektórych drzewostanów jako chronionych siedlisk przyrodniczych.

Identyfikacja poszczególnych drzewostanów jako chronionych siedlisk przyrodniczych może być o tyle ważna, że niekiedy prowadzi ona do wyłączenia unikatowych siedlisk (np. jaworzyn zboczowych 9180, borów bągiennych 91D0, niektórych łągów 91E0) z użytkowania oraz do zastosowania w innych typach siedlisk zmodyfikowanych, tzw. „przyrodniczych” docelowych typów drzewostanu.

- Zbiorowiska roślinne występujące na terenie nadleśnictwa. Szerszy opis dotyczy zwykle zespołów leśnych.
- Charakterystyka drzewostanów, w aspekcie: ich bogactwa gatunkowego, zróżnicowania warstwowego, pochodzenia, zgodności z siedliskiem i tzw. form degeneracji. Niekiedy odrębny rozdział poświęca się drzewostanom starym, np. „ponad 100-letnim”. Gdy takie podejście jest stosowane w nadleśnictwie, w POP może się znaleźć wykaz drzewostanów wyłączonych z użytkowania z przyczyn przyrodniczych (w różnych RDLP stosuje się różne nazwy – drzewostany referencyjne, drzewostany reprezentatywne, ostoje różnorodności biologicznej, ostoje ksylobiontów, zob. dalej).

„Formy degeneracji fitocenozy leśnych” opisywane w POP są podobne, ale nie identyczne z „formami degeneracji fitocenozy” w sensie przyjętym w geobotanice. W szczególności, „neonizacją” leśnicy nazywają obecność gatunków obcych w drzewostanie, pomijając tu – w przeciwieństwie do geobotaników – obecność gatunków obcych w runie.

Do „drzewostanów starych” leśnicy zaliczają drzewostany o wysokim wieku gatunku panującego oraz zazwyczaj wszystkie drzewostany w tzw. KO i KDO (por. wyżej). Dla przyrodnika drzewostany w KO i KDO nie zawsze będą odpowiadały pojęciu „starodrzewi”.

Niekiedy ujawniają się inne różnice w rozumieniu pojęcia „drzewostany ponad 100-letnie”. Np. w dyskusjach o ochronie Puszczy Białowieskiej przyrodnicy chcieli, by zaliczać do nich wszystkie drzewostany z ponad 5% udziałem ponad 100-letnich grup wiekowo-gatunkowych drzew (tj. z gatunkiem > 100 letnim ujawnionym w opisie taksacyjnym, np. 6Sw90, 3Gb90 1Db140), a leśnicy – by zaliczać tylko drzewostany, w których gatunek panujący, wymieniony na pierwszym miejscu opisu, ma ponad 100 lat (np. 4Db140 4Gb90 2Sw90).

- Opis flory i fauny, z listą występujących gatunków chronionych, a niekiedy chronionych i rzadkich. Zależnie od dostępnych danych, stanowiska poszczególnych gatunków są albo wyspecyfikowane, albo też jest tylko ogólna informacja o ich występowaniu na terenie nadleśnictwa. Tu opisane są także wyznaczone strefy ochrony niektórych gatunków chronionych.

Autorzy POP opracowują tę część na podstawie materiałów, jakie znajdują. Uwzględniają stanowiska gatunków zauważone podczas taksacji (opisu

drzewostanów), ale zwykle specjalnie ich nie szukają. Zarówno wykazy stanowisk, jak i listy gatunków, mogą więc być w różnym stopniu niekompletne. Takie niekompletności mszczą się później błędami w prognozie oddziaływania na środowisko (zob. dalej).

Leśnicy chętnie przyjmują wszelkie informacje o stanowiskach chronionych i cennych gatunków i jeśli je otrzymają, to zazwyczaj umieszczają je w POP.

- Opis i wykaz walorów kulturowych, jak np. pozostałości dawnych osad, grodziska, kapliczki, stare parki i cmentarze, drobne obiekty kulturowe rozproszone w lesie itp.
- Rozdział opisujący „zagrożenia środowiska leśnego i nieleśnego”, zwykle w ujęciu skoncentrowanym na biotycznych i abiotycznych zagrożeniach drzewostanów, pożarach itp.
- Plan działań z zakresu ochrony przyrody, który może w szczególności obejmować:
 - Niezbędne działania ochrony czynnej jeżeli są potrzebne (zwykle jednak leśnicy unikają ich zapisywania w POP, bo pociągałoby to za sobą obowiązek ich wykonania przez nadleśnictwo);
 - Ustalenia wynikające z planów ochrony, zadań ochronnych, planów zadań ochronnych dla form ochrony przyrody;
 - Wskazania co do uwzględniania potrzeb ochrony przyrody w gospodarce leśnej

Ta część w różnych POP ma bardzo różną szczegółowość i głębokość. Niekiedy sprowadza się tylko do ogólników i powtórzenia zapisów i tak obowiązujących instrukcji. W niektórych POP znajdują się tu jednak ważne ustalenia dotyczące np. pozostawiania biogrup, pozostawiania drzew biocenotycznych, ochrony stref przypotokowych, szczególnych zasad postępowania w miejscach występowania określonych gatunków i siedlisk przyrodniczych, dobrze opisanych potrzeb ekologicznych poszczególnych gatunków i siedlisk. Gdy w tej części POP znajdują się ważne dla przyrody zapisy, warto weryfikować, czy zostały one przeniesione także do elaboratu i uwzględnione we wskazówkach gospodarczych dla poszczególnych drzewostanów.

- Ogólne wskazania co do potrzeby kształtowania stosunków wodnych, małej retencji itp.
- Opis infrastruktury edukacji przyrodniczo-leśnej i ogólny opis działań edukacyjnych.

Wprowadzone kilkanaście lat temu do praktyki urzędzenia lasu programy ochrony przyrody oparte są na rozpowszechnionym w leśnictwie podejściu, że ochrona przyrody jest potrzebna i konieczna ale że powinna zostać poprzedzona zaewidencjonowaniem tych elementów przyrodniczych, które powinny być zachowane – i że takie zewidencjonowanie nie jest zadaniem leśników ani elementem urzędzenia lasu, a przeciwnie – powinno być leśnikom dostarczone. Dlatego POP jest zwykle zestawieniem i podsumowaniem dostępnych informacji, a nie opiera się na własnej inwentaryzacji przyrodniczej.

7.6. Prognoza oddziaływania na środowisko

Opracowanie przedstawiające oddziaływanie planu urządzenia lasu na środowisko, przynajmniej w opinii Autorów planu. Formalnie nie jest częścią planu, ale jej opracowanie (a następnie przedłożenie społeczeństwu i odpowiednim organom do zaopiniowania wraz z planem) jest jednym z elementów procedury tzw. strategicznej oceny oddziaływania planu na środowisko.

Zakres prognozy i jej treść określa w zasadzie ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku, choć przed sporządzeniem planu, RDLP uzgadnia z RDOS oraz z inspektorem sanitarnym szczegółowy zakres prognozy, tu mogą zostać zaakcentowane aspekty, na które prognoza powinna zwrócić szczególną uwagę.

Stosowane są nieformalne, ale „wprowadzone do stosowania” przez Głównego Konserwatora Przyrody, ramowe wytyczne w sprawie zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oddziaływania na środowisko planu urządzenia lasu. Niestety, niekiedy prowadzą one do stosowania nieprawidłowych metod prognozowania.

Typowa prognoza zawiera:

- Opis podstaw prawnych i metody sporządzenia;
- Opis zawartości planu urządzenia lasu, w tym ogólne wymienienie tych elementów planu, które szczególnie mogą oddziaływać na środowisko (etat cięć, lokalizacja cięć i odnowień, lokalizacja cięć i innych zabiegów pielęgnacyjnych, wprowadzanie podszytów i drugich pięter, zapisy POP);
- Cele ochrony środowiska ustanowione na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym i krajowym, istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele i inne problemy środowiska zostały uwzględnione w planie; a także opis powiązań z innymi planami i dokumentami. Tu ujmuje się także opis istniejących problemów ochrony środowiska;

Zazwyczaj jest to ogólny opis konwencji, dyrektyw, strategii, polityk i planów, z hasłowym uzasadnieniem że zaplanowana gospodarka leśna albo uwzględnia ich cele i jest z nimi spójna, albo że nie dotyczy ich zakresu.

- Opis analizę i ocenę istniejącego stanu środowiska – opis geograficzno-przyrodniczy nadleśnictwa, w tym form ochrony przyrody, zwykle powtarzający informacje z POP;
- Opis potencjalnych zmian środowiska w przypadku braku realizacji planu urządzenia lasu

Zwykle jest to ogólny opis uzasadniający, że powodowałoby to albo bezplanową i chaotyczną gospodarkę leśną, albo zarzucenie gospodarki leśnej z negatywnymi skutkami społecznymi, ekonomicznymi i przyrodniczymi;

- Opis przewidywanego przez autorów prognozy oddziaływania na: różnorodność biologiczną, ludzi, zwierzęta, rośliny, wodę, powietrze, powierzchnię ziemi, krajobraz, klimat, zasoby naturalne, zabytki, dobra materialne.

Autorzy prognozy uważają zwykle, że gospodarka leśna – utrzymując, odnawiając i rozwijając szatę leśną – niemal z definicji wpływa pozytywnie na różnorodność biologiczną, ludzi, powierzchnię ziemi, krajobraz, klimat, wody, zasoby naturalne i dobra materialne.

Więcej uwagi poświęca się oddziaływaniu na gatunki roślin, grzybów i zwierząt. Prognoza zwykle podaje wymagania tych gatunków, analizuje też lokalizację planowanych zabiegów względem znanych ich stanowisk. Z zestawienia wynika też, jaka część znanych stanowisk została pozostawiona bez żadnego zaplanowanego zabiegu. Następnie prognoza uzasadnia, dlaczego te zabiegi, ewentualnie przy zastosowaniu odpowiednich procedur i modyfikacji, nie stanowią zagrożenia. Metoda taka jest zalecana przez wspomniane wyżej wytyczne zaakceptowane przez Głównego Konserwatora Przyrody. Jednak, zastosowanie do prognozy oddziaływania tej metody jest merytorycznie prawidłowe tylko wówczas, gdy rozmieszczenie gatunków jest w pełni znane i punktowo zdeterminowane. W częstych przypadkach braku pełnego rozpoznania gatunków, albo przemieszczania się gatunków, stosowana metoda – mimo że oficjalnie zalecana – jest błędna.

Ocena oddziaływania na siedliska przyrodnicze polega na analizie zabiegów zaplanowanych w płatach poszczególnych siedlisk i ewentualnie zmian struktury drzewostanu siedlisk leśnych, odrębnie w obszarach Natura 2000 i odrębnie dla całego nadleśnictwa. Zwykle jednak nawet plany rębni w chronionych siedliskach ani prognozowany ubytek starodrzewi nie są przedstawiane jako oddziaływanie negatywne.

- Ogólny opis braku oddziaływania planu na spójność i integralność obszarów Natura 2000;
- Uzasadnienie braku oddziaływania transgranicznego;
- Przewidywane rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie negatywnych oddziaływań planu na środowisko;

Tu zwykle znajduje się zestawienie wszystkich proekologicznych modyfikacji gospodarki leśnej, jakie powinny mieć zastosowanie, by uniknąć negatywnego oddziaływania na środowisko.

Warto dokładnie przejrzeć ten zestaw pod kątem rzeczywistych potrzeb gatunków i siedlisk, a także sprawdzić, czy zostały one rzeczywiście uwzględnione w planie urządzenia lasu, np. przeniesione do Programu Ochrony Przyrody.

- Rozwiązania alternatywne do zastosowanych w planie.

By spełnić wymóg ustawy, autorzy prognozy zwykle wskazują tu, że alternatywą byłaby albo gospodarka bezplanowa, albo zarzucenie gospodarki leśnej, wyliczając negatywne skutki środowiskowe, społeczne i ekonomiczne takich rozwiązań. Praktycznie nie bada się natomiast rzeczywistych alternatyw dotyczących poszczególnych technicznych aspektów gospodarki leśnej, albo np. pozostawienia większej liczby drzewostanów wyłączonych z zabiegów.

- Proponowane metod monitoringu wpływu planu na środowisko;

Autorzy prognoz zwykle proponują, by monitoringiem stanu środowiska były procedury kontroli Lasów Państwowych oraz analizy wykonane przy kolejnej rewizji planu urządzenia lasu, przede wszystkim w zakresie struktury drzewostanów.

PROCEDURA PLANOWANIA URZĄDZANIA LASU I MOŻLIWOŚCI UCZESTNICTWA W NIEJ

8. PROCEDURA

Plan Urządzenia Lasu (PUL) jest podstawowym dokumentem prowadzenia gospodarki leśnej, opracowywanym dla każdego nadleśnictwa na okres 10 lat. Procedura opracowywania PUL składa się z szeregu etapów, a prace nad tym dokumentem trwają ponad 3 lata. Na około 2 lata przed utratą ważności obowiązującego PUL na jesieni rozpoczynają się prace nad nowym PULEm.

Przykład dla nadleśnictwa Krasieczyn obowiązuje PUL na lata 2008-2017. Oznacza to, że już z końcem 2015 roku, czyli w ósmym roku obowiązywania PUL, przystępuje się do opracowania nowego planu, tzn. rozpoczyna się rewizję Planu Urządzenia Lasu.

Na początek trochę podstaw prawnych. Jak już zostało wcześniej wspomniane, PUL sporządzany jest na podstawie przepisów ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jednolity Dz.U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 20 grudnia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu sporządzania planu urządzenia lasu, uproszczonego planu urządzenia lasu oraz inwentaryzacji stanu lasu (Dz.U. z 2005 r. Nr 256, poz. 2151). Oczywiście przy opracowywaniu PUL bierze się pod uwagę także szereg innych ustaw, które związane są z szeroko pojętym planowaniem gospodarczym oraz ochroną środowiska.

Ustawy to jednak nie wszystko. Procedura sporządzania PUL regulowana jest wewnętrznymi przepisami Lasów Państwowych, wprowadzonymi Zarządzeniem Nr 55 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2011r. w sprawie Instrukcji Urządzania Lasu wraz z korektą wprowadzoną zarządzeniem nr 21 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 3 kwietnia 2014 r. Dokumenty te są ogólnie dostępne i każdy może je pobrać ze strony internetowej Biuletynu Informacji Publicznej w zakładce „Zarządzenia i decyzje” pod adresem http://bip.lasy.gov.pl/pl/bip/uregulowania_wewnetrzne.

Instrukcja urządzenia lasu jest ważnym dokumentem. Stanowi ona akt normalizacji wewnętrznej w Lasach Państwowych porządkujący zakres, formę i sposoby technicznego wykonania dokumentacji do projektu planu urządzenia lasu zgodnie z przepisami prawa. Składa się z następujących części:

Część 1 – Instrukcja sporządzania projektu planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa,

Część 2 – Instrukcja wyróżniania i kartowania w Lasach Państwowych typów siedliskowych lasu oraz zbiorowisk roślinnych,

Część 3 – Instrukcja techniczna sporządzania i wydruku map leśnych.

W związku z częstymi zmianami w prawie, wynikającymi w głównej mierze z dostosowywania prawa krajowego do dyrektyw europejskich, Instrukcja Urządzenia Lasu jest co pewien czas aktualizowana, dlatego warto śledzić stronę internetową Lasów Państwowych, gdzie publikowane są zarządzenia i decyzje Generalnego Dyrektora Lasów Państwowych.

Wartym odnotowania jest nowelizacja Instrukcji Urządzenia Lasu jaka miała miejsce w 2009 roku⁵⁸. Można powiedzieć, że nowelizacja ta zmieniła tryb sporządzania PUL, poprzez dodanie kilku nowych etapów związanych z koniecznością przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko i zapewnienia udziału społeczeństwa poprzez możliwość składania uwag i wniosków. Nowelizacja instrukcji związana była z presją Komisji Europejskiej oraz precedensowym wyrokiem WSA w Warszawie w sprawie Nadleśnictwa Sulęcina z dnia 30 kwietnia 2009 r., którym to wyrokiem uchylono zatwierdzony dla nadleśnictwa PUL z powodu braku SOOŚ. Od tego momentu Lasy Państwowe zaczęły przestrzegać obowiązku przeprowadzenia oceny oddziaływania PUL na środowisko.

Zgodnie z art. 46 ustawy OOŚ, przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty:

- 1) koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju regionalnego;
- 2) polityk, strategii, planów lub programów w dziedzinie przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, **leśnictwa**, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu, opracowywanych lub przyjmowanych przez organy administracji, wyznaczających ramy dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko; PULu to zwykle nie dotyczy (choć wyjątkowo może – np. zalesienia)
- 3) polityk, strategii, planów lub programów innych niż wymienione w pkt 1 i 2, których realizacja może spowodować znaczące oddziaływanie na obszar Natura 2000 jeżeli nie są one bezpośrednio związane z ochroną obszaru Natura 2000 lub nie wynikają z tej ochrony. To właśnie głównie z tego powodu PUL podlega ocenie SOOŚ.

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko jest pewnego rodzaju postępowaniem, którego celem jest ocena skutków realizacji m.in. planu urządzenia lasu

58 Zarządzenie nr 12 z 9 lutego 2009 r. w sprawie zmiany zarządzenia dyrektora generalnego Lasów Państwowych z 18 kwietnia 2003 roku w sprawie instrukcji urządzania lasu (ZU-7019-3/09)

na środowisko. Jest to specyficzne postępowanie którego celem jest dostarczenie przybliżonej wiedzy, jakie skutki mogą powstać w przyszłości dla środowiska w skutek wycięcia w danym wydzieleniu drzew, albo prowadzenia danego typu rębni. Oczywiście postępowanie to nie daje pewności co do przyszłych skutków, ale stanowi pewne kryterium wg którego Minister Środowiska powinien zatwierdzić bądź odmówić zatwierdzenia danego PUL. Podjęciu przez Ministra Środowiska słusznej decyzji⁵⁹ mają służyć następujące działania dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych:

- a) uzgodnienie z RDOŚ stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko,
- b) sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko,
- c) uzyskanie wymaganych ustawą opinii (RDOŚ i PWIS),
- d) zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu.

Te elementy zmierzają do zapewnienia organowi, czyli ministrowi zatwierdzającemu plan, jak najszerszej wiedzy o potencjalnych skutkach, jeżeli chodzi o środowisko.

Ze strategiczną oceną oddziaływania na środowisko związany jest też obowiązek nałożony przez ustawodawcę na regionalnych dyrektorów Lasów Państwowych, przeprowadzenia postępowania z udziałem społeczeństwa. Dzięki temu, każdy z nas ma prawo wypowiedzieć się co do założeń do planu oraz kształtu opracowanego już planu przed podpisem przez ministra. Szerzej na temat udziału społeczeństwa w rozdziale 8.4.

8.1. Komisja Założeń Planu

Komisja Założeń Planu (KZP) to pewnego rodzaju spotkanie – narada, której celem ma być opracowanie wytycznych co do przyszłego planu urządzenia lasu.

Kiedy i przez kogo jest zwoływana?

KZP zwoływana jest przez dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, po wykonaniu prac przygotowawczych do planu urządzenia lasu w ósmym roku obowiązywania dotychczasowego PUL. Podstawowym zadaniem KZP jest sformułowanie „Założeń do planu urządzenia lasu” oraz zakresu projektowanych uzgodnień do prognozy oddziaływania tego planu na środowisko i obszary Natura 2000”.

Już na tym etapie dyrektor RDLP ma obowiązek zapewnić udział społeczeństwa w postępowaniu w sprawie sporządzenia projektu planu urządzenia lasu. Co najmniej miesiąc przed zwołaniem KZP, dyrektor RDLP podaje do publicznej wiadomości w BIP dostępnym na stronie internetowej właściwej dyrekcji oraz w prasie lokalnej, informację o przystąpieniu do sporządzenia projektu planu urządzenia lasu danego nadleśnictwa, o przewidywanym terminie zwołania w tej sprawie KZP, o możliwości udziału społeczeństwa w obradach KZP oraz o „Założeniach do planu urządzenia lasu” ustalanych podczas KZP.

⁵⁹ Uwaga! Nie jest to decyzja w sensie przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego

Kto może uczestniczyć w KZP?

Zwykle na takie spotkanie zapraszani są przedstawiciele urzędów, samorządów, przedsiębiorcy leśni oraz organizacje pozarządowe zainteresowane gospodarką leśną i ochroną przyrody w lasach danego nadleśnictwa. Ale w spotkaniu tym może brać udział każdy z nas. Nie trzeba powiadamiać pisemnie dyrekcję RDLP o chęci uczestnictwa. Wystarczy śledzić BIP i informacje o planowanym terminie KPZ. Ewentualnie uprzedzenie dyrekcji RDLP może być podyktowane wyłącznie względami organizacyjnymi związanymi z planowaną liczbą uczestników spotkania.

Komisji Założeń Planu przewodniczy dyrektor RDLP lub upoważniony przez niego zastępca, a ustalenia KZP ujmowane są w protokole, który podpisuje dyrektor RDLP. Protokół ustaleń KZP sporządzany jest w dwu częściach:

Część A: wytyczne w sprawie organizacji prac urzędzeniowych;

Część B: założenia do planu urządzenia lasu.

Zgodnie z Instrukcją Urządzenia Lasu (§ 126), w części A protokołu ustaleń KZP zapisuje się listę uczestników oraz wytyczne z zakresu organizacji prac urzędzeniowych, łącznie z programem ochrony przyrody, m.in. dotyczące:

- 1) prac siedliskowych, w tym fitosocjologicznych;
- 2) prac przygotowawczych, w tym oceny podstawowych założeń zagospodarowania przestrzennego regionu, podjęcie decyzji w sprawie ewentualnej korekty lasów ochronnych oraz uzgodnienie wykazu drzewostanów czasowo wyłączonych z użytkowania głównego;
- 3) formy przekazania bazy danych SILP na potrzeby planu urządzenia Lasu;
- 4) korekty podziału powierzchniowego oraz ewentualnego oznaczania granic oddziałów;
- 5) oznaczenia niewyraźnych granic wyłączeń oraz ujmowania w planie urządzenia lasu gruntów stanowiących współwłasność;
- 6) wykorzystania zdjęć lotniczych do planu urządzenia lasu;
- 7) ujmowania cech drzewostanów w planie urządzenia lasu;
- 8) zastosowania jednostek kontrolnych;
- 9) priorytetów dotyczących przebudowy;
- 10) zwiększenia powierzchni do odnowienia z tytułu uszkodzeń podczas cięć rębnych;
- 11) dodatkowych pomiarów drewna martwego;
- 12) sporządzania i wydruku map gospodarczych, gospodarczo-przeładowych i przeładowych oraz mapy sytuacyjnej;
- 13) podziału na obręby leśne oraz podziału na leśnictwa;
- 14) definicji obszarów zagrożonych uporczywym występowaniem szkód;
- 15) terminów i sposobów kontroli prac urzędzeniowych;
- 16) formy oprawy opisów taksacyjnych i map, w tym map dodatkowych, oraz prezentowania programu ochrony przyrody, a także ewentualnej ekspertyzy docelowej sieci dróg leśnych oraz prognozy ekonomicznej z uwzględnieniem danych wrażliwych;

- 17) ewentualnego sporządzenia dodatkowej tabeli dla gatunków chronionych, nieobjętych obszarem Natura 2000;
- 18) ustaleń dotyczących postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 oraz innych spraw organizacyjnych.

Natomiast w „Założeniach do planu urządzenia lasu” zapisuje się syntetycznie (w tym w formie tabel) ustalenia dotyczące:

- 1) obszarów chronionych i funkcji lasu;
- 2) typów siedliskowych lasu oraz ich ewentualnego uzupełniania o rozpoznane leśne siedliska przyrodnicze;
- 3) typów drzewostanów (TD) o kierunku ochronnym lub gospodarczym;
- 4) wieków rębności dla głównych gatunków drzew;
- 5) podziału lasów nadleśnictwa na gospodarstwa, w tym kwalifikowanie do gospodarstwa specjalnego;
- 6) wytycznych w sprawie cięć rębnych w poszczególnych gospodarstwach;
- 7) szczegółowych wytycznych w sprawie sporządzenia „Wykazu drzewostanów kwalifikujących się do przebudowy”;
- 8) wytycznych w sprawie pielęgnowania lasu, w tym cięć pielęgnacyjnych;
- 9) wytycznych w sprawie hodowli lasu, w tym orientacyjnych składów gatunkowych upraw;
- 10) wytycznych w sprawie ogólnej ochrony lasu oraz ochrony przeciwpożarowej;
- 11) wytycznych w sprawie zagospodarowania rekreacyjnego, w tym sporządzania odpowiedniej mapy przeglądowej;
- 12) wytycznych w sprawie użytkowania ubocznego oraz zagospodarowania łowieckiego;
- 13) wytycznych w sprawie ujmowania w planie urządzenia lasu zagadnień dotyczących infrastruktury nadleśnictwa;
- 14) wytycznych dotyczących charakterystyki ekonomicznej;
- 15) szczegółowości prognozy stanu zasobów drzewnych na koniec przyszłego okresu gospodarczego;
- 16) weryfikacji i aktualizacji programu ochrony przyrody, w tym sporządzenia tabel dotyczących przedmiotów ochrony oraz zadań ochronnych;
- 17) wydruku map tematycznych;
- 18) projektu wystąpienia do regionalnego dyrektora ochrony środowiska w sprawie zakresu oraz szczegółowości prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000;
- 19) innych zagadnień projektowych, specyficznych dla nadleśnictwa.

Powyższe zagadnienia są referowane podczas obrad KZP odpowiednio przez nadleśniczego (referat nadleśniczego) oraz naczelnika właściwego do spraw urządzania

lasu RDLP (koreferat naczelnika). Protokół ustaleń KZP jest załącznikiem do opisaniam ogólnego nadleśnictwa (elaboratu).

Bezpośrednio po podpisaniu przez dyrektora RDLP protokołu KZP, podaje on do publicznej wiadomości w BIP RDLP oraz prasie lokalnej informację o:

- 1) terminie i miejscu wyłożenia do wglądu „Założeń do planu urządzenia lasu”,
- 2) o sposobie, miejscu i terminie (co najmniej 21 dni od podania do publicznej wiadomości) składania uwag oraz wniosków do „Założeń...”,
- 3) o właściwości dyrektora RDLP do rozpatrywania tych uwag i wniosków;

Co dalej?

W terminie do trzech miesięcy po KZP, regionalny dyrektor RDLP występuje z wnioskiem do regionalnego dyrektora ochrony środowiska o uzgodnienie zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko oraz obszary Natura 2000 lub z wnioskiem o odstąpienie od sporządzania tej prognozy (z uzasadnieniem). Z takim wnioskiem dyrektor RDLP występuje również do państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego.

Dokumentację do wniosku stanowią:

- 1) projekt uzgodnienia zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oraz założeń do planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa;
- 2) założenia do planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa, to jest część B protokołu KZP;
- 3) mapa przeglądowa (według obrębów leśnych w skali 1 : 25 000) lub sytuacyjno-przeglądowa dla całego nadleśnictwa w skali 1 : 50 000 (z zastrzeżeniem, że są na niej czytelne istotne szczegóły dotyczące obszarów chronionych i funkcji lasu) z oznaczeniem granic obszarów Natura 2000 (z podziałem na PLB, PLH lub PLC) oraz rozpoznanych granic ostoi lub siedlisk przedmiotów ochrony, dla których wyznaczono dany obszar Natura 2000 na terenie lasów zarządzanych przez nadleśnictwo lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

Obowiązek dokonywania uzgodnienia zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oddziaływania na środowisko jest uzasadniony zindywidualizowanym charakterem takiej prognozy przy konkretnym planie. Dyrektor RDLP powinien zaproponować zakres i stopień szczegółowości, natomiast RDOŚ i PWIS powinny się do tej propozycji odnieść i ewentualnie dokonać uzgodnienia. Uzgodnienie powinno nastąpić w terminie 30 dni od daty otrzymania wniosku.

Uwaga!

Termin ten jest terminem instrukcyjnym i jego naruszenie nie rodzi żadnych skutków prawnych.

8.2. Zlecenie i opracowanie planu

Sporządzenie projektu planu urządzenia lasu dla nadleśnictwa koordynuje i organizuje dyrektor RDLP, jednak jego opracowaniem zajmują się wyspecjalizowane jednostki.

Do 5 kwietnia 2007 roku, zgodnie z art. 21 a ust. 1 pkt 4 ustawy o lasach, monopol na opracowywanie planów urządzenia lasu miało przedsiębiorstwo państwowe – Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej (BULiGL). Jednak jak zwracano uwagę, ograniczeniu ulega tu konstytucyjnie chroniona wolność działalności gospodarczej. Z tego względu przepis ten został zaskarżony do Trybunału Konstytucyjnego, który wyrokiem z 26 marca 2007 r. uznał, że art. 21a ust. 1 pkt 4 jest niezgodny z art. 20, art. 22 i art. 32 Konstytucji RP (K 29/06, OTK-A 2007, nr 3, poz. 30) i z dniem 5 kwietnia 2007 r. przepis przestał obowiązywać. TK stwierdził, że regulacja przewidziana w art. 21a ust. 1 pkt 4 wprowadza nadmierne ograniczenie swobody działalności gospodarczej, wobec czego jest niezgodna z art. 20 i 22 Konstytucji RP oraz że eliminuje konkurencję w sporządzeniu planów urządzenia lasu dla lasów pozostających w zarządzie PGL LP, wobec czego jest niezgodna z art. 32 Konstytucji RP.

Po wyroku TK, ustawowe zadania BULiGL zostały sprowadzone do:

- 1) okresowych wielkoobszarowych inwentaryzacji stanu lasów,
- 2) aktualizacji stanu zasobów leśnych,
- 3) prowadzenia banku danych o zasobach leśnych i stanie lasów.

Wskutek wyroku TK, także inne podmioty, poza BULiGL, będące „specjalistycznymi jednostkami lub innymi podmiotami wykonawstwa urządzeniowego” mogą również ubiegać się o zezwolenie na wykonywanie planów urządzenia lasu, dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa będących w zarządzie lasów Państwowych.

Jakie warunki należy spełniać by móc jako wykonawca sporządzać PUL?

Tę kwestię reguluje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 sierpnia 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie wyposażenia technicznego i wielkości potencjału kadrowego niezbędnego do należytego i terminowego wykonywania prac urządzeniowych.

Przedsiębiorca powinien dysponować odpowiednim wyposażeniem technicznym, umożliwiającym wykonywanie prac urządzeniowych przy sporządzaniu planów urządzenia lasu obejmującym:

- 1) przyrządy do pomiarów drzew i drzewostanów, umożliwiające wykonywanie pomiarów średnicy drzew na wysokości 1,3 m z dokładnością do 1 mm oraz wysokości drzew;
- 2) dalmierze lub taśmy;
- 3) odbiorniki systemu nawigacji satelitarnej (GPS);
- 4) świdy przyrostowe;
- 5) system teleinformatyczny posiadający funkcjonalność niezbędną do wykonania dokumentacji urządzeniowej w postaci dokumentów elektronicznych, w tym do sporządzenia:
 - a) opisu tekstowego, zestawień tabelarycznych oraz przedstawień graficznych,
 - b) baz danych,
 - c) map z wykorzystaniem systemów informacji przestrzennej (GIS).

Ponadto przedsiębiorca, chcący wykonywać prace urządzeniowe, powinien zatrudniać co najmniej 5 pracowników, z których każdy powinien posiadać wykształcenie:

- 1) wyższe o kierunku leśnictwo, geografia, biologia, geodezja i kartografia, gospodarka przestrzenna, inżynieria środowiska lub ochrona środowiska oraz co najmniej 3-letni staż pracy przy wykonywaniu planów urządzenia lasu lub
- 2) średnie leśne oraz co najmniej 6-letni staż pracy przy wykonywaniu planów urządzenia lasu. W okresie stażu pracy, taki pracownik powinien brać udział w sporządzaniu co najmniej dwóch planów urządzenia lasu wraz z prognozami oddziaływania na środowisko, które zostały zatwierdzone przez ministra właściwego do spraw środowiska.

W praktyce jednak, niewiele jest przedsiębiorstw, które spełniają te wymogi. Poza BULiGL do przetargów startują najczęściej jeszcze firmy TAXUS SI oraz Krameko.

Po uzgodnieniach jakich dokonano w ramach Komisji Założeń Planu, następuje opracowanie Specyfikacji Istotnych Warunków Zamówienia oraz przystąpienie, nie później niż w III kwartale dziewiątego roku obowiązywania dotychczasowego planu urządzenia lasu, do wyboru wykonawcy projektu planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody oraz prognozą oddziaływania na środowisko. W tym celu dyrektor RDLP zamieszcza w BIP ogłoszenie o przystąpieniu do zamówienia na sporządzenie projektu PUL. „Założenia ...”, które zostały opracowane na KZP stanowią składnik SIWZ. Postępowanie o wyłonienie wykonawcy prowadzone jest w trybie przetargu nieograniczonego na podstawie ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (tekst jednolity Dz. U. z 2013 roku, poz. 907 ze zmianami).

Wykonawcy powierza się wykonanie prac urządzeniowych obejmujących, m. in.:

- określenie siedlisk leśnych,
- wykonanie inwentaryzacji stanu lasu wraz ze wstępnym oszacowaniem miąższości drzewostanów i określeniem wskazań gospodarczych,
- inwentaryzację zasobów drzewnych dla obrębów leśnych wraz z rozdziałem miąższości do klas wieku i poszczególnych drzewostanów,
- opracowanie wyników inwentaryzacji lasu,
- opracowanie wyników taksacji lasu, w tym mapy gospodarczej, map gospodarczo-przeładowych, przeładowych oraz mapy sytuacyjnej,
- sporządzenie zestawień zbiorczych danych inwentaryzacyjnych (w formie tabel i wykazów) oraz zebranie danych uzupełniających do planu urządzenia lasu i programu ochrony przyrody z uwzględnieniem prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000,
- sporządzenie opisu ogólnego nadleśnictwa, w części dotyczącej spraw związanych z inwentaryzacją lasu i jej wynikami.
- sporządzenie opisu taksacyjnego
- opracowanie Programu ochrony przyrody wraz z mapą przeglądową walorów przyrodniczo-kulturowych,
- sporządzenie Prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i na obszary Natura 2000 wraz z mapą obszarów chronionych i funkcji lasu.

Procedura udzielenia zamówienia, kończy się podpisaniem umowy na wykonanie prac urzędniowych. Jak już powiedziano, opracowanie PUL powierza się specjalistycznym jednostkom. Po wyłonieniu wykonawcy projektu PUL, przystępuje on do opracowania projektu PUL.

Prace zasadnicze nad PUL obejmują:

- prace przygotowawcze,
- prace terenowe,
- prace kameralne,
- tworzenie zestawień zbiorczych danych inwentaryzacyjnych
- wykonanie map przeglądowych,
- aktualizacja programu ochrony przyrody,
- opracowanie prognozy oddziaływania na środowisko.

8.3. Narada Techniczno-Gospodarcza

Po zakończeniu prac zasadniczych, dyrektor RDLP zwołuje Naradę Techniczno – Gospodarczą (NTG). Następuje to nie później niż w pierwszym kwartale pierwszego roku obowiązywania sporządzanego planu urządzenia lasu. Głównym celem NTG jest sformułowanie „Projektu planu urządzenia lasu” oraz akceptacja sporządzonej „Prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000”.

Jak przebiega NTG?

- 1) Narada rozpoczyna się od analizy gospodarki leśnej za okres obowiązywania dotychczasowego planu urządzenia lasu (nazywany niekiedy okresem minionym lub ubiegłym). Analiza dokonywana jest podczas NTG na podstawie:
 - referatu nadleśniczego,
 - koreferatu wykonawcy projektu planu urządzenia lasu wraz z oceną oddziaływania na środowisko czynności gospodarczych wykonywanych zgodnie z dotychczasowym planem urządzenia lasu,
 - koreferatu Inspekcji Lasów Państwowych,
 - referatu kierownika ZOL (Zespołu Ochrony Lasu) dotyczącego kierunkowych zadań z zakresu ochrony lasu.
- 2) przeprowadzenie analizy gospodarki przeszłej na podstawie referatu nadleśniczego, referatu kierownika ZOL, koreferatu wykonawcy projektu Planu Urządzenia Lasu,
- 3) dokonanie oceny gospodarki przeszłej przez dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych,
- 4) omówienie i przyjęcie projektu Planu Urządzenia Lasu na podstawie referatu wykonawcy i koreferatu nadleśniczego,
- 5) omówienie projektu Programu Ochrony Przyrody na podstawie referatu wykonawcy projektu Planu Urządzenia Lasu i koreferatu nadleśniczego,

6) omówienie projektu Prognozy Oddziaływania Planu Urządzenia Lasu na Środowisko na podstawie referatu wykonawcy projektu Planu Urządzenia Lasu i koreferatu nadleśniczego.

Naradzie Techniczno-Gospodarczej (NTG) przewodniczy co do zasady dyrektor RDLP (może to być również upoważniony przez niego zastępca).

Kto może brać udział w NTG?

O ile instrukcja przewiduje udział społeczeństwa w KZP i KPP, to nie obliuguje do umożliwienia społeczeństwu udziału w NTG, a tylko mówi, że „jest to także możliwe”. O tym rozstrzyga dyrektor RDLP. Niektóre RDLP stosują zasadę zapraszania społeczeństwa na NTG, ale nie jest to obowiązek wynikający z instrukcji.

Zwykle w obradach uczestniczą przedstawiciele jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych. Obowiązkowo w obradach NTG udział biorą: nadleśniczy, kierownik ZOL, inspektor LP właściwy do spraw kontroli kompleksowej nadleśnictwa, kierownik jednostki sporządzającej projekt planu urządzenia lasu oraz naczelnicy RDLP właściwi do spraw: urządzania lasu, stanu posiadania, zasobów, hodowli, ochrony (w tym ochrony przeciwpożarowej i ochrony przyrody), użytkowania lasu oraz kontroli. Na naradę mogą być także zaproszeni przedstawiciele jednostek naukowych jako eksperci i doradcy.

Ustalenia NTG ujmowane są w protokole sporządzanym przez wykonawcę „Ustalenia Narady Techniczno – Gospodarczej”, który zatwierdzany jest przez dyrektora RDLP. Protokół ustaleń NTG jest podobnie jak protokół KZP, sporządzany w dwu częściach:

- 1) część A: końcowe ustalenia w sprawie organizacji prac urzędzeniowych oraz ocena gospodarki leśnej za okres obowiązywania poprzedniego planu urządzenia lasu,
- 2) część B: projekt planu urządzenia lasu.

W części A, tj. końcowych ustaleniach w sprawie organizacji prac urzędzeniowych zapisuje się w protokole:

- 1) skład osobowy NTG;
- 2) ocenę ostatecznej wersji mapy przeglądowej obszarów chronionych i funkcji lasu;
- 3) akceptację, przedstawianego w projekcie planu urządzenia lasu, zakresu i formy podstawowych założeń polityki przestrzennego zagospodarowania regionu;
- 4) rozstrzygnięcia w sprawie ewentualnych rozbieżności rodzajów użytków gruntowych;
- 5) zatwierdzenie zmian granic i numeracji oddziałów;
- 6) zakres wykorzystania wskaźników spodziewanego przyrostu bieżącego, tabelarycznego oraz użytecznego;
- 7) akceptację testu kontroli pomiaru miąższości na powierzchniach próbnych;
- 8) ocenę gospodarki leśnej za okres obowiązywania poprzedniego planu urządzenia lasu, wynikającą z analiz zawartych w odpowiednich referatach nadleśniczego i kierownika ZOL oraz koreferatach ILP i wykonawcy projektu planu, dokonaną przez dyrektora RDLP, wraz z wynikającymi z tej oceny wnioskami dotyczącymi gospodarki przyszłej;

- 9) wnioski w sprawie ogólnej ochrony lasu;
- 10) stwierdzenie, że projekt planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody został sporządzony zgodnie z przepisami ustawy o lasach oraz wytycznymi KZP;
- 11) inne końcowe wytyczne dotyczące organizacji prac nad planem urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody oraz prognozą oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000, w tym akceptacja zakresu prognozy symulacyjnej na koniec okresu oraz ustalenie formy przekazywania planu urządzenia lasu do nadleśnictwa.

Natomiast w części B – „Projekcie planu urządzenia lasu” zapisuje się w uporządkowanej i syntetycznej formie (w tym tabelarycznej) wszystkie końcowe dane dotyczące planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody, szczególnie dane liczbowe dotyczące zadań gospodarczych zatwierdzanych przez ministra właściwego do spraw środowiska.

Protokół ustaleń NTG jest załącznikiem do opisanego ogólnego nadleśnictwa (elaboratu).

Bezpośrednio po NTG, „Projekt planu urządzenia lasu” wraz z „Prognozą oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000”, poddawany jest opiniowaniu przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego i jednocześnie dokumenty te publikowane są w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP) RDLP.

8.4. Wyłożenie i formalny udział społeczeństwa

Udział społeczeństwa jest bardzo ważnym elementem opracowywania PUL. Jak już zostało wcześniej powiedziane, nasza partycypacja najpierw polega na możliwości zapoznania się z „Załoženiami do sporządzenia PUL”, które zostają wypracowane podczas obrad KZP, a następnie udział społeczeństwa możliwy jest na etapie Narady Techniczno – Gospodarczej.

Po podpisaniu protokołu NTG, do publicznej wiadomości w Biuletynie Informacji Publicznej danej RDLP, a także w prasie lokalnej, dyrektor RDLP podaje informację o:

- 1) terminie i miejscu wyłożenia do wglądu „Projekt planu urządzenia lasu” dla danego nadleśnictwa – zwykle projekt PUL jest wyłożony w siedzibie nadleśnictwa,
- 2) o sposobie, miejscu, jak też terminie (co najmniej 21 dni od podania do publicznej wiadomości) składania uwag i wniosków do „Projektu...”,
- 3) o właściwości dyrektora RDLP do rozpatrywania tych uwag i wniosków oraz o przewidywanym terminie zwołania Komisji Projektu Planu (KPP), a także możliwości udziału społeczeństwa w jej obradach;

Opcją fakultatywną jest zwołanie przez dyrektora RDLP – Komisji Projektu Planu (KPP), mającej charakter debaty publicznej w sprawie „Projekt planu urządzenia lasu” oraz „Prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko i obszary Natura 2000”. KPP zwoływane jest po uzyskaniu od RDOŚ i PWIS opinii w sprawie PUL.

Kto może uczestniczyć w KPP?

Każdy. Zwykle na KPP zapraszani są przedstawiciele urzędów, samorządów, przedsiębiorców leśnych oraz organizacji pozarządowych zainteresowanych gospodarką leśną i ochroną przyrody w lasach nadleśnictwa.

Podstawowym celem zwołania KPP jest omówienie zgłoszonych opinii, uwag i wniosków, a także sporządzenie uzasadnienia w jaki sposób te zgłoszone uwagi i wnioski zostały w PUL uwzględnione – jeśli takie w ogóle zostały zgłoszone. Jeśli nikt ze społeczeństwa nie złożył jakichkolwiek uwag i wniosków, KPP nie jest niestety zwoływane. Dlatego tak ważnym jest nasz aktywny udział! KPP jest ostatnim momentem by przedyskutować ostateczną wersję PUL, zwrócić uwagę na aspekty, które nie zostały uwzględnione.

Zapoznałem się z protokołami KZP i NTG. Chcę złożyć uwagi do PUL. Jak mogę to zrobić?

Wystarczy, że będziesz śledził BIP Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Twoim regionie i w wyznaczonym co najmniej 21 dniowym terminie złożysz swoje zastrzeżenia. Sposób składania uwag i wniosków jest całkowicie odformalizowany. Wystarczy, że podasz na co wykonawca ma zwrócić uwagę i pismo wyślesz pocztą do Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w formie pisemnej, albo drogą elektroniczną. Nie jest konieczne posługiwanie się podpisem elektronicznym, wystarczy zwykły e-mail. Możesz złożyć też osobiście. Ważne, żeby uwagi złożyć w terminie. Uwagi i wnioski złożone po upływie terminu nie będą rozpatrywane.

Jeśli chodzi o koniec terminu na złożenie uwag i wniosków, to nie jest do końca całkiem jasne jak to interpretować. W tej procedurze niekoniecznie stosuje się przepis KPA, że nadanie na poczcie w terminie oznacza dochowanie terminu. Organy często uznają, że terminem jest data wpływu do nich, ewentualnie, że za złożone w terminie uznają pisma nadane w terminie i otrzymane do 2 dni po terminie.

8.5. Zatwierdzenie PUL

Plan urządzenia lasu jest już gotowy, co dalej? Dyrektor RDLP sporządza wniosek o zatwierdzenie planu urządzenia lasu wraz z pisemnym podsumowaniem dotyczącym udziału społeczeństwa oraz występuje do Ministra Środowiska, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych, o zatwierdzenie tego planu.

Do wniosku o zatwierdzenie planu urządzenia lasu, dyrektor RDLP przedkłada:

- 1) opis ogólny nadleśnictwa, zwany elaboratem z programem ochrony przyrody,
- 2) zestaw map dotyczących drzewostanów oraz siedlisk, obszarów chronionych i funkcji lasu, a także walorów przyrodniczo-kulturowych (do programu ochrony przyrody) oraz mapę sytuacyjną nadleśnictwa;
- 3) prognozę oddziaływania PUL na środowisko i obszary Natura 2000 wraz z wymaganymi opiniami do tej prognozy;
- 4) pisemne podsumowanie zawierające zakres zagadnień związanych z udziałem społeczeństwa;

Ustawa o lasach stanowi jedynie, że minister właściwy do spraw środowiska zatwierdza plan urządzenia lasu dla lasów stanowiących własność Skarbu Państwa. Natomiast Instrukcja Urządzenia Lasu, będąca źródłem prawa wewnętrznego obowiązującego w strukturach Lasów Państwowych, doprecyzuje, że projekt planu urządzenia lasu staje się planem urządzenia lasu po jego zatwierdzeniu, w drodze decyzji, przez ministra właściwego do spraw środowiska.

O sporze o to, w jaki sposób minister „zatwierdza” plan urządzenia lasu, pisaliśmy już w rozdziale 3.2. Powtórzyć należy, że aktualnie sądy administracyjne stoją na stanowisku, że w przypadku zatwierdzenia planu urządzenia lasu, nie ma mowy o załatwieniu indywidualnej sprawy administracyjnej. Taki pogląd wyraził Naczelny Sąd Administracyjny, który swoje stanowisko odnośnie formy zatwierdzania PUL zajął w wyroku 12 marca 2014 r. (sygn. akt II OSK 2477/12). NSA podkreślił, że „decyzja administracyjna to jednostronna czynność organu administracji publicznej, posiadająca odpowiednią formę prawną i określająca konsekwencje stosowanej normy prawnej w sprawie indywidualnej w odniesieniu do konkretnie oznaczonego adresata, który nie jest w tej sprawie podporządkowany organizacyjnie ani służbowo temu organowi. Z kolei cecha decyzji administracyjnej polegająca na tym, że określa ona sytuację prawną podmiotu niepodporządkowanego organowi, który wydał decyzję administracyjną, pozwala na wyłączenie z zakresu pojęcia decyzji administracyjnej wszelkich aktów wydawanych przez organy wyższego stopnia w stosunku do organów niższego stopnia i przez przełożonych w stosunku do podwładnych, które noszą wspólną nazwę aktów wewnętrznych. Jednym słowem cechą charakterystyczną decyzji administracyjnej jest jej zewnętrzny charakter, władczość oraz podwójna konkretność: konkretny adresat i konkretna sytuacja, którą ten akt rozstrzyga, określając o prawach albo obowiązkach jego adresata.

Podejmowane przez ministra do spraw środowiska czynności dotyczą mienia Skarbu Państwa, który reprezentowany jest przez Lasy Państwowe. Tym samym podejmowane czynności nie mają charakteru zewnętrznego, nie mają bowiem adresata do którego są kierowane tym samym nie rozstrzygają o prawach albo obowiązkach nieistniejącego adresata. Podejmowane przez ministra do spraw ochrony środowiska czynności mają charakter wewnętrzny i związane są z zarządzaniem mieniem Skarbu Państwa. W tych okolicznościach organ administracji publicznej jakim jest minister do spraw ochrony środowiska nie podejmuje czynności o charakterze zewnętrznym, władczym nie rozstrzyga o prawach lub obowiązkach prawnych konkretnego podmiotu w indywidualnej sprawie. Zatem zatwierdzenie przez ministra do spraw ochrony środowiska planu urządzenia lasu nie następuje w formie decyzji administracyjnej.

Czy PUL zawsze obowiązuje dekadę?

Co do zasady tak, ale możliwe są zmiany w PUL, które wprowadza się w drodze aneksu. Aneks wymaga każdorazowo zatwierdzenia ministra do spraw środowiska. Jednak rozmiar pozyskania drewna ponad wielkość określoną w planie urządzenia lasu etatem miąższościowym użytków rębnych, może być w nadleśnictwie przekroczony tylko w związku ze szkodą (np. w wyniku uszkodzenia lasów przez emisje

przemysłowe lub w następstwie gradacji szkodliwych owadów) lub klęską żywiołową (np. z powodu huraganu, który powalił pewną liczbę drzew)⁶⁰.

Przypominamy o nowelizacji art. 18 ust. 4 pkt 3a ustawy o lasach. Ograniczenia etatowe stosuje się tylko do użytkowania rębnego, natomiast pozyskanie przedrębne nie jest z góry ograniczone w planie, lecz ma być wynikiem prawidłowego wykonania zabiegów pielęgnacyjnych na określonej powierzchni. Wprawdzie pozyskanie przedrębne nadal jest szacowane w planie, ale nadleśniczy nie jest związany zakazem jego przekroczenia.

PUL zatwierdzony, co dalej?

Po zatwierdzeniu PUL przez ministra właściwego do spraw środowiska, dyrektor RDLP:

- 1) podaje do publicznej wiadomości informację o zatwierdzeniu planu przez ministra i o możliwości zapoznania się z jego treścią oraz uzasadnieniem (z KPP) i posumowaniem (z postępowania),
- 2) przekazuje decyzję o zatwierdzeniu PUL wraz z podsumowaniem do RDOŚ oraz PWIS.
- 3) prowadzi monitoring skutków realizacji postanowień PUL w zakresie oddziaływania na środowisko, z częstotliwością oraz metodami zaproponowanymi w prognozie oddziaływania tego planu na środowisko i obszary Natura 2000.

Plan urządzenia lasu (zawierający elaborat, program ochrony przyrody, mapy, prognozę, podsumowanie) oraz oryginał decyzji w sprawie jego zatwierdzenia, przechowywany jest w archiwum RDLP, w odpowiedniej składnicy dokumentacji urzędniczej.

Informacje zawarte we wszystkich obligatoryjnych składnikach planu urządzenia lasu (według stanu na 1 stycznia pierwszego roku jego obowiązywania), a także prognoza OOŚ oraz podsumowanie postępowania z udziałem społeczeństwa, są jawne i udostępnia się je na wniosek zgodnie z ustawą o udostępnianiu informacji o środowisku.

Zgodnie z art. 14 ust. 3 ustawy OOŚ, dokumenty, o których dane są zamieszczane w publicznie dostępnych wykazach (BIP), udostępnia się w dniu złożenia wniosku, czyli zgodnie z literą prawa w ciągu jednego dnia!

9. ZNACZENIE WYBRANYCH ELEMENTÓW PLANU DLA PRZYRODY

9.1. Składy gatunkowe

Zazwyczaj podstawowym postulatem przyrodniczym wobec gospodarki leśnej jest utrzymanie składów gatunkowych drzewostanów maksymalnie zbliżonych do składu gatunkowego naturalnych dla danego terenu zbiorowisk roślinnych, z uwzględnieniem ich pełnej zmienności. Tam zaś, gdzie drzewostany są zniekształ-

⁶⁰ W. Radecki, *Ustawa o lasach, Komentarz*, art. 23, LEX

cone wskutek dawniejszej gospodarki, przyrodnicy postulują zwykle odtworzenie ich naturalnych składów. Wprawdzie w wyjątkowych sytuacjach sztuczne drzewostany także mogą być cenne dla niektórych cennych gatunków (np. dzięcioł trójpalczasty występujący w sztucznych świerczynach), ale w dłuższej perspektywie czasowej odbudowa naturalnych składów gatunkowych jest zwykle korzystniejszym wyborem.

W gospodarce leśnej, najistotniejszy dla kształtowania składu gatunkowego jest przyjęty w planie tzw. typ drzewostanu. Przykładowe typy drzewostanów dla poszczególnych siedlisk w różnych krainach przyrodniczo-leśnych w Polsce podają Zasady Hodowli Lasu. Nie zawsze jednak są to typy odpowiadające naturalnym zbiorowiskom leśnym, jakie występowałyby na danym siedlisku. Np. na siedliskach lasu mieszanego na nizinach, zalecane zwykle typy drzewostanów przewidują znaczny udział sosny, podczas gdy naturalnie miejsca te porastałyby w większości lasy liściaste. Jednak w planie można określić dla konkretnego nadleśnictwa typy drzewostanów innych niż sugerowane w Zasadach Hodowli Lasu, odpowiadające lokalnej specyfice przyrodniczej. Dobrą praktyką jest także przyjmowanie specyficznych typów drzewostanów dla chronionych siedlisk przyrodniczych, zbliżonych do składów naturalnych zbiorowisk leśnych, określanych na podstawie fitosocjologicznych prac naukowych. Zasady Hodowli Lasu stanowią: *„Zasady postępowania hodowlanego na chronionych siedliskach przyrodniczych powinny promować składy gatunkowe drzewostanów oraz kierunki i zasady ich zagospodarowania zgodne z charakterystycznym dla nich priorytetem ochronnym”*. W praktyce, szeroki zestaw możliwych typów drzewostanów w nadleśnictwie oraz dostosowanie tych typów do naturalnych składów zbiorowisk leśnych, zwykle świadczy o proprzyrodniczym podejściu przyjętym w planie urządzenia lasu.

Plan urządzenia lasu zawiera zwykle przykładowe składy gatunkowe odnowień, prowadzące do wyhodowania drzewostanów zgodnych z typem drzewostanu. Mimo ramowego określenia w planie typów drzewostanu, nadleśniczy może modyfikować wskazania gospodarcze i podejmować indywidualne decyzje, które zapewniają najlepszą realizację celów gospodarki leśnej, w tym decyzje dotyczące składu gatunkowego wyprowadzanych drzewostanów.

Współczesne leśnictwo dąży do zachowania pełni zróżnicowania gatunkowego ekosystemów leśnych i ich drzewostanów. Zasady Hodowli Lasu zalecają wykorzystywanie i promowanie jak najszerszej puli gatunków domieszkowych, co jest zgodne z przyrodniczym postulatem zachowania naturalnej różnorodności składu gatunkowego drzewostanów. Problematyczne jest jednak wykorzystywanie w leśnictwie, nawet jako gatunków domieszkowych, drzew poza swoim naturalnym zasięgiem geograficznym, czyli tzw. gatunków obcych. Chodzi tu nie tylko o gatunki pochodzące z innych kontynentów (np. daglezwia, dąb czerwony, czeremcha amerykańska), ale także o gatunki krajowe, wprowadzane poza swoim zasięgiem (np. świerk, modrzew, buk). Mimo że prawo nie zabrania sadzenia i odnawiania gatunków obcych w ramach „racjonalnej gospodarki leśnej”, z przyrodniczego punktu widzenia nie powinny one być stosowane. Nawet gatunki obce nie wykazujące obecnie tendencji inwazyjnych, stwarzają ryzyko negatywnego oddziaływania na ekosystemy leśne w przyszłości. Problem ten dotyczy jednak raczej lasów nizinnych, a nie

górkich. W przypadku obecności w lasach inwazyjnych gatunków obcych, degradujących strukturę ekosystemu leśnego (np. czeremcha amerykańska w niektórych regionach) mogą one wymagać zwalczania na podstawie art. 9 ustawy o lasach, co w planie urządzenia lasu może być zaplanowane w programie ochrony przyrody.

Aktualna struktura gatunkowa może znacznie odbiegać od docelowej struktury typów drzewostanów. Wówczas kolejne plany urządzenia lasu będą planować stopniową przebudowę drzewostanów, zmieniając powoli strukturę gatunkową w kompleksie. Jest to jednak proces rozłożony na dziesięciolecia. Zmiany te będą oddziaływać na zasiedlające las gatunki. Zwykle są to pozytywne zmiany w kierunku unaturalniania, ale mogą zaistnieć przypadki, w których zmiany te okażą się dla pojedynczych elementów różnorodności biologicznej niekorzystne (np. gatunki związane z sosną w kompleksie przebudowywanym na zgodne z siedliskiem lasy liściaste). Przebudowa oznacza też zwykle silną ingerencję w ekosystem i wiąże się z intensywnymi cięciami.

9.2. Wieki rębności

Zmiana struktury wiekowej drzewostanów w skali większego kompleksu leśnego lub nadleśnictwa zależy przede wszystkim od przyjętego w planie urządzenia lasu etatu cięć rębnych. Ten zaś z kolei zależy od przyjętych wieków rębności dla podstawowych gatunków drzew. O wiekach rębności decyduje Komisja Założeń Planu, przy czym dla sosny, świerka, jodły, dębu i buka dolna i górna granica wieku rębności dla wszystkich nadleśnictw jest z góry określona w Instrukcji Urządzenia Lasu. Choć wiek rębności nie oznacza, że drzewostany będą wycinane dokładnie w tym wieku, to jest parametrem wpływającym na obliczenie etatu cięć rębnych, zaś na realizację etatu wybiera się kolejno najdojrzalsze do wyrębu drzewostany, im więc wyższy etat, tym więcej starodrzewi zostanie wyciętych. Należy jednak pamiętać, że zmiany etatu w kolejnych dziesięcioleciach mogą wyrażać nie tylko wzrost intensywności pozyskania, ale mogą także być wynikiem wzrostu zasobności drzewostanów.

Analiza tego, w jaki sposób realizacja planu urządzenia lasu wpłynie na strukturę wiekową drzewostanów w nadleśnictwie, a także na strukturę wiekową drzewostanów w obszarach chronionych (np. obszarach Natura 2000), powinno być elementem prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko. W przypadku stosowania rębni częściowych i stopniowych, należy pamiętać że drzewostany w tzw. klasie odnowienia (KO), choć zawierają jeszcze pewną ilość starych drzew, nie będą w pełni przydatne dla gatunków wymagających zwartego starodrzewia, nie powinny więc być wliczane do starodrzewi przy kontrolowaniu zmian struktury wiekowej. Nie wystarczy analiza prognozowanej zmiany średniego wieku drzewostanów w nadleśnictwie lub obszarze: nie musi ona być powiązana ze zmianą udziału starodrzewi.

Plan urządzenia lasu, formułując wskazówki gospodarcze dla poszczególnych drzewostanów, odnosi się do określanego dla konkretnego drzewostanu tzw. wieku dojrzałości rębnej. Przyjmuje się, że wiek ten jest zazwyczaj zbliżony do przyjętego w nadleśnictwie wieku rębności dla panującego gatunku drzewa, ale może być modyfikowany zależnie od stanu konkretnego drzewostanu. Np. można przyjąć w pla-

nie znacznie wyższy wiek dojrzałości rębnej konkretnego drzewostanu, co będzie skutkowało opóźnieniem cięć rębnych, np. w przypadku drzewostanów pełniących niezastąpioną funkcję (także przyrodniczą) w ekosystemie.

9.3. Rębnie

Przestrzenna i wiekowa struktura drzewostanu zależy przede wszystkim od stosowanego, określonego w planie urządzenia lasu, sposobu odnawiania drzewostanów – stosowanej rębni i szczegółów jej wykonania, np. okresu odnowienia, a także od przyjętych w planie wieków dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów.

Rębnie zupełne kształtują mozaikę jednowiekowych drzewostanów, zwykle o uproszczonej strukturze gatunkowej, a ich zastosowanie w warunkach górskich jest znikome. Zwykle, choć nie zawsze, stosowane jest sztuczne odnowienie.

Rębnie częściowe, o stosunkowo krótkim, 10-20-letnim okresie odnowienia, mają podobne skutki dla struktury drzewostanów, mimo że zazwyczaj stosowane jest w nich odnowienie naturalne.

Rębnie złożone z długim okresem odnowienia umożliwiają kształtowanie drzewostanów o bardziej zróżnicowanej strukturze wiekowej. W szczególności tzw. rębnia stopniowa udoskonalona (IVd) z długimi (40-50 lat) okresami odnowienia, wykonywana w całych pododdziałach i wykorzystująca różne sposoby cięć, umożliwia utworzenie drzewostanów wielogatunkowych o zróżnicowanej strukturze przestrzennej i wieku. Rębnia przerębowa (V), w Polsce stosowana rzadko, niemal wyłącznie w drzewostanach jodłowych, a częściej w krajach alpejskich, oznacza w ogóle odejście od pojęcia „okresu odnowienia” i gwarantuje ciągłe utrzymywanie drzewostanu o zróżnicowanej strukturze wiekowej i przestrzennej. Ceną zastosowania rębni złożonych z długimi okresami odnowienia, kształtujących zróżnicowaną strukturę wiekową drzewostanów, jest jednak rozproszenie cięć rębnych w całym kompleksie leśnym, co może nie sprzyjać gatunkom wrażliwym na obecność człowieka.

Plan urządzenia lasu determinuje ramowo typy rębni, jakie mają być stosowane na poszczególnych typach siedliskowych lasu, oraz wskazuje w konkretnym drzewostanie – w ramach tzw. wskazówki gospodarczej – typ rębni i cięcia przypadające do wykonania w ramach tej rębni na objęte planem dziesięciolecie. Nadleśniczy ma jednak prawo do stosowania modyfikacji rębni przez przenoszenie poszczególnych elementów technicznych i przestrzennych w grupie rębni złożonych, a także zastosowanie w rębni zupełnej niektórych rozwiązań z grupy rębni złożonych. Nadleśniczy jest także uprawniony do samodzielnej zmiany rębni zupełnej przewidzianej w planie urządzenia lasu, na rębnię złożoną oraz zamiany rębni złożonych, jeżeli pozwolą one na osiągnięcie przyjętego celu hodowlanego. Powodem takiej zmiany mogą być także względy przyrodnicze.

9.4. Cięcia przedrębne

Niekiedy na strukturę lasu mogą wpływać także cięcia przedrębne i sposób ich wykonania. Ochrona niektórych gatunków i niektórych typów siedlisk przyrodni-

czych może wymagać modyfikacji w tym zakresie, np. kształtowania drzewostanów przerzedzonych lub kształtowania nierównomiernego przestrzennie zwarcia. Takie działania ochrony czynnej w planie urządzenia lasu powinny być zapisane w programie ochrony przyrody.

9.5. Wybór metody obliczenia etatu

Etat cięć rębnych oblicza się dla gospodarstw różnymi metodami „z ostatniej klasy wieku”, „z dwóch ostatnich klas wieku”, „ze zrównania średniego wieku”, „z potrzeb hodowlanych”, „wg okresów uprzątnięcia KO/KDO”. W planie urządzenia lasu wybiera się, który wynik przyjąć.

Wyższy etat oznacza bardziej intensywne pozyskanie drewna, nie ma jednak wprost proporcjonalnej zależności między wysokością etatu, a oddziaływaniem na przyrodę. Etat „wg potrzeb hodowlanych” to suma ilości drewna, jakie należy wyciąć z poszczególnych drzewostanów, ale zakładając ciągłość ich użytkowania i odnawiania, a nie optymalizację ich znaczenia dla różnorodności biologicznej; nie oznacza więc wcale, że wycięcie takiej ilości drewna jest niezbędne dla ekosystemu.

9.6. Gospodarstwo specjalne

Zaliczenie cennego przyrodniczo drzewostanu do gospodarstwa specjalnego to krok znacznie ułatwiający zmodyfikowanie, ograniczenie lub odstąpienie od planowanych w nim działań gospodarczych. Gdyby taki drzewostan pozostawał w innym gospodarstwie, to byłby brany pod uwagę w obliczaniu etatu tego gospodarstwa, a w konsekwencji, w przypadku ewentualnej rezygnacji z wykonania w nim zaplanowanych cięć, nie pozyskane z niego drewno musiałoby zostać pozyskane z innych drzewostanów.

9.7. Powierzchnie pozostawiane bez zabiegów

Dotychczasowe doświadczenia i dane naukowe wskazują, że szczególne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej mają fragmenty lasów wyłączonych z użytkowania i poddane ochronie biernej. Wiele silnie zagrożonych wyginieciem gatunków zwierząt, roślin i grzybów wyraźnie preferuje takie obszary, ponieważ struktura lasu funkcjonującego bez ludzkiej ingerencji jest zwykle bogata w kłuczowe dla przyrody, a nieliczne w lasach gospodarczych elementy, takie jak: bardzo stare, wielkogabarytowe drzewa, drzewa zamierające i martwe, wykroty itp. Nie do przecenienia jest też znaczenie takich obszarów leśnych dla poznania procesów naturalnej dynamiki lasu, stanowiących przecież punkt odniesienia dla wszelkich ingerencji gospodarczych.

Możliwe jest także wyznaczanie i pozostawianie fragmentów lasu wyłączonych z użytkowania w ramach gospodarki leśnej, w tym utrwalenie takiej decyzji w planie urządzenia lasu. W większości RDLP w Polsce od kilku lat wyznaczane są w każdym nadleśnictwie drzewostany o zdecydowanej dominacji funkcji ochronnej, przeznaczone głównie do ochrony różnorodności biologicznej i do umożliwiania obserwowania naturalnych procesów zachodzących w lesie, nazywane zwykle „powierzchni-

25. Wiek rębności dla buka na terenie puszczy karpackiej to najczęściej 120 lat. Można wnioskować o podwyższenie tego wieku w PUL nawet do 140 lat. Dzięki temu więcej drzew będzie miało szansę dożyć sędziwego wieku, być może stać się pomnikami przyrody lub powiększyć zasób wielkowymiarowego martwego drewna.
Fot.: Buk około 160 letni przeznaczony do wycinki. Obszar projektowanego Turmickiego Parku Narodowego.
(fot. R. Michalski)

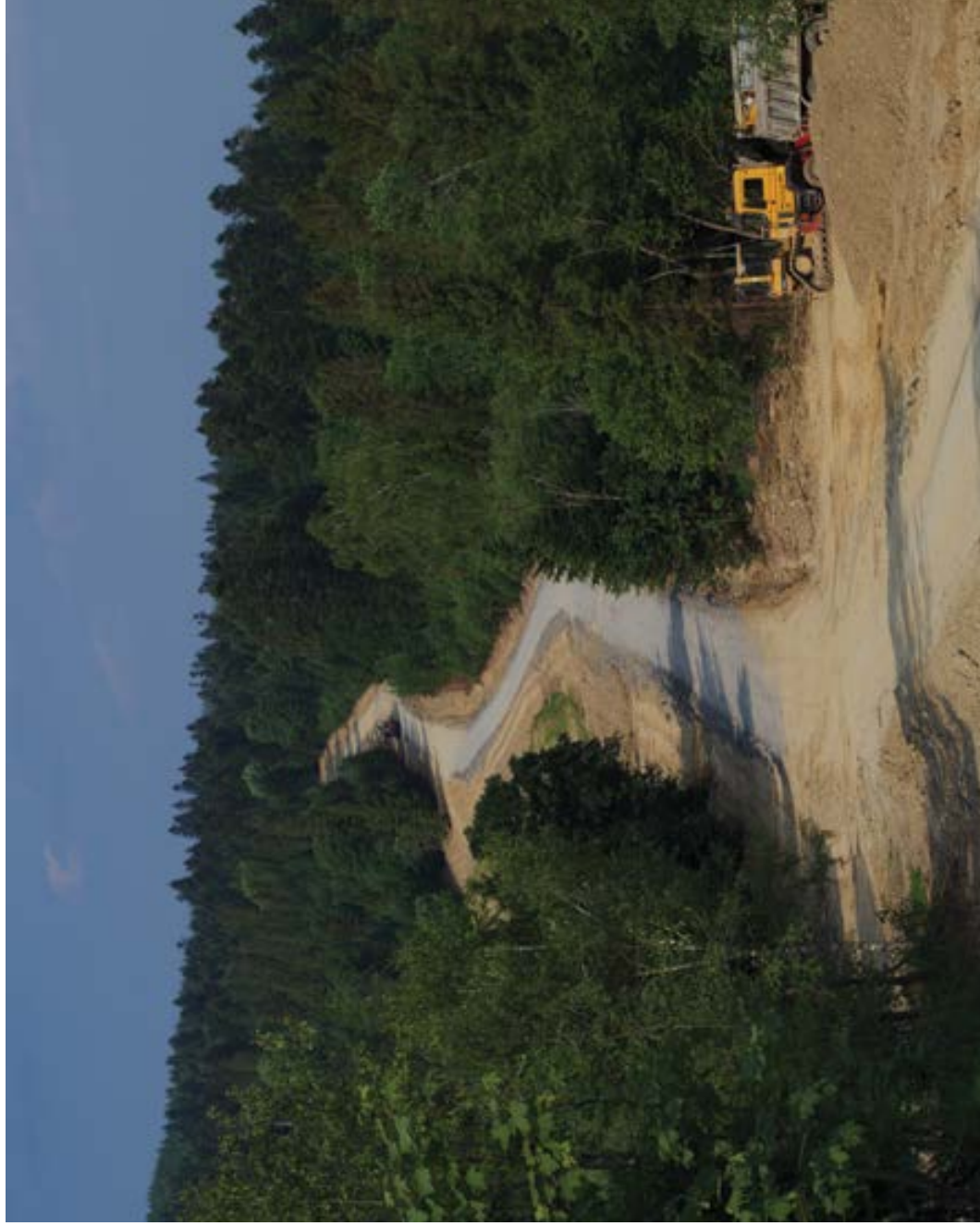
26. Jaworzyna jest rzadkim zbiorowiskiem leśnym, priorytetowym dla Unii Europejskiej. Na Pogórzu Przemyskim tworzy kilku – kilkunastoarowe płaty. Warto wnioskować o wyłączenie jaworzyny z pozyskania drewna w PUL. Fot.: Wycięty około 200 letni jawor. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego. (fot. R. Michalski)

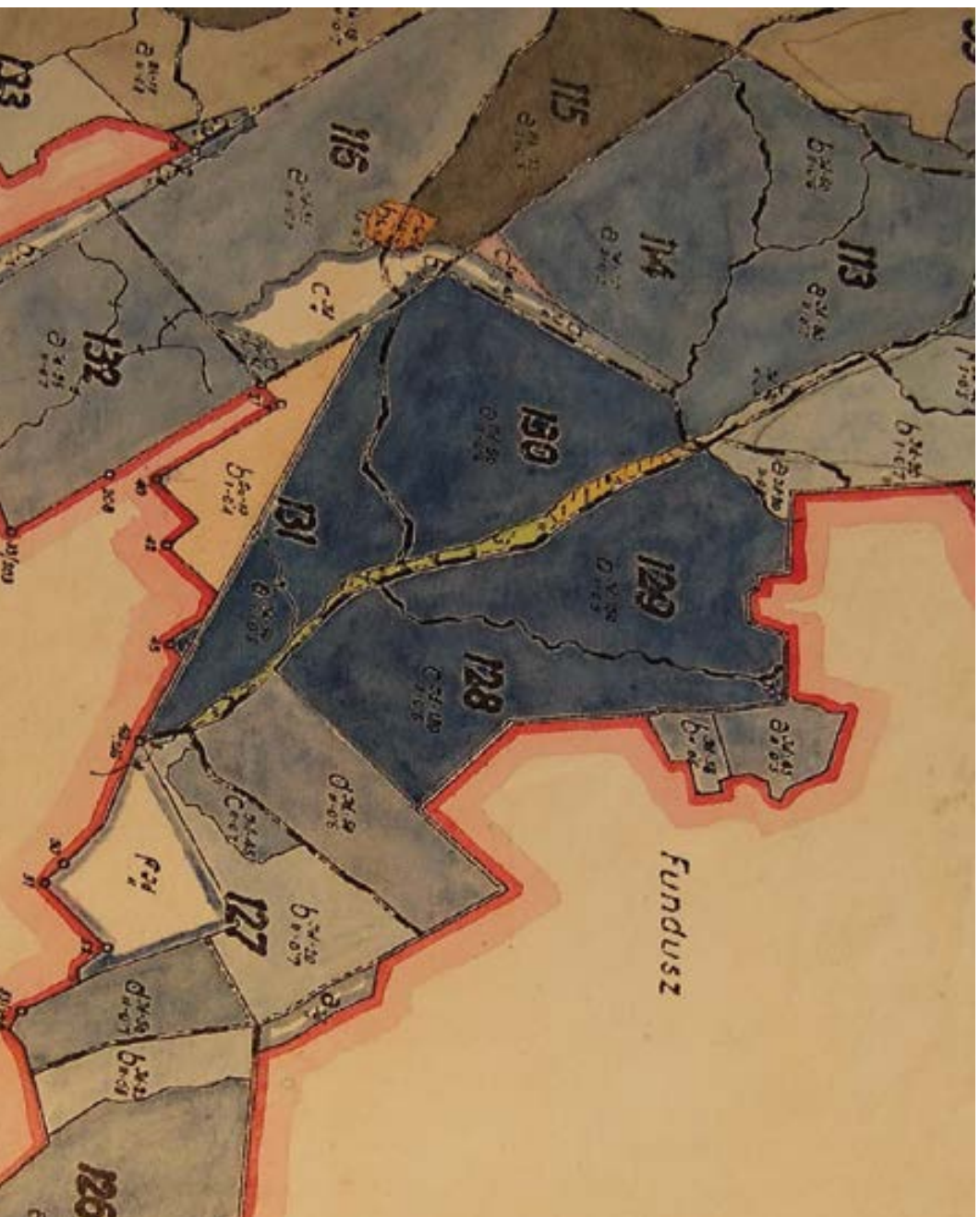
27. Największej jodeł o wymiarach pomnika przyrody rośnie na terenie projektowanego Turnickiego Parku Narodowego. Warto wnioskować w PUL o wyłączenie z pozyskania drewna najcenniejszych fragmentów starodrzewu.
Fot.: Ponad dwustuletnia jodła. Obszar projektowanego Turnickiego Parku Narodowego. (fot. Archiwum Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze)

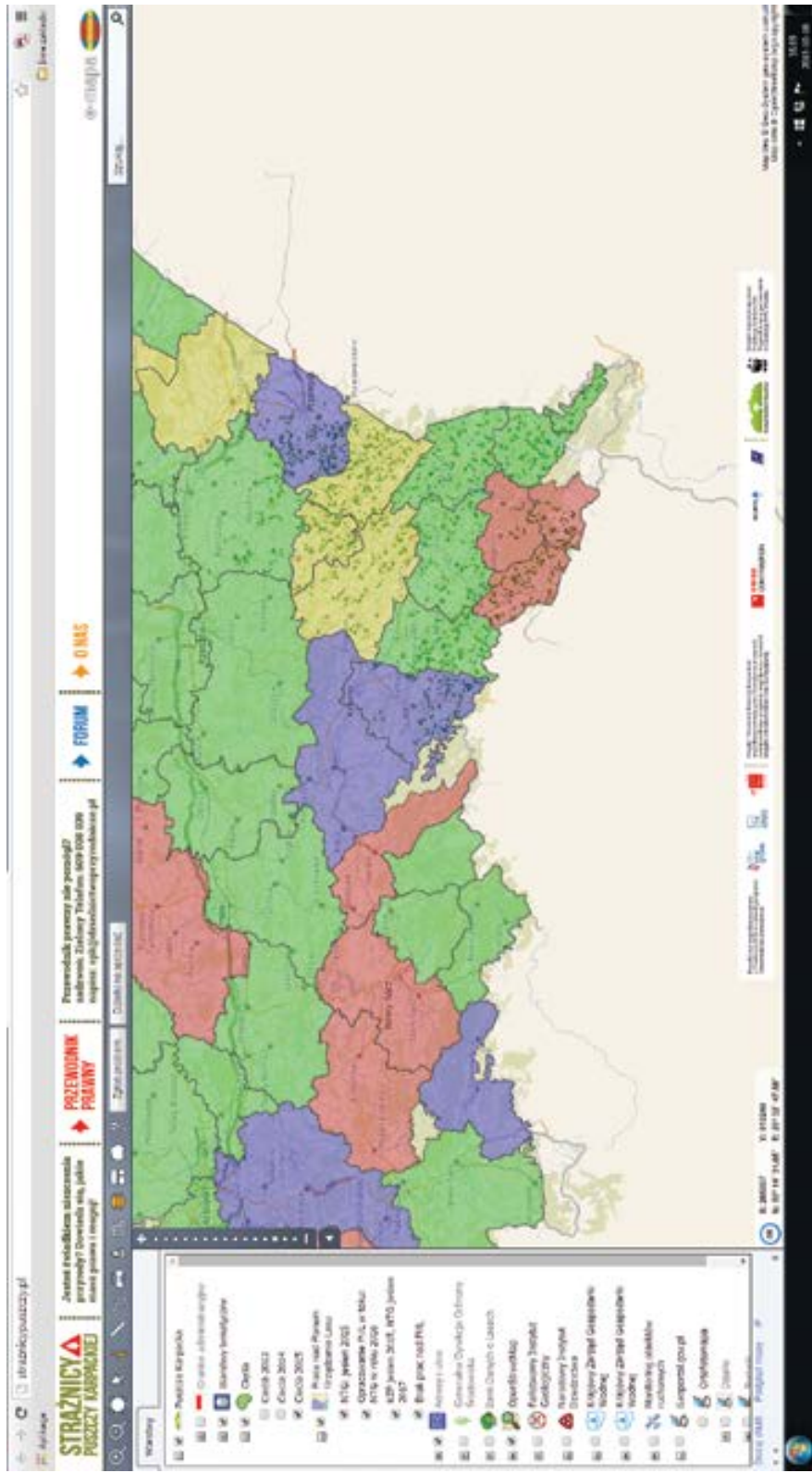
28. W niektórych nadleśnictwach w Karpatach w ciągu 10 letniego trwania PUL piliarze odwiedzają aż 70% wydzieł leśnych. Każdorazowy wjazd poprzedzony jest budową nowej w praktyce jednorazowej drogi zrywkowej. W warunkach górskich erozja następuje w ciągu kilku lat wypukując często ponad metrowej głębokości koleiny. By zmniejszyć ilość nowych dróg zrywkowych można zmniejszyć intensywność cięć – wnioskować o zmniejszenie pozyskania drewna w kolejnym PUL.
Fot.: droga zrywkowa w nadleśnictwie Ustrzyki Dolne. (fot. Archiwum Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze)

29. Pod nazwą „przebudowa”
Lasy Państwowe zamieniają
drogi gruntowe w szerokie
utwardzone drogi, na których
mogą się mijać 2 samochody
ciężarowe, unikając przy
okazji procedury OOS.
Fot.: „Przebudowana” droga
na Kiczere Dydiowską,
Nadleśnictwo Stuposiany.
(fot. Archiwum Fundacji
Dziedzictwo Przyrodnicze)

30. Mapa leśna z lat 50 XX wieku, postrodku widać wydzielenie opisanne jako Jd180, czyli z dominacją jodły w wieku 180 lat. Co oznacza że owe jodły zaczęły rosnąć w II połowie XVIII wieku, czyli nikt ich nie sadził. Dzis znacznie odmłodzone, choć drzewostan nadal ponad stuletni.
 Fot.: Skan mapy leśnej z Archiwum Przemyskiego dla dawnego nadleśnictwa Wojtkowa, obecnie Bircza - fragment przedstawiła projektowany Tumicki Park Narodowy.

31. Geoportal www.straznicypuszczyl.pl pozwala na ustalenie na jakim etapie jest PUL dla interesującego nas nadleśnictwa, w których wydzieleniach prowadzone są w danym roku cięcia, ile m³ zostanie wycięte oraz jaki rodzaj rełni zastosowany. Umożliwia też przyjrzenie się uważnie wydzieleniom za pomocą dostępu do warstwy o Lasach. Geoportal może być pomocnym narzędziem dla lokalnych przyrodników zainteresowanych ochroną puszczy karpackiej. Choć zawiera też informacje o PULach dla całej Polski.

niami referencyjnymi", „drzewostanami nie objętymi gospodarowaniem", „ostojami różnorodności biologicznej" lub „ostojami ksylobiontów". W praktyce są one wyłączane z planowego pozyskiwania z nich drewna. Często nie realizuje się w nich także cięć sanitarnych i nie pozyskuje użytków przygodnych.

Formalnie nie jest to „wyłączanie drzewostanów z gospodarki leśnej", a – dokonywane w ramach gospodarki leśnej – wyłączanie ich z użytkowania. Gospodarka leśna to „działalność zmierzająca do ukształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w sposób i tempie zapewniającym trwałe zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego, żywotności i zdolności do wypełniania, teraz i w przyszłości, wszystkich ważnych ochronnych, gospodarczych i socjalnych funkcji na poziomie lokalnym, narodowym i globalnym, bez szkody dla innych ekosystemów"; w jej ramach można więc podejmować także decyzje o nie wykonywaniu zabiegów w pewnych drzewostanach, jeżeli przysłuży się to osiągnięciu zakładanych celów.

Warto podkreślić, że wyznaczanie sieci takich powierzchni zbiega się z wymogami posiadanego przez większość regionalnych dyrekcji lasów państwowych certyfikatu FSC. Certyfikat ten wymaga, by: „Zarządzający lasami wyznaczał, zachowywał i zaznaczał na mapach przykłady istniejących w krajobrazie ekosystemów (tzw. ekosystemy referencyjne, Representative Sample Areas). W pierwszej kolejności, jako ekosystemy referencyjne wyznaczane są powierzchnie w stanie naturalnym lub maksymalnie zbliżonym do naturalnego. Takie obszary, stosownie do ich planów są pozostawione bez ingerencji w naturalnym stanie. Wybór obszarów leśnych objętych taką ochroną ma być prowadzony w oparciu o rozpoznanie kluczowych walorów biologicznych między innymi poprzez konsultacje z jednostkami naukowymi, organizacjami przyrodniczymi oraz samorządami. Nie pozyskuje się drewna na takich obszarach. Ideą tego wskaźnika FSC jest wyznaczenie sieci powierzchni reprezentujących wszystkie typy ekosystemów leśnych, pozostawionych naturalnym procesom (tj. wyłączonych, w ramach „gospodarki leśnej", z działań gospodarczych ingerujących w ekosystem). Istotą takich powierzchni jest śledzenie, jak las rozwijałby się i funkcjonował bez ingerencji człowieka; m.in. po to by mieć punkt odniesienia dla oceny przyrodniczych skutków działań hodowlano-ochronnych i użytkowania lasu. Celem dodatkowym jest zachowanie tych elementów leśnej różnorodności biologicznej, które są ze swojej natury antropofobne i związane z lasami o naturalnym charakterze, a nie z lasami zagospodarowanymi. Idea wyznaczenia „ekosystemów reprezentatywnych" polega m.in. na tym, że wyłączone z gospodarowania powinny być takie fragmenty lasu, które w ogóle mogą być rozumiane jako „ekosystem". W związku z tym na poczet powierzchni wyłączonej nie można zaliczać niewielkich grup i kęp – ich pozostawianie, jak najbardziej zasadne, służy jednak innym celom: kształtowaniu wewnętrznej struktury przyszłego ekosystemu leśnego. Idea „reprezentatywności" ekosystemów wyznaczonych i wyłączonych z użytkowania wymaga, by każdy typ ekosystemu leśnego był znacząco reprezentowany w tej puli, pozostawianie nie użytkowanych drzewostanów nie powinno więc być ograniczone tylko do skrajnych siedlisk, np. tylko do siedlisk bagiennych, ale powinno obejmować także znaczące fragmenty dominujących powierzchniowo ekosystemów, np. buczyn.

Drzewostany wyłączone z użytkowania nie muszą, a wręcz nie powinny być rozmieszczone równomiernie na terenie Nadleśnictwa, czy nawet RDLP. Należałoby oczekiwać ich koncentracji na terenach lasów szczególnie cennych przyrodniczo. Naturalne jest wyłączenie z użytkowania trudniej dostępnych fragmentów lasu, np. stromych zboczy oraz dolin potoków. Wyłączeniu z użytkowania podlegać mogą szczególnie cenne przyrodniczo, a marginalne gospodarczo siedliska przyrodnicze – np. lasy zboczowe (siedlisko 9180), lasy bagienne (siedlisko 91D), łągi (siedlisko 91E0). Optymalnie, płaty lasu kształtowane przez naturalne procesy powinny tworzyć sieć obszarów i pasm, stanowiącą „ruszt ekologiczny” lasu. Tam, gdzie pozwalają na to warunki, optymalnym rozwiązaniem jest zgrupowanie „ekosystemów reprezentatywnych wyłączonych z zagospodarowania” w większe kompleksy i powierzchnie (np. przez zaliczenie co najmniej kilku sąsiadujących z sobą wydzielen). Decyzja dotycząca tego, jak dużą powierzchnię powinna zajmować obszary wyłączone z gospodarowania powinny być elastyczna i dopasowywana do lokalnych warunków. Badania wykonywane na wyspecjalizowanych siedliskowo gatunkach leśnych, m.in. bezkręgowcach i ptakach, wskazują jednak, że ich populacje stają się bezpośrednio zagrożone wymarciem, jeśli powierzchnia dostępnych drzewostanów o odpowiedniej strukturze spada poniżej wartości 10-20% powierzchni całego kompleksu. Sugeruje to, że aby umożliwić przetrwanie tych najcenniejszych taksonów, należałoby ochroną bierną obejmować min. 10-20% powierzchni drzewostanu.

Wyznaczenie powierzchni wyłączonych z użytkowania powinno mieć w założeniu charakter długoterminowy, mimo że formalnie wyrażane jest pozostawieniem drzewostanu bez wskazówki gospodarczej na aktualny okres urzędowania lasu. Jednak, wykaz takich powierzchni powinien znaleźć się w programie ochrony przyrody i może być też utrwalony np. zarządzeniem nadleśniczego, bądź zaliczeniem odpowiednich powierzchni do tzw. „lasów o wysokich wartościach przyrodniczych (HCVF)”. Pozostawienie lasu naturalnym procesom warto niekiedy rozważyć – jako alternatywę do tradycyjnych działań ochronnych lub odtwarzania lasu – po wielkopowierzchniowych zaburzeniach, jak wiatrołomy, osuwiska czy gradacja owadów. Doświadczenia wskazują, że tak pozostawione fragmenty lasu szybko się regenerują i pod względem przyrodniczym dość szybko nabierają unikatowych wartości.

Drzewostany wyłączone z użytkowania powinny być wyspecyfikowane w elaboracie i w programie ochrony przyrody, a w opisie taksacyjnym powinny być pozostawione bez wskazówki gospodarczej. Należy zastrzec, że sam brak wskazówki gospodarczej nie zawsze oznacza intencję wyłączenia drzewostanu z użytkowania – w starym drzewostanie może oznaczać brak potrzeby trzebieży późnej, podczas gdy na cięcie rębne jest jeszcze za wcześnie; ale w kolejnej rewizji planu urzędowania taki drzewostan może być normalnie zaplanowany do cięcia rębnego.

Przykładowo, w RDLP Krosno, zarządzeniem 28/2014 wyznaczone mają być w każdym nadleśnictwie tzw. ostoje ksylobiontów, których wykaz ma się znaleźć w programie ochrony Przyrody. Mają one być włączone do gospodarstwa specjalnego (zob. wyżej) i wyłączone z pozyskania. Zalecono, by w pierwszej kolejności wyznaczać je w obszarach Natura 2000 jako część zasobów siedlisk przyrodniczych, a także by włączać tu: drzewostany na siedliskach bagiennych, priorytetowe siedliska przyrodnicze (tj. łągi, jaworzyny zboczowe, bory i lasy bagienne, świetliste dą-

browy), drzewostany i tak już chronione w formach ochrony przyrody, drzewostany w całorocznych strefach ochrony gatunkowej, parki podworskie, grodziska, cmentarze, wybrane starsze drzewostany lub ich fragmenty w strefach ekotonowych, na obszarach o zwiększonej trudności pozyskania (zbocza, wąwozy, jary, tereny podtopione itp.), na obszarach z permanentnymi szkodami powodowanymi przez gatunki chronione (żubry, bobry itp).

Jest to słuszny, potrzebny i bardzo cenny środek ochronny, jednak jego skuteczność będzie bardzo silnie zależeć od szczegółów praktycznej interpretacji, w tym od sposobu naboru powierzchni, ich rozmieszczenia oraz ich areалу. Warto postulować, by do tej sieci zostały włączone przede wszystkim miejsca rzeczywistego występowania ksylobiontów, tj. obszary, na których stwierdzono występowanie owadów, grzybów lub mchów szczególnie związanych z mikrosiedliskami martwego drewna. Konieczne jest przy tym wzięcie pod uwagę uwarunkowań metodycznych znajdowania stanowisk takich gatunków: wyznaczana ostoja ksylobiontów powinna być odpowiednio duża, by zapewnić gatunkowi trwałość dogodnych warunków do rozwoju, tj. nie może obejmować tylko punktu, w którym gatunek znaleziono, ale powinna obejmować drzewostan lub drzewostany o zbliżonych cechach, które zgodnie z zastosowaną metodyką badania gatunku należy uznać za jego siedlisko/stanowisko (w przypadku gatunków Natura 2000 wytyczne do interpretacji „stanowiska” gatunku i tym samym do wyznaczenia tego siedliska jako ostoi ksylobiontów, powinny być zgodne z wytycznymi do ich monitoringu). Przesłanką do wyznaczania ostoi ksylobiontów powinno być nie tylko występowanie gatunków z dyrektywy siedliskowej ale także gatunków z krajowej lub karpackiej czerwonej listy lub księgi oraz gatunków chronionych, a w szczególności współwystępowanie takich gatunków. W drugiej kolejności, zwłaszcza przy braku dobrych danych o występowaniu ksylobiontów, jako ostoje ksylobiontów należy wyznaczać tereny o szczególnie podwyższonym zapasie martwego drewna, w tym w szczególności martwego drewna grubowymiarowego. Można bowiem domniemywać, że są to miejsca najbardziej przydatne do ochrony ksylobiontów. Często będą to np. silnie wcięte doliny potoków (por. wyżej) i strome zbocza oraz inne miejsca trudno dostępne. Można i warto wyznaczać ostoje ksylobiontów jako część zasobów siedlisk przyrodniczych chronionych w obszarach Natura 2000, nawet jeśli proponowane ostoje nie mają obecnie jeszcze cech sprzyjających ksylobiontom – z założeniem, że naborą takich cech w miarę akumulacji rozkładającego się drewna. Można i warto zaliczać do ostoi ksylobiontów drzewostany w całorocznych strefach ochrony zwierząt i grzybów objętych strefową ochroną gatunkową, mając świadomość, że drzewostany w takiej strefie naborą cech sprzyjających ochronie ksylobiontów – nawet więc w przypadku likwidacji strefy ochrony gatunkowej (np. wskutek zaniku w niej chronionego gatunku, zmiany miejsca gniazdowania ptaka), ostoja ksylobiontów powinna być utrzymana. W niektórych kompleksach leśnych, ze względu na ich szczególne i wybitne znaczenie dla ksylobiontów, powierzchnia takich ostoi (zarówno powierzchnia poszczególnych ostoi, jak i łączna powierzchnia ostoi ksylobiontów w nadleśnictwie) powinna być znaczna, obejmująca także wiele drzewostanów poza obecnymi rezerwatami przyrody.

9.8. Projektowane formy ochrony przyrody

Jeżeli istnieją projekty form ochrony przyrody, np. projektowane rezerваты, to bardzo ważne jest, by właśnie jako projektowane rezerваты zostały wskazane w planie urządzenia lasu, a w konsekwencji zaliczone do gospodarstwa specjalnego i pozostawione bez użytkowania.

Wg instrukcji urządzenia lasu „projektowane rezerваты są to powierzchnie leśne ujęte w takiej formie w aktualnych wykazach właściwego regionalnego dyrektora ochrony środowiska, dla których wymagana dokumentacja została przekazana do uznania za rezerwat. Dla zachowania charakteru danego drzewostanu należy podać, że jest on projektowanym rezerwatem i jednocześnie ograniczyć przewidywane czynności gospodarcze do niezbędnych zabiegów, zgodnie z celem ochrony projektowanego rezerwatu”.

9.9. Zapisy w Programie Ochrony Przyrody

Elementem programu jest zazwyczaj rozbudowany opis sposobów uwzględniania potrzeb ochrony przyrody w gospodarce leśnej, wskazujący także „proprzyrodnicze” modyfikacje w sposobach jej prowadzenia. Tu może się znaleźć miejsce np. na:

- wskazania dotyczące najkorzystniejszych dla przyrody sposobów wykonywania rębni, a także cięć przedrębnych i przygodnych,
- wskazania do pozostawiania drzew biocenotycznych – o szczególnych cechach indywidualnych (np. drzew dziuplastych, drzew wyróżniających się wiekiem lub rozmiarami),
- wskazania do pozostawiania nie użytkowanych biogrup i innych fragmentów drzewostanów,
- wskazania do ochrony stref przypotokowych
- wskazania dotyczące optymalnych przyrodniczo terminów wykonywania prac oraz terminów i obszarów, w których wykonywania określonych prac należy unikać,
- wskazania do sposobów ochrony i odbudowy zasobów martwego drewna podczas prowadzenia prac leśnych,
- wskazania do ograniczania ekspansji gatunków obcych,
- wskazania do ochrony źródeł, potoków, skał itp., wreszcie ochrony ekosystemów nieleśnych (np. łąk, młak, torfowisk) w lasach,
- wskazania dotyczące procedur postępowania podczas planowania i wykonywania zabiegów;
- wskazania dotyczące procedur naprawy nieumyślnie spowodowanych szkód przyrodniczych.

9.9.1. Drzewa biocenotyczne

Pozostawianie drzew biocenotycznych zaleca już sama instrukcja ochrony lasu.

Zaleca ona pozostawianie do biologicznej śmierci i naturalnego rozkładu drzew w szczególności takich jak:

- a) żywe i martwe drzewa, miejscowo spróchniałe (ze zgnilizną) oraz drzewa z owocnikami grzybów (hubami):
 - z łatwo widoczną zgnilizną pnia (np. z widocznymi, otwartymi ranami pnia, dziupłami wypełnionymi próchnem, z uszkodzeniami od pioruna, złamane,
 - z owocnikami grzybów (hubami),
 - z koroną częściowo (powyżej 1/3) obumarłą (martwe konary i gałęzie w koronie),
- b) drzewa dziuplaste:
 - z dziupłami zasiedlonymi przez ptaki lub inne gatunki zwierząt,
 - z dziupłami i próchnowiskami powstałymi w miejscach zranień po obumarłych gałęziach,
 - z dziupłami wypełnionymi próchnem,
- c) drzewa o nietypowym pokroju:
 - tzw. niezwykle formy,
 - drzewa pozbawione korony na skutek złamania.
- d) drzewa z nietypowymi formami morfologicznymi np. szyszek, kory, gałęzi,
- e) drzewa rodzimych gatunków biocenotycznych: naturalnie występujące lub wprowadzone, poprawiające bazę żerową zwierzyny, nektarodajne, urozmaicające krajobraz, takie jak jabłoń, grusza, czereśnia, śliwa ałyczna i inne.
- f) drzewa z gniazdami ptaków, o średnicy gniazdz powyżej 25 cm,
- g) przestoje: drzewa i grupy drzew pozostawione na następną kolej rębę lub do ich naturalnej śmierci i rozkładu,
- h) drzewa będące siedliskiem chronionych gatunków grzybów, roślin i zwierząt,
- i) drzewa wyraźnie wyróżniające się wiekiem lub rozmiarami w stosunku do innych drzew na tym terenie,
- j) drzewa stanowiące pamiątkę kultury leśnej, np. osobniki gatunków egzotycznych (wyróżniające się wiekiem lub wymiarami) wszystkie powierzchnie doświadczone założone przed 1945 r. (bez względu na gatunek),
- k) drzewa tworzące założenia przestrzenne, np. aleje, szpalery.

Ponieważ jednak inne rozdziały tej samej instrukcji zalecają utrzymanie higieny lasu i usuwanie np. wykrotów i złomów, które mogłyby być zasiedlone przez „szkodniki”, zasada pozostawiania drzew biocenotycznych (wraz z wyraźnym wyliczeniem, co obejmuje to pojęcie, m. in. wykroty, złomy, drzewa zahubione, wszystkie drzewa martwe itp.) powinna być powtórzona i wzmocniona jako zapis w POP.

Np. w RDLP Krosno od 2014 r. została wprowadzona zasada pozostawiania drzew martwych i zamierających na pozycjach cięć oraz nie prowadzenia jednostkowych użytków przygodnych (z pewnymi zrozumiałymi wyjątkami, jak np. zagrożenie bezpieczeństwa powszechnego na dużą skalę), a nawet pozostawiania na gruncie

drzew ściętych, gdy już ich ścięcie jest niezbędne np. dla ochrony bezpieczeństwa – ale nie wiadomo czemu tylko „we wskazanych w planach zadań ochronnych lub planach ochrony miejscach występowania ptaków wymagających martwego drewna, owadów saproksylicznych oraz na siedliskach przyrodniczych”. Taka troska o zasoby martwego drewna powinna dotyczyć wszystkich lasów.

Konsekwentne pozostawianie drzew zamierających poprawi ochronę szczególnie tych owadów ksylobiontycznych, które są związane z drzewami dopiero zamierającymi i świeżo zmarłymi, w tym np. zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberrinus* (gatunek wymagający, na podstawie prawa UE, także ochrony siedlisk przed nieumyślnym niszczeniem). Skuteczność wprowadzonej zasady będzie jednak zależać od interpretacji pojęcia „jednostkowych” użytków przygodnych. Jeżeli występuje np. kilka zamierających jodeł w wydzieleniu, kępa kilku zamierających drzew bądź łączny wiatrował/złom kilku drzew, to takie drzewa powinny być pozostawiane. W przypadku zniszczenia lasu na dużej powierzchni (np. rozległy wiatrołom), powinna być pozostawiona przynajmniej część drzew. Jako „sytuacje kłęskowe”, stanowiące wyjątek od zasady, powinny być interpretowane sytuacje zagrażające rozpadem drzewostanu, o ile usuwanie zamierających drzew może taki rozpad ograniczyć – o ile zasadne może być traktowanie w ten sposób gradacji kornika w drzewostanie świerkowym, to nie wydaje się zasadne zaliczanie tu np. przypadków rdzy (raka) jo dły.

Od zasady pozostawiania drzew martwych i zamierających leśnicy będą stosować odstępstwo, gdy uznają, że drzewa takie stwarzają zagrożenie nadmiernego rozwoju owadów i grzybów mogących spowodować zamieranie innych drzew. Obawy takie niekiedy mogą mieć podstawy (np. w przypadku gradacji kornika drukarza, choć i w jego przypadku zwalczanie kornika bywa dla ekosystemu leśnego równie niszczące, jak sama jego gradacja), to niekiedy bywają też przesadzone. Np. w przypadku zamierania jesionu, współczesna wiedza nie potwierdza raczej, by usuwanie zamierających jesionów rzeczywiście znacząco podnosiło szansę przeżycia pozostałych drzew. W związku ze sposobami dyspersji grzyba – sprawcy choroby, wydaje się raczej, że nie jest możliwe znaczące zmniejszenie ekspozycji jesionów na patogena przez usuwanie drzew zainfekowanych, a szanse poszczególnych drzew na przeżycie zależą raczej od ich indywidualnej odporności. Mimo że zamieranie jesionu stanowi niewątpliwie potencjalne zagrożenie dla różnorodności biologicznej związanej z tym drzewem i z całymi ekosystemami łągowymi, jego skutkiem (o ile zamierające jesiony są pozostawiane) jest także znaczne zwiększenie zasobów martwego drewna, co sprzyja niektórym unikatowym gatunkom. Usuwanie zamierających jesionów może mieć gorsze skutki dla różnorodności biologicznej, niż samo ich zamieranie. Nie ma sensu usuwanie drzew zupełnie lub niemal zupełnie bezlistnych (sporulacja grzyba powodującego zamieranie następuje na liściach zainfekowanych jesionów), a z kolei usuwanie jesionów częściowo tylko uszkodzonych może ograniczać zmienność genetyczną i eliminować właśnie te cenne osobniki, które potrafiłyby przeżyć chorobę⁶¹. Doświadczenia z innych miejsc w Polsce, w tym z rezerwatów przyrody w których nie usuwano zamierających jesionów, sugerują że

61 Por. monograficzny przegląd zagadnienia w skali Europy: Pautasso M., Aas G., Queloz V., Holdenrieder C. 2013. European ash (*Fraxinus excelsior*) dieback – A conservation biology challenge. *Biological Conservation* 158: 37-49.

przekształcenia fitocenoz będące wynikiem zamierania jesionów w miejscach, gdzie pozostawiono las naturalnym procesom, są mniejsze lub podobne do przekształceń w miejscach, w których zamierające jesiony usuwano. Formułowane z punktu widzenia ochrony przyrody zalecenia dotyczące postępowania wobec zamierania jesionu w obszarach chronionych skłaniają się raczej do maksymalnego pozostawiania także zainfekowanych, zamierających i zmarłych drzew).

9.9.2. Biogrupy

Żaden typ rębni nie usuwa podstawowego problemu ochrony różnorodności biologicznej w lasach gospodarczych, jakim jest deficyt drzew starych, a w konsekwencji także deficyt wykształcających się na takich drzewach mikrosiedlisk oraz deficyt zasobów wielkowymiarowego martwego drewna, mogącego powstawać tylko z drzew w odpowiednim wieku. Niezależnie od wyboru typu rębni, przeciętne przyjmowane wieki dojrzałości rębnej stanowią mniej niż połowę wieku, do jakiego dożyć mogą drzewa danego gatunku w warunkach naturalnych. Dla wielu elementów różnorodności biologicznej obecność drzew starych, tj. ponad 160-200 letnich, jest tymczasem kluczowa.

Także pozostawianie drzew martwych i zamierających, choć słuszne i potrzebne, samo nie zapewni jednak właściwych warunków do ochrony wszystkich organizmów związanych z martwym drewnem. Dla zachowania i odtwarzania zasobów rozkładającego się drewna, w tym jego różnorodności, ważne jest nie tylko pozostawianie drzew zamierających i martwych, ale przede wszystkim stworzenie możliwości dorośnięcia niektórych drzew do takiego wieku, w którym będą mogły zesterzeć się i zamrzeć w sposób naturalny.

Aby w przyszłości zminimalizować niedostatek starych drzew i martwego drewna wielkowymiarowego, obecnie we wszystkich typach rębni konieczne jest pozostawianie kęp i grup drzew, na przyszłe pokolenie drzewostanu i docelowo do naturalnej śmierci i rozkładu.

Zasady Hodowli Lasu zalecają pozostawianie takich drzew w formie biogrup (co najmniej 6 arów) na zrębach zupełnych, jednak dla zachowania różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych ich pozostawianie potrzebne jest także we wszystkich innych typach rębni. Tak przyjęto w niektórych RDLP. Np. w RDLP Krosno od 2014 r. obowiązuje zasada pozostawiania bez użytkowania 5% powierzchni drzewostanów rębnych na siedliskach przyrodniczych (co w Karpatach oznacza wszystkie w miarę naturalne lasy). Jest to słuszny i bardzo potrzebny środek zapewniający w przyszłych pokoleniach drzewostanów pewien udział drzew rzeczywiście starych. Jest to bardzo ważne dla różnorodności biologicznej, ponieważ bardzo stare drzewa stają się zwykle (ale zazwyczaj dopiero od wieku 150-200 lat) bogate w tzw. mikrosiedliska nadrzewne, kluczowe dla niektórych gatunków. Drzewa te, w miarę zamierania, będą także w dłuższej perspektywie czasowej budować stopniowo zasoby martwego drewna wielowymiarowego.

Rozwiązanie to jest szeroko stosowane także w ramach poszukiwań konsensusu między gospodarką leśną a ochroną przyrody w innych krajach Europy i świata jako tzw. „trees retention”. Jedyne wątpliwości co do tego środka ochronnego dotyczą

progu procentowego. 5% udziału biogrup w niektórych warunkach przyrodniczych może być wartością zbyt małą. Zwykle na świecie stosuje się pozostawianie biogrup stanowiących ok. 10% drzewostanu, a niekiedy wręcz do 30%.

W kompleksach leśnych, w których specyficzne potrzeby różnorodności biologicznej (np. zachowany zespół rzadkich gatunków ksylobiontycznych) stwarzają szczególne wymogi co do obecności i obfitości mikrosiedlisk nadrzecznych, drzew starych (>150 lat) i wielkowymiarowego martwego drewna, powinna istnieć możliwość zwiększenia progu procentowego, np. do 10-20%. Powinna też być możliwość zastosowania wyższego progu procentowego w drzewostanach o trudnych warunkach użytkowania, np. rozciętych stromymi jarami, miejscami skalistymi itp.

Lokalne podniesienie progu procentowego w określonych kompleksach leśnych powinno być też środkiem ochronnym do stosowania w formach ochrony przyrody, np. w obszarach Natura 2000 chroniących gatunki wrażliwe na brak mikrosiedlisk nadrzecznych, drzew starych lub wielkowymiarowego martwego drewna, albo chroniących siedliska przyrodnicze, których lokalna specyfika polega na występowaniu w nich takich gatunków.

Postulat lokalnego podwyższania udziału pozostawianych biogrup do ok. 10% ma pokrycie w wynikach badań naukowych, wskazujących, że populacje wielu gatunków bezkręgowców, ptaków i ssaków podlegają szybkiemu wymieraniu, jeśli powierzchnia odpowiednich siedlisk w lesie spada poniżej 10-20% powierzchni drzewostanu. Zasadę pozostawiania biogrup w cięciach rębnych można ująć w elaboracie planu urządzenia lasu i w programie ochrony przyrody, powinna ona skutkować także zmniejszeniem o odpowiedni procent przewidywanego pozyskania drewna z drzewostanu, używanego do obliczania etatu.

9.9.3. Strefy przy potokach

Leśnicy sami proponują często ochronę (w tym wyłączenie z użytkowania) stref przylegających do zbiorników wodnych, bagien, rzek i potoków. Kontrowersje dotyczą jednak szczegółowego zasięgu takich stref.

Często zapis w POP ogranicza takie strefy tylko do sąsiedztwa dużych cieków i zbiorników wodnych, których jest nie więcej niż kilka w nadleśnictwie. Innym sposobem ograniczania zasięgu ochrony jest zawężenie takich stref tylko do „siedlisk łągowych”, podczas gdy np. w górach często nad strumieniami i potokami wykształcają się bardzo wąskie pasma i smugi o charakterze łągowym, nie kartowane na mapie siedlisk przyrodniczych, niekiedy wręcz o charakterze pojedynczego pasma drzew. Są one jednak także warte zachowania. Nawet gdy wzdłuż potoku nie ma wykształconego łągu (np. potok śródleśny w buczynie), to samo koryto potoku jest cennym dla różnorodności biologicznej mikrosiedliskiem wartym zachowania w stanie naturalnym, a do tego potrzebne jest zachowanie przynajmniej pasa sąsiadujących z tym korytem drzew, martwego drewna w korycie i w jego sąsiedztwie.

Wyłączone z użytkowania strefy przy potokach mogą mieć znaczenie dla niektórych związanych z dolinami gatunków – w górach np. dla biegacza urozmaiconego lub bez listu okrywowego. Wówczas, ochrona obu tych gatunków nie może być ograniczona tylko do ochrony punktów, w których gatunki te dotąd znaleziono,

a powinna zapewniać ochronę ich siedliska w sposób umożliwiający jego dynamiczne wykorzystanie, tj. także zasiedlanie nowych punktów przez bezlista, czy migracje biegaczy. Ponadto, przy niepełnym rozpoznaniu stanowisk tych gatunków, wynikającym z ograniczeń metodycznych ich wyszukiwania, jako siedliska tych gatunków należy traktować nie punkty jego stwierdzenia, ale dłuższe odcinki dolin potoków (por. uwagi dalej). **Niekiedy** istnieją podstawy, by szersze strefy wzdłuż potoków wyznaczać także dla ochrony ksylobiontów. Np. na niektórych obszarach w Karpatach występowanie drzew zasiedlonych przez unikatowe gatunki ksylobiontów koncentruje się w 30- lub 50-metrowych pasmach wzdłuż potoków, prawdopodobnie dlatego, że w tych strefach pozyskanie drewna było trudniejsze, więc jest w nich więcej drzew starych i znacznie bogatsze są zasoby martwego drewna. W niektórych obszarach Natura 2000 wykazano, że w 30-metrowych strefach wzdłuż potoków, na kilkunastu procentach powierzchni lasu, zlokalizowana jest ponad 50% populacji zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus*. Pomiary zasobów martwego drewna w niektórych obszarach Natura 2000 w Karpatach wykazały, że zasoby te, a szczególnie zasoby martwego drewna wielkowymiarowego, wykazują silną korelację z sąsiedztwem potoków. W takich sytuacjach zasadne będzie wyznaczanie wzdłuż potoków także ostoi ksylobiontów.

9.9.4. Ogólny model ochrony gatunków

Leśnicy zwykle nie sprzeciwiają się ochronie stanowisk unikatowych roślin i zwierząt, w tym oszczędzaniu takich stanowisk przy wszelkich zabiegach. Często jednak są przekonani, że taka ochrona musi być poprzedzona inwentaryzacją, tj. że chronić gatunki można tylko poprzez ochronę ich zaewidencjonowanych stanowisk.

Przekonanie takie często rzutuje na formę ujęcia tego zagadnienia w POP oraz w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko. Model „zaewidencjonować i dopiero potem chronić” nie zawsze się jednak sprawdza.

Zbieranie i ewidencjonowanie informacji o stwierdzeniach gatunków chronionych na terenie nadleśnictwa jest słuszne i konieczne. Jednak, interpretacja zgromadzonych danych musi uwzględniać uwarunkowania metodyczne inwentaryzowania poszczególnych gatunków i ich biologię. W szczególności, błędem merytorycznym jest utożsamianie „ewidencji” wszystkich cennych gatunków z ich rzeczywistym rozmieszczeniem. Konsekwencją tego błędu może być zastosowanie błędnych metodycznie metod prognozowania oddziaływania gospodarki leśnej na niektóre gatunki i błędnych sposobów ich ochrony. Konieczne jest przecież zapewnienie odpowiedniej ochrony całym populacjom gatunków, a nie tylko tym częściami populacji, które „zaewidencjonowano”. Szanująca uwarunkowania przyrodnicze gospodarka leśna musi ten fakt uwzględnić.

Większość osobliwości przyrodniczych, typu pomników przyrody czy osobliwości przyrody nieożywionej, a także stanowiska niektórych gatunków, są „kartowalne” i „ewidencjonowalne”, tj. są związane stale z tym samym punktem przestrzeni, trwałe i względnie łatwo wykrywalne. Jeżeli teren nadleśnictwa został wystarczająco zbadyany i spenetrowany pod względem przyrodniczym, w tym pod kątem określonych gatunków lub ich grup systematycznych (ale tylko wtedy!) to możliwe jest uzyskanie pełnej ewidencji stanowisk takich gatunków. Dla niektórych gatunków, wystarcza-

jący poziom spenetrowania i zbadania terenu nadleśnictwa zapewnić mogą sami leśnicy; dla innych konieczny jest udział odpowiednich specjalistów. Jeżeli uda się uzyskać taki poziom kompletności ewidencji (ale tylko wtedy!), to ochrona takiego gatunku może być często sprowadzona do ochrony miejsc, w których został on zaewidencjonowany, z ewentualnymi strefami buforowymi jeśli biologia gatunku tego wymaga. Wówczas np. wystarczy wносить na szkice zrębowe i oszczędzać zaewidencjonowane stanowiska gatunku, a do analizy oddziaływania gospodarki leśnej na gatunek właściwa jest „metoda przecięć” tj. analizowanie koincydencji przestrzennych stanowisk gatunku i planowanych zabiegów gospodarczo-leśnych. Przykładami takich gatunków mogą być np. tocja karpacka, kłokoczka południowa, cis.

W przypadku wielu innych gatunków, ich rozmieszczenie nie jest rozpoznane w kompletny sposób. Może to wynikać z różnych przyczyn. Dla niektórych gatunków, choć teoretycznie możliwe byłoby „zaewidencjonowanie” i skartowanie ich stanowisk (np. większość chronionych gatunków roślin), odpowiednia inwentaryzacja nie została dotąd przeprowadzona. Zauważenie i rozpoznanie niektórych z tych gatunków może wymagać specjalistycznych umiejętności. W przypadku innych gatunków (np. chrząszcze ksylobiontyczne, w tym zgmiotek cynobrowy, zagłębek bruzdkowany, ponurek Schneidera), metoda wyszukiwania tych gatunków w siedliskach podkorowych jest bardzo pracochłonna i częściowo niszcząca dla siedlisk tych gatunków, stosuje się więc metodykę umożliwiającą stwierdzanie występowania tych gatunków w większych fragmentach lasu (wyszukiwanie „do pierwszego stwierdzenia” w ramach fragmentu lasu), ale uzyskane w ten sposób wyniki nie mogą być interpretowane jako punktowy obraz rozmieszczenia gatunku. W stosunku do tak uzyskanych danych, błędne metodycznie jest planowanie ochrony gatunku tylko jako ochrony „zaewidencjonowanych” punktów jego stwierdzenia. Błędne metodycznie jest również analizowanie oddziaływania gospodarki leśnej na gatunek metodą przecięć punktów stwierdzenia gatunku i planowanych działań gospodarczo-leśnych. Właściwe metody analizy to raczej predyktywne modelowanie występowania gatunku w oparciu o znane cechy siedlisk i analizowanie przecięć planowanych zabiegów gospodarczo-leśnych z obszarami najwyższego prawdopodobieństwa występowania gatunku. Właściwe metody ochrony to ochrona większych płatów siedlisk gatunku, a nie tylko ochrona punktów, w których został znaleziony. Dlatego np. środki ochronne dla zgmiotka cynobrowego nie mogą być ograniczone tylko do drzew, na których znaleziono jego larwy.

Ochrona wielu gatunków wymaga, także w skali czasowej planu urządzenia lasu, nie tylko ochrony aktualnych miejsc występowania gatunku, ale zachowania dynamicznej trwałości występowania gatunków, tj. umożliwienia także zasiedlania przez nie nowych miejsc. Wymaga to zapewnienia obecności odpowiednich mikrosiedlisk, także w miejscach, gdzie te gatunki obecnie nie występują. W przypadku takich gatunków, błędne metodycznie jest planowanie ich ochrony tylko jako ochrony „zaewidencjonowanych” punktów jego stwierdzenia. Błędne metodycznie jest również analizowanie oddziaływania gospodarki leśnej na taki gatunek metodą przecięć punktów stwierdzenia gatunku i planowanych działań gospodarczo-leśnych. Właściwe metody analizy to ocena oddziaływania gospodarki leśnej na nasycenie całości przestrzeni leśnej odpowiednimi mikrosiedliskami, a także ocena oddziaływania gospodarki leśnej na procesy generujące takie mikrosiedliska. Właściwe me-

tody ochrony to takie modyfikacje gospodarki leśnej, które zapewnią obfitość i odpowiedni stan właściwych dla gatunku mikrosiedlisk w całej przestrzeni leśnej, a nie tylko ochrona punktów, w których gatunek został obecnie znaleziony, nawet gdyby dysponować pełną ewidencją aktualnych miejsc jego występowania (por. uwagi wyżej). Dlatego np. ochrona bezlistu okrywowego powinna uwzględniać nie tylko zachowanie kłód, na których on aktualnie rośnie, ale także zachowanie procesów, które będą w przyszłości dostarczać martwych drzew dogodnych do zasiedlenia przez ten gatunek w większych płatach potencjalnych siedlisk bezlistu, cechujących się odpowiednim mikroklimatem.

Wreszcie, niektóre gatunki zwierząt w ramach swojej aktywności życiowej przemieszczają się na większe odległości, wykorzystując jako swoje siedlisko raczej krajobraz leśny, niż konkretne drzewostany. W przypadku takich gatunków, „ewidencja” miejsc ich występowania w postaci listy wydzieleni, w których takie gatunki przypadkowo napotkano, ma w ogóle ograniczony sens. Ochrona takich gatunków będzie polegać przede wszystkim na kształtowaniu dogodnej dla nich struktury krajobrazu leśnego. Ocena oddziaływania gospodarki leśnej na takie gatunki musi analizować wpływ gospodarki leśnej na strukturę tego krajobrazu (ważnymi elementami może być struktura pionowa i przestrzenna, występowanie drzewostanów zwartych i prześwietlonych, sieć dróg, występowanie i wielkość obszarów bezdrożnych, występowanie mozaiki leśno-łąkowej, występowanie większych zwalisk martwych drzew itp.). Przykładowo, takie podejście powinno być podstawowym podejściem do ochrony dużych drapieżników (nie licząc „punktowej” ochrony ewentualnych miejsc ich rozrodu).

9.9.5. Terminy zabiegów

Plan urządzenia lasu nie określa terminów wykonywania poszczególnych zabiegów. Jednak, jego oddziaływanie na środowisko może od takich terminów zależeć, dlatego zagadnienie to może być poruszone w programie ochrony przyrody.

Najczęściej postuluje się, by nie prowadzić prac pielęgnacyjnych i pozyskaniowych w okresie rozrodu zwierząt, w szczególności w sezonie lęgowym ptaków. Okres ten jest znacznie rozciągnięty w czasie i różny dla różnych grup zwierząt, ale dla większości gatunków najbardziej

newralgiczny etap, gdy większość gatunków odbywa toki, wysiada jaja i wodzi pisklęta lub młode, obejmuje czas od początku kwietnia do końca lipca, a więc cztery miesiące w roku. Wtedy prace leśne powodują największe zaburzenia w ekosystemie, wpływając bezpośrednio i pośrednio na przeżywalność i kondycję zarówno osobników dorosłych, jak i młodego pokolenia.

Możliwe są tu dobre praktyki minimalizujące straty przyrodnicze. Jedną z nich jest odpowiednie planowanie przestrzenne zabiegów gospodarczych, bazujące na rozmieszczeniu cennych gatunków i siedlisk przyrodniczych. Na przykład w sytuacji, gdy najcenniejsze w danym nadleśnictwie gatunki związane są z buczynami, część zabiegów, które muszą być wykonane w okresie wiosennym, można ograniczyć do drzewostanów iglastych. Można również nie prowadzić w sezonie lęgowym cięć przynajmniej w starszych (>80 lat) drzewostanach.

W innych sytuacjach, zagrożeniem dla nadobniczy alpejskiej i niektórych innych gatunków ksylobiontycznych jest składowanie drewna bukowego w okresie jej rozrodu. Zasiedlone, a później wywożone stopy stają się pułapką ekologiczną. Dobrą praktyką, która może być zapisana w POP, jest unikanie składowania drewna w lesie we wskazanym okresie.

9.9.6. Procedury

Przydatnym narzędziem do ochrony cennych elementów przyrody mogą być procedury dotyczące np:

- sprawdzania drzew przewidzianych do wycięcia, pod kątem zasiedlenia przez gatunki chronione i cech o tym świadczących (np. dziuple z próchnem, otwory wylotowe nadobniczy, duże gniazda ptasie, porosty na korze),
- sprawdzania planowanych powierzchni zrębowych pod kątem stanowisk chronionych i cennych gatunków roślin i zwierząt, a także innych osobliwości przyrodniczych,
- postępowania w przypadku nieumyślnego wycięcia drzewa zasiedlonego przez gatunek chroniony, albo w przypadku zasiedlenia przez gatunek chroniony drzewa ściętego.

Takie procedury mogą i powinny być zasygnalizowane w programie ochrony przyrody.

10. PRZYKŁADY WNIOSKÓW

10.1. Wzór wniosku o udostępnienie informacji o środowisku 1

imię i nazwisko

miejsowość, data

adres

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w

Wniosek o udostępnienie informacji o środowisku

Na podstawie art. 8 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko z dnia 3 października 2008 r. (Dz. U. nr 199, poz. 1227) zwracam się z prośbą o udostępnienie informacji

Wnioskuje o udostępnienie informacji w formie

(np. kserokopii dokumentów) i przesłanie na adres pocztowy

za pośrednictwem dowolnego operatora pocztowego wybranego wg uznania organu, ze wskazaniem, że dla wnioskującego najdogodniejsze jest przesłanie Poczta Polska.

z poważaniem

.....

10.2. Wzór wniosku o udostępnienie informacji o środowisku 2

imię i nazwisko
adres

miejsowość, data

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w

Wniosek o udostępnienie informacji o środowisku

Na podstawie art. 8 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko z dnia 3 października 2008 r. (Dz. U. nr 199, poz. 1227) zwracam się z prośbą o udostępnienie informacji:

Dla których nadleśnictw, z obszaru Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie rozpoczęły się prace nad Planami Urządzenia Lasu oraz na jakim są aktualnie etapie?

Proszę o udostępnienie powyższych informacji drogą elektroniczną poprzez przesłanie na adres e-mail:

z poważaniem

.....

10.3. Wzór zgłoszenia uwag i wniosków do PUL

imię i nazwisko
adres

miejsowość, data

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w

ZGŁOSZENIE UWAG I WNIOSKÓW DO PROJEKTU PLANU URZĄDZENIA LASU

W nawiązaniu do ogłoszenia z dnia zamieszczonego na stronie BIP RDLP w, o wyłożeniu do publicznego wglądu projektu planu urządzenia lasu wraz z programem ochrony przyrody i prognozą oddziaływania projektu planu urządzenia lasu na środowisko, dla nadleśnictwa składam następujące uwagi i wnioski:

.....
.....
Mając na uwadze powyższe, wnoszę o dokonanie w projekcie PUL następujących zmian

z poważaniem

.....

10.4. Wzór zgłoszenia uwag i wniosków do postępowania w sprawie wydania decyzji środowiskowej z oceną oddziaływania na środowisko

imię i nazwisko

adres

miejsowość, data

Wójt Gminy w

Sprawa znak.

.....

ZGŁOSZENIE UWAG I WNIOSKÓW PRZED WYDANIEM DECYZJI O ŚRODOWISKOWYCH UWARUNKOWANIACH

W nawiązaniu do obwieszczenia z dnia o możliwości zapoznania się przed wydaniem decyzji z dokumentacją w sprawie wydania decyzji środowiskowej dla przedsięwzięcia pn. „Budowa drogi leśnej w nadleśnictwie.....
 .., przedstawiam następujące uwagi przemawiające za odmową wydania dla przedsięwzięcia przedmiotowej decyzji/przemawiające za wezwaniem inwestora do uzupełnienia raportu OOS:

Mając na uwadze powyższe wnoszę o uwzględnienie powyższych argumentów przed podjęciem decyzji.

z poważaniem

.....

10.5. Wzór wniosku o prawo strony na podstawie art. 31 KPA

nazwa organizacji
 adres

miejsowość, data

Organ prowadzący postępowanie

Sprawa znak.

.....

WNIOSEK O DOPUSZCZENIE DO POSTĘPOWANIA

W związku z postępowaniem o organizacja społeczna
, realizując swój cel statutowy jakim jest ochrona przyrody, w szczególności poprzez udział w postępowaniach administracyjnych, wnosi o dopuszczenie do przedmiotowego postępowania na prawach strony na podstawie art. 31 KPA.

W postępowaniu organizacja zamierza działać na rzecz ochrony środowiska jako dobra wspólnego. Organizacja dysponuje wiedzą specjalistyczną w zakresie zagadnień specjalistycznych dotyczących planowanego przedsięwzięcia, w szczególności, jak również wiedzą szczegółową w zakresie przyrody i krajobrazu na terenie przewidywanej lokalizacji przedsięwzięcia, uzyskaną w wyniku wieloletniego zaangażowania w ochronę przyrody tego regionu, jego udział w postępowaniu może więc przyczynić się do pełniejszego wyjaśnienia środowiskowych aspektów sprawy, co leży w interesie społecznym.

z poważaniem

.....

załączniki:

- Statut organizacji
- Wypis z KRS

10.6. Wzór wniosku o prawo strony na podstawie art. 44 ustawy OOS

nazwa organizacji
 adres

miejsowość, data

Organ prowadzący postępowanie

Sprawa znak.

ZGŁOSZENIE UCZESTNICTWA W POSTĘPOWANIU

W związku z postępowaniem w sprawie wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach dla przedsięwzięcia, w którym nałożono obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko, organizacja ekologiczna, realizując swój cel statutowy jakim jest ochrona przyrody, na podstawie art. 44 ustawy *o udostępnianiu informacji o środowisku...*, zgłasza chęć uczestnictwa w przedmiotowym postępowaniu na prawach strony.

Równocześnie, wnoszę o dokonanie w postępowaniu analizy

z poważaniem

załączniki:

- Statut organizacji
- Wypis z KRS

10.7. Wzór wniosku o ustanowienie strefy ochronnej

nazwa organizacji

miejscowość, data

adres

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w

WNIOSEK O UTWORZENIE STREFY OCHRONNEJ

Działając na podstawie art. 60 ust. 3 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz. 627 ze zm.) oraz na podstawie art. 31 KPA, realizując cele statutowe organizacji, wnoszę o wszczęcie postępowania administracyjnego w sprawie utworzenia strefy ochronnej obejmującej trzy drzewa z plechami granicznika płucnika (*Lobaria pulmonaria*) znajdujących się na terenie Nadleśnictwa w następujących wydzieleniach leśnych:

.....

.....

Z uwagi na to, że jest to gatunek niezwykle rzadki – również w skali województwa, wnoszę o utworzenie strefy ochronnej o promieniu 50 m. Wskazuję, że zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej grzybów, granicznik płucnik (*Lobaria pulmonaria*) jest gatunkiem z załącznika nr 4 dla którego wyznacza się strefę ochronną o promieniu do 50 m. Za ustanowieniem strefy o maksymalnym promieniu 50 m uzasadnione jest tym, że jest to gatunek wrażliwy na zmiany mikroklimatu w związku z czym koniecznym jest zachowanie w stanie niezmienionym obszaru o promieniu ok. 50 m.

Fundacja pragnie zaakcentować, że potrzeba ochrony rzadkiego i cennego gatunku granicznika płucnika znajduje uzasadnienie także w kontekście planowanych przez Nadleśnictwo cięć w obszarze wnioskowanych stref ochronnych. Warunkiem występowania porostu jest obecność drzew, które stanowić mogą jego substrat. Wskazuję także, że zapewnienie występowania potencjalnych miejsc, które mogą zostać zasiedlone przez granicznika płucnika jest zasadniczym celem ustanowienia strefy ochronnej, o którym mowa w art. 46 ust. 3 ustawy o ochronie przyrody. Objęcie stanowisk występowania granicznika płucnika ochroną strefową pozwoliłoby na jego racjonalną ochronę, poprzez zabezpieczenie dotychczasowych i powstawanie nowych mikrosiedlisk.

Mając powyższe na uwadze wniosek o wszczęcie postępowania z art. 60 ust 3 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody, jest uzasadniony i konieczny.

z poważaniem

.....

załączniki:

- mapa z projektowaną strefą ochronną,
- tabela z danymi dot. poszczególnych stanowisk,
- dokumentacja fotograficzna

10.8. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska

	<p>Klub Przyrodników</p> <p>ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645 tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, http:// www.kp.org.pl</p>
---	---

Świebodzin, 28 sierpnia 2012 r.

**Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych
w Krośnie**

W związku z pracami nad planami urządzenia lasu Nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany, deklaruję nasze zainteresowanie planowaniem gospodarki leśnej na w/w terenie. Byłm bardzo wdzięczny za przesłanie protokołów i ustaleń z Komisji Założeń Planu. W odniesieniu do tych dwóch nadleśnictw proszę o uwzględnienie następujących wniosków:

1. Uwzględnienie „mateczników” – czyli obszarów szczególnie istotnych dla niedźwiedzi – wg projektu Strategii Ochrony Niedźwiedzia (projekt SGGW, Nuria Selva i in. 2012 r.). Obszary te (szczegółowe mapy dostępne w „Strategii”) znajdują się na granicach z Bieszczadzkim Parkiem Narodowym :
 - w lasach pomiędzy dolinami Wetlinki i Sanu na wschód od dawnych wsi Jaworzec i Zawój,
 - w górnej części doliny Terebowca pomiędzy Bukowym Berdem a Szerokim Wierchem,
 - w lasach na północny wschód od góry Krzemień i na południe od osady Muczne,
 Cechą kluczową jest „bezdrożność tych obszarów” i minimalny poziom antropopresji, w tym prac leśnych – i cechy te powinny być utrzymane. Wnioskujemy, by w opracowywanych planach urządzenia lasu w tych obszarach pozostawić drzewostany bez wskazówek gospodarczych na aktualny okres planistyczny i równocześnie obszary te ująć w programach ochrony przyrody, z zapisem że nie należy w nich projektować żadnych inwestycji ani modernizacji i przebudów dróg leśnych.

2. Na terenie w/w nadleśnictw istnieje duże prawdopodobieństwo występowania chronionych gatunków chrząszczy ksylobiontycznych: Cucujus cinnaberinus, Rhysodes sulcatus, Boros schneideri. Znane są pojedyncze stanowiska, lecz prawdopodobne jest, że występowanie

może okazać się znacznie częstsze. e szczególną starannością należy fakt ten uwzględnić w prognozie oddziaływania planu na środowisko. Technika przecięć warstwy planowanych zabiegów z warstwą znanych stanowisk gatunków chronionych nie nadaje się do analizy oddziaływania planu urządzenia lasu na w/w gatunki, konieczne jest tu użycie metody analizy wpływu planowanych zabiegów na kluczowe dla gatunków cechy drzewostanów w całym nadleśnictwie.

3. Wnosimy o wykonanie inwentaryzacji martwego drewna, z takim zagęszczeniem powierzchni kołowych by były możliwe także analizy ilości martwego drewna w siedliskach przyrodniczych, w rezerwatach przyrody, a także w poszczególnych klasach wieku drzewostanów.
4. Ze względu na wysokie warunki przyrodnicze i jednocześnie trudne warunki terenowe w objętych planowaniem nadleśnictwach, wnosimy o szerokie zastosowanie w planach pozostawiania drzewostanów bez wskazówki gospodarczej na okres planistyczny, zwłaszcza drzewostanów w trudniej dostępnych położeniach terenowych.
5. Wnosimy o konsekwentne przyjęcie w planowanej gospodarce leśnej zasad:
 - nie obejmowania cięciami rębными ani przedrębными pasów terenu przyległych do potoków, na odległości conajmniej 30 m w każdą stronę,
 - pozostawiania, w cięciach rębnych, nienaruszonej żadnym cięciem co najmniej 5% powierzchni drzewostanu, zawierającej nie mniej niż 5% masy danego drzewostanu z chwili rozpoczynania cięć rębnych.
6. Wnosimy o zagwarantowanie, że udział starych (przeszłorębnych) drzewostanów chronionych siedlisk przyrodniczych nie zmniejszy się.

Nasze powyższe wnioski uzupełnimy jeszcze i doprecyzujemy po zapoznaniu się z warunkami przyrodniczymi nadleśnictw i z problemami ochrony nakładających się obszarów Natura 2000.

z poważaniem

.....
Prezes Klubu Przyrodników

10.9. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska po NTG

	<p>Klub Przyrodników</p> <p>ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645 tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, http:// www.kp.org.pl</p>
---	---

Świebodzin, 21 stycznia 2015 r.

**Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych
w Krośnie**

W związku z projektem planu urządzenia lasu nadleśnictwa Stuposiany wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, przedstawiam następujące wnioski:

- 1) Zastosowanie do prognozy oddziaływania na środowisko metody macierzowej, tj. metody przecięć warstwy zabiegów z warstwą punktowych stanowisk gatunków, jest merytorycznie prawidłowe tylko wówczas, gdy rozmieszczenie gatunków jest w pełni znane i punktowo zdeterminowane. W prognozie oddziaływania planu urządzenia przedmiotowego nadleśnictwa takimi danymi nie dysponowano, warunek ten nie został więc spełniony.

W prognozie wykorzystano, wg naszej wiedzy, dane udostępnione przez niezależne podmioty, które prowadziły badania na terenie nadleśnictwa⁶². Metodyka tych badań zakładała jednak badanie częstości występowania gatunków i ocenę stanu ich siedlisk, nie prowadziła natomiast do uzyskania pełnego punktowego obrazu rozmieszczenia, jakkolwiek jej elementem była punktowa rejestracja niektórych stanowisk. Z danych tych wykorzystano tylko te punktowe stanowiska i do danych tych zastosowano metodę przecięć, co choć zgodne z wytycznymi Głównego Konserwatora Przyrody w/s prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko, jest fundamentalnym błędem metodycznym. Prawidłową metodą byłoby badanie oddziaływania planu urządzenia lasu na istotne cechy siedlisk tych gatunków w szerszych rejonach ich występowania (obszarach, które były „jednostkami kontrolnymi” w metodyce poszukiwania gatunków), a nie tylko analiza oddziaływania w miejscach, gdzie zostały stwierdzone.

Przypominam, że na problem metodyki prognozy oddziaływania na środowisko zwracałem uwagę już we wnioskach z 28 sierpnia 2012 r., jednak przedstawiony obecnie materiał nie zawiera śladu uwzględnienia ani rozważenia tych wniosków.

⁶² Brak w tekście prognozy (w tym w spisie źródeł) wyraźnego wskazania źródła danych, co jest rażącym uchybieniem. Źródeł wykorzystanych informacji o w/w gatunkach nie podano także w spisie źródeł w programie ochrony przyrody.

- 2) Dla wielu gatunków, w tym np. dla ptaków stanowiących przedmioty ochrony obszaru Natura 2000, mimo wiedzy o ich występowaniu na terenie nadleśnictwa, metody przecięć nie udało się w ogóle zastosować ponieważ autorzy Prognozy nie zgromadzili żadnych punktowych danych o ich występowaniu, których ta metoda wymaga. Nie zastosowano także żadnej innej metody. W konsekwencji, konkluzje prognozy na temat oddziaływania na te gatunki zupełnie nie mają podstaw w przeprowadzonych pracach, a są tylko domienianiami autorów prognozy, opartymi na ich ogólnych doświadczeniach i subiektywnych poglądach na temat oddziaływania gospodarki leśnej na środowisko i przyrodę. Domniemania takie nie zostały w żaden sposób skonkretyzowane z wykorzystaniem danych z terenu nadleśnictwa, a tym samym cel prognozy oddziaływania na środowisko nie został w ogóle osiągnięty.
- 3) W przypadkach, w których dysponując jakimiś danymi punktowymi (patrz jednak zastrzeżenie w pkt 1), zastosowano metodę przecięć, wielokrotnie zidentyfikowano, że w wydzieleniach z występowaniem gatunków chronionych planowane są zabiegi które mogą im zagrażać. Mimo to, uznano arbitralnie, że nie ma ryzyka negatywnego oddziaływania.

Konkluzja taka jest niezrozumiała, gdyż zaplanowanie rębni w wydzieleniu z gatunkiem chronionym zasiedlającym drzewa powoduje zawsze ryzyko nieumyślnego i nieświadomego zniszczenia przy cięciach stanowiska takiego gatunku. Zaplanowanie rębni w wydzieleniu ze stanowiskiem gatunku wrażliwego na mikroklimat lasu i na oświetlenie powoduje zawsze ryzyko zmian mikroklimatycznych szkodliwych dla gatunku. Zaplanowanie cięć w wydzieleniu ze stanowiskiem gatunku ksylobiontycznego, nawet przy zachowaniu zasady nie usuwania drzew martwych, powoduje zawsze pewne ryzyko zniszczenia zasiedlonego przez ten gatunek martwego drewna z przyczyn technologicznych.

W naszej ocenie, przynajmniej dla kluczowych gatunków (jak np. *Rhysodes sulcatus*, *Buxbaumia viridis*, *Boros schneideri*), a także dla miejsc wybitnych koncentracji innych unikatowych gatunków chrząszczy czy porostów, konkluzją prognozy powinien być wniosek o wyłączenie stanowisk tych gatunków z planowanych zabiegów.

- 4) W prognozie nie odniesiono się zupełnie, mimo naszego wyraźnego wniosku z 28 sierpnia 2012 r., do oddziaływania na „mateczniki”, tj. obszary szczególnie wysokiej jakości środowiska z punktu widzenia niedźwiedzia, jakie na terenie nadleśnictwa identyfikuje projekt polskiej Strategii Ochrony Niedźwiedzia (projekt SGGW, Selva i in. 2012 r.63). Obszary takie w/w strategia wskazuje:
- w górnej części doliny Terebowca pomiędzy Bukowym Berdem a Szerokim Wierchem,
 - w lasach na północny wschód od góry Krzemień i na południe od osady Muczne,
- Zwracam tu uwagę, że zachowanie istotnych dla niedźwiedzia cech tych obszarów wymagałoby pozostawienia drzewostanów w tych obszarach bez wskazówek gospodarczych na aktualny okres planistyczny i równocześnie ujęcia tych obszarów

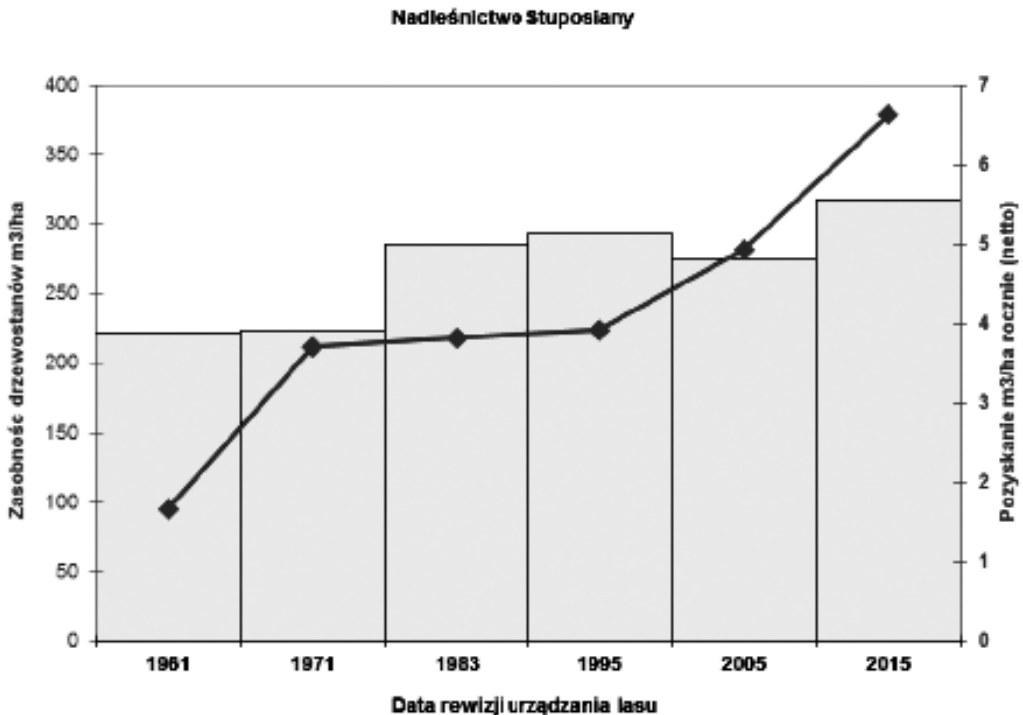
63 Pomimo że to źródło dotyczy terenu nadleśnictwa i dostarcza istotnych informacji, nie podano go w spisie źródeł ani w prognozie, ani w programie ochrony przyrody.

w programie ochrony przyrody jako obszarów na których nie należy w nich projektować żadnych inwestycji ani modernizacji i przebudów dróg leśnych. Wydaje się, że plan urządzenia lasu tego nie czyni.

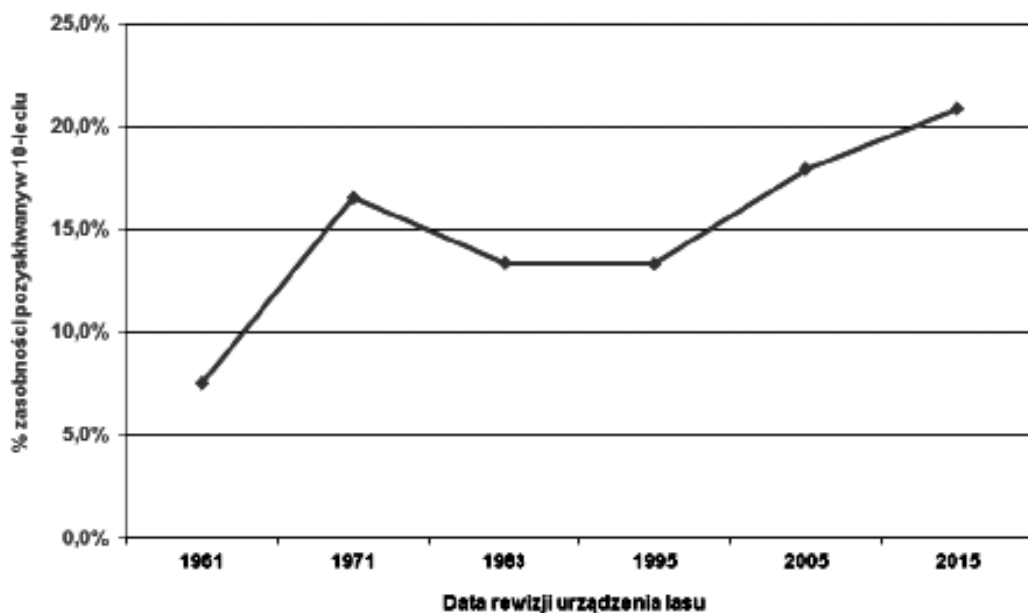
W konsekwencji w/w braków, prognoza oddziaływania planu na środowisko nie dowodzi braku znacząco negatywnego oddziaływania planu na obszar Natura 2000 ani na stan ochrony gatunków chronionych nadleśnictwa. Prognoza wymaga sporządzenia od nowa, z poprawieniem wskazanych wyżej błędów, a projekt planu urządzenia lasu z poprawioną prognozą powinien być przedmiotem ponownych konsultacji społecznych.

Prognoza oddziaływania na środowisko w obecnej nie dostarcza podstaw do oceny oddziaływania planu na stan ochrony zwierząt chronionych, w przypadku ewentualnego zatwierdzenia planu w obecnej postaci, art. 52a ustawy o ochronie przyrody nie będzie więc mógł być stosowany.

- 5) Równocześnie zwracam uwagę, że projekt planu urządzenia lasu przewiduje bardzo intensywne użytkowanie lasu. Poziom pozyskania przekroczy przewidywany przyrost drzewostanów i będzie na poziomie 120% przyrostu. Plan kontynuuje ciągłą tendencję do intensyfikacji użytkowania lasów nadleśnictwa, jaką obserwuje się w kolejnych rewizjach. Poziom pozyskania drewna wzrasta znacznie szybciej, niż zasobność drzewostanów; w kolejnych dziesięcioleciach użytkowany jest coraz większy proces zasobności:

Nadleśnictwo Stuposiany

Rozumiejąc, że taki a nie inny poziom pozyskania wynika z konkretnej struktury drzewostanów i nie powinien być interpretowany automatycznie, zwracamy jednak uwagę że w/w tendencje budzą uzasadniony niepokój i oznaczają wysokie ryzyko negatywnego oddziaływania planu na środowisko przyrodnicze. Wątpliwości te powinny być rozwiane w prognozie oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko – jak jednak pokazano wyżej, to nie nastąpiło.

- 6) Rozważane nadleśnictwo jest nadleśnictwem specyficznym – cechuje się wysokim średnim wiekiem drzewostanów i równocześnie wybitnymi wartościami przyrodniczymi, w tym występowaniem gatunków preferujących starodrzewia, uważanymi za typowe dla lasów o cechach naturalnych. Nadleśnictwo jest także położone między kompleksami Bieszczadzkiego Parku Narodowego, powinno więc spełniać rolę łącznika ekologicznego między nimi.

W/w sytuacji oznacza, że zrównoważona, tj. zachowująca wszystkie wartości przyrodnicze, gospodarka leśna, powinna mieć charakter stosunkowo ekstensywny i utrzymywać wysoki wiek drzewostanów. W przeciwnym razie bowiem kluczowe cechy przyrodnicze nadleśnictwa będą zagrożone.

Za niewłaściwe uważamy więc dążenie do obniżenia średniego wieku drzewostanów, co zostało zastosowane w planie. Fakt że średni wiek drzewostanów znacznie przekracza połowę przeciętnego wieku rębności, powinien tu być raczej przesłanką do podwyższenia wieku rębności, a nie do nasilania użytkowania rębnego.

Wniosujemy o podwyższenie wieku rębności buka i jodły do 130 lat, czyli do górnej granicy przewidzianej dla tego nadleśnictwa wg obowiązującej instrukcji urządzenia lasu.

Równocześnie wnioskujemy, by w całym nadleśnictwie dokonać rewizji wieków dojrzałości rębnej przyjętych dla poszczególnych drzewostanów, przyjmując – ze względu na uwarunkowania przyrodnicze i szczególne w tym nadleśnictwie znaczenie przyrodnicze drzewostanów starych – wieki dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów podwyższone o 10-20 lat w stosunku do wieków dojrzałości rębnej, jakie wynikałyby tylko z uwarunkowań hodowlanych.

W/w zmiany, w przypadku ich dokonania, wpłyną na rozplanowanie wskazówek gospodarczych i na wysokość etatu (zarówno liczonego wg klas wieku jak i wg potrzeb hodowlanych), a tym samym na planowaną wysokość pozyskania drewna.

7) Podobnie, ze względu na nasycenie terenu nadleśnictwa występowaniem gatunków uważanych za typowe dla lasów o cechach naturalności, ponownie wskazują że kluczowe znaczenie ma tu ukształtowanie „rusztu ekologicznego”, czyli sieci drzewostanów wyłączonych z pozyskania drewna i pozostawionych naturalnym procesom. Proponujemy, by ponownie rozważyć zaliczenie drzewostanów do gospodarstwa specjalnego i pozostawić bez wskazówek gospodarczych:

- a) nie tylko istniejące, ale także potencjalne strefy ochrony porostów chronionych, wokół stwierdzonych stanowisk „porostów strefowych”,
- b) wydzielenia kluczowe dla rzadkich chrząszczy ksylobiontycznych (jako lasy szczególnie ważne dla lokalnej różnorodności biologicznej), wg danych Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze,
- c) obszary „matecznikowe” niedźwiedzia (por. wyżej), pozostawiane w celu stworzenia warunków zachęcających do gawrowania, tj. niezależnie od stwierdzeń gawrowania i ewentualnego wyznaczenia stref ochronnych.

Wnioskujemy także, by bardzo wyraźnie wyeksponować i zapisać w programie ochrony przyrody zasadę pozostawiania, podczas wszelkich cięć rębnych, nie naruszanych fragmentów drzewostanu. Ich powierzchnia w tym nadleśnictwie nie powinna być ograniczana „do 5%”, a 5% powierzchni każdego drzewostanu należy traktować jako próg minimalny. Jako specyficzne biogrupy należy pozostawiać nieużytkowane pasy drzewostanu przy wszystkich potokach, co przyczyni się także do zachowania unikatowych gatunków, preferujących w tym nadleśnictwie położenia przypotokowe (np. *Carabus variolosus*, *Buxbaumia viridis*, a w pewnym stopniu także *Cucujus cinnaberinus*).

8) Stosowana w praktyce i zapisana w projekcie planu jest zasada pozostawiania „drzew biocenotycznych” w rozumieniu instrukcji ochrony lasu. Proponujemy jednak jeszcze wyraźniejsze wyartykułowanie i opisanie jej w programie ochrony przyrody, ze względu na jej szczególne znaczenie.

Szczególną uwagę należy zwrócić na pozostawianie starych buków z martwymi elementami – np. konarami, fragmentami korony, ze znaczącymi obłamaniem itp. Są one potencjalnie istotne dla nadobnicy alpejskiej. Szczególnej ochronie powinny podlegać także zamierające i martwe jodły >40 cm pierśnicy, ze względu na preferencje zgniotka cynobrowego. Optymalizacja zasobów martwego drewna wymaga bardziej konsekwentnego pozostawiania także złomów i wykrotów, a także drzew zahubionych. W szczególności, epizody „szkody od wiatru” powinny w większym niż dotychczas zakresie być wykorzystywane do odbudowy zasobów martwego drewna. Złomów, wykrotów, drzew zamierających, obłamanych itp. nie należy usuwać także podczas wykonywania trzebieży ani cięć rębnych.

Podstawową metodą wzbogacenia zasobów drzew biocenotycznych w dłuższej perspektywie czasowej musi być nie tylko pozostawianie takich drzew, ale przede wszystkim umożliwienie ich powstawania, co jest związane z umożliwieniem osiągnięcia przez przynajmniej niektóre drzewa rzeczywiście starego wieku. Kluczowe jest tu uzupełnienie i utrzymywanie „rusztu ekologicznego” oraz pozostawianie nie wycinanych fragmentów drzewostanów (biogrupy), w których drzewa będą mogły osiągnąć rzeczywiście podeszły wiek i docelowo dostarczyć zasobów wielkowymiarowego martwego drewna. Wnioski w tym zakresie przedstawiono wyżej.

- 9) Stwierdzam, że plan nie zawiera zakresu zadań planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000. Proponowane w programie ochrony przyrody sposoby ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków Natura 2000 budzą wątpliwości:
- a) Dla buczyn, w naszej ocenie ekspansji buka nie należy traktować jako zagrożenie wymagające przeciwdziałania przez promowanie jodły, a jako naturalną fluktuację,
 - b) Słusznie wskazano jako środek ochrony biegacza urozmaiconego zachowywanie strefy buforowej wzdłuż wszystkich potoków, ale strefa ta powinna być szersza, rzędu 30 m od potoku, a nie 5 m. Słuszny jest zakaz zrywki potokami, co powinno dotyczyć także cieków małych i okresowych,
 - c) Dla zglębka bruzdkowanego, w miejscach jego występowania, potrzebne są znacznie większe zasoby martwego drewna, niż można osiągnąć za pomocą standardowego pozostawiania drzew martwych oraz do 5% biogrup. Ze względu na rzadkość występowania wysokie wymagania ekologiczne tego gatunku, miejsca jego występowania powinny się znaleźć w gospodarstwie specjalnym i być pozostawione bez zabiegów,
 - d) Dla ochrony nadobnicy alpejskiej potrzebna jest zupełna rezygnacja z przetrzymywania ściętego drewna bukowego w lesie w okresie letnim, a nie tylko skracanie czasu przetrzymywania i lokalizacja składów w miejscach zacienionych,
 - e) Dla niedźwiedzia nie jest wystarczająca ochrona strefowa stwierdzonych miejsc gawrowania, gdyż gawry niedźwiedzi są wykrywane zwykle już po ich wykorzystaniu, na podstawie tropienia w piętę. Pożądane sposoby ochrony niedźwiedzia zostały zaproponowane w polskiej strategii ochrony tego gatunku którą należy zacytować i wykorzystać,
 - f) Dla sóweczki i włośchatki zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z 6.10.2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt należy tworzyć niewielkie (50m), ale całoroczne strefy ochronne.

z poważaniem

.....
Prezes Klubu Przyrodników

10.10. Pismo RDLP w Krośnie z ustosunkowaniem się do złożonych uwag

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

Krosno dnia 01.06.2015 r.

Zn. spr.: ZS.6004.8.2015

Informuję, że w ramach konsultacji nad projektami planów urządzenia lasu sporządzonymi na lata 2015-2024 dla Nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany, które zostały przeprowadzone w dniach od 24 grudnia 2014 roku do 21 stycznia 2015 roku, zgłosiły uwagi i wnioski następujące osoby i organizacje:

1. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze – Leszczawa Dolna 16, 37-740 Bircza,
2. Klub Przyrodników – ul. 1 Maja 22, 66-200 Świebodzin,
3. WWF Polska – ul. Wiśniowa 38, 02-520 Warszawa,
4. Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot, Oddział Podlaski,
5. Dr inż. Lech Buchholz – Psary-Kąty 1, 26-010 Bodzentyn,
6. Tomasz Nakonieczny – tomnyu@wp.pl,
7. Grzegorz Starzecki, Agata Starzecka, Ewa Stańczak – guchooo@gmail.com,

Termin rozpatrzenia zgłoszonych uwag i wniosków, przez Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie, został ustalony na 14 dni od daty zakończenia wyłożenia, tj. 4 lutego 2015 roku. Niestety z przyczyn obiektywnych, brak opinii w sprawie projektów planów urządzenia lasu Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie, termin ten nie mógł zostać dotrzymany, o czym zainteresowani zostali poinformowani, i za co zainteresowanych serdecznie przepraszam.

Niestety, pomimo przedłużenia terminu, do dnia dzisiejszego takie opinie nie zostały wydane. Zobligowany koniecznością dotrzymania ustalonych terminów związanych z procedowaniem, nie mogę pozwolić na bliżej nieokreśloną, kolejną zwłokę. Ponieważ zgłoszone wnioski w większości dotyczą takich samych zagadnień, dlatego udziela się jednej odpowiedzi.

W moim przekonaniu, projekty planów urządzenia lasu sporządzone na lata 2015 – 2024 dla nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany, wykonane są zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa:

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

- ✓ ustawą z dnia 28 września 1991 roku o lasach (j. t. Dz. U. z 2014 roku, poz. 1153 ze zm.),
- ✓ rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu sporządzania planu urządzenia lasu, uproszczonego planu urządzenia lasu oraz inwentaryzacji stanu lasu (Dz. U. z 2012 roku, poz. 1302),
- ✓ instrukcją urządzania lasu, wprowadzoną do stosowania zarządzeniem nr 55 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2011 roku, ze zmianami wprowadzonymi zarządzeniem nr 83 DGLP z dnia 23.11.2012 roku oraz zarządzeniem nr 21 Dyrektora GLP z dnia 3.04.2014 roku,
- ✓ ustaleniami Komisji Założeń Planów i Narad Techniczno – Gospodarczych dla tych nadleśnictw.

Prognozy oddziaływania planów urządzenia lasu dla nadleśnictw są sporządzone zgodnie z „Ramowymi wytycznymi w sprawie zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oddziaływania na środowisko planu urządzenia lasu”, zatwierdzonymi do stosowania przez Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Środowiska dnia 18 sierpnia 2011 roku w zakresie i szczegółowości uzgodnionej z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska w Rzeszowie.

Uważam, że projekty planów urządzenia lasu uwzględniają również ochronę przyrody, nie tylko w zakresie, w jakim nakazuje obowiązujące prawo, ale, w wielu przypadkach względy ochroniarskie przeważają nad gospodarczymi lub są wyłącznymi celami opracowanych projektów dokumentów, pomimo braku takiego obowiązku w powszechnie obowiązującym prawodawstwie oraz w aktach reglamentacji wewnętrznej Lasów Państwowych. Jednym z dowodów na to jest pozostawienie w projekcie planu urządzenia lasu dla Nadleśnictwa Lutowiska, bez planowanych cięć rębnych i przedrębnych, 1 765 ha drzewostanów, a w Nadleśnictwie Stuposiany 713 ha. W skład tych drzewostanów wchodzi nie tylko powierzchnie ustanowione do ochrony przez właściwe organy ds. ochrony przyrody, takie jak: rezerваты, strefy całorocznej ochrony gatunkowej roślin i zwierząt. Organizacja Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe nie jest organem właściwym do „wyłączenia z pozyskania” obszarów leśnych bez jednoznacznej podstawy prawnej. Nie jest zatem

możliwe zaniechane prowadzenia gospodarki leśnej na wnioskowanych powierzchniach, będących miejscem występowania: ponurka Schneidera, zagłębka bruzdkowanego, zgmiotka cynobrowego, biegacza urozmaiconego, dla których przepisy obowiązującego prawa nie przewidują utworzenia stref ochronnych, chociaż na etapie legislacji Rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt takie wniosku wpłynęły do Ministra Środowiska. Niemniej jednak, w projektach planów urządzenia lasu zawarto zapisy dotyczące ochrony ww. gatunków w ramach stwierdzonych stanowisk.

W odniesieniu do niedźwiedzia uważam, że ochrona strefowa stwierdzonych miejsc gawrowania jest wystarczająca, czego dowodem jest dynamicznie zwiększająca się populacja tego gatunku, zarówno w Bieszczadach, jak również w całych Karpatach.

Wniosek o wyłączenie z gospodarki leśnej stref, po 30 m wokół wszystkich potoków, bez względu na obecność przedmiotów ochrony, nie wynika z prawa ochrony przyrody oraz racjonalnej gospodarki leśnej, dla prowadzenia której, w projekcie analizowanego dokumentu, wprowadzono szereg wyłączeń i ograniczeń, w mojej ocenie całkowicie wystarczających na etapie realizacji Planu urządzenia lasu.

Wniosek Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze dotyczący ochrony mchu - bezlista okrywowego został, moim zdaniem, w projekcie planu urządzenia lasu uwzględniony, por. str. 85 i 127 Prognozy... dla Nadleśnictwa Lutowska oraz str. 65 i 119 Prognozy... dla Nadleśnictwa Stuposiany. Natomiast żaden z wnioskodawców nie wskazał miejsc występowania nadobnicy alpejskiej – gatunku wymagającego ochrony, zatem spełnienie ogólnego wniosku nie jest możliwe.

W prawdzie z zapisów ustawy o ochronie przyrody, z punktu widzenia formalno-prawnego, gospodarka leśna nie jest formą ochrony przyrody, ale w wymiarze faktycznym, racjonalna i zrównoważona gospodarka leśna, zachowuje elementy ochrony przyrody, a w wielu przypadkach stymuluje ich rozwój i wzrost liczebności.

Będąc świadomym obowiązujących przepisów oraz odpowiedzialności za stan środowiska oraz przyrody, Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie, zarządzeniem nr 28 z dnia 2 grudnia 2014 roku wprowadził do stosowania wytyczne, przeznaczone dla służb terenowych, w sprawie sposobów uwzględniania wymogów ochrony przyrody podczas realizacji zadań z zakresu gospodarki leśnej na

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

terenie RDLP Krosno, w których wskazano na kryteria określające tworzenie obszarów wyłączonych z użytkowania, a także specjalne sposoby użytkowania lasu w miejscach stwierdzonego występowania gatunków chronionych, dla których przepisy nie przewidują wyznaczania stref ochronnych:

- ✓ pozostawienie bez użytkowania około 5% powierzchni drzewostanów rębnych do naturalnego rozpadu,
- ✓ niepozyskiwanie drzew z jednostkowych użytków przygodnych,
- ✓ pozostawienie na siedliskach łęgowych stref buforowych wokół potoków,
- ✓ wyznaczenie ostoi ksylobiontów oraz ostoi gatunków związanych z wodą, wybierając w tym celu drzewostany: na siedliskach łęgowych i bagiennych, na priorytetowych siedliskach przyrodniczych, objęte powierzchniowymi formami ochrony przyrody, w wyznaczonych prawnie strefach ochrony.

Odnosząc się do kwestionowanej wielkości pozyskania drewna, podkreślam, że przeprowadzona inwentaryzacja lasu wykazała, iż aktualnie w Nadleśnictwie Lutowiska jest 6 872 ha drzewostanów powyżej stuletnich, co stanowi 36% wszystkich drzewostanów, a w Nadleśnictwie Stuposiany jest 3 492 ha, co stanowi 39% wszystkich drzewostanów. W ramach zaprojektowanych cięć rębnych planuje się pobór masy w drzewostanach rębnych w wysokości 15% w Nadleśnictwie Lutowiska i 17% w Nadleśnictwie Stuposiany. Stosowanie rębni stopniowej (IVd) z długim i bardzo długim okresem odnowienia, w efekcie prowadzi do uzyskania odnowień naturalnych, jak również służy pielęgnowaniu młodego pokolenia. O tym, że projektowane pozyskanie w drzewostanach starszych klas wieku jest na niskim poziomie, świadczy przewidywany stan lasów na koniec okresu gospodarczego, w którym średni wiek drzewostanów w Nadleśnictwie Lutowiska wzrośnie do 86 lat (aktualnie jest 76 lat), zaś w Nadleśnictwie Stuposiany do 92 lat (aktualnie jest 84 lata). Oznacza to, że drzewostany bardzo znacznie się zestarzeją, co w mojej ocenie jest niewłaściwe z punktu widzenia trwałości wykazanych wyżej powierzchni drzewostanów w dającej się przewidzieć przyszłości, szczególnie, iż znaczna ich część rośnie na gruntach poronnych i posiada skład gatunkowy częściowo niezgodny lub niezgodny z siedliskiem.

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

Biorąc pod uwagę zadania, jakie spełniają drzewostany nadleśnictw Lasów Państwowych w zakresie, m.in., ochrony przyrody, ciągłość wszystkich klas wieku jest podstawowym warunkiem utrzymania na właściwym poziomie powierzchni starodrzewi oraz dopływu do środowiska drewna martwego. Temu też służy zaplanowana w projektach pul przebudowa drzewostanów oraz przyjęte wieki rębności. Jest też bardzo prawdopodobne, że po osiągnięciu właściwej struktury klas wieku, wieki rębności ulegną podwyższeniu. Zaplanowany rozmiar pozyskania określony został według potrzeb hodowlanych i jest etatem odtworzenia i utrzymania zróżnicowanej struktury lasu, która uwzględnia wszystkie stadia rozwojowe. Dla tego stadium lasu przyjmowany jest wskaźnik redukcyjny 1,2-1,3 przyrostu miąższości (Poznański, 2004). Dla omawianych nadleśnictw został przyjęty etat dla stadium rozwoju, które w literaturze określa się jako okres starzenia się drzewostanów, poprzedzający bezpośrednio okres ich rozpadu. Po tych etapach następuje sukcesja naturalna, która, aby osiągnąć zgodność biotopu z biocenozą, musi przejść przez wszystkie wcześniejsze stadia.

W kwestii pozostawiania wszystkiego drewna martwego pragnę zauważyć, że:

- ✓ podczas inwentaryzacji lasu wykazano w Nadleśnictwie Lutowiska 21 m³/ha, a w Nadleśnictwie Stuposiany 29 m³/ha martwego drewna.
- ✓ wielkość ta kilkakrotnie przekracza średnią krajową, wykazaną w wynikach Wielkoobszarowej Inwentaryzacji Stanu Lasu za okres 2008 -2012 wynoszącą 5,2 m³/ha,
- ✓ wstępne wyniki prac nad Planem ochrony dla PLC1800001 „Bieszczady” wykazują istotnie wyższe wartości wskaźników dla drewna martwego, w tym drewna wielkogymiarowego, na siedliskach przyrodniczych.

Projekty planów urządzenia lasu dla nadleśnictw są sporządzane od 2012 roku. Przed przystąpieniem do ich opracowywania, zgodnie z „Ramowymi wytycznymi w sprawie zakresu i stopnia szczegółowości prognozy oddziaływania na środowisko planu urządzenia lasu”, zatwierdzonymi do stosowania przez Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Środowiska dnia 18 sierpnia, uzyskano od Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Rzeszowie dane o zasobach przyrodniczych w zasięgu terytorialnym nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany oraz określenie głównych zagrożeń dla środowiska na tym obszarze. Takie też dane zostały wykorzystane przy

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

opracowaniu projektów dokumentów. W opracowaniach zawarto także wiedzę o przedmiotach ochrony stwierdzonych w trakcie inwentaryzacji oraz zgłoszone Wykonawcy lub Nadleśnictwom przez podmioty trzecie.

Powszechnie wiadomym jest również, że Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie przystąpił do opracowania projektu Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 PLC180001 Bieszczady, którego zakończenie planowane jest na koniec 2016 roku. Dla mnie jest rzeczą oczywistą, że po ustanowieniu przez Ministra Środowiska Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 PLC180001 Bieszczady, po wcześniejszym zaopiniowaniu zadań zawartych w projekcie tego planu dla terenów będących w zarządzie PGL LP, będę zobligowany do ich przyjęcia do planów urzędzenia lasu, sporządzonych na lata 2015 – 2024 dla nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany.

Pozostałe wnioski wskazane szczegółowo przez wnoszących uwagi, np:

- ✓ Nadleśnictwo Lutowiska str. 64 POP błędnie podana kategoria zagrożenia jest LC ma być EN; str. 132 POP brak informacji o 2 stanowiskach ponurka Schneidera, a takie informacje są na str. 183 i 190; zmienić zapis na str.163 POP dot. powierzchni projekt. rezerwatów „utrzymać charakter drzewostanów”; zmienić na aktualne rozporządzenie str. 63-64 POP w spr. ochrony gatunkowej;
- ✓ Nadleśnictwo Stuposiany zmienić zapis na str.133 POP dot. powierzchni projekt. rezerwatów „utrzymać charakter drzewostanów”; str. 65 granicznik płucnik w ujęciu systematycznym zaliczyć do królestwa grzybów; str.67 POP zmienić zapis dot. zgniotka cynobrowego, którego znane są 22 stanowiska.

zostały przekazane Wykonawcy w celu ich wyeliminowania z opracowań.

Jednocześnie pragnę poinformować, że wejście w życie przywołanego wyżej Zarządzenia nr 28/2014 Dyrektora RDLP w Krośnie zbiegło się z terminem odbioru projektów pul. W związku z powyższym nie było możliwości uwzględnienia wytycznych zawartych w Zarządzeniu w opiniowanych projektach pul. Na etapie wnoszenia uwag wynikających z konsultacji społecznych, zostaną uwzględnione te zapisy Zarządzenia, które są możliwe do uwzględnienia na tym etapie opracowania projektów. Pozostałe

Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie

zapisy zarządzenia, jako aktu już obowiązującego, będą uwzględniane na bieżąco, w trakcie realizacji planów urządzenia lasu.

Odnosząc się do wniosku o ponowne przeprowadzenie konsultacji projektów omawianych dokumentów, pragnę poinformować, że nie widzę potrzeby ponownych konsultacji projektów planów urządzenia lasu dla nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany. Sugerowane przez Wnioskodawcę działanie nie wynika także z przepisów obowiązującego prawa. Kierując się wewnętrznymi przepisami LP, zawartymi w Instrukcji urządzania lasu, jestem zobligowany do zwołania komisji projektów planów, w formie debat publicznych, których celem będzie przedstawienie uzasadnień wynikających z art. 42 pkt. 2 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tekst jedn. Dz. U. z 2013 roku, poz. 1235 z późn. zmian.), zawierających informację o udziale społeczeństwa w konsultacjach oraz o sposobie uwzględnienia zgłoszonych uwag i wniosków w opracowywanych projektach planów urządzenia lasu. O terminach posiedzeń komisji zostaną Państwo powiadomieni odrębnie.

Z up. DYREKTORA
Z-ca Dyrektora
d/s gosp. lasów państwowych
[Podpis]
mgr inż. Marek Marecki

Otrzymują:

1. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze elektronicznie na adres dziedzictwoprzyrodnicze@gmail.com
2. Klub Przyrodników elektronicznie na adres kp@kp.org.pl, również pocztą tradycyjną
3. WWP Polska na adres aratajczak@wwf.pl
4. Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot Oddział Podlaski elektronicznie na adres Adam.bohdan@wp.pl
5. dr inż. Lech Buchholz elektronicznie na adres ampedus@poczta.onet.pl
6. Tomasz Nakonieczny elektronicznie na adres tomnyu@wp.pl
7. Grzegorz Starzecki elektronicznie na adres guchooo@gmail.com

[Podpis]
21.05.2017 r.
[Podpis]

10.11. Odpowiedź Klubu Przyrodników na pismo RDLP w Krośnie z ustosunkowaniem się do złożonych uwag

	<p>Klub Przyrodników</p> <p>ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645 tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, http:// www.kp.org.pl</p>
---	---

Świebodzin, 5 czerwca 2015 r.

**Regionalny Dyrektor
 Lasów Państwowych
 w Krośnie**

W związku z pismem ZS.6004.8.2015, dotyczącym uwag i wniosków zgłoszonych do projektów planów urządzenia lasu nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, a wyrażającym stanowisko Regionalnego Dyrektora Lasów Państwowych w Krośnie w tej sprawie, przedstawiam prośby i stanowisko Klubu Przyrodników:

- 1) Uprzejmie proszę o udostępnienie (w formie elektronicznej, poprzez przesłanie na adres poczty elektronicznej podany w nagłówku) przywołanych w Państwa piśmie „Wytycznych w sprawie sposobów uwzględniania wymagań ochrony przyrody podczas realizacji zadań z zakresu gospodarki leśnej na terenie RDLP w Krośnie” (Zarządzenie nr 28 z 2 grudnia 2014 r.), które dotychczas nie były nam znane. Po przeanalizowaniu treści Wytycznych i rozważeniu, w jakim stopniu zapewniają one ochronę walorów przyrodniczych przedmiotowych nadleśnictw, przedstawię ewentualnie dodatkowe komentarze.
- 2) Przyjmując z uznaniem fakt pozostawienia bez planowanych cięć 1765 ha w nadleśnictwie Lutowiska i 713 ha w nadleśnictwie Stuposiany, uprzejmie proszę o wyjaśnienie, czy intencją jest pozostawienie tych drzewostanów bez planowych cięć także w przyszłości⁶⁴, czy też zostały one pozostawione bez wskazówki gospodarczej tylko ze względu na aktualny brak potrzeby działań hodowlanych na okres aktualnej rewizji planu urządzenia lasu, ale w dalszej przyszłości zakłada się zaistnienie potrzeb hodowlanych i w konsekwencji wykonywanie w nich ciec rębnych i przedrębnych?
- 3) Stoję na stanowisku, że ewentualne wyłączenie określonych drzewostanów lub fragmentów drzewostanów (np. stref przy potokach) z pozyskiwania w nich drewna, jest co do zasady możliwe w ramach kompetencji zarządcy lasu

⁶⁴ W leśnictwie polskim w większości RDLP jest stosowana praktyka pozostawiania pewnej puli drzewostanów jako tzw. drzewostanów referencyjnych, drzewostanów nie objętych użytkowaniem, z założeniem że także w przyszłości nie będą w nich planowane cięcia, z wyjątkiem ewentualnych sytuacji nadzwyczajnych, dziś nie przewidywanych.

prowadzącego gospodarke leśną, jako decyzja planistyczno-gospodarcza. Nie jest to „wylączenie z gospodarki leśnej”, lecz podejmowana w ramach gospodarki leśnej decyzja o niewykonywaniu cięć w określonym drzewostanie lub w określonym miejscu. Gospodarka leśna oznacza „działalność zmierzającą do ukształtowania struktury lasów i ich wykorzystania w odpowiedni sposób i w odpowiednim tempie”, co nie wyklucza, w jej ramach, pozostawiania pewnych drzewostanów lub stref do ukształtowania przez naturalne procesy przyrodnicze, jak również nie wyklucza decyzji, że w pewnych miejscach zasoby drzewne nie będą wykorzystywane/pozyskiwane – o ile oczywiście decyzje takie są zasadne dla osiągnięcia niektórych celów⁶⁵ tej gospodarki. Nie przesądzając więc w tym miejscu o zasadności takich rozstrzygnięć, nie mogę się zgodzić, że co do zasady „nie są one możliwe”.

- 4) Wnioskowałem o podwyższenie wieku rębności buka i jodły do 130 lat, czyli do górnej granicy przewidzianej dla tego nadleśnictwa wg obowiązującej instrukcji urządzania lasu. Wnioskowałem także, by w całym nadleśnictwie dokonać rewizji wieków dojrzałości rębnej przyjętych dla poszczególnych drzewostanów, przyjmując – ze względu na uwarunkowania przyrodnicze i szczególne w tym nadleśnictwie znaczenie przyrodnicze drzewostanów starych – wieki dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów podwyższone o 10-20 lat w stosunku do wieków dojrzałości rębnej, jakie wynikałyby tylko z uwarunkowań hodowlanych. Tj. – nie negując potrzeby następstwa pokoleń drzewostanu, w tym utrzymania ciągłości klas wieku – wnioskowałem, by ze względu na specyficzne i unikatowe wartości przyrodnicze przedmiotowych nadleśnictw, to następstwo pokoleń i ciągłość struktury wieku realizować w zakresie nieco szerszym, niż zaplanowano. Tj. by cięcia odnowieniowe prowadzić z pewnym opóźnieniem w stosunku do „optymalnego momentu hodowlanego” w sensie tradycyjnej sztuki leśnej (widzianego z punktu widzenia potrzeb samego drzewostanu), biorąc pod uwagę, że takie opóźnienie byłoby korzystne i potrzebne z przyczyn przyrodniczych, a tym samym byłoby optymalne z punktu widzenia kompleksowo traktowanych celów gospodarki leśnej (widzianych z punktu widzenia całego ekosystemu).

Nie zgadzam się z tezą, że osiągnięcie średniego wieku drzewostanów w przedmiotowych nadleśnictwach na poziomie 86/92 lat będzie co do zasady stanowić „znaczne zestarzenie się” drzewostanów zagrażające ich trwałości. Ewentualne zagrożenia zależą od tego, jakie konkretnie drzewostany będą odpowiedzialne za wzrost wieku. Jeżeli wzrost średniego wieku byłby przede wszystkim wynikiem wzrostu wieku sztucznych drzewostanów porolnych, obawy o zagrożenia trwałości mogą być uzasadnione. W swoich wnioskach nie negowałem jednak potrzeby przebudowy drzewostanów porolnych. Jednak, jeżeli wzrost średniego wieku nastąpiłby głównie na jodłowo-bukowych drzewostanach buczyny karpackiej, to nie ma podstaw, by upatrywać w nim zagrożenia trwałości drzewostanów: w warunkach naturalnych fizjologicznym wiekiem starości jodły i buka jest raczej ok. 200-300 lat. Stosowany w leśnictwie, stukilkudziesięcioletni okres średniej rotacji drzewostanów jodłowo-bukowych w

65 Np. trwałego zachowania bogactwa biologicznego lasów, różnorodności przyrodniczej, ochrony ekosystemów leśnych stanowiących cenne fragmenty rodzimej przyrody.

Karpatach nie naśladuje długości naturalnego cyklu życia takich drzewostanów, a wynika z optymalizacji ich użytkowania.

W piśmie RDLP z 1 czerwca 2015 r. nie znalazłem jasnej odpowiedzi na wnioski dotyczące wieku rębności. Wskazano natomiast, że „*jest bardzo prawdopodobne, że po osiągnięciu właściwej struktury drzewostanów wieki rębności ulegną podwyższeniu*”. Stwierdzenie to nie jest dla mnie w pełni jasne. Uważam, że biorąc pod uwagę z jednej strony potrzebę następstwa pokoleń drzewostanów, a z drugiej – wartości przyrodnicze kumulujące się w drzewostanach starych, w przedmiotowych nadleśnictwach „właściwa” jest właśnie struktura z podwyższonym udziałem strażdrzewi, i że nie ma przeszkód, by wnioskowane podwyższenie wieku rębności nastąpiło w obecnej rewizji planu urządzenia lasu.

5) W naszych uwagach i wnioskach zwróciłem uwagę na:

- a) błąd metodyczny prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko (zastosowanie metody macierzowej = metody przecięć w sytuacji, w której metoda ta nie jest właściwa, przy równoczesnym braku zastosowania innych metod prognozowania);
- b) brak spójności prognozy, istotny zwłaszcza w świetle zastosowanych metod prognozowania (brak niezbędnych do zastosowania metody macierzowej informacji o stanowiskach ptaków, przy wiedzy o ich występowaniu w nadleśnictwie);
- c) braki metodyczne w/w prognozy – arbitralność konkluzji o braku oddziaływania nawet w sytuacjach stwierdzenia pokrywania się stanowisk gatunku nadrzewnego/związanego z drzewami z planowanymi zabiegami polegającymi na usuwaniu drzew;
- d) braki merytoryczne w prognozie, w tym braki w analizie istotnych problemów ochrony środowiska (wskazałem tu problemy identyfikowane przez projekt polskiej Strategii Ochrony Niedźwiedzia (Selva i in. 2012 r.) – niezależnie od Pana poglądu na temat stanu populacji niedźwiedzia, do zagadnienia należało odnieść się w prognozie);
- e) braki we wskazaniu źródeł informacji wykorzystanych w prognozie.

W piśmie RDLP z 1 czerwca 2015 r. nie znalazłem odniesienia się do w/w zarzutów, ani argumentów, które uzasadniałyby zmianę naszego poglądu w w/w sprawach. Stwierdzili Państwo tylko, że prognozę wykonano zgodnie z „Ramowymi wytycznymi...” zatwierdzonymi do użytku przez podsekretarza stanu w MŚ oraz w szczególności uzgodnionej z RDOŚ w Rzeszowie. To jednak nie jest odpowiedzią na przedstawione zarzuty merytoryczne.

Ponieważ w Państwa piśmie nie znalazłem przekonujących argumentów przeciwnych, podtrzymuję stanowisko, że w konsekwencji w/w braków, prognoza oddziaływania planu na środowisko nie spełnia obecnie wymogów art 51 ustawy *o udostępnianiu informacji o środowisku...*, jak również nie dowodzi braku znacząco negatywnego oddziaływania planu na obszar Natura 2000 ani na stan ochrony gatunków chronionych nadleśnictwa. Nadal też uważam, że sygnalizowane braki i błędy prognozy powinny być uzupełnione i poprawione.

- 7) Podtrzymuję tezę, że ze względu na nasycenie terenu nadleśnictwa występowaniem gatunków uważanych za typowe dla lasów o cechach naturalności, kluczowe znaczenie ma tu ukształtowanie „rusztu ekologicznego”, czyli sieci drzewostanów i biogrup wyłączonych z pozyskania drewna i pozostawionych naturalnym procesom, w tym że celowe byłoby:
- a) dodatkowe rozważenie zaliczenia niektórych drzewostanów do gospodarstwa specjalnego i pozostawienie bez wskazówek gospodarczych;
 - b) wyraźne wyeksponowanie i zapisanie zasady pozostawiania, podczas wszelkich cięć rębnych, nienaruszanych fragmentów drzewostanu, co najmniej 5% jego powierzchni (nie tylko „w miejscach stwierdzonego występowania cennych gatunków”, ale we wszystkich drzewostanach, by tak budowane zasoby drzew rzeczywiście starych, stopniowo przekształcające się w zasoby wielkowymiarowego martwego drewna, umożliwiły dynamiczną trwałość występowania takich gatunków w całym nadleśnictwie);
 - c) wzmożona ochrona stref przypotokowych (ze względu na preferencje *Carabus variolosus*, *Buxbaumia viridis*, a w pewnym stopniu także *Cucujus cinnaberinus*);
 - d) wzmocnienie zasady pozostawiania „drzew biocenotycznych” w rozumieniu instrukcji ochrony lasu, co powinno obejmować w szczególności pozostawianie starych buków z martwymi elementami – np. konarami, fragmentami korony, ze znaczącymi obłamaniem itp., zamierających i martwych jodeł >40 cm pierśnicy, bardziej konsekwentnego pozostawiania także złomów i wykrotów, a także drzew zahubionych.

Przyjmuję jednak do wiadomości, że w/w potrzeby mogą być ujęte w „Wytycznych..” z grudnia 2014 r. Swoje stanowisko w sprawie doprecyzuję więc po zapoznaniu się z treścią tych wytycznych.

- 8) Podtrzymując swoją uwagę, że projektu planów urządzenia lasu nie zawierają zakresu zadań planu zadań ochronnych obszaru Natura 2000, przyjmuję do wiadomości, że odpowiedni zakres zostanie zrealizowany w ramach planu ochrony obszaru Natura 2000 Bieszczady i przyjęty do stosowania w gospodarce leśnej.

z poważaniem

.....
Prezes Klubu Przyrodników

10.12. Stanowisko Klubu Przyrodników przed KPP dla PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska

	<p>Klub Przyrodników</p> <p>ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645 tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, http:// www.kp.org.pl</p>
---	---

Świebodzin, 24 sierpnia 2015 r.

**Regionalny Dyrektor
Lasów Państwowych
w Krośnie**

Uprzejmie dziękujemy za zaproszenie na Komisje Projektów Planów dla nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany. Niestety, ze względu na zaangażowanie wszystkich kompetentnych pracowników w inne, ustalone wcześniej spotkania w konfliktowym terminie, nie możemy zapewnić uczestnictwa przedstawicieli Klubu w posiedzeniach Komisji. Nadal pozostajemy jednak zainteresowani planami urzędzenia lasu tych nadleśnictw i prowadzoną w nich gospodarką leśną.

Uprzejmie dziękujemy za udostępnienie treści Zarządzenia 28/2014 – *Wytycznych w sprawie sposobów uwzględniania wymogów ochrony przyrody podczas realizacji zadań z zakresu gospodarki leśnej na terenie RDLP w Krośnie*, które z zainteresowaniem przeanalizowaliśmy. Przyjmujemy te Wytyczne jako istotny krok w kierunku lepszej ochrony przyrody na terenie Waszej RDLP. Ponieważ Wytyczne te tworzą nowy kontekst dla gospodarki leśnej w nadleśnictwach RDLP Krosno, w tym także w nadleśnictwach Lutowiska i Stuposiany. Poniżej przedstawiamy więc naszą analizę poszczególnych punktów tych Wytycznych. W dalszej części pisma przedstawiamy stanowisko Klubu Przyrodników w sprawie planów urzędzenia lasu nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany, biorące pod uwagę treść w/w Wytycznych oraz argumenty przedstawione przez Państwa w piśmie ZS.6004.8.2015 z 1 czerwca b.r., uprzejmie prosząc, by potraktować je jako nasz głos na Komisje Planów.

Ad. Wytyczne w/s uwzględniania wymogów ochrony przyrody w nadleśnictwach RDLP Krosno (Zarządzenie 28/2014)

I.1. Pozostawianie drzew martwych i zamierających. Słusznie została wprowadzona zasada pozostawiania drzew martwych i zamierających na pozycjach cięć oraz nie prowadzenia jednostkowych użytków przygodnych (z pewnymi zrozumiałymi wyjątkami, jak np. zagrożenie bezpieczeństwa powszechnego na dużą skalę). Z uznaniem przyjmujemy zalecenie pozostawiania na gruncie drzew ściętych, gdy już ich ścięcie jest niezbędne np. dla ochrony bezpieczeństwa – choć oczywiście korzyści przyrodnicze z pozostawienia martwych drzew stojących byłyby większe, rozumiemy konieczność kompromisu w takich przypadkach.

Wprowadzone zasady poprawią ochronę szczególnie tych owadów ksylobiontycznych, które są związane z drzewami dopiero zamierającymi i świeżo zamartwymi, w tym np. zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus* (gatunek wymagający, na podstawie prawa UE, także ochrony siedlisk przed nieumyślnym niszczeniem). Skuteczność wprowadzonej zasady będzie jednak zależeć od interpretacji pojęcia „jednostkowych” użytków przygodnych. W naszym rozumieniu, jeżeli występuje np. kilka zamierających jodeł w wydzieleniu, kępa kilku zamierających drzew bądź łączny wiatrował/złom kilku drzew, to takie drzewa powinny być, zgodnie z Wytycznymi, pozostawiane. W przypadku zniszczenia lasu na dużej powierzchni (np. rozległy wiatrołom), powinna być pozostawiona przynajmniej część drzew. Jako „sytuacje klęskowe”, stanowiące wyjątek od zasady, powinny być interpretowane sytuacje zagrażające rozpadem drzewostanu, o ile usuwanie zamierających drzew może taki rozpad ograniczyć – o ile zasadne może być traktowanie w ten sposób gradacji korknika w drzewostanie świerkowym, to nie wydaje się zasadne zaliczanie tu np. przypadków rdzy (raka) jodły. Uwagi co do zamierania jesionu przedstawiliśmy dalej.

Pozostawianie drzew martwych i zamierających, choć trafne, słuszne i potrzebny, samo nie zapewni jednak właściwych warunków do ochrony wszystkich organizmów związanych z martwym drewnem. Nie wystarczy to do ochrony gatunków wymagających większych ilości i zróżnicowania rozkładającego się drewna, albo też gatunków wymagających kombinacji występowania większych ilości rozkładającego się drewna i określonych warunków mikroklimatycznych. Nie wystarczy w szczególności do ochrony w lasach gospodarczych gatunków stanowiących tzw. „relikty puszczańskie”, tj. takich, których obecne występowanie jest skorelowane z lasami poddanymi ochronie rezerwatowej lub tylko bardzo ekstensywnie użytkowanymi. Dla zachowania i odtwarzania zasobów rozkładającego się drewna, w tym jego różnorodności, ważne jest nie tylko pozostawianie drzew zamierających i martwych, ale przede wszystkim stworzenie możliwości dorośnięcia niektórych drzew do takiego wieku, w którym będą mogły zestarzeć się i zamrzeć w sposób naturalny. Rozumiemy, że temu celowi będą służyć inne wprowadzone środki ochronne (w szczególności pozostawianie biogrup i wyznaczanie ostoi ksylobiontów).

Nie do końca jest jednak jasne, dlaczego zasada pozostawiania drzew martwych i zamierających miałaby obowiązywać tylko „we wskazanych w planach zadań ochronnych lub planach ochrony miejscach występowania ptaków wymagających martwego drewna, owadów saproksylicznych oraz na siedliskach przyrodniczych”. Wydaje się, że taka troska o zasoby martwego drewna powinna dotyczyć wszystkich lasów. Wprawdzie na większej części RDLP Krosno praktycznie wszystkie lasy o w miarę naturalnym składzie gatunkowym stanowią „naturowe” siedliska przyrodnicze – w górach poza klasyfikacją siedlisk przyrodniczych pozostają tylko sztuczne porolne drzewostany sosnowe, modrzewiowe czy świerkowe, ewentualnie pojedyncze sztuczne drzewostany nasadzone na niewłaściwych siedliskach. Jednak, na części terenu RDLP Krosno występują przecież np. naturalne olsy – do których wprowadzona zasada także powinna się stosować, mimo że nie są one „naturowymi” siedliskami przyrodniczymi.

Oczywiście, wprowadzona zasada powinna się stosować do wszystkich lasów na siedliskach przyrodniczych (zarówno w obszarach Natura 2000 jak i poza nimi), nie-

zależnie od istnienia planu zadań ochronnych lub planu ochrony wskazującego te siedliska. Powinna także się stosować do (szeroko rozumianych – zob. dalej) terenów występowania ptaków lub owadów wymagających martwego drewna, nie tylko zidentyfikowanych w planie ochrony/zadań ochronnych, ale także zidentyfikowanych w inny sposób, choćby podczas prac nad urządzeniem lasu. Rozumiemy, że taka właśnie jest intencja RDLP, choć z samego tekstu Wytycznych nie wynika to jasno.

I.2. Pozostawianie bez użytkowania ok. 5% drzewostanów rębnych na siedliskach przyrodniczych (w grupach nie mniejszych niż 6 arów). Jak rozumiemy, chodzi tu o pozostawianie, w ramach rębni, nie użytkowanych fragmentów użytkowanego drzewostanu, czyli tzw. biogrup. Jest to słuszny i bardzo potrzebny środek zapewniający w przyszłych pokoleniach drzewostanów pewien udział drzew rzeczywiście starych. Jest to bardzo ważne dla różnorodności biologicznej, ponieważ bardzo stare drzewa stają się zwykle (ale zazwyczaj dopiero od wieku 150-200 lat) bogate w tzw. mikrosiedliska nadrzewne, kluczowe dla niektórych gatunków⁶⁶. Drzewa te, w miarę zamierania, będą także w dłuższej perspektywie czasowej budować stopniowo zasoby martwego drewna wielowymiarowego.

Rozwiązanie to jest szeroko stosowane także w ramach poszukiwań konsensusu między gospodarką leśną a ochroną przyrody w innych krajach Europy i świata jako tzw. „trees retention”.

Jedynie wątpliwości co do tego środka ochronnego dotyczą progu procentowego. 5% udziału biogrup w niektórych warunkach przyrodniczych może być wartością zbyt małą. Zwykle na świecie stosuje się pozostawianie biogrup stanowiących ok. 10% drzewostanu, a niekiedy wręcz do 30%.

W kompleksach leśnych, w których specyficzne potrzeby różnorodności biologicznej (np. zachowany zespół rzadkich gatunków ksylobiontycznych) stwarzają szczególne wymogi co do obecności i obfitości mikrosiedlisk nadrzewnych, drzew starych (>150 lat) i wielkowymiarowego martwego drewna, powinna istnieć możliwość zwiększenia progu procentowego, np. do 10-20%. Powinna też być możliwość zastosowania wyższego progu procentowego w drzewostanach o trudnych warunkach użytkowania, np. rozciętych stromymi jarami, miejscami skalistych itp.

Lokalne podniesienie progu procentowego w określonych kompleksach leśnych powinno być też środkiem ochronnym do stosowania w formach ochrony przyrody, np. w obszarach Natura 2000 chroniących gatunki wrażliwe na brak mikrosiedlisk nadrzewnych, drzew starych lub wielkowymiarowego martwego drewna, albo chroniących siedliska przyrodnicze których lokalna specyfika polega na występowaniu w nich takich gatunków.

I.3. Pozostawianie stref buforowych wzdłuż potoków. Jest to słuszny i cenny środek ochronny. Jednak, wyznaczanie i pozostawianie takich stref nie powinno być ograniczone tylko do miejsc występowania (czyt. miejsc skartowania) siedlisk łęgowych,

66 Na temat znaczenia drzew starych dla poszczególnych grup organizmów i progów wiekowych, od których drzewa stają się szczególnie ważne dla różnorodności biologicznej por. np. Brunet J., Fritz Ö., Richnau G. 2010. Biodiversity in European beech forests – a review with recommendations for sustainable forest management. Ecological Bulletins 53: 77–94 i lit. tam cyt.

a powinno być bardziej powszechne. W warunkach RDLP Krosno często nad strumieniami i potokami wykształcają się bardzo wąskie pasma i smugi o charakterze łągowym, nie kartowane na mapie siedlisk przyrodniczych, niekiedy wręcz o charakterze pojedynczego pasma drzew. Są one jednak także warte zachowania. Nawet gdy wzdłuż potoku nie ma wykształconego łągu (np. potok śródleśny w buczynie), to samo koryto potoku jest cennym dla różnorodności biologicznej mikrosiedliskiem wartym zachowania w stanie naturalnym, a do tego potrzebne jest zachowanie przynajmniej pasa sąsiadujących z tym korytem drzew, martwego drewna w korycie i w jego sąsiedztwie. Potokom często towarzyszą warte zachowania w naturalnym stanie strefy źródliskowe. W wielu miejscach występują głębokie, wciosowe doliny potoków, gdzie użytkowanie lasu jest trudne, a często miejsca takie, ze względu na swój specyficzny mikroklimat, są miejscami skupiania się istotnych wartości przyrodniczych – w takich sytuacjach strefę buforową powinna stanowić taka dolina wciosowa wraz z jej stromymi zboczami, także jeżeli na jej dnie nie ma typowo wykształconego siedliska łągowego.

Doceniając więc zaproponowaną zasadę wyznaczania stref buforowych, sugerujemy interpretowanie jej w sposób umożliwiający zastosowanie szersze, niż tylko do siedlisk łągowych. Podzielamy tu pogląd, że szczegółowe parametry (w tym zarówno miejsca wyznaczenia, jak i szerokość) stref buforowych powinny być określone indywidualnie dla każdego nadleśnictwa.

Obiecujący jest tu zapis o możliwości „indywidualnej interpretacji” w przypadku potrzeb innych przedmiotów ochrony, np. biegacza urozmaiconego lub bezlistu okrywowego. W naszej opinii, wyznaczanie stref buforowych wzdłuż potoków może stanowić bardzo ważny i skuteczny środek ochrony tych gatunków. Zwracamy jednak uwagę, że ochrona obu tych gatunków nie może być ograniczona tylko do ochrony punktów, w których gatunki te dotąd znaleziono, a powinna zapewniać ochronę ich siedliska w sposób umożliwiający jego dynamiczne wykorzystanie, tj. także zasiedlanie nowych punktów przez bezlista, czy migracje biegaczy. Ponadto, przy niepełnym rozpoznaniu stanowisk tych gatunków, wynikającym z ograniczeń metodycznych ich wyszukiwania, jako siedliska tych gatunków należy traktować nie punkty jego stwierdzenia, ale dłuższe odcinki dolin potoków (por. uwagi dalej). „Odniesienie wyłączanych stref do stwierdzonych miejsc występowania” powinno więc uwzględniać te fakty, tj. środek ochronny polegający na wyznaczaniu przypotokowych stref buforowych powinien być stosowany przynajmniej w skali całych dolin, w których stwierdzono występowanie tych gatunków, lub też większych obszarów leśnych, w których stwierdzono silną korelację występowania tych gatunków z dolinami o określonym charakterze rzeźby (jak np. bezlist okrywowy w dolinach wciosowych w Lasach Turnickich). Nieprawidłowe byłoby ograniczanie takich stref tylko do otoczenia punktów, w których dany gatunek „zaewidencjonowano” (por. uwagi do punktu II.3).

Co do wykonywania, w strefach buforowych, zabiegów usuwania zamierającego jesionu, nie mielibyśmy do nich zastrzeżeń, gdyby rzeczywiście były one niezbędne dla ratowania pozostałych jesionów i niedopuszczenia do ustąpienia gatunku z siedliska. Współczesna wiedza nie potwierdza jednak, by usuwanie zamierających jesionów rzeczywiście znacząco podnosiło szansę przeżycia pozostałych drzew. W związku ze sposobami dyspersji sprawcy choroby, wydaje się raczej, że nie jest możliwe znaczące

zmniejszenie ekspozycji jesionów na patogena przez usuwania drzew zainfekowanych, a szanse poszczególnych drzew na przeżycie zależą raczej od ich indywidualnej odporności⁶⁷. Mimo że zamieranie jesionu stanowi niewątpliwie potencjalne zagrożenie dla różnorodności biologicznej związanej z tym drzewem i z całymi ekosystemami lęgowymi, jego skutkiem (o ile zamierające jesiony są pozostawiane) jest także znaczne zwiększenie zasobów martwego drewna, co sprzyja niektórym unikatowym gatunkom. Usuwanie zamierających jesionów może mieć gorsze skutki dla różnorodności biologicznej, niż samo ich zamieranie. Nie ma sensu usuwanie drzew zupełnie lub niemal zupełnie bezlistnych (sporulacja grzyba powodującego zamieranie następuje na liściach zainfekowanych jesionów), a z kolei usuwanie jesionów częściowo tylko uszkodzonych może ograniczać zmienność genetyczną i eliminować właśnie te cenne osobniki, które potrafiłyby przeżyć chorobę⁶⁸. Doświadczenia z innych miejsc w Polsce, w tym z rezerwatów przyrody w których nie usuwano zamierających jesionów, sugerują że przekształcenia fitocenoz będące wynikiem zamierania jesionów w miejscach, gdzie pozostawiono las naturalnym procesom, są mniejsze lub podobne do przekształceń w miejscach, w których zamierające jesiony usuwano. Formułowane z punktu widzenia ochrony przyrody zalecenia dotyczące postępowania wobec zamierania jesionu w obszarach chronionych skłaniają się raczej do maksymalnego pozostawiania także zainfekowanych, zamierających i zamartwych drzew⁶⁹.

Zwracamy tu przy okazji uwagę, że w niektórych nadleśnictwach i obszarach istnieją także podstawy, by szersze strefy wzdłuż potoków wyznaczać nie tylko jako „strefy buforowe” (środek ochronny I.3), ale także jako „ostoje ksylobiontów” (środek ochronny I.5). Np. na niektórych obszarach w Karpatach występowanie drzew zasiedlonych przez unikatowe gatunki ksylobiontów koncentruje się w 30– lub 50-metrowych pasmach wzdłuż potoków, prawdopodobnie dlatego, że w tych strefach pozyskanie drewna było trudniejsze, więc jest w nich więcej drzew starych i znacznie bogatsze są zasoby martwego drewna. W niektórych obszarach Natura 2000 wykazano, że w 30-metrowych strefach wzdłuż potoków, na kilkunastu procentach powierzchni lasu, zlokalizowana jest ponad 50% populacji zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus*. Pomiar zasobów martwego drewna w niektórych obszarach Natura 2000 na terenie RDLP Krosno wykazały, że zasoby te, a szczególnie zasoby martwego drewna wielkowiedmiarowego, wykazują silną korelację z sąsiedztwem potoków. W takich sytuacjach zasadne będzie wyznaczanie wzdłuż potoków także ostoi ksylobiontów.

I.4. Eliminacja zrywki korytami potoków i ograniczanie zrywki przecinającej potoki. Słuszny i potrzebny środek ochronny. Nie rozumiemy jednak, dlaczego jego wdrożenie wymaga aż 5 lat. Uważamy, że ten środek ochronny powinien być wdrożony

67 Natural England & Forestry Commission 2015. What can we do about “Chalara” ash dieback (*Hymenoscyphus fraxineus*) on woodland SSSIs? Joint advice from Natural England and the Forestry Commission, 9 pp.

68 Por. monograficzny przegląd zagadnienia w skali Europy: Pautasso M., Aas G., Queloz V., Holdenrieder C. 2013. European ash (*Fraxinus excelsior*) dieback – A conservation biology challenge. *Biological Conservation* 158: 37-49.

69 Mitchell R. J. et al. 2014. The potential ecological impact of ash dieback in the UK. JNCC Report No. 483. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough, 222 pp.

niezwłocznie, tj. począwszy od powierzchni, na których w 2015 r. są wyznaczone szlaki zrywkowe.

I.5. Ostoje ksylobiontów. Słuszny, potrzebny i bardzo cenny środek ochronny, jednak jego skuteczność będzie bardzo silnie zależeć od szczegółów praktycznej interpretacji Wytycznych, w tym od sposobu naboru powierzchni, ich rozmieszczenia oraz areалу.

Uważamy, że pierwszym kryterium wyboru ostoi ksylobiontów powinno być występowanie ksylobiontów. Tj. jako ostoje ksylobiontów powinny być wskazywane przede wszystkim obszary, na których stwierdzono występowanie owadów, grzybów lub mchów szczególnie związanych z mikrosiedliskami martwego drewna. Konieczne jest przy tym wzięcie pod uwagę uwarunkowań metodycznych znajdowania stanowisk takich gatunków: wyznaczana ostoja ksylobiontów powinna być odpowiednio duża, by zapewnić gatunkowi trwałość dogodnych warunków do rozwoju, tj. nie może obejmować tylko punktu, w którym gatunek znaleziono, ale powinna obejmować drzewostan lub drzewostany o zbliżonych cechach, które zgodnie z zastosowaną metodyką badania gatunku należy uznać za jego siedlisko/stanowisko (w przypadku gatunków Natura 2000 wytyczne do interpretacji „stanowiska” gatunku i tym samym do wyznaczenia tego siedliska jako ostoi ksylobiontów, powinny być zgodne z wytycznymi do ich monitoringu).

Przesłanką do wyznaczania ostoi ksylobiontów powinno być nie tylko występowanie gatunków z dyrektywy siedliskowej ale także gatunków z krajowej lub karpackiej czerwonej listy lub księgi oraz gatunków chronionych, a w szczególności współwystępowanie takich gatunków.

W drugiej kolejności, zwłaszcza przy braku dobrych danych o występowaniu ksylobiontów, jako ostoje ksylobiontów należy wyznaczać tereny o szczególnie podwyższonym zapasie martwego drewna, w tym w szczególności martwego drewna grubowymiarowego. Można bowiem domniemywać, że są to miejsca najbardziej przydatne do ochrony ksylobiontów. Często będą to np. silnie wcięte doliny potoków (por. wyżej) i strome zbocza oraz inne miejsca trudno dostępne.

Można i warto wyznaczać ostoje ksylobiontów jako część zasobów siedlisk przyrodniczych chronionych w obszarach Natura 2000, nawet jeśli proponowane ostoje nie mają obecnie jeszcze cech sprzyjających ksylobiontom – z założeniem, że nabiorą takich cech w miarę akumulacji rozkładającego się drewna.

Można i warto zaliczać do ostoi ksylobiontów drzewostany w całorocznych strefach ochrony zwierząt i grzybów objętych strefową ochroną gatunkową, mając świadomość, że drzewostany w takiej strefie nabiorą cech sprzyjających ochronie ksylobiontów – nawet więc w przypadku likwidacji strefy ochrony gatunkowej (np. wskutek zaniku w niej chronionego gatunku, zmiany miejsca gniazdowania ptaka), ostoja ksylobiontów powinna być utrzymana.

Zgadzamy się, że ostoje ksylobiontów nie muszą, a nawet nie powinny być rozmieszczone równomiernie na terenie nadleśnictwa ani na terenie RDLP. W niektórych kompleksach leśnych, ze względu na ich szczególne i wybitne znaczenie dla ksylobiontów, powierzchnia takich ostoi (zarówno powierzchnia poszczególnych

ostoi, jak i łączna powierzchnia ostoi ksylobiontów w nadleśnictwie) powinna być znaczna, obejmująca także wiele drzewostanów poza obecnymi rezerwatami przyrody. Dotyczy to szczególnie Lasów Turnickich (znanych jako obszar unikatowego skupienia rzadkich gatunków ksylobiontycznych, znaczący w skali całych Karpat), ale także bieszczadzkich nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany.

II.1. Sporządzanie szkiców powierzchni planowanych do cięć. Ten środek ochronny jest słuszny i potrzebny, ale jego zastosowanie powinno być skorelowane z ciągłym i intensywnym procesem szkolenia Służby Leśnej w zakresie zauważania i rozpoznawania gatunków chronionych. Należy tu mieć na uwadze, że samo zauważenie gatunków i ich siedlisk wymaga zwykle pewnego doświadczenia i niewystarczająca do tego jest teoretyczna znajomość wyglądu tych gatunków i cech je odróżniających. W naszej ocenie, proces doskonalenia umiejętności Służby Leśnej w tym zakresie ma jednak miejsce.

Dla skuteczności tego środka ochronnego ważne jest, by szkice uwzględniały nie tylko stanowiska ujęte w POP, ale by przede wszystkim były wynikiem sprawdzenia powierzchni w terenie, tak by wykryć m. in. gatunki które nie zostały znalezione podczas urządzenia lasu i ujęte w POP, albo które pojawiły się później.

Trzeba mieć też świadomość, że oszczędzenie miejsca występowania chronionego gatunku podczas prac zrębowych dla niektórych gatunków jest ważnym sposobem ich ochrony, ale wielu innym gatunkom nie zapewni ciągłości trwania ich siedliska, gdy drzewa wokół punktu aktualnego występowania gatunku i tak zostaną wycięte a struktura lasu zmieni się. Ochrona takich gatunków wymaga także innych środków ochronnych, które zostały przewidziane w innych punktach (wyznaczanie i ochrona ostoi ksylobiontów, ochrona stref przypotokowych).

II.2. Ochrona strefowa. Wytyczne dotyczą tu obowiązującego mechanizmu prawnego. Zwracamy uwagę, że „strefowe” gatunki ptaków mogą w poszczególnych latach użytkować wymiennie różne lokalizacje gniazdowe, w związku z czym niezasiedlenie gniazda nie jest jeszcze przesłanką do likwidacji strefy. Ornitolodzy postulują, by likwidować strefy po 5-7 latach niezasiedlenia gniazda, dopiero bowiem po takim czasie prawdopodobieństwo powrotu ptaka do danej lokalizacji obniża się do poziomu tła.

Strefy wyznacza się nie tylko dla pewnych gatunków ptaków, ale także dla pewnych gatunków porostów, czego Wytyczne nie ujmują. W przypadku stref porostowych nie jest jednak potrzebne coroczne sprawdzanie obecności gatunku, a wystarczy lustracja strefy w większych odstępach czasu.

Dla skuteczności ochrony strefowej ważne jest, by RDOŚ był informowany o obserwacjach i stwierdzeniach gatunków strefowych, dokonywanych przez Służbę Leśną, a także by wykorzystywać wszelkie obserwacje stron trzecich. Do decyzji organu ochrony przyrody (RDOŚ) powinno należeć, czy w takim przypadku strefę należy utworzyć, czy nie. Dobrą praktyką byłoby wprowadzenie i zapisanie w Wytycznych zasady, że wszystkie informacje o stwierdzeniach „gatunków strefowych”, o których nadleśnictwo powzięło wiedzę (zarówno stwierdzenia dokonane przez Służbę Leśną jak i przez strony trzecie) Nadleśniczy zgłasza obligatoryjnie do RDOŚ w formie wniosku o wyznaczenie strefy, celem rozstrzygnięcia przez RDOŚ w formie decyzji

administracyjnej o wyznaczeniu strefy lub braku potrzeby jej wyznaczenia. Równocześnie, należałoby przyjąć, że do momentu uzyskania rozstrzygającej zagadnienie ostatecznej decyzji administracyjnej, prace leśne należy prowadzić tak jakby strefa została wyznaczona, tj. w zasięgu potencjalnej ochrony całorocznej odstąpić od wykonywania prac, a w zasięgu potencjalnej ochrony okresowej planować prace w okresach niekonfliktowych z wymogami gatunku chronionego.

Negatywnie oceniamy przypadki sprzeciwiania się niektórych nadleśnictw tworzeniu stref, mimo niewątpliwego występowania przedmiotów ochrony. Sugerujemy także, by nadleśnictwa RDLP w Krośnie z większą niż dotąd zyczliwością podchodziły do osób i podmiotów chętnych do poszukiwania gatunków chronionych na terenie Lasów Państwowych, ułatwiając prowadzenie takich badań. Dotychczasowa praktyka niektórych nadleśnictw w tym zakresie sugeruje potrzebę uregulowania zagadnienia wytycznymi RDLP.

II.3. Ewidencjonowanie stanowisk chronionych zwierząt, roślin, grzybów, pomników przyrody i osobliwości przyrodniczych. Wytyczne w tym zakresie są słuszne i zasadne. Zbieranie i ewidencjonowanie informacji o stwierdzeniach gatunków chronionych na terenie nadleśnictwa jest słuszne i konieczne. Jednak, interpretacja zgromadzonych danych musi uwzględniać uwarunkowania metodyczne inwentaryzowania poszczególnych gatunków i ich biologię. W szczególności, błędem merytorycznym jest utożsamianie „ewidencji” wszystkich cennych gatunków z ich rzeczywistym rozmieszczeniem. Konsekwencją tego błędu może być zastosowanie błędnych metodycznie metod prognozowania oddziaływania gospodarki leśnej na niektóre gatunki i błędnych sposobów ich ochrony. Konieczne jest przecież zapewnienie odpowiedniej ochrony całym populacjom gatunków, a nie tylko tym częściom populacji, które „zaewidencjonowano”. Szanująca uwarunkowania przyrodnicze gospodarka leśna musi ten fakt uwzględniać.

Większość osobliwości przyrodniczych typu pomników przyrody czy osobliwości przyrody nieożywione, a także stanowiska niektórych gatunków, są „kartowalne” i „ewidencjonowalne”, tj. są związane stale z tym samym punktem przestrzeni, trwałe i względnie łatwo wykrywalne. Jeżeli teren nadleśnictwa został wystarczająco zbadany i spenetrowany pod względem przyrodniczym, w tym pod kątem określonych gatunków lub ich grup systematycznych (ale tylko wtedy!) to możliwe jest uzyskanie pełnej ewidencji stanowisk takich gatunków. Dla niektórych gatunków, wystarczający poziom spenetrowania i zbadania terenu nadleśnictwa zapewnić mogą sami leśnicy; dla innych konieczny jest udział odpowiednich specjalistów. Jeżeli uda się uzyskać taki poziom kompletności ewidencji (ale tylko wtedy!), to ochrona takiego gatunku może być często sprowadzona do ochrony miejsc, w których został on zaewidencjonowany, z ewentualnymi strefami buforowymi jeśli biologia gatunku tego wymaga. Wówczas np. wystarczy wnosić na szkice zrębowe i oszczędzać zaewidencjonowane stanowiska gatunku, a do analizy oddziaływania gospodarki leśnej na gatunek właściwa jest „metoda przecięć” tj. analizowanie konincydencji przestrzennych stanowisk gatunku i planowanych zabiegów gospodarczo-leśnych. Przykładami takich gatunków mogą być np. tocja karpacka, kłoczek południowa, cis.

W przypadku wielu innych gatunków, ich rozmieszczenie nie jest rozpoznane w kompletny sposób. Może to wynikać z różnych przyczyn. Dla niektórych gatunków, choć teoretycznie możliwe byłoby „zaewidencjonowanie” i skartowanie ich stanowisk (np. większość chronionych gatunków roślin), odpowiednia inwentaryzacja nie została dotąd przeprowadzona. Zauważenie i rozpoznanie niektórych z tych gatunków może wymagać specjalistycznych umiejętności. W przypadku innych gatunków (np. chrząszcze ksylobiontyczne, w tym zgniotek cynobrowy, zgłębek bruzdkowany, ponurek Schneidera), metoda wyszukiwania tych gatunków w siedliskach podkorowych jest bardzo pracochłonna i częściowo niszcząca dla siedlisk tych gatunków, stosuje się więc metodykę umożliwiającą stwierdzanie występowania tych gatunków w większych fragmentach lasu (wyszukiwanie „do pierwszego stwierdzenia” w ramach fragmentu lasu), ale uzyskane w ten sposób wyniki nie mogą być interpretowane jako punktowy obraz rozmieszczenia gatunku. W stosunku do tak uzyskanych danych, błędne metodycznie jest planowanie ochrony gatunku tylko jako ochrony „zaewidencjonowanych” punktów jego stwierdzenia. Błędne metodycznie jest również analizowanie oddziaływania gospodarki leśnej na gatunek metodą przecięć punktów stwierdzenia gatunku i planowanych działań gospodarczo-leśnych. Właściwe metody analizy to raczej predyktywne modelowanie występowania gatunku w oparciu o znane cechy siedlisk i analizowanie przecięć planowanych zabiegów gospodarczo-leśnych z obszarami najwyższego prawdopodobieństwa występowania gatunku. Właściwe metody ochrony to ochrona większych płatów siedlisk gatunku, a nie tylko ochrona punktów, w których został znaleziony. Dlatego np. środki ochronne dla zgniotka cynobrowego nie mogą być ograniczone tylko do drzew, na których znaleziono jego larwy.

Ochrona wielu gatunków wymaga, także w skali czasowej planu urządzenia lasu, nie tylko ochrony aktualnych miejsc występowania gatunku, ale zachowania dynamicznej trwałości występowania gatunków, tj. umożliwienia także zasiedlenia przez nie nowych miejsc. Wymaga to zapewnienia obecności odpowiednich mikrosiedlisk, także w miejscach, gdzie te gatunki obecnie nie występują. W przypadku takich gatunków, błędne metodycznie jest planowanie ich ochrony tylko jako ochrony „zaewidencjonowanych” punktów jego stwierdzenia. Błędne metodycznie jest również analizowanie oddziaływania gospodarki leśnej na taki gatunek metodą przecięć punktów stwierdzenia gatunku i planowanych działań gospodarczo-leśnych. Właściwe metody analizy to ocena oddziaływania gospodarki leśnej na nasycenie całości przestrzeni leśnej odpowiednimi mikrosiedliskami, a także ocena oddziaływania gospodarki leśnej na procesy generujące takie mikrosiedliska. Właściwe metody ochrony to takie modyfikacje gospodarki leśnej, które zapewnią obfitość i odpowiedni stan właściwych dla gatunku mikrosiedlisk w całej przestrzeni leśnej, a nie tylko ochrona punktów, w których gatunek został obecnie znaleziony, nawet gdyby dysponować pełną ewidencją aktualnych miejsc jego występowania (por. uwagi wyżej). Dlatego np. ochrona bezlistu okrywowego powinna uwzględniać nie tylko zachowanie kłód, na których on aktualnie rośnie, ale także zachowanie procesów, które będą w przyszłości dostarczać martwych drzew dogodnych do zasiedlenia przez ten gatunek w większych płatach potencjalnych siedlisk bezlistu, cechujących się odpowiednim mikroklimatem.

Wreszcie, niektóre gatunki zwierząt w ramach swojej aktywności życiowej przemieszczają się na większe odległości, wykorzystując jako swoje siedlisko raczej krajobraz

leśny, niż konkretne drzewostany. W przypadku takich gatunków, „ewidencja” miejsc ich występowania w postaci listy wydzielen, w których takie gatunki przypadkowo napotkano, ma w ogóle ograniczony sens. Ochrona takich gatunków będzie polegać przede wszystkim na kształtowaniu dogodnej dla nich struktury krajobrazu leśnego. Ocena oddziaływania gospodarki leśnej na takie gatunki musi analizować wpływ gospodarki leśnej na strukturę tego krajobrazu (ważnymi elementami może być struktura pionowa i przestrzenna, występowanie drzewostanów zwartych i prześwietlonych, sieć dróg, występowanie i wielkość obszarów bezdrożnych, występowanie mozaiki leśno-łąkowej, występowanie większych zwalisk martwych drzew itp.). Przykładowo, takie podejście powinno być podstawowym podejściem do ochrony dużych drapieżników (nie licząc „punktowej” ochrony ewentualnych miejsc ich rozrodu).

II.4. Procedura postępowania w przypadku nieumyślnego wycięcia lub zrywki drzew stanowiących mikrosiedliska chronionych gatunków zwierząt do których nie stosuje się art 52a ustawy o ochronie przyrody. Wprowadzona procedura jest zasadna i niezbędna dla zapewnienia zgodności gospodarki leśnej z obowiązującym prawem.

Zwracam uwagę, że ewentualne zastosowanie art 52a ustawy o ochronie przyrody ograniczone jest do gatunków, dla których ustalenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (a nie tylko stwierdzenia w prognozie oddziaływania planu na środowisko; sporządzenie prognozy jest tylko jednym z elementów strategicznej oceny oddziaływania na środowisko) zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z planem urządzenia lasu są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony. Ustalenia takie musiałyby być wyrażone, wraz z listą gatunków, których dotyczą, w podsumowaniu oceny, a ich projekt musiałby wcześniej być elementem materiału poddanego opinii RDOŚ, PIS oraz konsultacjom społecznym. Jak dotąd, warunki te są zwykle spełnione, praktyczne zastosowanie art 52a jest więc bardzo ograniczone.

Na terenie RDLP Krosno procedura ta powinna być uzupełniona o procedurę postępowania z drewnem zasiedlonym na terenie lasu przez gatunki chronione już po ścięciu zrywce drzew. Dotyczy to np. zasiedlenia składowanego drewna przez nadobnicę alpejską *Rosalia alpina* lub pysznika jodłowego *Eurythyrea austriaca*. Procedura ta powinna przewidywać pozostawienie tak zasiedlonego drewna do wylotu owadów, ewentualnie uzyskanie zezwolenia derogacyjnego RDOŚ na jego wywóz i sprzedaż. Równocześnie, celowe jest przyjęcie zasady, że w rejonach występowania określonych owadów chronionych, w sezonie ich rozrodu, drewno mogące przyciągać takie gatunki nie powinno być składowane w lesie. Sprzedaż i wywóz tak zasiedlonego drewna bez zezwolenia na odstępstwo od zakazów ochrony gatunkowej stanowi naruszenie polskiego prawa ochrony przyrody, a w przypadku nadobnicy alpejskiej – także naruszenie prawa UE, które wymaga ochrony tego gatunku przed choćby nieumyślnym niszczeniem i uszkodzaniem miejsc jego rozrodu, tym bardziej że w literaturze naukowej przypadki takie są wskazywane jako jedna z głównych przyczyn zaniku tego gatunku⁷⁰.

70 Adamski P., Holly M., Michalcewicz J., Witkowski Z. 2013. Zanikanie nadobnicy alpejskiej *Rosalia alpina* w Polsce – wybrane mechanizmy procesu. W Zabecki W. (red.) Rola i udział owadów w funkcjonowaniu ekosystemów leśnych, Wydawnictwo UR, Kraków: 185-200.

Ad. plany urządzenia lasu nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany

1) W swoich wcześniejszych uwagach i wnioskach do projektów planów urządzenia lasu nadleśnictw Lutowiska i Stuposiany podnosiłem, że ze względu na nasycenie terenu nadleśnictwa występowaniem gatunków uważanych za typowe dla lasów o cechach naturalności, kluczowe znaczenie w tych nadleśnictwach ma ukształtowanie „rusztu ekologicznego”, czyli sieci drzewostanów i biogrup wyłączonych z pozyskania drewna i pozostawionych naturalnym procesom. Biorąc pod uwagę możliwości stworzone Zarządzeniem 28/2014, proponuję obecnie, by w nadleśnictwach Lutowiska i Stuposiany zrealizować to w następujący sposób:

a) Wyznaczyć i ująć w planie urządzenia lasu, jako ostoje ksylobiontów w sensie pkt I.5 Zarządzenia 28/2014, a w konsekwencji pozostawić w planie bez wskazówki gospodarczej, następujące drzewostany (wydzielenia):

- Drzewostany będące stanowiskami: *Rhysodes sulcatus*, *Boros schneideri* oraz fragmenty lasu w których występują skupienia występowania rzadkich gatunków ksylobiontów: *Cucujus cinnaberinus*, *Ampedus melanurus*, *Ampedus tristis*, *Harminius undulatus*, *Ceruchus chrysomelinus*, *Ipidia binotata*, *Dendrophagus crenatus*, *Phymatura brevicornis*, *Tachyusida gracilis*, *Neomida haemorrhoidalis*, *Peltis grossa* – wg wyników badań i wg projektu Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze. Jako ostoja powinien być wyznaczony drzewostan lub blok drzewostanów o podobnych cechach, o wielkości zapewniającej dynamiczną trwałość siedlisk ksylobiontów w warunkach działania naturalnych procesów dynamiki lasu (posiłkując się rozumieniem pojęcia „stanowisko” w monitoringu gatunków ksylobiontów realizowanym w ramach Państwowego Monitoringu Przyrodniczego).
- Drzewostany będące stanowiskami *Rosalia alpina* – na zasadach jak wyżej.
- Drzewostany stanowiące siedliska przyrodnicze 9180, 91D0, 9410. Są to albo siedliska priorytetowe, albo bardzo rzadkie na terenie przedmiotowych nadleśnictw.
- Wszystkie drzewostany, które i tak w projekcie planu zostały pozostawione bez zaplanowanych cięć – czyli wg deklaracji RDLP 1765 ha w nadleśnictwie Lutowiska i 713 ha w nadleśnictwie Stuposiany.
- Drzewostany w których już obecnie zaszła akumulacja znacznych zasobów martwego drewna, w szczególności w dolinach potoków i na stromych zboczach. Drzewostany te są miejscami koncentracji cennych gatunków, w szczególności w dolinach potoków wyraźnie koncentruje się występowanie zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus*.

b) Wyznaczyć jako strefy przypotokowe w sensie pkt I.3 Zarządzenia 28/2014, a w konsekwencji pozostawić bez użytkowania, następujące drzewostany lub fragmenty drzewostanów:

- Doliny potoków, w których stwierdzono stanowiska bezlistu okrywowego – na szerokość 30 m w każdą stronę od brzegów potoku, na całej długości danego potoku. Takie wyznaczenie stref zapewni możliwość dynamicznej trwałości występowania bezlistu na obecnie znanych stanowiskach, tj. także możliwość powstawania nowych stanowisk w długości zasiedlonej doliny potoku;

- Siedliska łągowe w całości, a jeżeli pasmo łągu jest węższe niż 30 m od brzegów potoku – pas na szerokość 30 m w każdą stronę od brzegów potoku, na długości odpowiadającej występowaniu siedliska łągowego;
- Pasy o łącznej szerokości około 30 m wzdłuż pozostałych potoków, wyznaczone tak, by zawierały koryto i brzegi potoku oraz – zależnie od indywidualnej sytuacji topograficznej – strome zbocza, skarpy, wsięki, miejsca skaliste. Pasy te powinny być ciągłe wzdłuż potoków, stosownie do sytuacji lokalnej ich szerokość i lokalizacja względem potoku może jednak być zmienna, przy zachowaniu szerokości średniej. Pasma te mogą być wyznaczone przy przystępowaniu do cięć rębnych lub przedrębnych, jako element szkiców o których mowa w pkt II.1 Zarządzenia 28/2014.

W nadleśnictwach Lutowiska i Stuposiany proponujemy w strefach przypotokowych (w tym na siedliskach łągowych) nie usuwać nawet zamierających jesionów (por. uwagi wyżej).

- c) Stosować, w tym wyraźnie zapisać w planie urządzenia lasu (np. w Programie Ochrony Przyrody), zasadę pozostawiania, podczas wszelkich cięć rębnych, nienaruszanych fragmentów drzewostanu, obejmujących 5-10% jego powierzchni, we wszystkich płatach użytkowanych gospodarczo siedlisk przyrodniczych (w szczególności 9130 – buczyny karpackiej). Jest to zbieżne z pkt I.2 Zarządzenia 28/2014.
- d) Konsekwentnie stosować, w tym wyraźnie zapisać w planie urządzenia lasu (np. w Programie Ochrony Przyrody), zasadę pozostawiania „drzew biocenotycznych” w rozumieniu instrukcji ochrony lasu, we wszystkich drzewostanach na terenie nadleśnictw stanowiących „naturowe” siedliska przyrodnicze, co powinno obejmować w szczególności pozostawianie:
 - starych buków z martwymi elementami – np. konarami, fragmentami korony, ze znaczącymi obłamaniem itp.,
 - drzew zahubionych;
 - drzew zamierających i martwych – co jest zbieżne z pkt I.1 Zarządzenia 28/2014, w tym w szczególności wszystkich wykrotów i złomów oraz wszystkich zamierających i martwych jodeł > 40 cm pierśnicy (ze względu na ich szczególne znaczenie dla zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus*).
- e) Ująć w Programie Ochrony Przyrody i pozostawić w planie urządzenia lasu bez wskazówek gospodarczych projektowane strefy ochronne granicznika płucnika *Lobaria pulmonaria*. Zwracamy tu uwagę, że w jednej z proponowanych stref stwierdzono największe zagęszczenie granicznika płucnika znane dotąd w województwie podkarpackim.

- 2) We wcześniejszych uwagach wnioskowałem o podwyższenie wieku rębności buka i jodły do 130 lat, czyli do górnej granicy przewidzianej dla tego nadleśnictwa wg obowiązującej instrukcji urządzania lasu. Wnioskowałem także, by w całym nadleśnictwie dokonać rewizji wieków dojrzałości rębnej przyjętych dla poszczególnych drzewostanów, przyjmując – ze względu na uwarunkowania przyrodnicze i szczególne w tym nadleśnictwie znaczenie przyrodnicze drzewostanów starych – wieki dojrzałości rębnej poszczególnych drzewostanów podwyższone o 10-20 lat w stosunku do wieków dojrzałości rębnej, jakie wynikałyby tylko z uwarunkowań hodowlanych. Tj. – nie negując potrzeby następstwa pokoleń drzewostanu, w tym

utrzymania ciągłości klas wieku – wnioskowałam, by ze względu na specyficzne i unikatowe wartości przyrodnicze przedmiotowych nadleśnictw, to następstwo pokoleń i ciągłość struktury wieku realizować w zakresie nieco szerszym, niż zaplanowano. Tj. by cięcia odnowieniowe prowadzić z pewnym opóźnieniem w stosunku do „optymalnego momentu hodowlanego” w sensie tradycyjnej sztuki leśnej (widzianego z punktu widzenia potrzeb samego drzewostanu), biorąc pod uwagę, że takie opóźnienie byłoby korzystne i potrzebne z przyczyn przyrodniczych, a tym samym byłoby optymalne z punktu widzenia kompleksowo traktowanych celów gospodarki leśnej (widzianych z punktu widzenia całego ekosystemu).

Nie zgadzam się z tezą, że osiągnięcie średniego wieku drzewostanów w przedmiotowych nadleśnictwach na poziomie 86/92 lat będzie co do zasady stanowić „znaczące zesterzenie się” drzewostanów zagrażające ich trwałości. Ewentualne zagrożenia zależą od tego, jakie konkretnie drzewostany będą odpowiedzialne za wzrost wieku. Jeżeli wzrost średniego wieku byłby przede wszystkim wynikiem wzrostu wieku sztucznych drzewostanów porolnych, obawy o zagrożenia trwałości mogą być uzasadnione. W swoich wnioskach nie negowałam jednak potrzeby przebudowy drzewostanów porolnych. Jednak, jeżeli wzrost średniego wieku nastąpiłby głównie na jodłowo-bukowych drzewostanach buczyny karpackiej, to nie ma podstaw, by upatrywać w nim zagrożenia trwałości drzewostanów: w warunkach naturalnych fizjologicznym wiekiem starości jodły i buka jest raczej ok. 200-300 lat. Stosowany w leśnictwie, stukilkudziesięcioletni okres średniej rotacji drzewostanów jodłowo-bukowych w Karpatach nie naśladuje długości naturalnego cyklu życia takich drzewostanów, a wynika z tylko optymalizacji ich użytkowania. Ze względu na koncentrujące się w nadleśnictwach Lutowiska i Stuposiany szczególne walory przyrodnicze związane ze starym drzewami i drzewostanami, zasadne jest, by w tych nadleśnictwach punkt kompromisu między długością naturalnych cykli życia drzewostanu a okresem rotacji drzewostanów w gospodarce leśnej był ustawiony na nieco wyższym poziomie.

W piśmie RDLP z 1 czerwca 2015 r. wskazano, że *„jest bardzo prawdopodobne, że po osiągnięciu właściwej struktury drzewostanów wieki rębności ulegną podwyższeniu”*. Stwierdzenie to nie jest dla mnie w pełni jasne. Uważam, że biorąc pod uwagę z jednej strony potrzebę następstwa pokoleń drzewostanów, a z drugiej – wartości przyrodnicze kumulujące się w drzewostanach starych, w przedmiotowych nadleśnictwach „właściwa” jest właśnie struktura z podwyższonym udziałem straodrzewi, i że nie ma przeszkód, by wnioskowane podwyższenie wieku rębności nastąpiło w obecnej rewizji planu urządzenia lasu.

- 3) Podtrzymuję wcześniejsze uwagi do prognozy oddziaływania planu na środowisko, w szczególności w następujących aspektach:
 - a) Błąd metodyczny prognozy oddziaływania planu urządzenia lasu na środowisko (zastosowanie metody macierzowej = metody przecięć w sytuacji, w której metoda ta nie jest właściwa, przy równoczesnym braku zastosowania innych metod prognozowania – por. wyżej uwagi w niniejszym piśmie dotyczące „ewidencji” stanowisk gatunków);
 - b) Brak spójności prognozy, istotny zwłaszcza w świetle zastosowanych metod prognozowania (brak niezbędnych do zastosowania metody macierzowej informacji o stanowiskach ptaków, przy wiedzy o ich występowaniu w nadleśnictwie);

- c) Braki metodyczne w/w prognozy – arbitralność konkluzji o braku oddziaływania nawet w sytuacjach stwierdzenia pokrywania się stanowisk gatunku nadrzewnego/związanego z drzewami z planowanymi zabiegami polegającymi na usuwaniu drzew;
- d) Braki merytoryczne w prognozie, w tym braki w analizie istotnych problemów ochrony środowiska (wskazałem tu problemy identyfikowane przez projekt polskiej Strategii Ochrony Niedźwiedzia (Selva i in. 2012 r.) – niezależnie od Państwa poglądu na temat stanu populacji niedźwiedzia, do zagadnienia należało odnieść się w prognozie);
- e) Braki we wskazaniu źródeł informacji wykorzystanych w prognozie.

W piśmie RDLP z 1 czerwca 2015 r. nie znalazłem odniesienia się do w/w zarzutów, ani argumentów, które uzasadniałyby zmianę naszego poglądu w w/w sprawach. Stwierdzili Państwo tylko, że prognozę wykonano zgodnie z „Ramowymi wytycznymi...” zatwierdzonymi do użytku przez podsekretarza stanu w MŚ oraz w szczególności uzgodnionej z RDOŚ w Rzeszowie. To jednak nie jest odpowiedzią na przedstawione zarzuty merytoryczne.

Ponieważ w Państwa piśmie nie znalazłem przekonujących argumentów przeciwnych, podtrzymuję stanowisko, że w konsekwencji w/w braków, prognoza oddziaływania planu na środowisko nie spełnia obecnie wymogów art 51 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku..., jak również nie dowodzi braku znacząco negatywnego oddziaływania planu na obszar Natura 2000 ani na stan ochrony gatunków chronionych nadleśnictwa. Nadal też uważam, że sygnalizowane braki i błędy prognozy powinny być uzupełnione i poprawione.

z poważaniem

.....
Prezes Klubu Przyrodników

10.13. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictwa Smolarz

	<p>Klub Przyrodników</p> <p>ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645 tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, http:// www.kp.org.pl</p>
---	---

Świebodzin, 8 lipca 2013 r.

**Regionalna Dyrekcja
Lasów Państwowych
w Szczecinie**

oraz

Nadleśnictwo Smolarz

W związku z konsultacjami projektu planu urządzenia lasu Nadleśnictwa Smolarz na lata 2013-2022, wraz z programem ochrony przyrody oraz prognozą oddziaływania na środowisko, przedstawiam następujące uwagi i wnioski:

1) Cennymi elementami przyrody nadleśnictwa są ekosystemy hydrogeniczne. W celu ich ochrony:

- a) Wnosimy o odstąpienie od planowanych melioracji wodnych w oddz. 135 i 136 obrębu Smolarz; i dopuszczanie w tym rejonie do renaturyzacji stosunków wodnych przez zarastanie rowów melioracyjnych, nawet jeżeli powodowałoby to lokalne zalewanie, podtapianie i zabagnianie drzewostanów.
- b) Wnosimy o wykreślenie z elaboratu i z POP sugestii „*Na powierzchniach zagrożonych zbyt dużą ilością wody należy zadbać przede wszystkim o właściwe funkcjonowanie urządzeń wodno- melioracyjnych... Nadmierna ilość wody gruntowej występująca na tych siedliskach przez znaczną część roku, utrudnia zdecydowanie dostępność terenu i wymusza specjalne gospodarowanie*”. Na terenie nadleśnictwa Smolarz nie ma problemu „zbyt dużej ilości wody”. Korzyści ekosystemowe wynikające z istnienia trwałych lub okresowych zabagnień są znacznie większe, niż związane z tym utrudnienia i straty gospodarcze.
- c) Wnosimy o zapisanie w elaboracie i w POP zalecenia, by tolerować działania bobrów, w tym podtapianie drzewostanów i szkody zgryzowe w drzewostanach. Podana skumulowana powierzchnia szkód – 11 ha za poprzednie dziesięciolecie, nie powinna być traktowana jako znacząca strata. Korzyści ekosystemowe związane z retencjonowaniem wody przez bobry są znacznie wyższe, niż powodowane przez nie straty.

- d) Wnosimy o zwrócenie większej uwagi, że wokół śródleśnych bagien i torfowisk powinny być pozostawiane strefy buforowe nie użytkowane rębnie. Według uwarunkowań przyrodniczych powinny być to strefy 30-50m, nadleśnictwo deklaruje pozostawianie stref 20-30m, a w praktyce w terenie obserwowaliśmy niekiedy pozostawianie stref 2-3m (pojedynczy pas drzew nad brzegiem bagna), co jest zdecydowanie niewystarczające. Prosimy o wyraźne zapisanie w POP, że dotychczasowa praktyka powinna być poprawiona.
- e) Zrezygnować z trzebieży i użytkowania rębego w łęgach i olsach, a już w szczególności w łęgach z wysiękami wód (z wykazu drzewostanów cennych przyrodniczo wynika, że w niektórych starych drzewostanach łęgów źródłiskowych zaplanowano TP). W szczególności, Rb I zaplanowana na Ol i OlJ jest niszcząca dla tych ekosystemów hydrogenicznych.
- 2) Stwierdzone odstępstwo między połową wieku rębności a średnim wiekiem drzewostanów proponujemy skorygować nie przez wzmożone użytkowanie rębne, a przez podniesienie wieku rębności, zwłaszcza dla Bk – do 140 lat, dla So – 120 lat, dla Ol – 100 lat.
- 3) Z zaniepokojeniem przyjmujemy zaplanowany rozmiar użytkowania, podniesiony o 25% w stosunku do dotychczasowego. Wielkość ta nie znajduje pełnego uzasadnienia we wzroście zasobności drzewostanów.
- 4) W gospodarstwie specjalnym przyjęto wiek dojrzałości rębnej podniesiony o co najmniej 20 lat w stosunku do wieku rębności. Podwyższenie takie jest słuszne, ale jego zastosowanie – zbyt wąskie. Analogiczne podwyższenie powinno być zastosowane do siedlisk przyrodniczych 9110, 9130, 9160, 9170, 9190 (nie tylko w stanie A por. niżej!) z wyjątkiem drzewostanów z So jako gatunkiem głównym – przynajmniej w obszarze Natura 2000 Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046, a najlepiej na całym obszarze nadleśnictwa.
- 5) W planie prosimy ująć sieć „ekosystemów referencyjnych”, tj. wyłączonych z użytkowania. Wiadomo nam, że w nadleśnictwach RDLP Szczecin takie projekty zostały sporządzone i przekazane do RDLP.
- 6) W obszarze Natura 2000 Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046 celem ochrony będzie musiało być odtworzenie naturalnych areałów siedlisk przyrodniczych. W związku z tym, przyrodnicze typy drzewostanów powinny być zastosowane nie tylko do aktualnych płatów siedlisk przyrodniczych, ale także do sztucznych drzewostanów rozcinających (fragmentujących) siedliska przyrodnicze w ramach jednolitych warunków siedliskowych. Np. jeżeli dwa płaty kwaśnej dąbrowy są rozdzielone pasem sztucznego drzewostanu sosnowego nie będącego siedliskiem przyrodniczym, i cały ten układ znajduje się w jednolitych warunkach siedliskowych, to celem ochrony w obszarze Natura 2000, przynajmniej w dłuższej perspektywie czasowej, musi być przebudowa tego drzewostanu sosnowego w kierunku kwaśnej dąbrowy, tak by odtworzyć naturalny areał kwaśnych dąbrów. W takiej sytuacji do drzewostanu fragmentującego powinien być zastosowany PTD kwaśnej dąbrowy, a nie GTD.

Dla rozwiązania tego problemu, dla uniknięcia rozległych zmian w planie, proponujemy w POP zapisać: „W przypadku drzewostanów nie stanowiących obecnie

siedlisk przyrodniczych, ale zlokalizowanych między siedliskami przyrodniczymi w analogicznych warunkach siedliskowych, GTD należy – wykorzystując kompetencje nadleśniczego – interpretować w taki sposób, by zapewnić przebudowę drzewostanu w kierunku odtworzenia siedliska przyrodniczego”.

W przeciwnym razie trudno byłoby się zgodzić z konkluzjami prognozy oddziaływania na środowisko, o braku negatywnego oddziaływania planu na obszar Natura 2000.

Poza obszarem Natura 2000 nie ma obowiązku podejmowania działań na rzecz poprawy stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, tam więc PTD można stosować tylko do aktualnych siedlisk przyrodniczych – ale nie tylko do tych w stanie A!

- 7) Niezasadne jest stosowanie szczególnych regulacji tylko do siedlisk przyrodniczych w stanie A. Wiele płatów siedlisk w inwentaryzacji leśnej zostało ocenione na B ze względu na pojedyncze czynniki, które łatwo mogą ulec poprawie (np. zasoby martwego drewna) – właśnie do takich siedlisk należy zastosować szczególne reguły ochrony, aby osiągnęły stan A. Wnosimy, by wszystkie zasady stosowane do „siedlisk w stanie A” stosować do „siedlisk w stanie A i siedlisk które taki stan mogą osiągnąć w wyniku właściwej ochrony”.
- 8) Krytycznym problemem na terenie Nadleśnictwa Smolarz jest deficyt drewna martwego i drzew starych, z mogącymi się wykształcać dziuplami, próchnowiskami i fragmentami martwymi. Odtworzenie do właściwego poziomu zasobów drzew biocenotycznych i zasobów martwego drewna, zwłaszcza grubowymiarowego, a także drzew dziuplastych, wymaga stworzenia warunków dorastania drzew do podeszłego wieku i okazałych rozmiarów, a także warunków do powstawania martwego drewna grubowymiarowego.

W tym celu konieczne jest przyjęcie i konsekwentne stosowanie zasady pozostawiania we wszystkich cięciach rębnych – nie tylko na zrębach zupełnych, ale przede wszystkim w rębniach złożonych i stopniowych w drzewostanach liściastych – biogrup zajmujących co najmniej 5% powierzchni i zawierających co najmniej 5% masy drzewostanu z chwili inicjacji cięć rębnych; a następnie pozostawianie drzew w takich biogrupach do naturalnej śmierci i rozpadu. Tylko w taki sposób możliwe jest – w dłuższej perspektywie czasowej – istotne wzbogacenie lasu w deficytowe obecnie, a kluczowe dla ochrony różnorodności biologicznej, mikrosiedliska związane z drzewami starymi i martwymi; samo pozostawianie drzew biocenotycznych i posuszu jałowego nie jest w stanie zapewnić osiągnięcia tego celu.

Wnosimy o wyraźne zapisanie tej zasady w elaboracie i w POP. W przeciwnym razie trudno byłoby się zgodzić z konkluzjami prognozy oddziaływania na środowisko, o braku negatywnego oddziaływania planu na obszar Natura 2000, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że celem ochrony obszaru Natura 2000 musi być m. in. poprawa stanu siedlisk pachnicy i kozioroga oraz poprawa zdolności dąbrów, buczyn i grądów do podtrzymywania związanej z nimi różnorodności biologicznej.

Wnosimy także, by wykreślić z planu zapisy o usuwaniu nasienników i przestojów, a pozostawić je do naturalnej śmierci i rozkładu. Niepokoi nas stałe pozyskiwanie posuszu, zwłaszcza liściastego – sugerujemy, że powinien on raczej pozostawać w lesie, w celu odbudowy zasobów martwego drewna.

- 9) Wspomniany w planie projekt optymalizacji sieci dróg, jak również pojedyncze inwestycje drogowe, wymagają oceny oddziaływania na obszar Natura 2000. Szerokie drogi z rowami odwadniającymi, z szerokim pasem wylesionym, powodują fragmentację ekosystemu leśnego. Drogi dobrej jakości otwierają kompleks leśny na legalną i nielegalną penetrację, co może być niekorzystne dla niektórych przedmiotów ochrony Natura 2000.
- 10) POP należy uzupełnić o informacje o występowaniu na terenie Nadleśnictwa unikatowego gatunku chrząszcza z rodziny kózkowatych – *Nothorhina muricata*, ujętego w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Na terenie Nadleśnictwa ma on jedno z kilku stanowisk w kraju. Żyje w korwinie bardzo starych sosen, z reguły rosnących poza zwartym drzewostanem – przy drogach, na skrajach lasu. W POP należałoby wpisać, że takie drzewa powinny być bezwzględnie zachowywane jako drzewa biocenotyczne.
- 11) Muchołówka mała, lelek, gągoł i zimorodek – będące przedmiotami ochrony obszaru Natura 2000 – występują na terenie Nadleśnictwa i to na wielu stanowiskach, wbrew temu co napisano w POP i prognozie.
- 11) Metoda zastosowana do wykonania prognozy oddziaływania na środowisko – przecięcia warstwy planowanych zabiegów gospodarczych z warstwą posiadanych informacji o stanowiskach gatunków – jest nieprawidłowa w przypadku gatunków, których rozpoznanie jest bardzo niepełne. Metoda ta nie upoważnia do wyciągania jakichkolwiek konkluzji o oddziaływaniu planu na gatunki nie w pełni zinwentaryzowane – na terenie Nadleśnictwa są to z pewnością: pachnica dębowa i kozioróg dębosz (z pewnością liczniejsze, a uwzględniono zaledwie ich pojedyncze stanowiska), muchołówka mała, lelek, gągoł, zimorodek (wiele stanowisk na terenie Nadleśnictwa, a błędnie przyjęto, że w ogóle nie występują). W związku z zastosowaniem błędnej metody, nie można dać wiary ustaleniom prognozy.
- 12) Nadleśnictwo wydzierżawia łąki i jeziora. W POP należy wskazać, jakie warunki ochrony siedlisk przyrodniczych (np. 6510, 6410, 6430, 3150, 3160, 3140, 7140) powinny być przy tym zachowane i zawarowane w umowach dzierżawy. W szczególności, należy zapewnić, że łąki będą koszone z zabraniem siana (nie mulczowane!), a w jeziorkach dystroficznych nie będzie prowadzona gospodarka rybacka.
- 13) Opis walorów kulturowych w POP należy uzupełnić o wzmiankę na temat licznych na terenie Nadleśnictwa dróg brukowych, stanowiących istotny walor kultury i charakterystyczny element krajobrazu. Brukowe nawierzchnie, jako mające walory zabytku, powinny być bezwzględnie zachowane.
- 14) POP należy uzupełnić o opis istotnych na terenie Nadleśnictwa zagrożeń od inwazyjnych gatunków obcych, oraz należy zaplanować w POP programy ich zwalczania. Dotyczy to w szczególności:
 - a) Tawuły kutnerowatej *Spiraea tomentosa*, neofita zarastającego torfowiska oraz bory i lasy bagienne, częściowo zwalczanego już w ramach projektu Klubu Przyrodników, ale wymagającej dalszych i szerszych działań.

b) Czeremchy amerykańskiej *Padus serotina*, wymagającej programu zwalczania wdrażanego przez Nadleśnictwo.

Na terenie nadleśnictwa istotnym zagrożeniem jest też neofityzacja niecierpkiem drobnokwiatowym *Impatiens parviflora*; nie ma prawdopodobnie możliwości zwalczania tego gatunku, można najwyżej nie przyśpieszać jego ekspansji (rezygnując z prac otwierających wnętrze lasu, naruszających pokrywę gleby, ograniczając penetrację ludzką w miejscach narażonych).

- 15) Dolina Mierzęckiej Strugi poniżej Łęczyna zasługuje na ochronę nie tylko jako zespół przyrodniczo-krajobrazowy, ale jako rezerwat przyrody; a propozycja taka była zgłaszana w rozmaitych inwentaryzacjach i waloryzacjach przyrodniczych. Wnosimy by wskazać ją jako rezerwat proponowany.

z poważaniem

.....

Prezes Klubu Przyrodników

SPIS TREŚCI

ŚRODOWISKO PRAWNE	3
1. Prawo chroniące lasy	3
1.1. Ochrona gruntów leśnych	7
1.2. Dostęp obywateli do lasów	11
1.3. Dostęp do informacji o lesie	20
2. Podstawy prawne gospodarki leśnej	29
2.1. Ustawa o lasach – zasady gospodarki leśnej	29
2.2. Plan urządzenia lasu	36
2.3. Uproszczony plan urządzenia lasu	38
2.4. Podstawy prawne gospodarki w drobnych lasach prywatnych	43
3. Podstawy prawne sporządzania i zatwierdzania planów urządzenia lasu ...	45
3.1. Rozporządzenie o sporządzaniu	45
3.2. Zatwierdzanie planów	51
4. Prawo ochrony przyrody i środowiska – zastosowanie w lasach	53
4.1. Obszary chronione	54
4.2. Ochrona gatunkowa	61
4.3. Szkoda w gatunkach lub siedliskach w lasach	67
PODSTAWY LEŚNICTWA	75
5. Podział przestrzenny	75
5.1. Drzewostan i jego cechy taksacyjne	75
5.2. Orientacja przestrzenna (adres leśny, oddział, obręb)	83
5.3. Struktura administracji leśnej	86
6. Działania gospodarki leśnej	87
6.1. Rębnie	87
6.2. Cięcia pielęgnacyjne	92
6.3. Ochrona lasu, cięcia pielęgnacyjne i przygodne	94
6.4. Inne działania leśników	98
7. Zawartość planu urządzenia lasu	100
7.1. Okładka zatwierzeniowa	100
7.2. Elaborat	101
7.3. Opisy taksacyjne	105

7.4. Mapy	105
7.5. Program Ochrony Przyrody	106
7.6. Prognoza oddziaływania na środowisko	109

PROCEDURA PLANOWANIA URZĄDZANIA LASU I MOŻLIWOŚCI UCZESTNICTWA W NIEJ

8. Procedura	111
8.1. Komisja Założeń Planu	113
8.2. Zlecenie i opracowanie planu	116
8.3. Narada Techniczno-Gospodarcza	119
8.4. Wyłożenie i formalny udział społeczeństwa	121
8.5. Zatwierdzenie PUL	122
9. Znaczenie wybranych elementów planu dla przyrody	124
9.1. Składy gatunkowe	124
9.2. Wieki rębności	126
9.3. Rębnie	127
9.4. Cięcia przedrębne	127
9.5. Wybór metody obliczenia etatu	128
9.6. Gospodarstwo specjalne	128
9.7. Powierzchnie pozostawiane bez zabiegów	128
9.8. Projektowane formy ochrony przyrody	132
9.9. Zapisy w Programie Ochrony Przyrody	132
9.9.1. Drzewa biocenotyczne	132
9.9.2. Biogrupy	135
9.9.3. Strefy przy potokach	136
9.9.4. Ogólny model ochrony gatunków	137
9.9.5. Terminy zabiegów	139
9.9.6. Procedury	140
10. Przykłady wniosków	141
10.1. Wzór wniosku o udostępnienie informacji o środowisku 1	141
10.2. Wzór wniosku o udostępnienie informacji o środowisku 2	142
10.3. Wzór zgłoszenia uwag i wniosków do PUL	143
10.4. Wzór zgłoszenia uwag i wniosków do postępowania w sprawie wydania decyzji środowiskowej z oceną oddziaływania na środowisko ..	144

10.5. Wzór wniosku o prawo strony na podstawie art. 31 KPA.	145
10.6. Wzór wniosku o prawo strony na podstawie art. 44 ustawy OOS	146
10.7. Wzór wniosku o ustanowienie strefy ochronnej.	147
10.8. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska.	148
10.9. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska po NTG.	150
10.10. Pismo RDLP w Krośnie z ustosunkowaniem się do złożonych uwag.	156
10.11. Odpowiedź Klubu Przyrodników na pismo RDLP w Krośnie z ustosunkowaniem się do złożonych uwag.	163
10.12. Stanowisko Klubu Przyrodników przed KPP dla PUL dla Nadleśnictw Stuposiany i Lutowiska.	167
10.13. Uwagi i wnioski złożone przez Klub Przyrodników w sprawie PUL dla Nadleśnictwa Smolarz.	181

